

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 30 том 2

Одеса
2017

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету протокол 4 від 26 грудня 2017 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морощану (Дем'янова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2017

© Міжнародний гуманітарний університет, 2017

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ
ТА СХІДНІ МОВИ

*Бабаева Рахшан Рамиз гызы,
преподаватель кафедры иностранных языков
Бакинского славянского университета*

ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕРМИНОВ НА СЛОВАРНЫЙ СОСТАВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье исследуется деление словарного запаса языка на пласты, одним из которых является терминологическая лексика, и место религиозных терминов в терминологическом пласте. Также изучается вопрос о влиянии религиозных терминов на различные лексические пласты английского языка, в том числе семантические изменения в словах, употребляемых в метафорах, происходящие в результате передачи семантики религиозных слов. В процессе исследования получили свое подтверждение такие факты, как многозначность, возникшая вследствие изменения значений слов, выражающих события и факты, связанные с религией, а также обогащение словарного состава языка путем заимствования религиозных терминов.

Ключевые слова: словарный состав языка, лексические пласты, религиозные термины, метафора, христианство.

Постановка проблемы. Каждый человек состоит в социальных, политических, культурных, этнических и других отношениях с членами общества. Взаимоотношения людей реализуются также через язык. Язык, будучи средством общения людей, принадлежит всем членам общества. Посредством языка люди изучают и осваивают традиции, обычаи, культуру, религию других народов. Религия занимает особое место в этом процессе. Человек овладевает необходимым ему историческим опытом, наукой и знаниями с помощью языка, однако, несмотря на это, все вышеперечисленное стимулируется внутренним миром и потребностями человека.

Внутренняя вера, убеждения, знания и способности, интеллектуальный уровень, философское мировоззрение человека занимают особое место в этом процессе. Несомненно, налицо исключительная роль религии во всех этих процессах, то есть в формировании социальной, политической и общественной жизни каждого общества. Мы не ошибемся, если скажем, что в той или иной форме религия играет важную роль в жизни каждого человека, общества, народа, составляет основу развития межгосударственных и межнациональных отношений. Начиная с древности и до наших дней, религиозный фактор является ведущим во взаимоотношениях стран и народов мира. С этой точки зрения приток религиозных слов в словарный состав английского языка является естественным явлением и сегодня представляет собой особую актуальность.

Степень разработанности темы. В связи с данной проблемой рассмотрены исследования Н. Джафарова, И. Арнольда, И. Гальперина, Н. Альверсона и других ученых. В статье впервые изучено влияние религиозных терминов на словарный состав языка.

Основной целью исследования является изучение влияния религии на словарный состав английского языка. В связи с этим ставятся следующие задачи:

- определить словарный состав английского языка;
- рассмотреть влияние религии на словарный состав языка;

– исследовать происхождение заимствованных слов, вошедших в словарный состав английского языка посредством религии.

Изложение основного материала. В соответствии с целью исследования использованы описательный и в некоторых случаях сравнительно-исторический методы анализа.

Лексикология, прошедшая путь развития в соответствии со всеми требованиями современного языкознания, является одной из важных его областей, которая постоянно прогрессирует, исследуя единицы лексической системы языка с различных аспектов. Основным объектом изучения этой области является слово. Слово заключает в себе знания об окружающем нас мире, оно собирает и сохраняет их. Оно является важным инструментом, отвечающим всем потребностям носителей языка, зеркалом нации, отражающим его прошлое и настоящее, ключом к пониманию образа жизни народа, в общем, средством, реализующим знания [1, с. 3]. Поскольку количество слов, используемых в языке, сфера, а также частота их употребления весьма изменчивы, то лексическая система языка считается открытой системой. Словарный состав языка постоянно меняется благодаря появлению новых слов, исчезновению устаревших слов из лексики, изменению значения слов и их заимствованию из других языков.

Одно из основных понятий лексикологии – «словарный состав языка» – является совокупностью всех слов в языке, его лексикой [2, с. 152].

Словарный состав – это обширное понятие, которое охватывает лексические и фразеологические единицы. Лексикология изучает связь лексических и фразеологических единиц, вошедших в словарный состав языка, друг с другом, их сходство и различие, особенности, понятие слова, лексемы, классификацию лексических и словарных единиц и многие другие проблемы, поэтому объект ее исследования многосторонний, имеющий большую сферу.

Поскольку лексическая система языка тесно связана с жизнью общества, все события, происходящие в жизни общества, в объективной реальности, находят свое отражение в лексическом составе языка. В целом состояние лексики отражает сферу развития общества, и различные социальные факторы ярко выражаются в языке.

Слова, входящие в словарный состав языка, не обладают одинаковыми качествами. С функционально-семантической точки зрения слова достаточно разнообразны. Некоторые из них употребляются редко, а некоторые – часто. Поэтому словарный состав языка является многослойным и многосторонним. Если сюда включить все оттенки значений слов, то, без сомнения, их количество возрастет.

А. Демирчизаде разделил группы слов, входящих в словарный состав языка, на две основные части – общеупотребительные слова и специальные слова. По его мнению, в первую груп-

пу входят понятные всем слова, а к особым словам относятся термины, жаргон и арго, диалектизмы, иностранные слова, даже архаизмы и неологизмы. Автор считал, что специальная лексика (точнее, термины) составляют 90% словарного состава [3, с. 78–79].

Г. Гасанов в зависимости от употребления делит словарный состав языка на две группы – активные слова и пассивные слова. Автор отмечает, что активные слова составляют основу лексической системы языка и делятся на два типа: 1) общенародные слова (общеупотребительные, разговорные, просторечные, книжные, поэтические и официальные); 2) слова, употребляемые представителями определенных общественных групп или носителями диалектов в ограниченной сфере (диалектизмы, профессиональные слова, термины, жаргон) [4, с. 150–151].

Т. Эфендиева разделила лексико-стилистические слои языка на четыре части: 1) общеупотребительный и функциональный стилистический слой; 2) лексико-стилистические слои, различающиеся по локальным и общественно-профессиональным признакам (диалектизмы, профессионализмы); 3) лексико-стилистические слои, различающиеся по эмоциональным и лексическим признакам (эмоционально-экспрессивная лексика и эвфемизмы); 4) лексико-стилистические слои, различающиеся по генетическим и хронологическим признакам (иностранный лексика, неологизмы и архаизмы) [5, с. 127–199].

А. Курбанов делит словарный состав языка на группы основных и вспомогательных слов. В группу вспомогательных слов входят диалектизмы, архаизмы, просторечные слова, вульгаризмы, узкоспециализированные термины, профессионализмы и так далее [6, с. 195].

В своем исследовании Б. Халилов использует понятие «слова, различающиеся по сфере употребления» и классифицирует эти слова следующим образом: 1) общеупотребительные (слова, которые понимают все); 2) слова, употребляемые в ограниченной сфере: диалектизмы, устаревшие слова, неологизмы, вульгаризмы, просторечные слова, жаргон и арго; 3) специальные слова: термины, профессионализмы; 4) заимствованные слова: экзотизмы и варваризмы [7, с. 26].

Словарный состав английского языка состоит в основном из таких слов: 1) слов с особым стилистическим значением: архаизмы, художественные слова (*literary* или *learned words*) и иностранных слов; 2) слов, употребляемых в простонародье: слова разговорного языка (*colloquialisms*), арго и жаргоны, сленг и вульгаризмы; 3) нейтральных слов: профессионализмы (*technical words*), диалектизмы; 4) специальных слов. И. Арнольд делит словарный состав английского языка на слова с эмоциональным, экспрессивным, стилистическим оттенком значения [8, с. 105–115].

В зависимости от сферы употребления И. Гальперин делит группы слов английского языка на три части: нейтральные слова, специальный литературный словарь и специальный словарь разговорного языка. К специальному литературному словарю он относил термины, поэтические слова, архаизмы (*obsolete* и *obsolescent*), варваризмы (*barbarisms*) и неологизмы (*nonce-words*), а к специальному словарю разговорного языка – сленг, жаргон, профессионализмы, диалектизмы [9, с. 70–72].

Как видим, исследователи делят словарный состав языка на слои по разным критериям. Мы предпочитаем использовать термин «пласты словарного состава языка» вместо «слои словарного состава языка». В словарном составе можно выделить следующие пласты: архаизмы, неологизмы, варваризмы, тер-

мины, профессионализмы, просторечные слова и вульгаризмы, жаргон и арго, диалектизмы.

Среди перечисленных пластов терминологический пласт словарного состава языка занимает особое место. Слова, обозначающие предмет или абстрактное понятие, относящиеся к какой-либо области науки, называются терминами. Каждая сфера науки, техники, искусства имеет свои термины. Под словом «термин» понимается слово или лексическое словосочетание, которое определяет свое значение с помощью дефиниции в определенной системе понятий.

В терминологическую лексику входят слова, непосредственно выражающие понятия, относящиеся к науке, технике, производству, сельскому хозяйству, экономической и общественной жизни, религии и так далее. Термины – это не специальные слова, существующие в языке, а слова, выполняющие специальную функцию.

Терминология составляет большую часть словарного состава всех языков и является самой высокоразвитой частью словаря. Терминология состоит из системы многих терминов. Слова, которые независимо от сферы употребления обозначают точные понятия, относящиеся к промышленности, культуре, религии, науке и прочему, а также формируют представления об этом у людей, являются терминами.

Как в азербайджанском, так и в английском языках происхождение терминов разное. Термины входят в состав языка разными способами. Одним из них является использование общеупотребительных слов родного языка в качестве терминов. В то же время при приобретении словом нового значения проявляется метонимическая метафоризация, поэтому создание терминов таким путем не считается благоприятным.

Терминологический пласт английского языка в основном сформировался из слов, заимствованных из латинского и греческого языков. Немалая часть этих заимствований в настоящее время составляет интернациональный пласт терминов.

Термины имеют много особенностей: точность, конкретность, краткость, название, систематичность, стилистическую нейтральность, ограниченность употребления, экспрессивность, нормативность, определенность и так далее.

Сегодня наука является одним из сильных средств воздействия, придающих английскому языку новые формы. Научный стиль письма привлекает внимание своей точностью.

Т. Эфендиева утверждает: «Взаимосвязь и взаимовлияние между терминами и словами постоянно проявляет себя в языке. Термин превращается в слово, связанное с определенными историческими и лингвистическими причинами. Как было отмечено, этот процесс называется детерминацией, и в результате противоположной метафоризации слова в ряде случаев возникают термины» [5, с. 144].

Как лексическая единица языка термин выделяется своими особенностями, к которым относятся однозначность (значение термина не зависит от контекста), отсутствие синонимии (каждое понятие в языке отражается лишь одним термином), определенность, отсутствие таких качеств, как экспрессивность, эмоциональность и образность.

Термин обозначает лишь одно понятие в соответствующей области. Термин обозначает название понятий, относящихся к различным наукам. В терминологическом пласте словарного состава языка религиозная терминология занимает особое место, и этот слой в языке появился вследствие образования мифологизмов. Несмотря на то, что иногда в научной литерату-

ре разделяли мифологизмы и религиозную терминологию, они были тесно связаны друг с другом. Сначала сформировались мифологизмы, а затем религиозная терминология.

Поэтому религиозная терминология возникла как продолжение мифологизмов. Отношение человека к событиям реальности развивалось не сразу, а постепенно. К. Абдуллаев считает: «Переход из мифологического мира в культурный мир – время расцвета письменной культуры – являлось развитием для людей, развитием от простого к сложному, от монохромности к разноцветности, к психологическим нагрузкам. Но нельзя считать этот процесс перехода отправной точкой; думать, что миф закончился, а культура началась, означало бы закрыть глаза на глубокие изменения, течения, живущие друг в друге и ведущие борьбу друг с другом» [10, с. 4].

Мифическое мышление, мифизация, обожествление, необходимость принять великую, божественную, невидимую силу, находящуюся вне человеческой воли, послужила причиной образования и укрепления религии. Различные этносы, разные стили мышления и взгляды на события способствовали возникновению различных религий. Формирование этих религий, мифическое мышление, на которое они опирались, вербализация религиозных основ и сути с помощью языковых средств стали возможны благодаря религиозной лексике. Поэтому религиозный язык и лексика заняли свое место в общей языковой системе.

Н. Джафаров указывает: «Проявление каждой религии, ее пропаганда и распространение в той или иной форме сопровождалось сложными языковыми процессами. Конечно, язык религии существенно отличается от обычного языка, известного нам как «самое важное средство общения между людьми». Основное отличие заключается в том, что из-за своего высокого стилистического характера (и структуры) этот язык, будучи языком чрезвычайного (в то же время не поддающегося никакой полемике) священного метафизического проявления, состоит из системы богатых символически-образных суждений, тесно связанных друг с другом» [11].

До прихода римлян на территорию современной Британии здесь властвовало идолопоклонство и вера в разных богов. Например, британские кельты поклонялись богу молний Таранису, богу огня Тевтату, богу здоровья Бернуну и многим общекельтским богам [12]. Не зная причин разных природных явлений, они считали их священными. Кельты верили в духов гор, рек или деревьев и часто обращались к ним.

В первые годы завоевания страны Римом идолопоклонство все еще господствовало на этих территориях. Во время распространения в Римской империи христианства в Британии распространялось идолопоклонство. При завоевании этих земель англосаксами в V – VI веках идолопоклонство еще более укрепилось. В VII веке в результате усиления миссионерской деятельности в Британии началось распространение христианства. В Англии по отношению к христианству произошли большие преобразования. Уже в XVI веке профессор Оксфордского университета Дж. Уиклиф перевел Библию на английский язык.

Этот перевод был опубликован в 1525 году. Главная религиозная реформа в Англии была проведена в период правления Генриха VIII. Узнав о том, что у него не будет детей от Екатерины Арагонской, Генрих VIII, расставшись с ней, захотел жениться на Анне Болейн, придерживавшейся лютеранского вероисповедания. Но папа римский не разрешил ему расторгнуть первый брак. Генрих VIII созвал парламент, и по решению

этого парламента англиканская церковь отделилась от римской католической церкви [12].

Таким образом, Church of England освободилась от правительства римского папы. В современной Британии ведущей религией является христианство. В результате опроса, проведенного в 2015 году, выяснилось, что 42% населения Соединенного Королевства – христиане, 17% – англиканцы (Church of England), 8% – католики, а 17% придерживаются других вероисповеданий. Количество мусульман в стране составляет 5%. 3% населения исповедуют иудаизм, буддизм, синхизм и так далее. Англиканская церковь имеет официальный государственный статус. Религиозная терминология в английском языке, без сомнения, сформировалась на основе религий, существующих на этой территории. В религиозной терминологии главное место занимают термины христианства, которые были созданы и сформированы в процессе перевода Библии на английский язык. Эти термины занимают значительное место в словарном составе современного английского языка и сыграли важную роль в обогащении терминологического пласта языка. В зависимости от того, с какого языка была переведена Библия (древнегреческий, латинский, древнееврейский), библизмы имеют разное происхождение. Их происхождение выясняется в процессе этимологического анализа.

Н. Джафаров утверждает: «Известно, что основы христианства лежат в иудаизме. И первые христианские тексты на греческом языке возникли как «переведенные» или измененные с древнееврейского языка. После того, как греки приняли христианство, Библия начала говорить на языке Гомера, Сократа, Платона, Аристотеля... В XIII веке в результате возникновения споров в связи с церковной политикой «латинцев» и «греков» христианство разделилось на две ветви – католиков и православных. Православные взяли за основу текст Библии на греческом языке, а католики – на латинском языке. Несмотря на это, христианство заложило основу важной традиции, давшей толчок развитию языков народов, принявших христианство, – священные тексты начали переводиться на разные языки» [11].

Перевод религиозных текстов на английский язык в значительной мере обогатил словарный состав этого языка. В основе обогащения лежала связь всех носителей языка в той или иной мере с религией и употребление ими религиозных терминов. В отличие от терминологий других сфер, религиозная терминология развивается в постоянном контакте с общеупотребительным лексическим пластом. Такой контакт оказывает влияние на активизацию процессов терминологического и детерминирования. Следовательно, религиозная терминология играет особую роль в обогащении словарного состава языка, а также оказывает значительное влияние на различные лексические пласты языка.

Вхождение религиозных терминов в общеупотребительный лексический пласт языка способствует приобретению ими новых коннотативных значений в зависимости от коннотации их основного значения. Семантика слов языка отражает вещи и предметы, события реального мира и отношение людей к этим событиям. Причиной коннотативных, переходных значений является метафоризация. Метафора – это слово или выражение, употребляемое для отражения предметов и понятий не прямым, а косвенным путем с целью художественного выражения. Метафора возникает в результате взаимосвязи различных предметов и событий, представленной в сознании [2, с. 163].

Метафору создает человек, и в этот момент в сознании человека сопоставляются отношения и связи между разными об-

ластями знань, образується перехід одної області к другий. При створенні метафорических моделей використовуються два полюса. В однім з цих полюсов єдиниця семантическої області використовується в своєму первоначальному, то єсть неметафоризованному значенні, а в другому – в метафоризованному значенні. Релігійозні терміни часто участвують в метафоризації.

События, о которых рассказывается в текстах священных книг, используемые номинативные единицы и устойчивые словосочетания, которые мотивируются семантикой этих единиц, вследствие происходящих в жизни общества изменений могут послужить причиной частичной или полной потери ассоциативных связей. Часть фразеологизмов библейского происхождения удаляется от библейских прообразов.

Актуализируя различные смы, метафора составляет экспрессивный центр всего высказывания и укрепляет вывод о принятии или непринятии объекта метафоризации. Метафора характеризует интеллектуальный, социальный и эмоциональный внутренний мир человека. В процессе метафоризации носители английского языка воспринимают время как дар от Бога. Концептуальная особенность материального мира приобретает значение дара, преподнесенного людям их спасителем. В Библии спаситель говорит: «Я ухожу и оставляю свой мир вам, я отдаю его вам». В тексте используется лексико-семантическая группа «peace»: “*That this evening may be holy, good, and peaceful, We entreat thee, O Lord*”; “*May God bless her and you and grant you many years of peace and love*”; “*O God <...> Give unto thy servants <...> that by thee, we, being defended from the fear of all enemies, may pass our time in peace and quietness*”; “*O Lord, our heavenly Father, Almighty and everlasting God, who hast safely brought us to the beginning of this day <...>*” [12, с. 44].

Следует отметить, что в процессе метафоризации используются также слова из других близких семантических групп.

“*And my fervant prayer That fairer may be its anniversary – in the year to come*”; “*God speed you, ancient father, // And give you a good daye*”; “*And Our Lord give you as long good life, health and joy*”; “*We humbly pray Almighty Father that Thou m/t prolong our lives for many years*”; “*Grant the Queen a long life*”; “*May God restore her to you for years of happiness*”; “*O Lord our God <...> the whole Royal Family that they <...> may continue before thee in peae, joy and honor, a long and happy life upon earth*”; “*Is the Lord's Day a joyful day of worship and rest*”; “*<...> that God may grant her many years of uninterrupted happiness is my constant wish and prayer*”; “*O Lord our heavenly Father <...> Endue him plenteously with heavenly gifts, grant him in health and wealth long to live <...>*”; “*I pray God sende the prosperous lyfand long <...>*”; “*And, my dearest heart, I now beseech you of pardon of my long and tedious writing, and pray Almighty God to give you long, good, and prosperous life*”; “*Almighty God. Jet her Reign be long and prosperous*” [12, с. 46].

Как видно, в примерах метафора *время – дар* определена концептуальными признаками «мир/вселенная», «достаток», «долгая жизнь», «счастье», «здоровье», «материальное благополучие».

Концептуальная метафора “Eternal life is gift of the God” основывается на убеждении, что, согласно христианству, с окончанием мирского срока на Земле человек не перестает существовать. Христианство привносит в этот мир чувство бессмертия, вечности. Библия – это радостная весть о вечной жизни. Суть и источник временной и вечной жизни – Иисус Христос и вера в него: “*I am the resurrection, and the life*”. Будущая жизнь (жизнь на том свете, после смерти) неведома для

человека в этом мире, она далека от него. Для того чтобы она была в сердце человека, нужна вера. Оживление умерших создает веру в то, что жизнь в этом мире временна, а для жизни в том мире нужно трудиться. Вечная жизнь, а также жизнь в этом мире становится понятной в метафоре “*Eternal life is gift of the Go*”. Например: “*And this is the record, that God hath given to us eternal life, and this life is in his Son*”; “*<...> of God, Who will render to every man according to his deeds: To them who by patient continuance in well doing seek for glory and immortality, eternal life*”; “*For the wages of sin is death; but the gift of God is eternal life through Jesus Christ our Lord*” [12, с. 48–49].

В данной метафоре основное значение сосредоточено в концепте INHERITANCE. Здесь становится актуальной семантическая группа «получать дары». Например: “*<...> Good Master, what shall I do that I may inherit eternal lifel <...>*”; “*For he that soweth to his illesh shall of the flesh reap corruption; but He that soweth to the Spirit shall of the Spirit reap life everlasting*”; “*There is no man that hath left house, or brethren, or sisters, or father, or mother, or wife, or children, or lands, for my sake and the gospel's. But he shall receive an hundredfold now in this time, <...> and in the world to come eternal/z/e*” [12, с. 49].

Метафора “Eternal life is gift of the God” и анализ ее вербализации в языке показывает, что тем, кто верит в Иисуса Христа, Богом будет дарована вечная жизнь.

Выводы. Таким образом, становится очевидным, что влияние религиозной терминологии на различные пласты словарного запаса английского языка происходит в двух направлениях. Первое направление охватывает употребление религиозных терминов и лексических единиц в различных лексических пластах языка, в особенности в общеупотребительном лексическом пласте и соответствующей терминологии. Вхождение этих слов в разные лексические пласты обогащает словарный запас языка. При этом обогащение происходит вследствие заимствования слов, а также семантического развития значений существующих слов. Второе направление проявляет себя в метафоризации: происходит расширение и увеличение сфер употребления слов, используемых в различных концептуальных метафорах, а также их значений.

Литература:

1. Словари и лингвострановедение. М.: Наука, 1962. 667 с.
2. Адилев М., Вердиев З., Агаева Ф. Языковые термины с толкованием. Баку: Маариф, 1989. 264 с.
3. Демирчизаде А. Стилистика азербайджанского языка. Баку: Азертедриснешр, 1962. 268 с.
4. Гасанов Г. Лексика современного азербайджанского языка. Баку: Маариф, 1988. 306 с.
5. Эфендиева Т. Лексическая стилистика азербайджанского языка. Баку: Эльм, 1980. 250 с.
6. Гурбанов А. Современный азербайджанский литературный язык: в 2 т. Баку: 2003. Т. 1. 438 с.
7. Халилов Б. Лексикология современного азербайджанского языка. Баку: Нурлан, 2008. 441 с.
8. Арнольд И. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1973. 302 с.
9. Гальперин И. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958. 458 с.
10. Абдуллаев К. Тайный Деде Горгуд. Баку: Язычы, 1991. 152 с.
11. Джафаров Н. Языки религий. URL: <http://debiyyatqazeti.az/news/>.
12. Alverson H. Semantics and experience. Universal Metaphors of Time in English, Mandarin, Hindi and Sesotho. London: The John Hopkins University Press, 1994. 151 p.

Бабасва Р. Р. Вплив релігійних термінів на словниковий склад англійської мови

Анотація. У статті досліджується розподіл словникового запасу мови на пласти, одним із яких є термінологічна лексика, та місце релігійних термінів у термінологічному шарі. Також вивчається питання про вплив релігійних термінів на різні лексичні пласти англійської мови, у тому числі семантичні зміни в словах, що вживаються в метафорах, які відбуваються в результаті передачі семантики релігійних слів. У процесі дослідження отримали своє підтвердження такі факти, як багатозначність, що виникла внаслідок зміни значень слів, які виражають події та факти, пов'язані з релігією, а також збагачення словникового складу мови шляхом запозичення релігійних термінів.

Ключові слова: словниковий склад мови, лексичні пласти, релігійні терміни, метафора, християнство.

Babaeva R. The influence of religious terms on the vocabulary of English

Summary. In article division of a lexicon of language into layers, one of which is terminological lexicon, the place of religious terms in terminological layer, is investigated. Also the question of influence of religious terms on various lexical layers of English, including semantic changes in the words used in metaphors, the resulting transfers of semantics of religious words is studied. In the course of the research such facts as the polysemy which has arisen owing to change of the word meanings expressing the events and the facts connected with religion and also enrichment of dictionary structure of language by loan of religious terms have received the confirmation.

Key words: dictionary structure of language, lexical layers, religious terms, metaphor, Christianity.

Буренко Т. М.,

доцент кафедри германської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

КОМУНІКАТИВНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСПОНСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ ЯК РЕАКЦІЇ НА МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ДОКОРУ

Анотація. Стаття фокусує увагу на аналізі респонсивних висловлень як реакції на мовленнєвий акт докору. Проведене дослідження виявляє, що мовленнєві реакції на докір діляться на мовленнєві акти, які відновлюють та гармонізують відносини між комунікантами, і мовленнєві акти, що посилюють конфлікт у міжособистісних відносинах.

Ключові слова: висловлення, дискурс, докір, мовленнєвий акт, реакція.

Постановка проблеми. Антропоцентричний характер сучасної лінгвістики зумовлює актуальність дослідження мовленнєвих особливостей вираження докору в англійськомовному дискурсі. Оскільки мовленнєвий акт докору (далі – МА) є частиною інтерактивного дискурсу, тобто мовленнєвої події, що включає лінгвістичну реалізацію інтенції докору адресантом та респонсивну репліку адресата, відбувається зростання інтересу до аналізу різноманітних емотивно-оцінних суджень, що дає змогу розширити знання про закономірності протікання міжособистісного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєвий акт докору привертає увагу багатьох дослідників, які вивчають різні його аспекти. Так, О.А. Мельникова вивчає синтаксичні функції докору, Н.Ф. Соломчак досліджує особливості реалізації модальності докору в сучасній українській мові, А. Вежбицька та Т.В. Булигіна працюють над проблемою семантики англійського дієслова *reproach* та, відповідно, російського – *упрек*, Н.А. Каразія аналізує прагматичний акт докору в сучасній американській мовленнєвій культурі, В.І. Карасик – соціолінгвістичний аспект докору. Дослідження у галузі дискурсивного аналізу переважно спрямовані на вивчення ролі адресанта в організації комунікативного процесу, на його комунікативно-прагматичні інтенції, стратегії і тактики мовленнєвої інтеракції [5; 8], у той час як специфіка організації реплік адресата ще потребує детального та системного аналізу.

Метою статті є аналіз респонсивних висловлень-реакцій на мовленнєвий акт докору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Докір – це прагматичний акт, узятий у контексті певної ситуації з урахуванням дій, які стали причиною вживання такого мовленнєвого акту, а також відповідної реакції адресата на нього. Мета особи, яка докоряє, – втілити свою комунікативну інтенцію: вплинути на емоційну сферу співрозмовника і підштовхнути його до зміни своєї поведінки. Заради досягнення взаєморозуміння адресат і адресант повинні мати спільний фонд знань і життєвий досвід, а також сформовані на його основі погляди [6, с. 40].

Вибір мовних засобів при відповідній реакції на докір детермінується фактором адресата, взаємовідносинами між кому-

нікантами, статусно-рольовою рівністю/нерівністю між учасниками інтеракції, віком, рівнем культури співрозмовників. Зважаючи на аналіз МА докору, мовленнєві реакції діляться на мовленнєві акти, які відновлюють та гармонізують відносини між комунікантами (вибачення, аргументація, виправдання, визнання вини) і мовленнєві акти, які посилюють конфлікт у міжособистісних відносинах і призводять до комунікативної невдачі (взаємодокори, переривання, звинувачення в безпідставності докору, заперечення) [2].

Відновленню репутації та гармонізації подальших відносин між комунікантами сприяє вибачення. Вибачення – комплексна мовленнєва дія, яка здійснюється мовцем для психологічної корекції ситуації, що склалася через його провину, і супроводжується емоційним станом співчуття і/або обіцяркою не здійснювати певних дій, факультативним виправданням чи поясненням причин своєї поведінки. Мовленнєвий акт вибачення є намаганням відновити комунікативну рівновагу. Його головна функція – відновити соціальний баланс і гармонію між комунікантами [7, с. 280].

Вибачаючись, комунікант може дотримуватися стратегії виправдання та визнання мовцем відповідальності за спричинену шкоду. Ця стратегія є найбільш невігідною для того, хто докоряє, оскільки є ризик нанесення шкоди його репутації:

"I'm sorry," said Charlie. "I thought you knew". (J. Archer, *A Twist in the Tale*)

Характерною особливістю виправдання є його приналежність до аргументативної сфери комунікації, яка відображає, як правило, конфліктні ситуації, під час яких зіштовхуються інтереси комунікантів, мають місце різні оцінні судження. Мовленнєвий акт виправдання націлений на те, щоб нейтралізувати негативну оцінку, він має на меті створити позитивний образ мовця, зменшити ступінь шкоди, яка завдається репутації того, кому докоряють. У тих випадках, коли мовець виправдує себе, він намагається переконати адресанта або в тому, що його дії не є такими вже й поганими, або в тому, що в нього були поважні підстави зробити саме так, а не інакше [3, с. 95]. Семантико-функціональний аналіз контекстів, які містять мовленнєві акти виправдання, свідчить, що мовні засоби їх реалізації є різноманітними. Проведений нами аналіз доводить, що часто вираженням виправдання є вираз *"It's not my fault"*:

I have tried to do what you want; it's not my fault that I haven't been able to put my heart into it. (John Galsworthy, *The Forsyte Saga. The Man of Property*)

Виправдання, на думку Е.Л. Григорян, може бути представлене як система стратегій: заперечення наміру, заперечення контролю, приписування відповідальності другій особі тощо [1, с. 98]. Їх реалізація залежить від параметрів ситуації спіл-

кування. Реагуючи на докір, адресат може перекладати відповідальність на адресанта:

It would be a success if you behaved yourself properly. (John Galsworthy, *The Forsyte Saga. The Man of Property*)

Ситуації, в яких висловлюється докір, характеризуються різноманітністю форм відносин між співрозмовниками, оскільки докоряти може будь-яка людина, очікування якої стосовно співрозмовника не справджуються. Докір може висловлюватися близькій чи малознайомій людині, співрозмовнику вищого чи нижчого статусу. Сфера спілкування і характер відносин між комунікантами не є особливо важливими, коли адресат реагує на докір аргументацією щодо безпідставності докору щодо нього:

Of course it wasn't an episode. But you know, when you ask me to get my wife, to whom I'm very much attached, to divorce me, and ruin my career by marrying you, you're asking a good deal. (W.S. Maugham, *The Painted Veil*)

На відміну від аргументації, у разі виправдання співрозмовник знає, що він неправий, але не визнає цього за наявності пом'якшувачих обставин, які виступають на його користь. У разі вибачення адресат повністю визнає свою помилку. Виправдання і вибачення – два типи реакцій, характерних для ситуацій з яскраво вираженою асиметричністю відносин, зумовленою зниженим статусом адресата.

Адресат може мати ігноруючу або питальну реакцію на докір, що залежить не від статусно-рольових характеристик, а від ситуації спілкування та емоційно-психологічного типу того, хто докоряє. Ухилення адресата від прямого реагування на негативну оцінку зумовлене сукупністю двох факторів: бажанням адресата пом'якшити ситуацію та уникнути конфлікту чи небажанням адресата погодитися і визнати свою помилку. Наприклад, Стрікленд ігнорує докір і не бажає визнавати неправильним свій вчинок:

You don't care if she and your children have to beg their bread? Not a damn (W.S. Maugham, *The Moon and Sixpence*)

Якщо адресат ставить під сумнів право мовця виносити оцінку його діям, то реактивні репліки свідчать про комунікативну невдачу, така реакція викликана його прагненням зберегти свою репутацію і сприяє погіршенню міжособистісних відносин, провокує розвиток конфліктної ситуації. Зазвичай комунікативна мета адресанта при таких типах реакції на докір не досягається. Наприклад, Джун відкидає докір дядька Джеймса і не вважає свою думку хибною:

No! And I hope I never shall! (John Galsworthy, *The Forsyte Saga. The Man of Property*)

Відкрите непогодження з докором виражається в таких реакціях адресата, як взаємодокір та переривання. Такі форми реагування трапляються в повсякденних ситуаціях спілкування, коли співрозмовники перебувають у рівних близьких чи сімейних стосунках і в виборі засобів реагування не обмежені соціальними параметрами комунікації. Негативні реакції з боку адресата зумовлені, головним чином, самою ситуацією спілкування, а також експліцитним характером вираження докору.

Одним із видів реакції на докір є взаємодокір. Така реакція найчастіше зустрічається у комунікантів із симетричними відносинами при близькій дистанції спілкування. Часто партнери по комунікації використовують емоційно-забарвлену негативно-конотовану лексику. Наприклад, коханці докоряють один одному:

Do you usually have coffee with an insurance broker in your negligee?

I'll have coffee with whom I damn well please, she said, and wearing what I damn well please, especially when you are on your way home to your wife (J. Archer, *A Twist in the Tale*)

Раптове переривання співрозмовника відбувається через те, що сам мовець необережний у своїх висловленнях і цим ображає адресата, який не бажає вислуховувати докори. Наприклад, у процесі сварки дружина перериває свого чоловіка:

That won't do. You deserted me. In common justice it's for you. Yes. Why didn't you divorce me then? Should I have cared? (John Galsworthy, *The Forsyte Saga. In Chancery*)

Важливе значення при виборі адресатом способу реагування на докір має такий прагматичний фактор, як пресупозиції. Саме відмінність поглядів співрозмовників у конкретних ситуаціях спілкування провокує негативні реакції з боку адресата, тоді коли у разі однакового об'єму прагматичних пресупозицій адресат схильний до того, щоб погодитися з докором мовця, уникаючи конфлікту. Пресупозиції – це не що інше, як пропозиції, які мають на увазі ще до початку передачі інформації. Вони відіграють важливу роль у визначенні того, як буде розвиватися мовленнєва ситуація, тому заради досягнення взаєморозуміння важливо, щоб учасники інтеракції мали спільний набір пресупозицій [4, с. 427].

Висновки. Отже, мовленнєві реакції на докір діляться на мовленнєві акти, які відновлюють та гармонізують відносини між комунікантами (вибачення, аргументація, виправдання, визнання провини), і мовленнєві акти, що посилюють конфлікт у міжособистісних відносинах і призводять до комунікативної невдачі (взаємодокори, переривання, звинувачення в безпідставності докору, заперечення). Перспективним вважаємо дослідження виділених типів мовленнєвих реакцій залежно від соціально-статусних ролей комунікантів.

Література:

1. Григорьян Е.Л. Значение ответственности в синтаксическом представлении / Е.Л. Григорьян // Логический анализ языка. Языки этики. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 97–100.
2. Давыдова Т.А. Речевой акт упрека в английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Т.А. Давыдова. – Иркутск, 2003. – 16 с.
3. Крысанова Т.А. Коммуникативно-прагматические особенности речевого акта упрека в современном английском языке / Т.А. Крысанова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://book.net/index.php?bid=20067&chapter=1&p=achapter>.
4. Столнейкер Р.С. Прагматика / Р.С. Столнейкер // Новое в зарубежной лингвистике / общ. ред. Е.В. Падучевой. – М.: Прогресс, 1985. – 500 с.
5. Шабат-Савка С.Т. Вербалізація категорії комунікативної інтенції: когнітивні, граматичні та дискурсивні вияви: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / С.Т. Шабат-Савка; НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ, 2014. – 438 с.
6. Шапиро Р.Я. Речевые акты и интеракции / Р.Я. Шапиро // Языковое общение и его единицы: межвуз. сб. науч. тр. – Калинин: КГУ, 1986. – С. 40–44.
7. Edmondson W. Spoken discourse: a model for analysis / W. Edmondson. – Longman Publishing Group, 1981. – 235 p.
8. Ruhi S. Intentionality, Communicative Intentions and the Implication of Politeness / S. Ruhi. – Intercultural Pragmatics. – V5. – 2008. – P. 287–314.

Буренко Т. Н. Коммуникативная детерминированность реализации респонсивных высказываний как реакции на речевой акт упрека

Аннотация. Статья фокусирует внимание на анализе респонсивных высказываний как реакции на речевой акт упрека. Проведенное исследование показывает, что речевые реакции на упрек делятся на речевые акты, которые восстанавливают и гармонизируют отношения между коммуникантами, и речевые акты, усиливающие конфликт в межличностных отношениях.

Ключевые слова: высказывание, дискурс, упрек, речевой акт, реакция.

Burenko T. Communicative determination of responses realization as reaction to the speech act of reproach

Summary. The article focuses on the analysis of responsive utterances-reactions to the speech act of reproach. The conducted research reveals that speech reactions to reproach are divided into speech acts which renew and harmonize the relations between the communicators and speech acts which intensify the conflict in frames of interpersonal relationships and cause communicative fail.

Key words: utterance, discourse, reproach, speech act, reaction.

*Гасилова Лалендер Хафиз кызы,
диссертант
Бакинського славянського університета*

ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В АРАБСКИХ ИСТОЧНИКАХ

Аннотация. В статье говорится об истории исследования пословиц и поговорок в арабских источниках. Указывается на то, что именно после распространения исламской религии арабские филологи выдвинули на первый план изучение народных выражений, начали собирать и исследовать пословицы и поговорки, распространенные среди различных арабских племен джахилийского периода. Некоторые арабские филологи Средневековья предприняли попытки собрать пословицы и поговорки в алфавитном порядке, а некоторые ученые собрали их по темам, объединив в одной книге. Также указывается, что самые весомые и значимые исследования в этой области принадлежат филологам, которые являлись представителями Басрийской и Куфийской школ грамматики.

Ключевые слова: пословицы, поговорки, Коран, языкознание, Средневековье, систематизация, научные труды, анализировать.

Постановка проблемы. Арабские филологи Средневековья и последующих периодов создали уникальные произведения об особенностях употребления пословиц и поговорок в арабском языке, в частности, об их употреблении в священной книге Коран.

Степень исследованности. Ученые и филологи приложили огромные усилия в изучении примеров фольклора джахилийского, исламского и постисламского периодов, рассмотрев особенности каждого из указанных временных отрезков и высказав интересные и уникальные мысли об этом. Автор «Асрар аль-балагати» Абдул Кахир аль-Джурджани в своей книге выделил пословицы и поговорки в отдельную главу.

Автор произведения «Ас-синаатейн» Аль-Руммани, как и Абдул Кахир аль-Джурджани, уделил особое внимание этому вопросу.

Что же касается ученых, интересующихся арабским языкознанием и арабской литературой, то следует отметить, что их перу принадлежат крупные и довольно серьезные исследования по этому вопросу. Джирджи Зейдан по этому поводу писал: «Арабские ученые при исследовании вопросов языкознания, изучение которых весьма важно при написании трудов, должны были изучить джахилийский период наряду с изучением аятов и хадисов из Корана. В процессе работы ученые стали анализировать пословицы и поговорки, встречающиеся в указанных источниках. И именно в этот момент у них пробудился интерес к этой теме. Это, в свою очередь, способствовало тому, что появилась необходимость исследования пословиц и поговорок в отдельности.

Целью статьи является изучение истории исследования пословиц и поговорок в арабских источниках.

Изложение основного материала. Первым исследователем стал ученый из Йемена Убейд ибн Шарийя, который написал самостоятельное произведение об арабских пословицах и поговорах. В конце первого года Хиджры он написал пер-

вый труд об арабских пословицах и поговорах, который состоял из 50 страниц. К сожалению, это произведение не дошло до наших дней [6, с. 53].

Известный филолог-лексикограф Ибн ан-Надим, автор произведения «Аль-Фихрист», коснувшись этой темы, писал: «В период исламской цивилизации и развития филологии в басрийский и куфийский периоды многие арабские филологи начали писать произведения, касающиеся вопроса исследования пословиц и поговорок. Среди этих ученых следует упомянуть Ибн Шарийю, современника Сихара аль-Абди» [7, с. 90].

Позже Ибн ан-Надим написал на эту тему отдельные произведения наряду с такими авторами, как Юнус ибн Хабиб (Аль-Нахви – умер в 182 г.), Абу Убейд (умер в 211 г.), Саяби (умер в 291 г.), Абу Убейд аль-Касим ибн Саллям (умер в 223 г.), Аль-Муфаддал ад-Даби (умер в 178 г.), Хамза аль-Исфахани (умер в 960 г.), Абу Хилал аль-Аскари (умер в 395 г.) и другие.

Спустя столетия большинство мусульманских ученых дали свои комментарии и дополнения к произведениям, которые были написаны вышеперечисленными учеными.

Следует упомянуть произведения «Китеб аль-мустагса», написанное Аль-Замахшари (умер в 538 г.) и «Маджмау аль-амсал», написанное Аль-Мейдани (умер в 518 г.), сохранившиеся и дошедшие до наших дней. Книга Аль-Мейдани была составлена из пословиц и поговорок, которые он собрал из 50 книг, дополнил их теми, которые были известны ему, и расположил их в алфавитном порядке. Это произведение оценивается как самое совершенное произведение об арабских пословицах и поговорах. В нем автору удалось дать обширный комментарий к пословицам и поговоркам, а также высказать ценные мысли о них. Эта книга неоднократно издавалась в Египте, Сирии, Ливане и других арабских странах. Что касается книги «Китеб аль-мустагса» Аль-Замахшари, то с его рукописными экземплярами можно ознакомиться в библиотеках Лейдена, Вены, в Британском музее и в Александрийской библиотеке «Аль-Худайбия».

Если обратиться к первоисточникам, на которые ссылались Аль-Мейдани, Аль-Замахшари и другие ученые, то это книга «Аль-Амсал» Абу Убеида аль-Касима ибн Салляма, изданная в 1836 г. в Гуттенберге, «Амсал аль-араб» Аль-Даби, изданная в 1300 г. в Астане, «Джамхарат аль-амсал» Абу Хилал аль-Аскери, изданная в 1307 г. в Индии, и «Амсалу Лугман», неоднократно изданное в Египте и Европе, в том числе на французском языке в 1847 г. в Париже [6, с. 53]. Доктор Абдульмухит Абидин, комментируя процесс работы над книгами о пословицах, писал: «После возникновения ислама арабы стали намного серьезнее и усерднее работать во многих областях культуры, в том числе и в вопросах сбора пословиц и поговорок. После распространения ислама в Ираке особое внимание уделялось регистрации экспонатов древней цивилизации. Среди тех, кто работал в этой области, был Саххар ибн

аль-Аййаш (или Ибн Аййаш). Он еще во времена Муавийе писал о том, что написал книгу о пословицах и поговорках. Мы очень заинтересованы в том, чтобы познакомиться с этой книгой, но, к сожалению, она, как и известное произведение Сахара абн Абдина и многие другие книги, была утеряна и не сохранилась. <...> Это направление стало стремительно развиваться учеными, которые возглавили исследовательскую работу в Басрийской и Куфийской школах. Как автор научных исследований, большую славу приобрел Ад-Даби, глава религиозной школы и школы языкознания. Его книга, пройдя через все перипетии, полностью сохранилась и дошла до наших дней. Возможно, она и есть самый древний источник, написанный на эту тему и используемый в наше время. Автор приводит к каждой пословице отдельное сказание, которое связано с ней по смыслу» [8, с. 31–36].

Арабский ученый доктор Хафни Мухаммед Шараф ибн Али аль-Исба, исследовав произведение «Тахрир ат-Тахбир», пишет, что появилось произведение автора «Китэбу аль-амсал». Автор начал это произведение с анализа пословиц и поговорок, которые встречаются в Коране, далее дал комментарий к пословицам и поговоркам из хадисов «Дававину аль-Ислам ас-ситта» («Шесть диванов Ислама»), к которым относятся Аль-Бухари, Муслим, Ат-Тирмизи, Абу Дауд, Ибн Маджа и Насайя, затем изучил сотни пословиц в стихах Абу Таммама, Аль-Мутанабби, исследовал пословицы в творчестве Абу ат-Таййба. Все это он отвел во второй части книги «Тахрир ат-Тахбир» большое место [9, с. 2, 51].

Если говорить об арабских пословицах и поговорках, то нельзя не упомянуть статью Абдулазиза Шарафа «Ат-тафсир аль-ильмийю ли-л-амсал аль-арабиййати». Автор в упомянутой статье пишет: «Книга Абу Убейда аль-Касима ибн Салляма, которая была исследована и опубликована доктором Абдул-маджидом Гатамишем, является самой ценной книгой, написанной на эту тему» [10].

Академия языкознания Египта в тот же год, отдав книге пальму первенства, предоставила ей право занять первое место [10, с. 12].

Доктор Абдулазиз Шараф исследовал многие произведения ученых Средневековья и написал к ним комментарии. Среди них следует отметить двухтомный комментарий, написанный к совместному труду профессора Мухаммеда Абуль-Фазла Ибрагима и Абу Хилала аль-Аскари «Джамхарату аль-амсал», двухтомный комментарий к книге Хамзы ибн аль-Хасана аль-Исфахани «Ад-дуррату аль-фахура», комментарий к книге «Аль-амсал» Абу Убейда аль-Касима ибн Салляма.

Абу Убейд сделал тематическое распределение пословиц и поговорок и поставил точку в этом вопросе. Этим он отличился от ученых, которые арабские пословицы и поговорки различали по принципу их расположения, то есть в алфавитном порядке или вразброс. При исследовании этого вопроса он ссылался на 4 книги, которые были написаны четырьмя известными в арабском языке и литературе учеными: Аль-Асмаи, Абу Зейдом, Абу Убейдой и Муфаддалом ад-Даби.

Доктор Гатамиш писал о книге Абу Убейды аль-Касима ибн Салляма «Аль-Амсал» следующее: «Эта книга написана и составлена с учетом значений пословиц и поговорок, чего до сих пор не удалось сделать ни одному из ученых. Большинство из тех, кто писал на эту тему, располагали свои примеры по алфавиту. Так, в начале они приводили примеры с первой буквы арабского алфавита «أ – [ʔif]», затем «ب – [bʔ]» и так далее. Это

не дает нам возможность выявить разграничения по бытовым темам, каждая из которых по отдельности охватывала такие понятия, как «богатство», «бедность», «жизнь», «женильба», «семья» и так далее» [11, с. 64].

Книга «Китэбу аль-амсал» (کتاب الأمثال) Абу Убейды доказывает, что арабы намного опередили европейцев в этой области, систематизировав арабские пословицы и поговорки и написав на эту тему научные труды. Что касается работы «Эмсалю Лугман», профессор Ахмед Эмин пишет: «Люди считают, что автором этой книги является мудрец Лугман. Но слабая стилистика, использованная в произведении, простота выражений, множество морфологических и синтаксических ошибок весьма преуменьшают вероятность того, что эта книга создана древними арабами. Полагаю, что эта книга является результатом исследований ученых недавнего прошлого» [1, с. 66].

И филологи Средневековья, объединенные в различных школах арабского языкознания, и ученые более позднего времени с большим вниманием отнеслись к исследованию арабских пословиц и поговорок. Они изучали все произведения, написанные на эту тему, пытаясь выявить все достоинства и недостатки. С этой точки зрения книга «Китэбу аль-амсал» доктора Рамазана Абдуль-Тавваба Абу Фейда Муарриджа ибн Амр ас-Садуси, которую мы сегодня стараемся впервые опубликовать, является одной из самых древних книг, которая связана с этим вопросом. Следует добавить, что упомянутые выше древние книги были досконально изучены и прокомментированы первыми поколениями языковедов [20].

Мы можем заявить со всей ответственностью, что книга «Китэбу аль-амсал» доктора Рамазана Абдуль-Тавваба Абу Фейда Муарриджа ибн Амр ас-Садуси является самым древним научным трудом после книги Аль-Муфаддала ад-Даби [12, с. 21].

Вышеупомянутая тема настолько привлекла внимание, что даже вызвала споры среди известных филологов Средневековья. Привлекает внимание один случай, описанный в произведении «Фараид аль-лаали фи назми маджмаи аль-амсал» шейха Ибрахима аль-Ахдаба. Он писал: «Аз-Замахшари, прочитав произведение Аль-Мейдани «Маджмаи аль-амсал» и приревновал к богатству языка, которым написана книга, а также к обширному материалу, собранному в процессе работы над ней, добавил к начальной букве его имени букву «нун», тем самым превратил его имя в Ан-Нимдани, что в переводе с фарси означает «невежда». В ответ на это Аль-Мейдани так изменил имя Аз-Замахшари в книге «Меджлису аль-амсал», что оно на фарси приобрело значение «продавший свою жену» [13, с. 13].

Автор, развивая свою мысль, пишет, что Аз-Замахшари ознакомился с книгой Аль-Мейдани после завершения своей книги «ʔI-Mustaqsa» и, сравнив оба произведения, был потрясен тем, что его собственная книга намного слабее работы Аль-Мейдани.

Труды, написанные позже, можно систематизировать в следующем порядке: «Амсал аль-Коран» Абу Абдурахмана Мухаммеда ибн Хусейна ан-Найсабури (409 г.), «Амсал аль-Коран» Шамсадина Мухаммеда ибн Абу Бекра ибн Гаййуми аль-Джаузи, «Аль-Итган» Джалааладдина ас-Суйути. В этих книгах пословицам и поговоркам, которые употреблены в Коране, отведен отдельный раздел. Здесь следует особо отметить исследование современного арабского ученого, профессора Саида Мухаммеда Нире аль-Хатиба, который в своих наблюдениях ссылался на произведение Ибн аль-Гайюма.

Одним из ценных трудов по вопросу арабских пословиц и поговорок является книга профессора Сеййида Кутба «Ат-Тасвир аль-фениййу фи аль-Коран». Автор обращает внимание читателя на примеры, взятые из Корана и устной народной литературы, без ссылки на историю возникновения арабского фольклора.

Также хотелось отметить труд Ат-Тирмизи «Аль-амсал фи аль-Коран» как одно из ценнейших произведений в данной области. Эта книга долгое время хранилась в Рукописном фонде Египта, затем была изучена и издана Али Мухаммедом аль-Буджеви в 1975 г.

Опубликованная в Каире в 1980 г. книга «Аль-амсал фи аль-Коран» Мухаммеда аш-Шарави также считается достаточно значимым произведением среди тех, которые написаны в современный период.

Выводы. Конечно же, указанные научные труды не охватывают всего перечня произведений, написанных по этому вопросу.

Для того чтобы охватить все произведения, необходимы более глубокие и обширные исследования. Учитывая это, мы довольствуемся лишь кратким обзором научных трудов относительно истории возникновения арабских пословиц и поговорок.

Что касается арабского языкознания в Азербайджане, то здесь необходимо отметить исследовательскую статью профессора А. Мамедова «Некоторые синтаксические особенности арабских пословиц» и статью профессора Н. Мамедова «Об арабских пословицах и поговорках в Священной книге Коран» [4; 5; 19].

В области практической литературы следует назвать книгу Халида Рзаева, которая является единственным трудом, где дается сопоставление эквивалентов пословиц в азербайджанском, русском и арабском языках, а также статью А. Касимовой об образности арабского и азербайджанского языков [18].

Литература:

1. Аль-Аббаси Х.Н. Семантические изменения арабизмов в азербайджанском языке. Баку, 2003. 203 с. (На азербайджанском языке).
2. Мамедалиев В.М. Арабское языкознание. Баку, 1985. 129 с. (На азербайджанском языке).
3. Мамедов Э.Дж. О некоторых синтаксических особенностях арабских пословиц. Баку: Изд-во БГУ, 1981. 342 с. (На азербайджанском языке).
4. Мамедов Н.Н. Стилистические особенности Корана-Керима. Баку, 2008. 281 с. (На азербайджанском языке).
5. Мамедов Н.Н. О пословицах и поговорках в Корани-Кериме. Баку: Изд-во БГУ, 2016. 415 с. (На арабском языке).
6. Джирджи Зейдан. Китаб-аль-адаб ва аль-лугати аль-арабиййати. Бейрут, 1973. 128 с. (На арабском языке).
7. Ибн Аль-Надим. Аль-Фихрист. Аль-Кахира, 1992. 321 с. (На арабском языке).
8. Доктор Абу Меджид Абидин. Аль-Амсал фи Аль-Наसर Аль-Арабиййати. Аль-Кахира, 2003. 345 с. (На арабском языке).
9. Ибн Али Аль-Асбаи Аль-Мисри. Тахрир аль-Тахбир. Бейрут, 1971. 356 с. (На арабском языке).

10. Джаридату Аль-Ахрам. Аль-Кахира, 1982. 289 с. (На арабском языке).
11. Аль-Устез Ахмед Амин. Китэб фахри Аль-Ислам. Аль-Кахира, 1975. 198 с. (На арабском языке).
12. Абу Фейд Аль-Садуси, Китэб Аль-Амсал. Бейрут, 2007. 211 с. (На арабском языке).
13. Аль-Шейх Ибрагим Аль-Ахдаб. Аль-Лаали фи назм меджем Аль-Амсал. Аль-Кахира, 1997. 345 с. (На арабском языке).
14. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. М., 1976. 944 с.
15. Борисов В.М. Модальные слова в современном арабском литературном языке: автореф. ... дисс. канд. филол. наук. М., 1956. 27 с.
16. Губанов Ю.П. Лексикология и фразеология арабского языка. М., 1977. 144 с.
17. Мирза Абдулхалыг Юсиф. Газели. Баку: МБМ, 2012. 214 с.
18. Gasimova A. Qur'anic Symbolism of the Eyes in Classical Azeri Turkic Poetry. Oriens. 2015. № 43. Issue 1–2. P. 101–153.
19. Мамедов Н. Формирование стилей арабского языка и характеристика стилей. Актуальные проблемы востоковедения: материалы Республиканской научной конференции, посвященной 75-летию со дня рождения Аиды Имангулиевой, видного востоковеда Азербайджана. Баку, 2014. С. 67–81.
20. Яхья Ибн Хамза Аль-Алавия. Мяс-Тираз Аль-Мутадамян Ли Асрари Аль-Балаатти и Улум Хаккайки Аль-Имаз. Аль-Кахира, 1914. (На арабском языке).

Гасилова Л. Х. Історія дослідження прислів'їв і приказок в арабських джерелах

Анотація. У статті йдеться про історію дослідження прислів'їв та приказок в арабських джерелах. Вказується на те, що саме після поширення ісламської релігії арабські філологи висунули на перший план вивчення народних виразів, почали збирати й досліджувати прислів'я та приказки, поширені серед різних арабських племен джахалійського періоду. Деякі арабські філологи середньовіччя зробили спроби зібрати прислів'я та приказки в алфавітному порядку, а деякі вчені зібрали їх за темами, об'єднавши в одній книзі. Також вказується на те, що найвагоміші та найбільш значущі дослідження в цій галузі належать філологам, які були представниками Басрійської та Куфійської шкіл граматики.

Ключові слова: прислів'я, приказки, Коран, мовознавство, середньовіччя, систематизація, наукові праці, аналізувати.

Gasilova L. The history of the investigation of the ambassadors and talks in the Arab sources

Summary. The article is about the history of investigation of proverbs and sayings in Arabic sources it is pointed out (that) namely after spreading Islam religion Arabic philologists put forward investigating of homely phrases and began compiling and investigating proverbs and sayings circulating among different Arabic tribes of djahali period. Some Arabic philologists attempted to build a collection of proverbs and sayings in alphabetical order but some scholars built them as per themes organizing in a single book. It is indicated that the most tremendous investigations in this sphere belong to philologists members of Basra and Kufic grammar school.

Key words: proverbs, sayings, Koran, linguistics, Middle Ages, systematization, scientific studies, to analyze.

Данилович О. Д.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету

ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Анотація. У статті досліджуються парадигматичні зв'язки прикметників у художньому стилі. Визначаються та порівнюються парадигматичні зв'язки прикметників в ядрі та першій периферії. Ядро складають прикметники: good, last, old, new, young, large, little, small, black, white, long. До 1 периферії входять прикметники: great, English, big, red, dark, green, blue, happy, dead, real, perfect, strange. Найбільшу кількість парадигматичних зв'язків мають прикметники: good, little, large, old, new, small, great, real, English. Виявлена велика кількість парадигматичних зв'язків між окремими прикметниками у художньому стилі, оскільки він вимагає якомога більше ознак для яскравості та поглиблення зображення образу (персонажу).

Ключові слова: лексико-семантична група, парадигматичні зв'язки, синтагматичні зв'язки, частота вживання.

Постановка проблеми. Елементи лексичної системи мови поєднані горизонтально своїми внутрішньомовними відношеннями, які породжуються конкретними умовами розвитку та функціонування мови. Закріплені у мові синтагматичні зв'язки проявляються та фіксуються як окремі значення слова, кожне з яких характеризується як певними парадигматичними відношеннями, так і особливостями сполучуваності з іншими словами [5, с. 156].

Закономірності сполучуваності (синтагматичні відношення) та чергування (парадигматичні відношення) взаємозумовлені. М. І. Мостовий, характеризуючи ці два типи відношень між одиницями мови, визначає перші як такі, що відбивають характер мовлення, тобто ті обставини, які утримують слово в оточенні інших слів, а другі як такі, що відбивають словозміну, тобто наявні форми даного слова у його морфологічних змінах, що стосується одночасно і змін семантичних [4, с. 224]. Обидві системи зв'язків – внутрішньомовна та поза мовна, – накладаючись одна на одну, взаємодіючи одна з одною, створюють у результаті дивовижну сітку парадигматичних відношень між словами та ЛСВ слова [3, с. 207–208].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні парадигматичні відношення і зв'язки, які існують між елементами словникового складу, охоплюють такі явища як синонімію, антонімію, гіперо-гіпонімію тощо, у працях Р. А. Будагова, Е. М. Верещагіна, Г. Гочева, С. В. Кійко, М. П. Кочерган, Т. Б. Крючкова, В. В. Левицького, Л. А. Новикова, О. М. Селиверстової, Ю. С. Степанова, А. А. Уфимцевої та інших.

Дослідження лексичного складу мови з точки зору парадигматики не втрачає своєї актуальності, про що свідчать численні роботи, присвячені теоретичним і практичним аспектам цього аналізу. Вивчення парадигматичних зв'язків на основі синтагматичних зв'язків широко використовується у сучасній лінгвістиці з застосуванням статистичних методів, а саме кореляційного аналізу у роботах В. В. Левицького, В. В. Архелюк,

Т. В. Венкель, Ж. Б. Черської, О. С. Лех та ін. Нами були вивчені парадигматичні зв'язки у публіцистичному стилі [1], проте, невивченими залишаються парадигматичні зв'язки у художньому стилі, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – дослідити та зіставити парадигматичні зв'язки прикметників у художньому стилі. Об'єктом є прикметники у художньому стилі.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом стала суцільна вибірка з творів сучасних англійських та американських письменників J. Archer, A. Fine, W. Holden, T. Parsons, J. K. Rowling, M. Blake, J. Grisham, J. Michener, J. Ball, J. A. Rice (з 1980 по 2005 р.) загальним обсягом 10 100 синтагм.

Використавши частоту вживання прикметників з ЛСГ іменників та застосувавши кореляційний аналіз, ми отримали можливість дослідити парадигматичні зв'язки прикметників, їх характер та ступінь. ЛСГ є сукупностями слів, які об'єднані за принципом наявності у них загальної семантичної ознаки, первісного значення, що виступає як інваріант, а сполучуваність лексем через свої зв'язки виявляються як варіанти. Дослідженню підлягли 49 прикметників з високою та середньою частотою з різних ЛСГ прикметників. Окремі ЛСГ прикметників не брались до уваги через низьку частоту вживання.

Обчислення коефіцієнта кореляції здійснюється шляхом введення даних про частоту вживання, яка обраховується спеціальною комп'ютерною програмою. Величина коефіцієнта кореляції коливається у межах від -1 до 1 . Чим більша залежність між досліджуваними ознаками, тим більше до 1 наближається величина коефіцієнта [2, с. 80].

Оскільки число спостережень n для кожної пари прикметників дорівнює 23, то число ступенів відносності для кореляційного аналізу складає $df = n - 2 = 49 - 2 = 47$. При $df=47$, мінімально значущий коефіцієнт дорівнює 0,29 ($p=0,05$). Отже, зв'язки від 0,29 до 0,52 будуть вважатися слабкими, від 0,53 до 0,76 – середніми, від 0,77 до 1 – сильними. Найбільш високі показники кореляції виявились у наступних зв'язках прикметників з прикметниками: 1) *financial-golden* (0,998), 2) *financial-stupid* (0,999), 3) *industrial-long* (0,999), 4) *industrial-short* (0,999), 5) *industrial-anxious* (0,999), 6) *great-long* (0,997), 7) *last-British* (0,999), 8) *last-large* (0,998), 9) *last-white* (0,997), 10) *last-red* (0,997), 11) *recent-old* (0,999), 12) *recent-cold* (0,997), 13) *recent-small* (0,999), 14) *recent-short* (0,999), 15) *recent-perfect* (0,998), 16) *old-normal* (0,998), 17) *British-happy* (0,999), 18) *British-anxious* (0,997), 19) *British-dead* (0,999), 20) *hot-short* (0,999), 21) *cold-short* (0,999), 22) *large-short* (0,997), 23) *little-similar* (0,998), 24) *small-short* (0,999), 25) *stupid-long* (0,999), 26) *long-similar* (0,997), 27) *long-normal* (0,998), 28) *short-anxious* (0,999), 29) *short-similar* (0,997), 30) *short-perfect* (0,998), 31) *dead-normal* (0,997), 32) *tired-alive* (0,999).

Аналіз частоти вживання парадигматичних партнерів виявив, що в утворенні парадигматичних зв'язків беруть участь прикметники з різними показниками частоти. Зустрічаються випадки у зв'язках, коефіцієнти кореляції яких наближаються до 1 (0,997–0,999), коли прикметники з високою частотою з'єднуються з іншими прикметниками високої, середньої та низької частоти чи обидва прикметники мають низьку частоту. Проте, потрібно зазначити, що у кореляційному аналізі парадигматичних зв'язків були обрані прикметники з високою та середньою частотою вживання з ЛСГ прикметників.

Аналіз парадигматичних зв'язків виявив дуже велику кількість парадигматичних зв'язків між окремими прикметниками у художньому стилі. Було зареєстровано **755 сильних зв'язків, 86 середніх та 12 слабких**. Такі показники свідчать про більший ступінь взаємопов'язаності та взаємовпливу між окремими прикметниками, їхнє переплетіння.

Найбільшу кількість парадигматичних зв'язків демонструють прикметники: *good* 47 (44 – сильні, 3 – середні), *little* 47 (45 сильних, 2 слабких), *large* 45 (42 сильних, 3 середніх), *old* 47 (44 сильних, 3 середніх), *new* 45 (41 сильних, 4 середніх), *small* 46 (43 сильних, 3 середніх), *great* 44 (37 сильних, 7 середніх), *real* 44 (41 сильних, 3 середніх), *English* 44 (42 сильних, 2 середніх). Решта прикметників також мають великий діапазон парадигматичних зв'язків. Найменша їх кількість виявлена для *military* 5 (5 сильних) та *recent* 9 (9 сильних).

Враховуючи частоту вживання в ядро будуть входити наступні прикметники, частота яких перевищує 90: *good* (215), *last* (117), *old* (376), *new* (178), *young* (252), *large* (91), *little* (277), *small* (183), *black* (104), *white* (123), *long* (110).

Перша периферія включає прикметники з частотою від 40 до 90: *great* (71), *English* (45), *big* (82), *red* (74), *dark* (88), *green* (42), *blue* (67), *happy* (88), *dead* (52), *real* (59), *perfect* (46), *strange* (42).

До другої периферії відносяться прикметники, частота яких менша ніж 40: *financial* (18), *industrial* (10), *family* (12), *military* (10), *bad* (32), *recent* (12), *British* (27), *American* (38), *Japanese* (38), *hot* (26), *cold* (38), *Southern* (12), *golden* (18), *silver* (24), *black* (raca) (14), *white* (raca) (22), *stupid* (35), *local* (20), *short* (27), *anxious* (28), *worried* (22), *tired* (32), *alive* (32), *different* (28), *similar* (5), *normal* (12).

В ядро входять 11 прикметників. Потрібно зазначити, що всі визначені прикметники утворюють парадигматичні зв'язки між собою, тобто виявлено максимальну наповненість сітки. Переважаючи більшість становлять **сильні зв'язки – 47**, незначну кількість **середні – 7** і лише **1 слабкий зв'язок**. Всі сильні зв'язки між прикметниками ядра мають прикметники: *good*, *small*. Для наступних прикметників зафіксовано всі сильні зв'язки та 1 середній: *old* з *last*, *new* з *last*, *little* з *last*, *large* з *young*, *white* з *young*. Сильні зв'язки, окрім 2 середніх для прикметника *black* з *last* та *long*. Найбільшу кількість середніх зв'язків має прикметник *last* (4) та один слабкий зв'язок. Прикметник *young* має 2 середніх зв'язка. Отже, можна зазначити, що парадигматичні зв'язки в ядрі проявляють досить стійкі взаємовідносини, демонструючи взаємопов'язаність чи конкурентність. Це пояснюється, на нашу думку, художнім стилем, який ранжує та пов'язує прикметники відповідно до вимог та потреб стилю. Виділяються прикметники, які найбільш активно взаємодіють між собою.

У першу периферію входять 12 прикметників. Зазначимо більше співвідношення сильних зв'язків до середніх у порів-

нянні з прикметниками ядра: 62 сильних зв'язка, 3 середніх та відсутність слабких зв'язків. Це свідчить про більш тісні взаємовідносини між ними, та більший ступінь залежності. Виділяємо прикметники, які мають всі сильні парадигматичні зв'язки у межах першої периферії: *English*, *big*, *red*, *dark*, *green*, *real*, *perfect*, *strange*. По одному середньому зв'язку мають прикметники: *great*, *happy*. По два середніх зв'язка мають *blue*, *dead*. Також зазначимо щільність заповнення сітки. Неможодного прикметника, який би не утворив зв'язок з іншим прикметником першої периферії.

Аналіз парадигматичних зв'язків першої периферії з ядром виявив насиченість зв'язків. Відсутній тільки один парадигматичний зв'язок між прикметниками *last-green*. Відмічений тільки один слабкий зв'язок між *dead-large*. Переважна більшість зв'язків з ядром є сильними. У наявності 10 середніх зв'язків: *last-big*, *English-young*, *great-young*, *young-red*, *dark-last*, *dark-young*, *blue-old*, *young-blue*, *happy-last*, *perfect-young*.

Порівняння парадигматичних зв'язків першої периферії між собою та з групою прикметників ядра виявило, що прикметники першої периферії утворюють більше сильних зв'язків між собою, аніж з прикметниками ядра. Так само насиченість зв'язків фіксуємо більше між прикметниками ядра та прикметниками у межах першої периферії. Тобто, спостерігаємо більшу взаємозалежність як усередині ядра, так і між прикметниками першої периферії.

Дослідження окремих прикметників у художньому стилі виявило, що найбільшу кількість парадигматичних зв'язків мають прикметники: *good*, *little*, *large*, *old*, *new*, *small*, *great*, *real*, *English*. Ядро групи складають прикметники: *good*, *last*, *old*, *new*, *young*, *large*, *little*, *small*, *black*, *white*, *long*. Всі визначені прикметники утворюють парадигматичні зв'язки між собою. Всі сильні зв'язки між прикметниками ядра мають прикметники: *good*, *small*. Парадигматичні зв'язки в ядрі проявляють досить стійкі взаємовідносини, демонструючи взаємопов'язаність чи конкурентність. До 1 периферії входять прикметники: *great*, *English*, *big*, *red*, *dark*, *green*, *blue*, *happy*, *dead*, *real*, *perfect*, *strange*. Прикметники першої периферії утворюють більше сильних зв'язків між собою, аніж з прикметниками ядра. Це свідчить про більш тісні взаємовідносини між ними та більший ступінь залежності. Виділяємо прикметники, які мають всі сильні парадигматичні зв'язки у межах першої периферії: *English*, *big*, *red*, *dark*, *green*, *real*, *perfect*, *strange*. Аналіз парадигматичних зв'язків виявив дуже велику кількість парадигматичних зв'язків між окремими прикметниками у художньому стилі. Було зареєстровано 755 сильних зв'язків, 86 середніх та 12 слабких. Даний факт пояснюється функціональним стилем, оскільки саме художній стиль вимагає якомога більше ознак для яскравості та поглиблення зображення образу (персонажу). Дана потреба проявляється у чисельності таких зв'язків, які у переважній більшості є сильними.

Наступне дослідження буде присвячено вивченню парадигматичних зв'язків у науковому стилі.

Література:

1. Danylovykh O. D. Paradigmatic ties of adjectives in the publicistic style / O. D. Danylovykh // *Nauka i Studia – Filologiczne nauki*. – Poland: Nauka i Studia. – 19(150). – 2016. – P. 46-51.
2. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2007. – 190 с.

3. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница: Нова книга, 2006. – 512 с.
4. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий. – Харків: Основа, 1993. – 256 с.
5. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 280 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Archer J. Sons of Fortune / J. Archer. – London: Macmillan, 2002. – 597 p.
2. Ball J. Miss one thousand spring blossoms / J. Ball. – New York: First Avon Printing, 1980. – 272 p.
3. Fine A. Madama Doubtfire / A. Fine. – London: Penguin Books, 1989. – 176 p.
4. Holden W. The wives of bath / W. Holden. – London: Headline Book Publishing, 2005. – 468 p.
5. Rowling J.K. Harry Potter and the deathly hallows / J.K. Rowling. – London: Bloomsbury, 2007. – 607 p.
6. Blake M. Airman Mortensen / M. Blake. – New York: Ballantine Books, 1991. – 244 p.
7. Grisham J. The testament / J. Grisham. – New York: Deil Publishing, a division of Random House, 1999. – 533 p.
8. Michener J.A. The covenant / J.A. Michener. – New York: First Fawcett Crest Printing, 1982. – 1238 p.
9. Parsons T. Man and boy / T. Parsons. – London: Harper-Collins Publishers, 1999. – 345 p.
10. Rice A. The mummy or Ramses the damned / A. Rice. – New York: First Trade Edition, 1989. – 395 p.

Данилович О. Д. Парадигматические отношения прилагательных в художественном стиле

Аннотация. В статье исследуются парадигматические связи прилагательных в художественном стиле. Определя-

ются и сравниваются парадигматические связи прилагательных в ядре и первой периферии. Ядро состоит из good, last, old, new, young, large, little, small, black, white, long. В 1 периферию входят прилагательные: great, English, big, red, dark, green, blue, happy, dead, real, perfect, strange. Наибольшее количество парадигматических связей имеют прилагательные: good, little, large, old, new, small, great, real, English. Зафиксировано большое количество парадигматических связей между отдельными прилагательными в художественном стиле, поскольку он требует как можно больше определений для яркости и углубления изображения образа (персонажа).

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, парадигматические связи, синтагматические связи, частота употребления.

Danylovych O. Paradigmatic ties of adjectives in the belle-lettres style

Summary. Paradigmatic ties of adjectives in the belle-lettres style are studied. Paradigmatic ties of adjectives within the nucleus and the first periphery are distinguished and compared. The nucleus contains good, last, old, new, young, large, little, small, black, white, long. The first periphery includes the following adjectives: great, English, big, red, dark, green, blue, happy, dead, real, perfect, strange. The adjectives good, little, large, old, new, small, great, real, English have the biggest number of paradigmatic ties. In the belle-lettres style a great number of paradigmatic ties between separate adjectives was found as it demands as many as possible attributes for brightness and a deep depiction of an image (a character).

Key words: lexical-semantic group, paradigmatic ties, syntagmatic ties, usage frequency.

*Калашникова М. Ю.,
викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету*

СТРУКТУРА МЕГАКОНЦЕПТОСФЕРИ «КУЛЬТУРА» У РАМКАХ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню структури мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА» на базі сучасної англійської мови. У центрі нашого дослідження знаходяться основні прояви та відображення культури та її відбиття у картині світу носіїв англійської мови. На основі аналізу словникових одиниць, відібраних зі спеціалізованих словників неологізмів та газетних видань, ми зробили спробу визначити головні особливості англомовної культури, які впливають на формування мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА».

Ключові слова: культура, структура, мікроконцепт, концепт, макроконцепт, мегаконцептосфера.

Постановка проблеми. Сьогодні пильна увага до проблеми впливу людського фактора на мову зайняла одне із найважливіших місць у сучасній лінгвістиці. У рамках нашого дослідження ми зробили спробу визначити структуру мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА», базуючись на відібраних лексичних одиницях зі спеціалізованих словників англійської мови. Сьогодні налічується безліч визначень феномену «культура» і це є закономірним процесом, адже культура – це складне поняття, яке є багатозначним, воно має різний зміст та значення не тільки у мові, але й у різних науках та філософських дисциплінах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що значну увагу когнітивним дослідженням у своїх роботах приділяють такі вітчизняні вчені, як Н. Д. Артюнова, С. А. Жаботинська, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова, А. М. Приходько, О. О. Селіванова. Серед зарубіжних науковців проблеми когнітивістики вивчають А. Вежбицька, V. Evans, G. Harman, R. Jackendoff, G. Lakoff, R. Langacker. Велика кількість наукових праць присвячена особливостям актуалізації у мові конкретних концептів.

Мега полягає у тому, щоб виявити та коректно продемонструвати структуру мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА», спираючись на неологізми англійської мови. Головне завдання – дослідити використання нових термінів та особливості формування картини світу англомовних носіїв.

Виклад основного матеріалу. На думку німецького соціолога Макса Вебера, культура – сукупність духовних символів, що не підпорядковані ніякій утилітарній меті. За Жаком Маритеном, основою цінностей у культурі є релігія. Французький етнолог-структураліст Клод Леві-Стросс вважає основним надбанням культури мову, систему знаків, комунікацію, що можна перекласти і зрозуміти. Також існує думка, що культура є інтелектуальним аспектом штучного середовища, що створюється людиною у процесі її життєдіяльності [5, с. 307].

Короткий енциклопедичний словник філософських термінів надає таке визначення поняттю культура – освіта, розвиток, виховання; всі ті матеріальні і духовні цінності, які створені людиною у процесі творчості, діяльності, те, що створено творцями (архітекторами, художниками, поетами і т.д.) [4, с. 197].

З цього виходить, що культура – складне міждисциплінарне загальнометодологічне поняття, характеристика якого, що задовольняє фахівців різних галузей знань, надзвичайно ускладнена. [1, с. 68]. І це не дивно, дивлячись на значущу кількість різноманітних визначень у різних побутових та наукових напрямках.

Виходячи з вказаних визначень цього терміну, ми можемо зробити висновок, що культура є продуктом людства та вона є антонімом слова «природа», хоча ці два поняття нерозривно пов'язані через те, що одним з основних факторів детермінуючих виникнення культури, є природа. Виходячи з досліджень, культура є небіологічним поняттям, вона протиставляється природі, але культура людини має інше значення, адже результат її діяльності часто залежить від підґрунтя, яке надає природа.

Вплив культури на мову є очевидним. Виходячи з цього, ми зробили спробу виділити найважливіші ознаки питання впливу мови на культуру, яке залишається відкритим та є вкрай складним.

Ми маємо підкреслити той факт, що мова є невіддільною частиною культури, головним інструментом її ж розуміння та засвоєння, при цьому мова виражає специфічні риси кожної національної ментальності та є змогою для людини пізнати свою свідомість. З іншого ж боку, культура є частиною мови через той факт, що вона фіксується та моделюється у мові.

У своїй роботі «Концепти і концептосистеми у когнітивно-дискурсивній парадигмі» [6, с. 189] А.М. Приходько зазначає, що концептополе варто відрізнити від лексико-граматичних і функціонально-понятійних полів через те, що лексико-граматичне поле, характеризуючись чітко вираженим семасіологічним підходом до аналізу мовної матерії, передбачає підвищену дослідницьку увагу до засобів «упакування», тоді як функціонально-понятійне поле, базуючись на ономасіологічному підході, передбачає рух наукової думки від плану змісту до плану вираження.

З цього приводу Н. А. Красавський зазначає, що лінгвокультурологічний аналіз концептів, який базується на використанні польового методу, є «описом семантично однопорядкових мовних одиниць, які формують той чи інший фрагмент вербального світу» [3, с. 415].

Нині, виходячи з робіт А. М. Приходько, проблема концептопольового устрою когнітивно-семантичних просторів мови має два шляхи свого вирішення: з одного боку, це може бути відмова від самого терміну «концепт» у рамках концептосистеми, з іншого, розширення розуміння цього терміну з виключенням з параметричної палітри ядерно-периферійного принципу [6, с. 207]. Ми маємо зазначити, що у рамках дослідження ми будемо описувати мегаконцептосферу КУЛЬТУРА у рамках польового підходу, через те, що головний акцент необхідно зробити на синергетичності цієї структури, на її цілісності та зв'язку між її компонентами.

У нашій роботі ми будемо намагатися продемонструвати системний устрій мегаконцептосфери КУЛЬТУРА, при цьому, за основу ми візьмемо структуру, яка була представлена А. М. Приходько, з урахуванням точки зору О. М. Кагановської, та яка дозволяє використовувати такі вкладені одна в одну ментальні одиниці, як «мегаконцепт», «макроконцепт», «гіперконцепт», «мезоконцепт», «(ката)концепт», що є основними, але, ймовірно, не остаточними таксонами постульованої концептосистеми.

Беручи до уваги наукові праці З. Д. Попової та І. А. Стерніна [6, с. 176], А. М. Приходько акцентує увагу на тому, що (ката)концепт є атомарною одиницею концептосфери, тому питання про подальшу неподільність (ката)концептів на більш дрібні складові є проблематичним.

Спираючись на запропоновану А. М. Приходько організацію концептополя, ми спробували відтворити структуру мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА». У цілому системну організацію мегаконцептосфери можна унаочнити у вертикальному вигляді (рис. 1) – піраміди з вістря угору:

Беручи за основу визначення А. М. Приходько, ми спробуємо надати визначення головному поняттю. Мегаконцептосфера – об'єктивно існуюча сукупність вербально позначених та непозначених типологічно різних базових концептів, які репрезентують загальнолюдські поняття та які позбавлені національної специфіки. При цьому мегаконцептосфера гетерогенна, адже всі представлені у ній концепти упорядковуються та формують собою певну структуру, що вказує на її синергетичність.

За цією схемою концепти макрорівня – концепти, що позбавлені національної специфіки та не завжди мають спеціальне ім'я у наївній картині світу, при цьому вони чітко визначаються у науковій картині світу та є абстрактними утвореннями.

Далі, за нашою структурою, макроконцепти включають у себе концепти, які можна віднести до таксонів спадкового рівня абстракції, для яких характерна певна етнокультурна специфіка, вони є ментальними одиницями, які є меншими за своїм обсягом, ніж макроконцепти, але більшими за мікроконцепти.

У нашому випадку мікроконцепти є аналогом (ката) концептів, які відзначаються своєю неподільною природою на певному етапі абстрагувальних можливостей розуму, та саме їх найважче дефініціювати.

На нашу думку, структура мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА» виглядає таким чином:

Згідно із запропонованою нами структурою, мегаконцептосфера «Культура» містить у собі два макроконцепти – елітарну та масову культуру. Макроконцепт «елітарна культура» – «висока культура», яка протиставляється макроконцепту «масова культура» за типом впливу на свідомість, що зберігає суб'єктивні особливості і забезпечує змістовну функцію [5, с. 205].

Макроконцепт «елітарна культура», згідно з нашою структурою, не поділяється, а включає у себе лише один концепт – «мистецтво», до якого, у свою чергу, відносяться мікроконцепти – «образотворче мистецтво», «література» та «архітектура».

Що до макроконцепту «масова культура», або «культура більшості», то це культура, популярна та переважна серед широких верств населення у даному суспільстві [1, с. 32].

Зміст масової культури обумовлено щоденними подіями, прагненнями і потребами, складовими життя більшості населення. Термін «масова культура» виник у 40-х рр. XX століття у текстах М. Горькаймера і Д. Макдональда, присвячених критиці телебачення. Термін отримав широке поширення завдяки працям представників Франкфуртської соціологічної школи [5, с. 248].

Мегаконцептосфера «КУЛЬТУРА» поділяється на макроконцепти «елітарна культура» та «масова культура», виходячи з цього, можна зробити висновок, що матеріальна культура поглинула світ, вона домінує над соціальною масою. Перебуваючи у просторі масової культури, людина знаходить властивість, стан якої повністю залежить не від можливості його особистісних якостей, а від місця у системі координат суспільного стереотипу, де цінності людини і суспільства визначаються культурним шаром масової свідомості.

Висновки. Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок: соціум сьогодні, на жаль, не зацікавлений у самопізнанні культури і вихованні її ціннісних ідей.

Сьогодні ж людство предстало перед новою проблемою – виникненням альтернативного виду реальності. Таке явище як комп'ютеризація має вельми суперечливий вплив на культуру. Віртуальний світ є механічно детермінованим. Ця властивість віртуального світу приваблює, бо значно полегшує усі процеси, але у той же час є чимось на зразок «екзистенціальної пастки». Справа у тому, що звикання до віртуального світу призводить

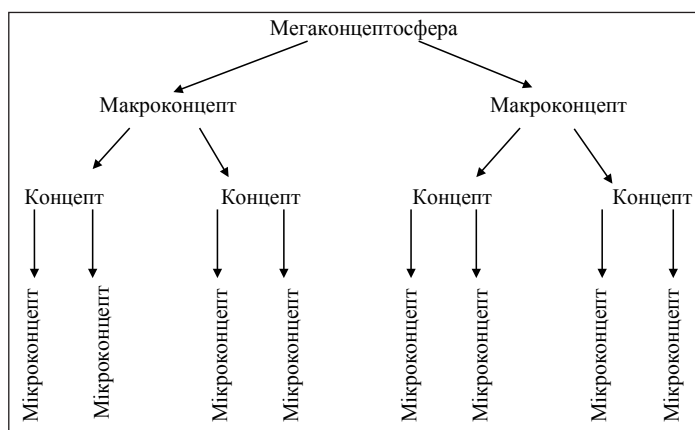

Рис. 1. Структура мегаконцептосфери

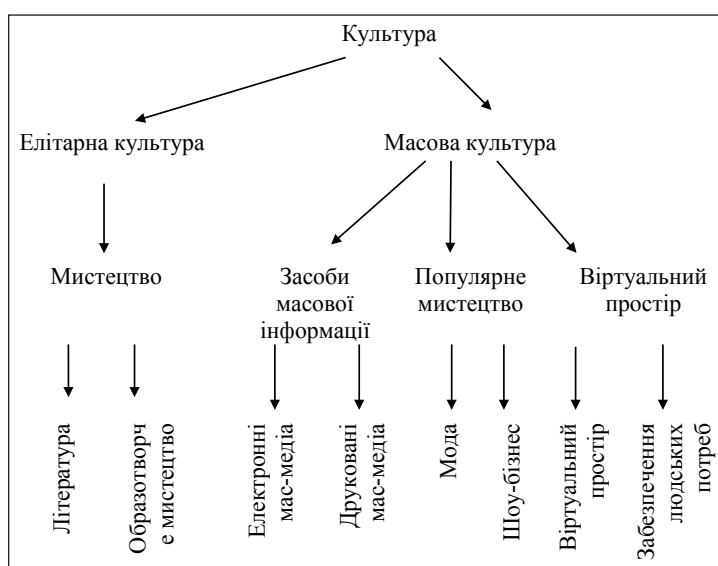

Рис. 2. Структура мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА»

до того, що людина рано чи пізно починає проектувати його закони на реальний світ, складність якого простягається далеко за межі механістичних схем, в якому і без того тонка грань між елітарною та масовою культурою стає ще більш непомітною.

Література:

1. Большаков В. П. Культура как форма человечности / В. П. Большаков. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2000. – 92 с.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів: Паїс, 2007 – 228 с.
3. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495 с.
4. Краткий энциклопедический словарь философских терминов / авт.-уклад. П. В. Кикель. – Минск: БГПУ, 2006. – 266 с.
5. Межуев В. М. Идея культуры. Очерки по философии культуры / В. М. Межуев – М.: Прогресс-Традиция, 2006. – 408 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми у когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.

Калашникова М. Ю. Структура мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА» в рамках сучасного англomовного соціума

Анотація. Данна стаття присвячена вивченню структури мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА» на мате-

риалі сучасного англomовного мови. Наше вивчення сконцентровано на основних проявленнях і відображеннях КУЛЬТУРИ в картині світу носіїв сучасного англomовного мови. На основі аналізу словарних одиниць, обраних із спеціалізованих словарів неологізмів і газетних видань, ми спробували визначити основні особливості англomовної культури, які впливають на формування мегаконцептосфери «КУЛЬТУРА».

Ключевые слова: культура, структура, мікроконцепт, концепт, макроконцепт, мегаконцептосфера.

Kalashnykova M. The Structure of the “CULTURE” Megaconceptosphere in Terms of the Study of the English-Speaking Society

Summary. The article is concentrated on the study of the structure of the CULTURE megaconceptosphere on the basis of the modern English language. The research is based on the main demonstrations and reflections of the CULTURE in the world view of the modern English language native speakers. We have analyzed lexical units taken from specialized dictionaries of neologisms and newspapers in order to determine the most essential peculiarities influencing the formation of the CULTURE megaconceptosphere.

Key words: culture, structure, microconcept, concept, macroconcept, megaconceptosphere.

Косович О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

КОНВЕРСІЯ ЯК РІЗНОВИД ТРАНСПОЗИЦІЇ СЛОВОТВІРНОГО ХАРАКТЕРУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі конверсії як словотвірного процесу, що розуміється як кореневий чи безафіксальний спосіб творення. Розглядається сама суть конверсії та виокремлюються підходи щодо тлумачення цього словотвірного процесу.

Ключові слова: спосіб творення, конверсія, конверсійне словотворення, лексико-семантичний спосіб, семантико-морфолого-синтаксичний спосіб.

Постановка проблеми. Чинник словотворення – це складна структура, яка включає в себе семантичне зрушення, морфологічну та синтаксичну парадигму. Конверсію як вид словотворення варто розглядати в сукупності всіх її особливостей. Тільки такий підхід до вирішення цієї проблеми дасть нам необхідний критерій, що здатний визначити специфіку цього виду словотворення.

Вважаємо, що визнання тільки парадигми, або граматичної оформленості, або навіть їх у сукупності словотвірним засобом у процесі конверсії не є достатнім, оскільки і парадигма, і граматичне оформлення – це лише відображення змін, які відбулися в ядрі. Процес творення нового слова починається з переосмислення змісту. Парадигма й синтаксична сполучуваність – це тільки засоби фіксації змін, які відбулися. Конверсія – це не функціональне явище та не синкретизм, а семантико-морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, за якого слово однієї частини мови утворюється від слова іншої без зміни зовнішньої форми вихідного слова, а словотвірним засобом за цього є семантичне зрушення, морфологічна парадигма та граматичне оформлення слова.

Метою статті є розгляд проблем конверсійного словотворення, уточнення словотвірної суті конверсії.

З огляду на складність трактування суті конверсії в мовознавстві необхідно розглянути та проаналізувати позиції вітчизняних і зарубіжних лінгвістів щодо цієї проблеми, обґрунтувати думку про конверсію як спосіб творення нових слів. Необхідність виявлення універсальних і специфічних рис конверсійних моделей французької мови пояснюється недостатнім рівнем розробленості цієї проблеми в різносистемних мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стосовно конверсійного способу створення дериватів у мовознавстві існують різні погляди на його суть. Такий словотвірний процес також відомий як кореневий, чи безафіксальний, спосіб творення, зміна функції [8]. Поняття «кореневий, чи безафіксальний, спосіб творення» не відображає повністю суть явища тому, що як твірні основи можна використовувати не лише кореневі, а й твірні, складні основи та навіть словосполучення.

Широке поширення отримало трактування конверсії як способу словотворення за допомогою нульової морфемі (Л. Блум-

фільд, Г. Марчанд), уживання слова у функції різних частин мови. Окремі вчені, наприклад О.І. Смирницький, не погоджуються із цим твердженням та відносять конверсію до морфологічного способу словотворення [5], розглядають це явище як морфолого-синтаксичний спосіб словотворення [1; 6] та стверджують, що визначення конверсії як способу «нульового словотворення» може спричинити до такого «небезпечного наслідку, як виникнення «безлічі» нульових морфем в описі морфологічно бідної мови» [6, с. 169–170]. Поняття «нульова морфема», «нульовий елемент» або «нульовий суфікс» не розкриває суть словотвірних процесів, оскільки не дає змогу побачити різницю між «нульовими елементами» в різних словотвірних актах, тому визнання нульового афікса в процесах конверсії не пояснює суть дериваційного процесу [4]. Справді, «нуль» навряд чи може бути засобом словотворення, і суть конверсії полягає не в розширенні та не в звуженні основи, а в її переосмисленні.

Проте лінгвісти мають відмінні погляди щодо зарахування окремих слів до частин мови, адже не всі слова, які ми відносимо до окремих частин мови, володіють усіма ознаками цієї частини мови, оскільки одне слово можна віднести більше ніж до одного класу (полістатусність). Із цього приводу В.О. Горпинич зазначає, що «в мові є багато слів, не закріплених за певними частинами мови, які за певних умов можуть набувати інших ознак і переходити з однієї частини мови в іншу» [2, с. 311]. У наукових працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. конверсію розглядають насамперед як морфолого-синтаксичний спосіб словотворення; мається на увазі такий метод, за якого слово змінює свою категорійну належність і дистрибутивну характеристику без використання дериваційного елемента та за обов'язкової омонімії твірного й похідного слів. За такого підходу до конверсивної деривації за межами аналізу залишається семантичний критерій її визначення. Тому О.Д. Мешков та П.В. Царьов, аналізуючи конверсиви, спираються насамперед на їх семантику [3; 7].

Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення має в лінгвістиці різні назви: конверсія та трансфігурація, транспозиція, взаємоперехід частин мови, імпліцитна словотворчість. За цього способу словотворення слово, яке раніше існувало в мові, не тільки отримує нове смислове значення (як це спостерігається за лексико-семантичного способу), а й слугує для вираження нових граматичних значень, наприклад:

- *amical* в *une (rencontre) amicale* (субстантивіація прикметника);
- *football* в *une ambiance football* (ад'єктивізація іменника);
- *dire* в *ses dires* (субстантивіація інфінітива).

Сьогодні явище, коли слово змінює граматичну категорію без зміни форми, є особливо активним і надзвичайно економічним у мовному плані, наприклад: *un portable, un compact,*

un mobile (прикм. > імен.) – семантичні модифікації: «*une téléphone portable*»; «*les trucs compacts*»; «*la chose mobile*».

Спостерігаємо такі трансформації:

– *un frigidaire, une poubelle, du pinard, une Peugeot* (імен. (власна назва > імен. (загальна назва));

– *le moi, un petit quelque chose, un rien* (займ. > імен. (власна назва));

– *les pourquoi et les comment* (присл. > імен. (загальна назва));

– *le pour et le contre* (прийм. > імен. (загальна назва)).

Вигуки, слова-фрази, які мають різне походження: *Jésus-Marie-Joseph!* (NP)/*bon!* (прикм.):

– *allons! voyons! tiens!* (дієсл.) *attention!* (імен. (загальна назва));

– *avec des si, on mettrait Paris en bouteille* (спол. (умовний спосіб) > імен. (загальна назва));

– *un frigidaire, une poubelle* (імен. (власна назва) > імен. (загальна назва); антономазія).

В орфографічному плані ці номінації можуть зберігати морфологію вихідної категорії, наприклад, пишеться не *des sis*, а *des si*. Зазначимо, що для певних граматичних аналізів необхідно думати, що *a priori* все можливо. Тобто слово певної категорії може знаходити відповідний ужиток в іншій категорії. Наприклад, практично будь-який елемент може вживатись як іменник (загальної назви), коли він використовується з детермінантом: *des si – les si n'aiment pas les rais; le qu'en dira-t-on; un petit je ne sais quoi; un moi d'abord les autres après s'il reste de la place*.

На письмі можуть додаватися лапки як у цитатних елементах. Так само іменник (загальна назва) може мати винятково функцію прикметника як епітет. Це випадок прикметників незмінних кольорів *cerise, citron, marron* тощо; наприклад, останній «сприймається» як прикметник, проте він не може узгоджуватись щонайменше в жіночому роді (множина *marrons* починає поступово входити до вжитку). Слова *cerise* або *citron* продовжують сприйматись як порівняння, з *rose, orange* або *marron* такого не сприймаємо. Відтак як тільки не відчувається, що слово використовується як цитата чи порівняння, воно вважається абсолютно лексикалізованим, змінює свою природу та починає набувати варіативності своєї нової категорії, коли це не спричиняє проблем звучання або значення.

Стосовно словотвірної суті конверсії можемо виокремити декілька підходів:

а) конверсія тісно пов'язана з граматиною та розглядається у зв'язку з теорією частин мови. Кореляція однокорених частин мови, утворених без допомоги словотвірних морфем, викликає певні проблеми, а тому конверсія часто трактується як прояв функціональності слова, як вживання слова однієї частини мови у функції іншої частини мови. У результаті конверсії з'являється нове слово, що є омонімом до вихідного. Якщо в одного з лексико-семантичних варіантів у процесі конверсії з'являються нові морфологічні ознаки іншої частини мови, закріплені характерною для цієї нової частини мови синтаксичною моделлю, а також спостерігається пов'язане із цією новою характеристикою семантичне переосмислення, то ми маємо справу з новим словом іншого лексико-граматичного розряду. Відтак бачимо деривацію, оскільки створюється нова смислова одиниця, яка відрізняється своєю парадигмою, синтаксичними функціями, граматичною сполучуваністю та новим лексико-граматичним значенням;

б) у процесі конверсії граматичні категорії, властиві для вихідної частини мови, втрачаються. Вихідна лексема відрізняється від твірної в морфемному складі. Головною передумовою утворення інновації шляхом конверсії є зміна синтаксичного функціонування слова, що супроводжується зміною категоріального значення слова. Для конверсії необхідна зміна звичного синтаксичного оточення. Тому більшість лінгвістів наполягають на трактуванні конверсії як морфологічного способу словотворення або як морфолого-синтаксичного способу словотворення;

в) вихідна лексична одиниця та інновація – твірне слово – у процесі конверсії семантично взаємопов'язані, хоча й мають різні категоріальні значення. Тому конверсію часто ототожнюють з омонімією. Ми можемо цю подібність трактувати як семантичний чинник, як специфічну рису конверсії. Хоча, розглядаючи омоніми, що з'явилися у результаті конверсії, необхідно підкреслити, що зв'язок значень вихідної та твірної одиниць частково зберігається, що часто суперечить загальному визначенню омонімів. Тому процеси конверсії та омонімії не можна вважати тотожними явищами.

Однак неможливо розглядати мову як дещо незмінне. Мова постійно перебуває в розвитку, тому не можна заперечувати той факт, що вихідні або конвертовані твірні слова, увійшовши в динаміку самої мови, можуть набувати із часом багатозначності з їх прямими й переносними значеннями (метонімія, синекдоха), що в підсумку приводить до розвитку їх полісемії, а отже, і омонімії.

Обов'язковою умовою конверсії є перехід слова з однієї частини мови в іншу, оскільки в межах однієї частини мови конверсія неможлива. У процесі конверсії можуть брати участь слова й словформи змінних і незмінних частин мови.

Ми дотримуємось позиції, що субстантивація є одним із видів конверсії, оскільки найважливішими для конверсії є словотвірні засоби, за допомогою яких утворюються нові слова, а інші відмінності належать до питання диференціації «всередині галузі конверсії» та не варто розглядати їх як критерії для віднесення чи невіднесення субстантивації до конверсії.

Конверсія взаємодіє з лексико-семантичним способом словотворення, у результаті чого конверсиви та омоніми, утворені внаслідок розпаду полісемії, виявляються в одному ряду.

Під час визначення вихідного й твірних слів, утворених шляхом конверсії, тобто у визначенні твірності в конверсійних парах важливу роль відіграють словотвірний критерій внутрішньої твірності, характер зв'язку значень внутрішньої твірності, семантичний критерій, відповідно до якого твірне слово володіє зазвичай більшим об'ємом значень, ніж твірне, а також послідовність у розвитку семантики твірного слова. При цьому твірне слово-конверсив виявляє іншу категорійну суть. У тих випадках, коли конверсійні пари чи групи є семантично однозначними або односкладовими, варто керуватись чисто логічним критерієм.

Висновки. Таким чином, ми приймаємо трактування конверсії як різновид транспозиції словотвірного характеру. Окрім цього, конверсія розуміється також як семантико-синтаксико-морфологічний спосіб словотворення, за якого нова одиниця однієї частини мови утворюється від слова чи словформи іншої без будь-якого формально вираженого засобу, що супроводжується зміною парадигми й синтаксичної сполучуваності та, відповідно, набуванням нових категорійних значень, накладених на семантичне значення вихідного слова. У процесі

конверсії слово змінює свою категорійну належність і дистрибутивну характеристику без використання якого-небудь дериваційного елемента та за обов'язкового семантичного взаємозв'язку вихідної й твірної основи.

У подальшому планується розгляд когнітивно-лінгвістичних технік конверсії, а також її типів та особливостей.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – М.: Флинта; Наука, 2002. – 384 с.
2. Горпинич В.О. Морфология української мови: [підручник] / В.О. Горпинич. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
3. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка / О.Д. Мешков. – М.: Наука, 1976. – 245 с.
4. Руда О.В. Дослідження конверсії в історії англійської мови / О.В. Руда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10647.html>.
5. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.classes.ru/grammar/38.Sintaksis_angliyskogo_yazyka/.
6. Харитончик З.А. Очерки о языке. Теория номинации. Лексическая семантика. Словообразование: избранные труды / З.А. Харитончик. – Минск: Изд-во Минского гос. лингвист. ун-та, 2004. – 366 с.
7. Царев П.В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / П.В. Царев. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 225 с.

8. Lee Whorf B. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf / B. Lee Whorf, J.B. Carroll, S.C. Levinson, P. Lee. – Cambridge: MIT Press, 2012. – 448 p.

Косович О. В. Конверсия как разновидность транспозиции словообразовательного характера

Аннотация. Статья посвящена проблеме конверсии как словообразовательного процесса, которая подразумевает как корневого или безаффиксальный способ словообразования. Рассматривается сама сущность конверсии и дифференцируются подходы относительно толкования данного словообразовательного процесса.

Ключевые слова: способ образования, конверсия, конверсионное словообразование, лексико-семантический способ, семантико-морфолого-синтаксический способ.

Kosovych O. Conversion as the variety of the transposition of the word-formative type

Summary. The article deals with the problem of conversion as the word-formative process that means as the type of word formation by the mean of root of a word or without affix. The sense of conversion is considered and the approaches concerning the interpretation of this word-formative process are differentiated.

Key words: method of formation, conversion, conversion word formation, lexical and semantic method, semantic, morphological and syntactical method.

Крикніцька І. О.,
викладач кафедри англійської мови
факультету перекладачів
Київського національного лінгвістичного університету

КУЛІНАРНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено розгляду англомовних фразеологізмів із кулінарним компонентом у руслі нової галузі етнолінгвістики – етнофразеології. Місце фразеології в цій галузі мовознавчої дисципліни є закономірним, оскільки саме фразеологічний фонд мови безпосередньо пов'язаний з етносом. У статті наведено корпус англомовних фразеологізмів із кулінарним компонентом, які свідчать про те, що фразеологія більшою мірою, ніж інші мовні одиниці, відображає специфіку світобачення крізь призму мови й національної культури.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічний, етнофразеологія, мова, етнос, культура.

Постановка проблеми. Ключовою темою гуманітарних досліджень сьогодення постає триада «мова – культура – людська особистість» [4, с. 23]. Наразі в етнолінгвістиці з'являються нові напрями: етнофразеологія, етнопрагматика, етносемантика, етногерменевтика, етнориторика, етноконотація, когнітивна етнопсихолінгвістика, етнічна конфліктологія, етнічна бібліопсихологія, етнічна психолінгвістика, етнографія спілкування, етнотранслятологія тощо. Етнолінгвістика як маргінальна галузь мовознавства межує з етнологією, культурологією й психолінгвістикою та спрямована на з'ясування того, як у мові й мовленнєвій діяльності (етнотекстах) відображені етнічна свідомість, менталітет, національний характер, матеріальна та духовна культура народу [1, с. 148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнолінгвістика – це наука про національно-мовне життя [2, с. 27]. В етнолінгвістичних роботах дослідники акцентують увагу на ідентифікаційних характеристиках етносу, однією з яких залишається мова [5, с. 10]. У широкому колі досліджень сучасної етнолінгвістичної науки перебуває насамперед проблема співвідносних зв'язків між національною мовою та культурою, детермінованих взаємодією трьох типів чинників (власне мовного, етнокультурного та етнопсихологічного), а також роль останнього в процесах функціонування й еволюції певної мови [1, с. 33]. Інакше кажучи, проведення наукових студій в етнолінгвістичному аспекті передбачає дослідження результатів впливу, здійснюваного на лінгвосистему міфологією, психологією, звичаями, побутом, віруваннями, обрядами, загальною культурою й менталітетом етносу. Сказане стосується насамперед корпусу окремих шарів лексики, а також таких ділянок мовної системи, як теорія номінації, теорія значення, народна фразеологія, пареміологія. А. Вежбицька розглядає етнофразеологію як галузь етнолінгвістики, що вивчає культурно-специфічні фрази та ідіоми з метою виявлення культурних цінностей [1, с. 47]. Поняття «етнофразеологія» використовується в двох значеннях: 1) як сукупність етнофразем, тобто немотивованих на синхронному рівні фразеологічних одиниць (фразеологізмів, фразем), що належать

до сфери народної духовної культури; 2) як напрям у фразеології, який вивчає фразеологічні одиниці в етнокультурному аспекті. Отже, етнолінгвістику, яка сьогодні переживає друге народження, варто розуміти як комплексну наукову дисципліну, що здійснює дослідження «плану змісту» етнокультури, народної психології та міфології, формою втілення для якого стало слово, предмет, обряд, зображення. У системі наукових знань етнолінгвістика розташовується на перетині дослідницьких векторів фольклористики, етнографії, культурології, соціології та, звичайно, власне лінгвістики [2, с. 29–30].

Мета статті – окреслити коло питань етнофразеології та вказати місце в ній англомовних фразеологізмів із кулінарним компонентом. Продуктивним з етнолінгвістичного погляду моментом є проєкція мовних одиниць на етнокультурне поле. Виходячи із цього, розгляд фразеологічної одиниці як етноодиниці здійснюється крізь призму етнічної історії, а визначення концептів народного світогляду (світovidчуття) відбувається за допомогою змістових категорій лінгвосистеми. Застосування такого аналізу дає змогу науково проникати до сфери мовної свідомості, співвідносних зв'язків між мовою, народною культурою та особистістю [5, с. 44].

Виклад основного матеріалу. Кожному народу притаманне власне бачення навколишнього світу. Такою є концепція етнічної картини світу. Етнічна самосвідомість – це відчуття приналежності до певного етносу, усвідомлення своєї відмінності й подібності порівняно з іншими етносами, важлива ознака етнічної спільноти, яка є відображенням у свідомості людей реально існуючих етнічних зв'язків та проявляється в зовнішній формі самоназви, або етноніма [2, с. 24].

У фразеології виокремлюють декілька основних підходів до вивчення фразеологізму:

- 1) як основної одиниці фразеології;
- 2) функціонування фразеологізмів у мові, мовленні [3, с. 120].

Фразеологія – це та сфера мовної діяльності, де, з одного боку, у мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з іншого – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету [4, с. 33]. Етнолінгвістичне вивчення фразеологічного матеріалу будь-якої мови полягає у взаємозв'язку понять системи «мова – культура – етнос». Фразеологія – це дзеркало, у якому лінгвокультурне суспільство ідентифікує своє національне самоусвідомлення [5, с. 104]. Фразеологія – це відбиток картин реальності, де містяться фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, відтворюється національний характер народу, це своєрідний зразок ретельного й пильного кодування його духовної культури [5, с. 52].

Отже, більш глибоко пізнати етнос, просякнути його духом можна через фразеологізм. Історично фразеологію відносили

до етнолінгвістики, проте сучасна фразеологічна система є одним з об'єктів вивчення в лінгвокультурології, яка досліджує насамперед «живі» комунікативні процеси та зв'язок мовних висловів із синхронно діючим менталітетом народу.

Фразеологізми – це особливі знаки мовної культури, засоби зберігання й передачі культурної інформації. Особливості образної мотивації в структурі значення фразеологізмів є важливими для з'ясування мовної картини світу та її бачення народом. Фразеологічна одиниця, будучи номінативною, висвітлює процес номінації у вигляді мовного знака, кінцевим результатом якого є мовна картина світу. Способом утворення фразеологічної одиниці є метафоризація як когнітивний процес, пов'язаний із діяльністю підсвідомості.

Дослідження механізмів фразеологізації за допомогою лінгвокультурологічного аналізу суттєво поглиблює знання про цей процес. Лінгвокультурологічні дослідження на матеріалі фразеології дають змогу виокремити духовні цінності, створені окремими етносами впродовж тисячоліть. Етнофразеологічний напрям досліджує взаємодію мови й культури крізь призму культурно-національної свідомості та її фразеологічної презентації. Розглядаємо фразеологізми як тексти, що зберігають культурну інформацію.

Одним із головних векторів етнофразеології є вияв ціннісних орієнтацій етнічної спільноти, зафіксованих у фразеологічних найменуваннях і їх знаковій динаміці [4, с. 8]. Передумовами дослідження етнокультурної специфіки фразеологізмів є зосередження уваги на мовній, а через неї також на духовній культурі як окремої людини, так і всієї мовної спільноти.

Великим культурно-національним потенціалом наділені фразеологізми із соціолінгвістичними, етнографічними та країнознавчими характеристиками; зокрема, такими є англомовні кулінарні фразеологізми.

Етнофраземи, як і фразеологізми загалом, мають здатність концептуалізувати буденну свідомість і створювати структури, у яких в образно-символічній формі кодуються та передаються з покоління в покоління морально-етичні норми й стереотипи [4, с. 142]. Фразеологізми відображають національну картину світу. Національна своєрідність фразеологізмів різних мов пов'язана насамперед із їх образністю.

Вважаємо, що в основі фразеологізму міститься прототипна інформація, тобто те, що є елементом концептуальної картини світу; фразеологічна одиниця виникає в результаті метафоризації чи метонімізації. У семантиці фразеологізмів із кулінарним компонентом відображено закономірності ціннісно-смыслових категорій культури [5, с. 29]. Інакше кажучи, мова відображає кулінарний код народу. Етнофразеологічний підхід передбачає аналіз взаємодії кулінарної культури із соціокультурним контекстом буття того чи іншого суспільства. Найменування їжі та всього, що з нею пов'язане, належать до ключових лінгвокультурних концептів. Проблематика їжі та насолоди від неї була закладена вже в античній культурі. У IV ст. до н. е. було засноване філософське вчення щодо так званої гастронології – «філософія шлунку». Харчування стає цілісним відображенням культурного портрету епохи. Упродовж усієї історії людства харчування завжди було вагомим і стійким чинником, що визначав рівень розвитку суспільства. Більше того, гастрономічна культура поставала комплексним феноменом, одним із засобів маркування соціального й культурного статусу індивіда. Їжу розглядають як один із видів специфічного культурного коду [2]. Гастрономічна культура

слугує національною кулінарною традицією, як набір страв, типових для певного народу, характеризує систему харчових звичок певної культурної спільноти.

Наведемо приклади кулінарних фразеологізмів із харчовими компонентами, яким надається преференція з боку англійської лінгвокультури: *bacon, eggs, porridge, toast, pudding etc.*

To go together like bacon and eggs – пліч-о-пліч.

Англійська кухня зберегла й донесла до наших днів багато традиційних страв. На перший сніданок подають, як правило, яйця та бекон, тому цей фразеологізм позначає український вислів «пліч-о-пліч», тобто нероздільно.

Серед найпопулярніших англійських страв є вівсяна каша, риба, тости:

Like swimming through porridge – занадто важко.

To do porridge – відбувати покарання.

Оскільки вівсянка настільки насичена й густа, у фразеологізмі *like swimming through porridge* важко крізь неї пробратися. А *to do porridge* кваліфікує вівсяну кашу як недорогий продукт харчування, який можна собі дозволити купити.

Порівняльний фразеологічний вираз *as warm as a toast* – дуже теплий свідчить про те, що зазвичай вранці англійці споживають тости теплими. Більше того, тост асоціюється з теплом, комфортом.

В англійській національній кухні є чимало традиційних святкових страв. Серед них важливе місце посідає пудинг, про що свідчить англійський фразеологізм, у якому навіть похвала не може зрівнятися з пудингом: *more praise than pudding* – дякую до кишені не покладеш.

Кулінарні фразеологічні одиниці є двосторонніми одиницями, що мають як формальні (план вираження), так і змістові (план змісту) характеристики. Фразеологічне значення пов'язане з усією сукупністю формальних (граматичних) засобів, що виражають це значення. Отже, під час аналізу структурно-семантичних особливостей фразеологізмів із кулінарним компонентом важливо однаковою мірою висвітлити обидва аспекти – як семантику, так і сукупність формальних засобів вираження їх семантики.

Структурно-семантична класифікація фразеологічних одиниць, на наше переконання, засновується на найбільш поширеній структурно-семантичній класифікації фразеологізмів О.В. Куїніна. Вважаємо цю класифікацію найбільш прийнятною, оскільки вона дає комплексне уявлення про зовнішню та внутрішню природу одиниць, що аналізуються.

Кулінарні фразеологізми набувають іншого значення (переносного) і вживаються у сферах життя поза кулінарією. Така фразеологія демонструє метафоричне вживання слів, що позначають процес приготування їжі, а також смакові відчуття, наприклад: *in bad taste, go sour, take the bitter with the sweet, all hands and the cook, be cooked, be cooked to a turn, be cooking on gas, be cooking with gas, cook (one's) goose, cook (something) to perfection, cook on the front burner, cook out, cook the accounts, cook the books, cook to perfection, cook up, cook with gas, God sends meat and the devil sends cooks, etc.*

Очевидно, що саме універсальний характер цих процесів та їх важливість для всієї життєдіяльності людини приводить до їх метафоричного використання. Таке використання визначає психологічне сприйняття оточуючого світу через смакові відчуття [2, с. 6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Фактичний матеріал дає нам змогу зробити висновок, що кулінар-

на фразеологія є цікавим розрядом лексики, що демонструє не лише семантичні та граматичні характеристики, а й риси етнічно-культурної своєрідності. В англійській фразеологічній системі досить широко представлені фразеологізми, які у своєму складі мають кулінарний компонент. Кулінарні метафори відображають досвід людини зі створення сутностей для категоризації оточуючих об'єктів. Як бачимо, кулінарні метафорично мотивовані найменування формують значний фрагмент мовної картини світу англійської мови, що видається нам перспективним для подальшого дослідження англійської фразеології.

Література:

1. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. – М.: Русские словари, 1997. – 411 с.
2. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 23–35.
3. Токарев Г.В. Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта «труд» в русском языке) / Г.В. Токарев. – Волгоград: Перемена, 2003. – 233 с.
4. Латыпов Л.Н. Лингвострановедческий аспект фразеологических единиц (на материале фразеологизмов русского и английского языков): дисс. ... канд. филол. наук / Л.Н. Латыпов. – Л., 1989. – 203 с.
5. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: [монографія] / О.П. Левченко. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
6. Idioms and phrases [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://idioms.thefreedictionary.com/>.

Крыкницкая И. А. Кулинарные фразеологизмы как объект этнофразеологии (на материале современного английского языка)

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению англоязычных фразеологизмов с кулинарным компонентом в русле новой отрасли этнолингвистики – этнофразеологии. Место фразеологии в этой сфере лингвистической дисциплины является закономерным, поскольку фразеологический фонд языка непосредственно связан с этносом. В статье представлен корпус англоязычных фразеологизмов с кулинарным компонентом, которые свидетельствуют о том, что фразеология в большей мере, нежели другие языковые единицы, отражает специфику мировоззрения сквозь призму языка и национальной культуры.

Ключевые слова: фразеология, фразеологический, этнофразеология, язык, этнос, культура.

Kryknitska I. Culinary phraseologisms as an object of ethnophraseology (on the material of the modern English language)

Summary. The article is dedicated to the research of English phraseologisms with culinary component in the mainstream of the field of ethnophraseology. The place of phraseology in this field of linguistic discipline is rather natural as namely the phraseological fund of the language is directly connected to the ethnos. In the article we demonstrate the corpus of English phraseologisms with culinary component that proves phraseology reflect the specificity of outlook more than any other linguistic unit through the prism of language and culture.

Key words: phraseology, phraseological, ethnophraeology, language, ethnos, culture.

Лисецька Ю. В.,
аспірант кафедри англійської філології
та перекладу імені Д. І. Квеселевича
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ ІЗ ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню історичної динаміки дискурсивних маркерів з урахуванням надбань теорії граматикизації. Проаналізовано поняття «граматикалізація». Запропоновано етапи граматикизації дискурсивного маркеру *besides* та здійснено спробу простежити його перехід від повністю лексичної форми в давньоанглійській до прислівника розширення в середньоанглійській, до реченнєвої адвербіалії та власне дискурсивного маркеру в ранньомовноанглійській мові.

Ключові слова: дискурс, дискурсивний маркер, теорія граматикизації, граматикизація, лексична форма, прислівник розширення, реченнєва адвербіалія.

Постановка проблеми. Значним поштовхом для великої кількості досліджень, спрямованих на вивчення предмета дискурсу, визначення відношення між послідовно залежними його елементами, стали матеріали наукових розвідок Д. Шифрін. Дискурсивні маркери (далі – ДМ) значною мірою ігнорувались у контексті вивчення теорії граматикизації до останнього часу. Без сумніву, вони належать до синтаксичної категорії та демонструють сильні синтаксичні властивості, а отже, є частиною граматики мови, незважаючи на те, що виконують прагматичні функції [1, с. 110].

Д. Шифрін розглядає досить широкий перелік елементів під назвою «дискурсивні маркери». Основною метою їх використання є функція коментування, що відображає тип послідовного зв'язку дискурсу між попереднім висловленням і наступним. ДМ передають відношення мовця не стільки до змісту, скільки до способу вираження тієї чи іншої частини дискурсу та їх взаємозв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці ДМ досліджуються також у працях Б. Фрейзера, Л. Брінтон, О. Котова, К. Бауера-Рамазани, К. Кисельової та інших науковців. Вагомий внесок у розвиток теорії граматикизації зробили Е. Траугот, Кр. Леман, Т. Гівон, П. Хоппер, В. Крофт, Г. Дівальд. Аналізуючи роботи вітчизняних і закордонних лінгвістів, можна констатувати, що питання еволюції й використання ДМ у межах теорії граматикизації залишається малодослідженим та потребує подальшого вивчення.

Метою статті є аналіз розвитку ДМ як граматикичної одиниці з позиції теорії граматикизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії лінгвістичної науки терміну «граматикалізація» надавали безліч визначень, які відображали різні погляди на процес розвитку граматикичних структур у мові. Незважаючи на це, єдиного й загальноприйнятого визначення граматикизації досі не існує. Це пояснюється тим, що кожне окреме визначення відображає насамперед погляди автора та теоретичні настанови, якими він керується у своїх дослідженнях. Вважається, що

вперше термін «граматикалізація» використав відомий французький лінгвіст А. Мейє (франц. *grammaticalization*). Він не надає власного визначення терміна, проте використовує його в контексті отримання граматикичного статусу словом, яке було раніше автономним [2, с. 131]. Таке тлумачення поняття «граматикалізація» залишалось мало не єдиним упродовж декількох десятиліть та досить широко використовується навіть у сучасній лінгвістиці.

У лінгвістичній науці термін «граматикалізація» визначається так:

– розширення сфери застосування морфеми під час переходу від лексичного до граматикичного або від менш граматикичного до більш граматикичного статусу, наприклад, від словотвірного форманта до словозмінного [3, с. 55];

– процес переходу від лексичної до граматикичної форми, під час якого ступінь автономності мовної одиниці змінюється обернено пропорційно до ступеня граматикизації, тобто зі збільшенням граматикичного статусу мовна одиниця втрачає автономність, стає підвладною обмеженням мовної системи [4, с. 8];

– загальний процес «організації граматики», створення граматикичних засобів вираження, які не обов'язково зводяться до еволюції лексичних одиниць чи конструкцій із певним лексичним наповненням [5, с. 68];

– «макропроцес», тобто сукупність взаємопов'язаних «мікропроцесів», діючих на декількох різних рівнях: семантичному, морфосинтаксичному та фонетичному [6, с. 209];

– еволюція, у ході якої мовні одиниці втрачають семантичну складність, прагматичну значимість, синтаксичну свободу та, відповідно, фонетичний матеріал [7, с. 15];

– отримання лінгвістичною одиницею граматикичних функцій і водночас втрата нею лексичних функцій [8, с. 2];

– процес, під час якого лексичний матеріал у високообмежених прагматичних і морфосинтаксичних контекстах набуває граматикичної функції та після цього в лексичному матеріалі відбувається розвиток переважно граматикичних функцій [9, с. 645].

Останнє твердження, наведене Е. Траугот, відображає тенденцію розглядати в межах теорії граматикизації більш широке коло явищ, ніж це було традиційно прийнято, у тому числі розвиток ДМ, які зазвичай не вважаються граматикичними показниками, проте проявляють при цьому низку властивостей, що наближають їх до граматикичних показників. Дослідник розглядає ДМ як окремий випадок граматикизації, оскільки вони проходять у своєму розвитку ті ж етапи, що й граматикичні показники (етап 0 – повністю лексична форма, етап 1 – прислівник розширення, етап 2 – реченнєва адвербіалія, етап 3 – власне ДМ).

Перехід таких елементів, як прислівники, вигуки, сполучники тощо, до групи ДМ спричиняє синтаксичну гетеро-

генність ДМ. У результаті граматикалізації відбувається семантичний зсув і, як наслідок, зміна попереднього значення [10, с. 234]. Більшість представників групи ДМ становлять слова, які належать до самостійних частин мови. Ці слова стають ДМ лише в результаті регулярного виконання набутих функцій. Найбільш розповсюдженими функціями ДМ є встановлення контакту з адресатом повідомлення, заповнення пауз унаслідок невпевненості мовця, сторонніх відволікаючих чинників тощо, а також для подальшої зміни теми дискурсу або ролей його учасників (наприклад, *you know/ you see/ I say*) [11, с. 8].

Спираючись на етапи граматикалізації, запропоновані Е. Траугот, розглянемо розвиток ДМ *besides*. Форма *besides* проходить декілька етапів від локативної фрази до прислівника розширення, а далі до реченнєвої адвербіалії та власне ДМ. Проаналізуємо перехід ДМ *besides* на кожному з етапів.

Етап 0: повністю лексична форма (Full Lexical N):

1) *Daða he slep, þa genom He an rib of his sidan*
While he slept, God took a rib from his side [12, с. 2].

2) *To gloucetre hii wende to enfermi þen toun*
Per hii bigonne mid hor ost fourteen nigt abide
Pe erl of gloucetre was in þe forest biside
& sir Ion giffard al so vpe an hei hul lai
Pat me clupeþ erdlond boþe nigt & dai [13, с. 763].

У прикладі 1 ДМ виражений повністю лексичною формою, що має значення «бік», тобто частина тулуба. У прикладі 2 спостерігається локативне прислівникове значення «at the side, near» («збоку», «поруч із»).

Етап 1: прислівник розширення (adverbial of extension):

3) *The Cumpase of the Forteresse semeth to be ax. Acres, and be lykelyhod yt had sum Walle beside that strecchid up to the very Top of the Hille, wher now ys the Paroch Chirche and the Archidiacon's Howse of Cantorbury* [14, с. 142].

Оскільки в середньоанглійському періоді мовна ситуація змінюється, то в наведеному нижче прикладі 4 *besides* вживається як прислівник розширення, тобто доповнює зміст речення додатковими незначними деталями.

Етап 2: реченнєва адвербіалія (sentential adverb). На цьому етапі відбувається розширення пропозиційного змісту повідомлення додатковим контекстом, що вводиться за допомогою *besides* незалежно від основного змісту висловлення:

4) *A numerous nobility causeth poverty, and inconvenience in a state; for it is a surcharge of expense; and besides, it being of necessity, that many of the nobility fall, in time, to be weak in fortune, it maketh a kind of disproportion, between honor and means* [15, с. 27].

Етап 3: власне ДМ (DM). У середині XVI століття знаходимо перші приклади використання *besides* як дискурсивного маркеру:

5) *For he declared then, that king Edward was neuer lawfully married, vnto the quene, but was before god, husband vnto dame Elizabeth Lucy, & so his children bastards. And besides that, neither king Edward himself, nor the duke of Clarence among those that wer secret in the household, wer reckened very surely for the children of the noble Duke, as those that by their fauours more resembled other knowen men then him* [16, с. 64].

Приклад 5 ілюструє намір мовця висловити інший аргумент, і саме ДМ *besides* використовується для перелічення та введення додаткової інформації.

Висновки. Таким чином, незважаючи на відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення поняття «граматикаліза-

ція», більшість представників теорії граматикалізації виділяють спільні елементи для її характеристики. Найзагальніше розуміння граматикалізації із часів першого застосування терміна характеризує його як еволюцію, що прямує від певного лінгвістичного елемента до чогось більш граматичного. У вузькому розумінні граматикалізація – це процес розвитку граматичних форм із лексичних одиниць, з менш граматичних до більш граматичних, який складається із сукупності взаємопов'язаних між собою процесів, що діють на певних лінгвістичних рівнях (фонетичному, морфосинтаксичному, семантико-прагматичному).

Грамматикалізація розглядається як комплексний послідовний процес, який складається із чотирьох етапів. Встановлено, що ДМ *besides* у давньоанглійській мові є повністю лексичною формою. На початку середньоанглійського періоду *besides* трапляється як прислівник розширення, а наприкінці середньоанглійського періоду – як реченнєва адвербіалія. *Besides* як власне ДМ наявний у ранньомовноанглійських пам'ятках.

До перспектив подальших досліджень варто віднести необхідність аналізу граматикалізації спільно з вивченням дискурсивних сегментів, а саме ДМ, оскільки розвиток граматичних форм тісно пов'язаний із конструкціями, до яких вони належать.

Література:

1. Jucker A. Historical Pragmatics / A. Jucker. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2010. – 756 p.
2. Meillet A. L'évolution des formes grammaticales (1912) / A. Meillet. – Paris: Champion, 1965. – 350 p.
3. Kuryłowicz J. Esquisses Linguistiques II / J. Kuryłowicz. – München: Fink, 1975. – 483 p.
4. Lehmann Chr. Thoughts on grammaticalization / Chr. Lehmann. – Erfurt: Seminar für Sprachwiss, 2002. – 171 p.
5. Croft W. Evolutionary models and functional-typological theories of language change / W. Croft, A. van Kemenade, B. Los // Handbook of the History of English. – Oxford: Blackwell, 2006. – P. 68–91.
6. Givón T. On understanding grammar / T. Givón. – New York: Academic Press, 1979. – 379 p.
7. Heine B. Grammaticalization and Reanalysis in African Languages / B. Heine. – Hamburg: Buske Helmet, 1984. – 308 p.
8. Diewald G. Grammatikalisierung, Grammatik und grammatische Kategorien: Überlegungen zur Entwicklung einer grammatikalisierungsaffinen Grammatikbegriffs / G. Diewald, T. Stolz // Grammatikalisierung und grammatische Kategorien. – Bochum: Brockmeyer, 2008. – S. 1–32.
9. Traugott E. Constructions in grammaticalization / E. Traugott, B. Joseph, R. Janda // The Handbook of Historical Linguistics. – Oxford: Blackwell, 2003. – P. 624–647.
10. Schourup L. Discourse Markers: Tutorial Overview / L. Schourup // Lingua. – 1999. – Vol. 107. – P. 227–265.
11. Бажура Т. Теоретичні засади дослідження дискурсивних маркерів “you know”, “you see”, “I say” / Т. Бажура // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2017. – № 27. – Т. 2. – С. 8–10.
12. Andrew S. Syntax and Style in Old English / S. Andrew. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – 122 p.
13. FitzRoy R. The metrical chronicle of Robert of Gloucester / R. FitzRoy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://quod.lib.umich.edu/cme/AHB1378.0001.001/1:3.13?rgn=div2;view=fulltext>.
14. Leland J. The Itinerary of John Leland the Antiquary / J. Leland. – California: Ulan Press, 2012. – 174 p.
15. Bacon F. The Essays / F. Bacon. – North Charleston: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. – 130 p.
16. More T. The History of King Richard the Third / T. More. – Cambridge: Pitt Press Series, 1883. – 215 p.

Лисецкая Ю. В. Исследование дискурсивных маркеров с точки зрения теории грамматикализации

Аннотация. Статья посвящена исследованию исторической динамики дискурсивных маркеров с учетом наработок теории грамматикализации. Проанализировано понятия «грамматикализация». Предложены этапы грамматикализации и сделана попытка проследить развитие дискурсивного маркера *besides* от полностью лексической формы в древнеанглийском к расширенному наречию в среднеанглийском, адвербиалии предложения и собственно дискурсивному маркеру в ранненовоанглийском языке.

Ключевые слова: дискурс, дискурсивный маркер, теория грамматикализации, грамматикализация, лексическая форма, наречие расширения, адвербиалия предложения.

Lysetska Yu. The study of the discourse markers from the point of view of the grammaticalization theory

Summary. The article deals with the analysis of the discourse markers historical dynamics taking into account the re-

search works of the theory of the grammaticalization. The term “grammaticalization” has been analyzed. The most well-known understanding of the grammaticalization is a type of the semantic change by which a lexical item or a construction changes into one that serves a grammatical function, or a grammatical item develops a new grammatical function. It is also frequently described as leading from lexical to grammatical (functional) categories. The grammaticalization is considered as an integrated, sequential process that consists of four stages. While the grammaticalization has both a synchronic and a diachronic dimension, its foundation is diachronic in nature. The stages of the grammaticalization are suggested and the development of the discourse marker *besides* is defined from a full lexical form in Old English to an adverb of extension in Middle English, and to a sentential adverb and to ultimately a discourse marker in the Early New English Language.

Key words: discourse, discourse markers, theory of the grammaticalization, grammaticalization, lexical form, adverb of extension, sentential adverb.

*Овсянко О. Л.,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету
Мельник І. В.,
студентка IV курсу
кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАГОЛОВКАХ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інноваційних одиниць (неологізмів), що ввійшли до системи англійської мови на початку ХХІ ст. та на часі активно використовуються авторами у заголовках англійських газет. Аналіз емпіричного матеріалу уможливив розробку тематичної класифікації досліджуваних одиниць, виокремлення десяти основних груп: світ, суспільство, вираження думки, культура, бізнес, технології, наука, освіта, гроші, телебачення. Результати дослідження засвідчили, що основними способами формування нових інноваційних одиниць є афіксація, словоскладання та аббревіація.

Ключові слова: інноваційні одиниці, англійські газети, заголовок, тематична класифікація, основні способи словотворення.

Постановка проблеми. Жива мова постійно розвивається і безперервно вдосконалюється. Сучасні дослідники-лінгвісти велику увагу приділяють творчому потенціалу мови. Нині до найбільш продуктивних джерел досліджень у цьому напрямі належить публіцистика. Як результат, виникають нові слова, а отже, поповнюється мовленнєвий і словниковий склад мови. Поява нових слів підтверджує той факт, що мова розвивається. Причиною виникнення нового слова є бажання певної людини досягнути індивідуалізації і оригінальності у публіцистичному стилі, у результаті чого з'являється окрема група лексики, яку у лінгвістиці називають неологізмами.

Протягом останніх десятиріч в розвитку англійської мови, як і в багатьох інших мовах, явно простежується тенденція демократизації, під якою, насамперед, розуміється зближення писемно-літературної мови з усно-розмовною, нелітературною. Таке зближення детермінується значним поповненням лексики та фразеології «стандартної» мови з нелітературних розмовних джерел [2, с. 5].

Динаміка словникового складу тісно пов'язана з трансформаційними мовними процесами та тенденціями, які часто взаємодоповнюють один одного і можуть перебувати в антонімічних зв'язках. До мовних процесів та тенденцій зараховують інтелектуалізацію, демократизацію, інтернаціоналізацію, націоналізацію, термінологізацію, детермінологізацію, неологізацію, архаїзацію, пасивізацію, актуалізацію, які відбуваються як на словотвірному, так і на лексичному або семантичному рівнях [1, с. 11].

Урахування динамічного аспекту в описі лексичного складу мови відображається у розвідках таких учених, як: Н.Р. Ємчура, С.М. Єнікєєва, Р.К. Махачашвілі, В.О. Чердніченко, А.В. Янков тощо. Активізація дослідження інновацій сприяла виокремленню нової лінгвістичної науки – неології,

яка займається вивченням змін у лексико-семантичній та словотвірній системах мови. Саме тому мовознавці говорять про словотвірну, семантичну та фразеологічну неологію. Неологізацію розглядають як загальну тенденцію, універсальний процес, який більшою чи меншою мірою властивий усім світовим мовам. Бурхливий процес неологізації виявляється в появі нових слів, словосполучень, нових значень, актуалізації та функціональній переоцінці лексичних одиниць, які вже давно існують у мові. Лексична система мови поповнюється новими мовними елементами, неологізмами, виникнення яких зумовлено впливом зовнішніх та внутрішніх чинників мовного розвитку [1, с. 11–12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика неологізації неодноразово вивчалася такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як: А.М. Барабуля, І.П. Гусак, Н.Р. Ємчура, С.М. Єнікєєва, Ю.А. Зацний, Ж.В. Колоїз, Н.Д. Костенко, Н.Г. Лисецька, Д.В. Мазурик, Р.К. Махачашвілі, О.Д. Петренко, Н.В. Пілецька, О.М. Турчак, В.О. Чердніченко, А.В. Янков, J. Aitchison, J. Algeo, L. Brinton, J. Fernández-Domínguez, R. Fischer, W. Malec, J. Munat, P. Newmark, A. Rey, E. Traugott, C. Weckenmann.

Дослідження інноваційних процесів у мові та мовленні відображені у лексикографічних розвідках. Серед них варто зазначити спільне дослідження Ю.А. Зацного та А.В. Янкова, сфокусоване на виявленні лінгвальних та соціолінгвальних параметрів інновацій у словниковому складі англійської мови початку ХХІ ст. [2]. Ще одна лексикографічна праця була підготовлена Дж. Алджео. Науковець дослідив лінгвістичні та соціальні значення нових слів і виразів, систематизував колекцію нових слів, описав зміни структури слів і соціальних норм протягом останніх п'яти десятиліть [4].

Аналізуючи ступінь вивченості англійських неологізмів, встановлено, що дослідження інноваційних мовних одиниць, зокрема інновацій, що використовуються в заголовках англійських газет, не ставали досі предметом всебічного аналізу лінгвістичних розвідок. Саме ці недостатньо вивчені аспекти визначають напрями досліджень новотворів у нашій роботі. Вважаємо, що системне дослідження особливостей формування та функціонування зазначених інновацій в англійських газетах є перспективним.

Метою роботи є аналіз семантичних та словотвірних особливостей інноваційних одиниць, вжитих у заголовках сучасних англійських газет.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань:

– формування тематичних груп англійських інноваційних одиниць;

– визначення основних способів творення англомовних інновацій.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження є інноваційні одиниці англійської мови, що ввійшли до системи англійської мови на початку XXI ст. Предметом дослідження є семантичні та словотвірні параметри інноваційних одиниць, що функціонують у заголовках англомовної преси. Матеріалом дослідження слугували понад 100 англомовних інновацій, що були сформовані методом суцільної вибірки зі словників та електронних засобів масової інформації (*The Guardian*, *The New York Times*).

У лінгвістичній літературі науковці використовують низку термінологічних назв на позначення основного об'єкту неології (нової одиниці мови) – *інноваційні одиниці (неологізми)* (Ж. Айтчисон, Дж. Алджео, Н.Р. Ємчура, Ю.А. Зацний, Н.Д. Костенко, Р.К. Махачашвілі, П. Ньюмак, В.П. Чердніченко), *інноваційні процеси* (Д.В. Мазурик), *оказіоналізми* (Ж.В. Колоїз).

А.В. Янков зазначає такі критерії розмежування соціально-політичних неологізмів і оказіоналізмів: 1) неологізми є лексичними одиницями мови і мовлення, а оказіоналізми – лише мовлення; 2) для неологізмів наявність автора не є суттєвою, а для оказіоналізмів вона суттєва; 3) неологізми мають поза текстові і текстові значення, а оказіоналізми лише текстові; 4) новизна неологізмів пов'язана, передусім, із новизною денотату, а новизна оказіоналізмів – із незвичністю поєднання морфем та компонентів слів; 5) свіжість неологізмів з часом зникає внаслідок їхньої повної лексикалізації [3, с. 7].

На думку Ю.А. Зацного, поняття *оказіональність* є досить умовним. Фактично всі нові одиниці починають своє життя як оказіональні, оскільки вони виникають саме в конкретному акті мовлення, тому термін «оказіональне слово» може констатувати лише результат, той факт, що певна одиниця виникла у мовленні, але не закріпилася в мові [2, с. 6–7]. Ознаками входження неологізмів (інновацій) у мову варто вважати їх «рекурентність», здатність відтворення поза первісним контекстом, участь у семантичних і словотвірних процесах. У межах нашого дослідження, спираючись на бачення Ю.А. Зацного, який ототожнює неологізм з інновацією, ми будемо послуговуватися ними як взаємозамінними.

Аналіз зібраних суспільно-політичних неологізмів англійської мови дав змогу описати тематичний діапазон цього пласту лексики та показати її як цілісну систему, котра відображає мовну картину світу. Класифікуючи неологізми, вважаємо за доцільне виокремити десять основних груп: світ, суспільство, вираження думки, культура, бізнес, технології, наука, освіта, гроші, телебачення.

1) Світ. Різноманітні процеси, що відбуваються в житті світової спільноти, відображаються і в англійській мові. У заголовках англомовної преси активно функціонують неологізми, що окреслюють загальні тенденції світового розвитку та актуальні в умовах сьогодення. Наведемо релевантні приклади вживання неологізмів із цієї тематичної групи: *Uber-rich (супер-багата, надмірно багата людина)* [2, с. 335] → *Punta del Este: is Uruguay's uber-rich "gated city" a glimpse of our urban future?* [15].

2) Культура. Ця тематична група представлена вживанням таких неологізмів: *Tart noir (детективні, кримінальні романи з головною діючою особою – сучасною, незалежною, цілеспрямованою жінкою)* [2, с. 323] → *Stella Duffy's top 10 tart noir books* [18]. Зазначене речення фігурує як заголовок до статті,

що присвячена сучасній англійській письменниці та акторці Стеллі Даффі. Автор статті зазначає топ 10 найкращих книжок письменниці, використовуючи неологізм *tart noir*, за допомогою якого фокусується увага на двох моментах: встановлюється, в якому жанрі працює письменниця (детективні та кримінальні романи), а також висвітлюється характер головних персонажів її книжок (сучасна, незалежна, цілеспрямована жінка).

3) Бізнес. Підвищення рівня економічного зростання та бізнес-відносин сприяє створенню неологізмів. Зазначимо релевантні приклади вживання неологізмів цієї тематичної групи: *Guerrilla marketing (маркетингова кампанія з використанням нетрадиційних заходів, у тому числі пов'язаних з порушеннями законів і правил)* [2, с. 188] → *Guerrilla Marketing* [8]. Розповідаючи про діяльність різних компаній, із використанням ними різноманітних способів із метою втриматися на ринку, автор використовує неологізм *guerrilla marketing*.

4) Технології. Новітні технології постійно перебувають у динамічному розвитку, тому що життєві потреби зростають, пізнання людей увесь час поглиблюється. Це спонукає до створення неологізмів або семантичного оновлення вже відомих термінів. Неологізм *Hacktivist (хакер, що проникає в чужі комп'ютери для пропаганди певних ідей)* [2, с. 189] набув нового представлення, виступаючи заголовком до статті: *Hacktivism in the frontline battle for the internet* [11].

5) Освіта. Наведемо характерні приклади цієї тематичної групи. *Voucher program («ваучерна програма» у США для обдарованих дітей із бідних родин у рамках загальної програми вибору школи)* [2, с. 346] → *Nevada rules funding for school voucher program is unconstitutional* [6]. Низка нових слів та словосполучень цієї тематики відображає зміни в навчальних програмах і змісті освіти в різних англомовних країнах.

6) Гроші. Ця тематична група репрезентована такими прикладами: *Duvet days (додаткові дні відпочинку (в умовах стресового характеру праці сучасного службовця))* [2, с. 146] → *Duvet days, free breakfast and fitting in: a graduate guide to digital startups* [17]. Вживаючи неологізми цієї тематичної групи, автори намагаються надати яскравості та новизни заголовку, а також привернути увагу читачів до статті.

7) Телебачення. Інновація *Comfort TV (телепередачі «домашнього характеру», що впливають заспокійливо на телеглядачів)* [2, с. 117] була вжита автором у заголовку до статті та набула такого контекстуального представлення: *It's sunny and safe: why Gilmore Girls is perfect comfort TV* [7]. Вважаємо, що використання цього неологізму допомогло автору зацентувати на доброзичливому характері популярного молодіжного серіалу «Дівчата Гілмор» та його позитивному впливі на глядачів. Аналіз ілюстративного матеріалу, вилученого з сучасних англомовних газет, уможливив формулювання такого висновку: тематичні групи неологізмів неоднорідні за функціонуванням, стильовими та стилістичними особливостями, нормативністю. Оскільки процес наповнення мови неологізмами є надзвичайно динамічним, це питання потребує подальших наукових досліджень.

Досліджуючи неологізми в заголовках англомовної преси, нами проаналізовано кілька способів їх створення.

1) Афіксація. Елемент *cyber* фактично функціонує в англійській мові і як лексична одиниця (на лексичному рівні), і як афікс (на морфемному рівні) [2, с. 49]. Наприклад, інновація *cyberjihad («кіберджихад», електронна священна війна екстремістських організацій і угруповань, атака на інформаційні,*

комп'ютерні системи, програми і дані] [2, с. 128] була використана у статті *The battle against cyber-jihad* [9].

Наведемо приклад неологізму з афіксом *dot*. Інноваційна одиниця *Dot-com* (компанія, фірма, що здійснює свою комерційну діяльність через Інтернет) [2, с. 144] отримала таке представлення у статті: *The world's first dot com domains – back in 1985* [12]. Через появу нових адрес інтернетівських організацій, частина *dot* виконує функцію афіксу. Ще одним характерним прикладом слугує інновація *Nanobot* (наноробот – робот мікроскопічних розмірів) [2, с. 235], яка виступила заголовком до статті і набула такого представлення: *Bring on the nanobots, and we will live long and prosper* [16]. Можливість створення приладів, інструментів, машин мікроскопічних розмірів зумовила створення неологізмів із префіксом *nano-*, які досить часто зустрічаються в газетах.

2) Словоскладання. Процес утворення складних слів відбувається за моделлю *N+N*. Першим прикладом подамо неологізм *Bird flu* (пташиний грип – інфекційна хвороба, яка вражає птахів, особливо свійських) [2, с. 94], що отримав таке представлення у статті: *Bird flu found in North Yorkshire backyard* [10]. Наступним прикладом є неологізм *Sandwich generation* (люди, які піклуються як про своїх дітей, так і про своїх батьків) [2, с. 286], який шляхом використання у статті набув такого представлення: *The “sandwich generation”* [14].

3) Абревіація. Згідно з дослідженнями науковців із релевантних питань, в останні десятиліття абревіатури настільки розмножилися, що стали представляти на кінець XX ст. значну частину одиниць словникового складу і їх кількість постійно зростає [2, с. 55]. Наведемо приклад вживання абревіатур у заголовках англійських газет. Неологізм *GMO* (*genetically modified organism*) (генетично модифікований організм) [2, с. 182] знайшов своє представлення у такому заголовку: *Why NGOs can't be trusted on GMOs* [13]. За твердженнями фахівців у галузі неології, особливо інтенсивно створюються акроніми, тобто абревіатури, що набули статусу слів [2, с. 55]. Прикладом цього може слугувати неологізм *Sars* (*severe acute respiratory syndrome*) (інфекційне захворювання пневмонічного типу), що був використаний у статті *China accused of Sars cover-up* [5].

За результатами аналізу зібраного корпусу ілюстративного матеріалу, найпродуктивнішими способами творення лексичних інновацій є афіксація і словоскладання. Абревіація слугує характерним способом утворення інноваційних одиниць. Ці способи відіграють важливе значення у процесі збагачення словникового складу англійської мови останнім часом. Продуктивність цих способів (афіксація і словоскладання) підтвердилася на нашому фактичному матеріалі – 60%. Інтенсивне поповнення лексики у сучасній англійській мові відбувається шляхом появи великої кількості абревіатур – 40%.

Висновки. Під неологізмами науковці розуміють лексичні одиниці, які є притаманними як мові, так і мовленню. Наявність авторства та зв'язок із контекстом не є облігаторним для цих одиниць. Також неологізми відтворюються у багатьох сферах людської діяльності. Оказіоналізми визначаються як експресивне авторське утворення індивідуального характеру, створене за допомогою стандартних чи нестандартних способів словотворення, навмисно вигадане автором для функціонування в рамках певного контексту. Вживання інноваційних одиниць відбувається через необхідність створення чогось нового. Автор прагне порушити правила і привернути увагу адресата до прочитання тексту. Процес номінації нового явища є проявом творчого характеру мовленнєвої діяльності творця.

Аналіз зібраних суспільно-політичних неологізмів англійської мови дав змогу описати тематичний діапазон цього пласту лексики та показати її як цілісну систему, котра відображає мовну картину світу. Досліджуючи інноваційні одиниці в заголовках англійських газет, ми проаналізували такі способи створення неологізмів: афіксація, словоскладання, абревіація. Аналіз зібраних неологізмів англійської мови показав, що найбільш суттєвим способом створення лексичних інновацій є афіксація та словоскладання, хоча нині дедалі більше активізується і процес абревіації.

Результати аналізу можуть стати базою для подальших фундаментальних досліджень із релевантних питань. Перспективами розвитку теми доцільно вважати такі: вивчення особливостей формування фразеологічних інновацій у сучасній англійській мові; визначення екстралінгвальних та інтралінгвальних факторів, які зумовлюють виникнення фразеологічних інновацій.

Література:

1. Смчура Н.Р. Неологізація чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03 / Н.Р. Смчура. – Львів, 2015. – 204 с.
2. Зацний Ю.А. Джерела і сфери поповнення розмовної лексики і фразеології / Ю.А. Зацний, А.В. Янков // *Нова розмовна лексика: англо-український словник*. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 224 с.
3. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.В. Янков. – Львів, 2004. – 20 с.
4. Algeo J. Fifty Years Among the New Words: A Dictionary of Neologisms 1941 – 1944 / J. Algeo. – Cambridge University Press, 1993. – 257 p.
5. China accused of Sars cover-up [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/world/2003/apr/09/sars.china>.
6. Nevada rules funding for school voucher program is unconstitutional [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/29/nevada-school-voucher-account-program-unconstitutional>.
7. Page of Abigail Radnor [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2016/nov/05/sunny-safe-gilmore-girls-comfort-tv>.
8. Page of Ben Wardell [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/careers/careers-blog/marketing-yourself-ben-wardell>.
9. Page of Brian Whitaker [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2010/sep/28/cyber-jihad-islamic-extremist-websites>.
10. Page of Helen Pidd [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/08/bird-flu-found-in-north-yorkshire-back-yard>.
11. Page of James Ball [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/technology/2012/apr/20/hacktivists-battle-internet>.
12. Page of Jemima Kiss [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/media/pda/2008/dec/22/internet-domains>.
13. Page of Marc Gunther [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2014/jul/16/ngos-nonprofits-gmos-genetically-modified-foods-biotech>.
14. Page of Michael Tomasky [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/commentisfree/michaeltomasky/2010/jan/25/sandwich-generation-middle-class>.
15. Page of Oliver Balch [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/20/punta-del-este-uruguay-elitist-gated-city-urban-future-st-tropez-south-america>.

16. Page of Ray Kurzweil [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/nov/22/comment.comment>.
17. Page of Ross Britten [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/careers/graduate-digital-startup-survive>.
18. Stella Duffy's top 10 tart noir books [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/books/2002/aug/07/bestbooks.fiction>.

Овсянко Е. Л., Мельник И. В. Особенности функционирования инновационных единиц в заглавиях англоязычных газет

Аннотация. Статья посвящена исследованию инновационных единиц (неологизмов), которые вошли в систему английского языка в начале XXI века и в данное время активно используются авторами в заглавиях англоязычных газет. Анализ эмпирического материала позволил разработку тематической классификации исследуемых единиц, выделение десяти основных групп: мир, общество, выражение мысли, культура, бизнес, технологии, наука, образование, деньги, телевидение. Результаты исследования

показали, что основными способами формирования новых инновационных единиц являются аффиксация, словосложение и аббревиация.

Ключевые слова: инновационные единицы, англоязычные газеты, заглавие, тематическая классификация, основные способы словообразования.

Ovsianko O., Melnyk I. The Use of Innovative Units in the Titles of English Newspapers

Summary. The article is devoted to the complex study of innovative units (neologisms) that entered into the system of English at the beginning of the XXI century. At present these innovative units are actively used by authors in the titles of English newspapers. The analysis of the empiric material made it possible to develop the thematic classification of the studied units, distinguishing ten main groups: world, society, opinion, culture, business, technology, science, education, money, television. The results showed that the main ways of formation of new innovative units are affixation, compounding and abbreviation.

Key words: innovative units, English newspapers, title, thematic classification, main ways of word formation.

*Пецух О. І.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

КОНЦЕПТ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ У СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню специфіки розгортання концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Детально розглянуто специфічні мовні та стилістичні засоби, якими оперують учасники дебатів із метою успішності обговорення проблем міжнародної політики під час засідань Палати громад британського парламенту у період пост-тетчеризму.

Ключові слова: парламентські дебати, міжнародні відносини, пропозиційна структура, модус, донорський домен, реципієнтний домен.

Постановка проблеми. Міжнародні відносини – це купність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, торгівельних, культурних взаємовідносин між державами і системами держав, між основними класами, основними соціальними, економічними, політичними силами, організаціями та громадськими рухами, які діють на світовій арені, тобто між народами у найширшому розумінні цього поняття [1; 4]. Міжнародні відносини є однією з провідних тем парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, яка є цікавою як для представників влади, так і для пересічних британців. Дослідження структури та мовної репрезентації концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ сприяють кращому розумінню взаємозв'язку між політичною реальністю та мовними явищами і процесами, які корелюють із політичною картиною світу певного етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження механізмів та процесів концептуалізації дійсності були і залишаються актуальними для лінгвістичних студій. Одним із найбільш складних і невіршених проблем є визначення концепту, що розглядається науковцями як когнітивна структура свідомості, основна форма категоризації знань і головним засобом концептуалізації дійсності (Н.Д. Арутюнова, А.П. Бабушкин, О.П. Воробйова, О.С. Кубрякова, Дж. Лакофф, М. Минский, Р.І. Павлієніс, Ю.С. Степанов, З.Д. Попова, О.О. Селіванова, Є. Сепір, Й.А. Стернин, Б. Уорф, Ч. Філлмор та ін.). Проте, незважаючи на значну кількість робіт, комплексний аналіз мовної реалізації концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві ще не був предметом дослідження, що й зумовлює новизну здійсненого нами дослідження, актуальність якого визначена різноаспектністю дослідження концептуального моделювання дискурсу.

Метою статті є дослідження мовного втілення концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ в політичному дискурсі парла-

ментських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Виклад основного матеріалу. О.О. Селіванова кваліфікує концепт як інформаційну когнітивну структуру свідомості, певним чином організовану та вбудовану до колективної чи індивідуальної концептосфери [5, с. 297]. Для позначення концепту залучаються різносубстратні одиниці оперативної свідомості, якими є уявлення, образи, поняття. Вони можуть об'єднуватися в єдину концептуальну систему, або концептуальну модель світу [2, с. 143].

Більшість дослідників наголошують на польовій моделі концепту, яка містить ядро та периферію. Ядром концепту може бути значення ключової лексики, поняття, що містить порівняно істиннісну, несуперечливу інформацію, конструйовану пропозиційними структурами, а периферією – асоціативно-термінальний компонент, що уособлює асоціативні зв'язки з іншими концептами, поглиблена інформація, конотативні елементи тощо. Компоненти периферії корелюють із пропозиційним ядром і формують вербально-когнітивну структуру концепту [5, с. 297].

На думку Ю.С. Степанова, до семантичного складу концепту входить уся прагматична інформація мовного знаку, пов'язана із його експресивною та ілюктивною функціями, що узгоджується з інтенсивністю та глибиною духовних цінностей, на які він посилається [6; 3]. Компонентом семантики мовного концепту є когнітивна пам'ять слова – смислові характеристики мовного знаку, пов'язані із системою духовних цінностей та картиною світу носіїв мови [7].

Багатоаспектна проблема міжнародних відносин та глобального лідерства є однією із головних під час обговорень у залі британського парламенту та формує політичну картину світу британців. Особливо актуальною ця проблема стає у світлі виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС, що загрожує втраті позиції лідера у світовій політиці. Взагалі, в стратегії британської національної безпеки, датованій 2010 р., формується положення про лідерство країни у врегулюванні й вирішенні світових проблем. Так, у цій стратегії стверджується про те, що Сполучене Королівство є глобальним лідером у науці й технологіях, медицині, креативній індустрії, ЗМІ та спорті, а також є батьківщиною кількох кращих університетів у світі. У документі дається вказівка на те, що країна є світовим лідером у боротьбі із бідністю та однією з небагатьох впливових держав, які виконують зобов'язання з надання допомоги у розвитку бідних країн. У стратегії також підкреслюється про унікальність позиції країни як ключового члена багатьох міжнародних організацій (*the UN, NATO, G-8, G-20, the Commonwealth of Nations*) [8]. Парламентські дебати є своєрідним відображенням прийнятої

стратегії, оскільки обговорення фокусуються навколо вирішення важливих міжнародних проблем, пов'язаних із розвитком науки, медицини, гарантуванням міжнародної безпеки та захисту прав людини, особливо невильованих у країнах третього світу. При цьому одним із ключових напрямів є подальше підтримання відносин із Співдружністю Націй після виходу з ЄС.

У деяких ЗМІ пропонується думка про намагання відновити могутню у XIX ст. Британську імперію, що вперше було виголошено іронічно у промові індійського дипломата у зв'язку з підвищеним інтересом Сполученого Королівства до розвитку торгівлі з країнами Співдружності. Думка про побудову такої імперії знаходить розвиток під час парламентських дебатів у Палаті громад, де учасники дебатів використовують лексему *Empire 2.0* на позначення можливого процесу створення другої Британської імперії. Використання квантитативного позначення 2.0 мотивовано асоціацією процесу формування такої імперії з першим індійським 3D фільмом, який виходить у прокат у 2018 р. Цей фільм одночасно є продовженням фантастичного фільму 2010 р. та є унікальним індійським, повністю створеним завдяки комп'ютерній графіці фільмом. Тобто така асоціація Британської імперії з фільмом покликана пов'язати її із існуючою імперією, продовженням якої новосформована імперія може стати, проте вона буде абсолютно новою та її створення є майже нереальним, фантастичним.

Так, у фрагменті дебатів із питань міжнародної політики комунікант наголошує на важливості проведення саміту Співдружності Націй та обговорення під час нього важливих питань міжнародного права. На думку доповідача, такі спірні питання можуть бути знаком того, що сонце зайде над «Другою Емпірією» перед тим, як хоч раз зійде над нею. У цій репліці проведена аналогія між колишньою Британською імперією, «сонце над якою ніколи не заходить» (*the empire on which the sun never sets*), що є гіперболізованим виразом для інтенсивності ознаки щодо меж імперії, та можливою майбутньою імперією, над якою сонце ще не встигло зійти, що є імпліцитним натяком на той факт, що така імперія ще не є сформованою, а в ній вже виникають деякі проблеми.

Patrick Grady (Glasgow North) (SNP): *Perhaps the summit will therefore also discuss how that is another sign of the sun setting on "Empire 2.0" before it has even risen* (HC Deb 21 Nov 2017: Column 253).

Ключові сполуки та вирази, які втілюють концепт МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, належать до 1) головних суб'єктів / учасників міжнародних переговорів: *the Foreign Secretary, the Foreign Office, The Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, The Minister for Europe and the Americas, the International Court of Justice, Commonwealth Heads of Government meeting, United Nations Human Rights Council*; 2) міжнародні нормативні документи та законодавчі акти: *the "Children in Military Custody", the Rome Statute of the International Criminal Court*; 3) процес та етапи проведення міжнародної політики і переговорів: *trade is conducted with the EU currently, the event has taken place abroad, to monitor that case very closely, a solidified trade deal between the 52 Commonwealth countries*; 4) питання міжнародного значення та проблеми інших країн, які знаходяться у фокусі уваги комунікантів дебатів, у більшості негативно конотованих: *to escape this regime, this dictatorship, cyber-attacks on this country, meddling in elections, a war crime, the humanitarian crisis, the aspirations of the Kurdish people for independence, human rights abuse, violence and human rights violations in Kashmir,*

tensions in the region remain high, and there seems to have been little or no progress towards peace and security.

У дебатах проголошується кінцева мета британської міжнародної політики, що ґрунтується на ключових засадах міжнародної політики, що утілюють цей концепт, пропозиційним ядром якого є поняття *freedom, democracy, peace, safety, equality*, які треба просувати, встановлювати та гарантувати у світі (*to promote, guarantee, establish*).

Аксіологічний план вираження концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ реалізується завдяки позитивно конотованому представленню партнерів Сполученого Королівства з міжнародних відносин як друзів, з яким формуються «найближчі» можливі відносини (*our Commonwealth friends and partner; our Commonwealth friends, to have the closest possible relationship with members of Euratom*), що виражає намагання британців встановити тісні контакти з іншими країнами. Така оцінка є підвищено емотивною, оскільки виходить із почуттів і втілюється у вищому ступені порівняння прикметників. Роль Сполученого Королівства у вирішенні міжнародних питань оцінюється як «глобальна» та «провідна», що є раціональною нормативною позитивно конотованою оцінкою всеохоплюючої діяльності країни на міжнародній арені (*global Britain's role in the Commonwealth and the Association of Southeast Asian Nations; take an international lead in addressing this crisis, global Britain*). Зацікавлення та намагання країни розглянути та розв'язати наявні міжнародні проблеми представляється під час дебатів як «сильне», «серйозне», «тривале», «надзвичайно ретельне» (*the UK continues to have strong concerns, measures to mitigate climate change, take this issue very seriously, take any allegation of torture seriously, to monitor the situation extremely carefully, the long-standing concerns a long-standing objective of UK foreign policy*) є дієвим та результативним (*stand up and reach fairness, improvement in the security situation in the region, the UK, working with the US, is getting off pressure internationally*). Усі ці епітети уособлюють собою три типи раціональної оцінки: утилітарну, що передає корисність, нормативну як якісну та телеологічну, тобто ефективну, та репрезентують лише позитивне відношення мовців до аспектів британської міжнародної політики.

Під час дебатів із питань міжнародної політики комуніканти постійно наголошують на підвищеній увазі британського уряду до вирішення наявних проблем. Так, учасники дебатів послуговуються експресивним мовним знаком «знайти відлуння» (*to echo*) та метонімією в усьому Сполученому Королівстві, демонструючи небайдужість урядовців до проблем міжнародного значення, приміром, у ліквідації конфлікту між Ізраїлем та Палестиною:

Alistair Burt: *The hon. Gentleman's words and concerns are echoed by the United Kingdom. As has repeatedly been made clear, we believe that concerns about demolitions, threatened demolitions and movements make a peace settlement more difficult, and we are repeatedly in contact with Israel about that.*

Концепт МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА передбачає позитивний чи негативний модус оцінки політичних подій та явищ в інших країнах. Оцінні параметри при мовному розгортанні цього концепту у британських парламентських дебатах зазвичай виконують координаційну, стимулюючу й регулятивну функції, спрямовані на гармонізацію внутрішньополітичних й міжнародних відносин.

Так, у дебатах із вирішення проблем миру й стабільності в африканському регіоні мовець висловлює ціннісну орієнта-

цію щодо інтеріоризованої дійсності. Так, Сомаліленд отримує позитивну номінацію як винятковий маяк миру та стабільності у регіоні. Тобто ця самопроголошена країна оцінюється як єдине світло, маячок, що демонструє іншим країнам реальність встановлення мирної стабільної політичної ситуації. При цьому комунікант також схвально оцінює й кроки, зроблені кандидатами в президенти на шляху до ліквідації наявних жаклих явищ у суспільстві, інтенсифікуючи своє позитивне ставлення експресивним прикметником *extraordinary*:

The Minister for Africa (Rory Stewart): *Somaliland is in fact a rare beacon of peace and stability in the region, and we congratulate it – in the end – on the conduct of the elections. We also congratulate the extraordinary steps taken by the election candidates to commit to ending female genital mutilation and to putting in place the legislative framework to achieve that* (HC Deb 21 November 2017: Column 852).

Негативний модус оцінки також набуває поширеного представлення під час розгортання концепту МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА у британських парламентських дебатах. Відповідно, відсутність демократичних засад у політиці країн Південної Америки отримує різко негативну конотацію: встановлення демократії є лише фантазією, тобто абсолютно нереальним.

Andrew Bowie (West Aberdeenshire and Kincardine) (Con): *Any claim now that Venezuela constitutes anything like democracy is fantasy* (HC Deb 12 September 2017: Column 452).

Мовна репрезентація концепту МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ заснована на використанні влучних метафоричних позначень. Так, поширеними донорськими доменами, які постачають мовні знаки для формування метафоричних репрезентацій, у цьому концепті є ШЛЯХ, ВІЙНА, ТЕАТР та ЛІТЕРАТУРА.

Зокрема, у процесі репрезентації міжнародних політичних процесів застосовано метафоричні знаки донорського домену ШЛЯХУ / ДОРОГИ. У донорському домені іменник *a path* корелює з локативом місця проведення дії та має значення *“a route or track between one place and another, or the direction in which something is moving”* [9]. При запозиченні до реципієнтного домену ПОЛІТИКА ця лексична одиниця відповідає медіативу реалізації зовнішньополітичної діяльності та отримує переносне значення *“a set of actions, especially ones that lead to a goal or result”* [9]. Так, у міжнародних відносинах комунікант пропонує Сполученому Королівству йти шляхом прогресу та продовжувати надавати допомогу майбутнім членам Європейського Союзу:

Margot James: *However, I would say that it is early days and we can only go down the path of progress. The UK continues to support Serbia on its reform path, including through funding projects in Serbia* (HC Deb 04 July 2017 Column 1043).

Різноманітність аспектів міжнародної політики виявляється в розширенні спектру семантичних позначень у реципієнтному домені ПОЛІТИКА. Так, під час дебатів з питань захисту прав людини проведено аналогію між бастіоном та Європейською конвенцією про права людини, яка є головним оплотом захисту прав людини як у самій країні, так і в усій Європі. Лексема *bulwark*, що у донорському домені асоціюється із захистом, міццю *“a defensive wall”* [10], під час запозичення до реципієнтного домену має модифіковане переносне значення *“thing acting as a defence”* та корелює з елементом як активним носієм дії у пропозиційній структурі цього домену. Значення аналізованої мовної одиниці посилюється завдяки мовному знаку *key* у метафоричному значенні *“a thing that provides a means of achieving or understanding something”* [10]:

Alex Chalk (Cheltenham) (Con): *Does the hon. Gentleman agree that a key bulwark of human rights in this country, and indeed across Europe, is the European convention on human rights, which is not affected by this Bill at all? That has to remain the key and most important element* (HC Deb 04 July 2017: Column 1057).

Під час дебатів із питань міжнародних питань комуніканти підкреслюють значення дипломатії в Раді Безпеки ООН, але при цьому її роль не полягає у «підриванні» міжнародних домовленостей. Дієслово *to undermine*, яке у військово-морській справі функціонує для позначення одного із засобів знищення ворогів (*to wear away the bottom or base of something* [10]), отримує в політичній сфері метафоричне значення *“to prevent doing something or making the authority or position less secure, often by indirect methods”* і відповідає терму предиката способу дії в пропозиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА. У цьому фрагменті також представлена ще одна метафорична репрезентація, яка є однією з традиційних метафор для політичного дискурсу, а саме політика як театр. Так, дипломатію прирівнюють до акторів, які мають свою визначену роль у своєрідному міжнародному політичному театрі. Іменник *a role* відповідає терму об'єкта у структурах пропозиції донорського домену ТЕАТР та реципієнтного домену ПОЛІТИКА:

Diplomacy has a role—that is right. However, it does not have a role in undermining the simple, straightforward demands of the Security Council. Getting those resolutions is fine (HC Deb 28 November 1990: Column 785).

Обговорення проблеми прийняття нових членів до складу ЄС залучає нові метафоричні позначення. Зокрема, етапи в міжнародних переговорах між ЄС та Сербією як кандидатом на майбутнє членство в ЄС прирівнюються до книжкової глави. Донорський домен ЛІТЕРАТУРА постачає мовний знак *chapter*, який має значення *“a main division of a book, typically with a number or title”* [10], до реципієнтного домену ПОЛІТИКА у новому метафоричному значенні *“a step in the process”*. Цей мовний знак вказує на тривалість та поетапність встановлення міжнародних перемовин та договорів, які зазвичай складаються з багатьох кількарічних домовленостей. Лексема *chapter* у межах реципієнтного домену є корелятом об'єкта у його пропозиційній структурі.

Margot James: *Serbia was granted EU candidate status in 2012 and accession negotiations were launched in January 2014, with the first four negotiating chapters opened during 2016. The UK continues to support Serbia on its reform path* (HC Deb 04 July 2017: Column 1048).

Висновки. Базовий концепт МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії досліджується за допомогою пропозиційного та метафоричного моделювання, наскрізним при цьому є модус, що втілює суб'єктивну оцінку. Пропозиційним ядром цього концепту є лексеми, які втілюють головних суб'єктів міжнародних відносин, нормативні документи, основні етапи проведення переговорів та міжнародні проблеми. Донорськими доменами, які постачають мовні знаки для формування метафоричних репрезентацій, у цьому концепті є ШЛЯХ, ВІЙНА, ТЕАТР та ЛІТЕРАТУРА. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд інших базових концептів під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Література:

1. К истории и методологии понятия международных отношений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uchebnik-online.com/131/10.html>.
2. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е.С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 141–172.
3. Перельгина Е.М. Катаргическая функция текста: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е.М. Перельгина. – Тверь, 1998.
4. Политология / Под ред. С.В. Решетникова. – Минск: Тетра-Системс, 2000. – 448 с.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
6. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю.С. Степанов. – М.: Языки русской культуры, 2007. – 248 с.
7. Яковлева Е. С. О понятии «культурная память» в применении к семантике слова / Е.С. Яковлева // Вопросы языкознания. – 1998. – № 3. – С. 43–73.
8. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191639.pdf
9. Cambridge Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>.
10. Oxford Dictionaries [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oxforddictionaries.com>.

Пьецух О. И. Концепт МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ в политическом дискурсе парламентских дебатов в Соединенном Королевстве

Аннотация. В статье рассмотрены особенности воплощения концепта МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ при проведении парламентских дебатов в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии. Детально рассмотрены специфические языковые и стилистические средства, которыми оперируют участники дебатов для успешного обсуждения международной политики во время заседаний Палаты общин британского парламента в период пост-тетчеризма.

Ключевые слова: парламентские дебаты, международные отношения, пропозициональная структура, модус, донорский домен, реципиентный домен.

Pjetsukh O. Concept INTERNATIONAL RELATIONS in the political discourse of the UK parliamentary debates

Summary. This article concentrates on the peculiarities of the concept INTERNATIONAL RELATIONS in the UK parliamentary debates. It provides a detailed analysis of the specific language and stylistic means used by the debates' participants to successfully discuss international policy during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period.

Key words: parliamentary debates, international relations, propositional structure, modus, source domain, target domain.

*Пуленко І. А.,**доцент кафедри іноземних мов**Військової академії**Сазикіна Т. П.,**доцент кафедри професійної англійської мови**Одеського національного морського університету*

РОЗРІЗНЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СТАТЕЙ)

Анотація. У статті досліджуються характерні ознаки визначення та розмежування функціональних стилів в англомовних текстах політичного спрямування. Розрізняються функціональні стилі мови та мовлення. Виявлено розмивання та змішування лексики різних функціональних стилів через зростання емоційності дискурсу з метою посилення функції впливу.

Ключові слова: акт комунікації, англійська мова, прагматика, політичний дискурс, публіцистичний стиль, функціональні стилі.

Постановка проблеми. Загально визнаним є той факт, що головну роль серед усіх мовних засобів, які оформлюють висловлювання, належить лексиці. Відповідно, лексика являє собою найбільш досліджену царину філологічних знань. Протягом останніх десятиріч головна увага концентрується на вивченні мовлення, лексичних проявів відтворення емоцій та оцінювання у дискурсі. Наприклад, дослідники публіцистичного стилю зазначають: «Сучасний медійний дискурс характеризується експресивністю та наданням оцінки, підкресленою адресованістю та підсилюванням особистого початку» [1, с. 284].

Наше дослідження проведено щодо природи функціональних стилів англійської мови, їх стабільності, з одного боку, та, водночас, їх динамічного розвитку. У лінгвістичних колах проводяться дискусії щодо місця функціональних стилів, віднесення цих категорій до стилістики мови або стилістики мовлення, тобто стосовно співвідношення стилістичних явищ у системі мови зі стилістичними явищами в мовних реаліях (дискурсі).

Об'єктом дослідження виступають функціональні стилі у публіцистичному політичному англомовному дискурсі, предметом дослідження – політичні тексти сучасних англомовних журналістів.

Метою статті є виявлення та розрізнення різних функціональних стилів у політичному англомовному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвісти дискутують щодо місця функціональних стилів у системі мови, їх приналежності стилістиці мови чи стилістиці мовлення, тобто щодо співвідношення стилістичних явищ у системі мови стосовно стилістичних явищ у їх мовленнєвих реалізаціях (дискурсі). Окремо розглядаються питання стилістичної диференціації мовних засобів як одиниць системи мови та їх реалізації у дискурсах, що належать до певних сфер діяльності. Одні дослідники (І.В. Арнольд, В.В. Виноградов, О.Б. Сиротинина) вважають, що функціональні стилі належать до стилістики мови, оскільки мова демонструє функціонально-стильову диференціацію та зумовленість цих стилів характером їх викори-

стання у певних сферах комунікації. Інші філологи (К.А. Долінін, Н.П. Потоцька) відносять вивчення функціональних стилів до стилістики мовлення, обґрунтовуючи свій погляд тим, що кожен функціональний стиль відображає норми мовної поведінки у певних ситуаціях.

З одного боку, маємо на увазі, що функціональні стилі – це стійкі лінгвістичні формування. Вони більш універсальні, ніж стилі мовлення, тому вони стосуються функціонального аспекту використання мови, що й витікає з їх визначення – функціональні стилі мови. З іншого боку, саме термін «функціональний» свідчить про те, що ці мовні одиниці пов'язані з функціонуванням у процесі мовленнєвої діяльності. Кожен із функціональних стилів мови реалізується у мовленнєвих стилях (художньому, публіцистичному, науковому та ін.). У цьому сенсі функціональні стилі – це відображення мовлення [5, с. 76], тому їх можна називати мовленнєвими. Така точка зору на функціональні стилі багатьох лінгвістів була зроблена в працях зі стилістики академіка В.В. Виноградова. З.І. Хованська погоджується з В.В. Виноградовим щодо належності стилістики мови та стилістики мовлення до окремих самостійних розділів стилістики та вважає, що за відсутності жорсткого розмежування цих двох категорій терміни «стиль мови» та «стиль мовлення» можуть вживатись без диференціації [3, с. 20; 7, с. 189].

Виклад основного матеріалу. Мова як соціальне явище виконує різні функції, пов'язані з різними сферами людської діяльності. Тому найважливіші соціальні функції мови – це комунікація, повідомлення та вплив (керування). Задля реалізації цих функцій виникли та сформувались окремі лексико-фразеологічні та частково синтаксичні засоби, які використовуються виключно або переважно у певному різновиді мовлення – функціональних стилях мови. Виділяються такі стилі: розмовний (функція комунікації), науковий та офіційно-діловий (функція повідомлення), публіцистичний (медіа) та літературно-художній (функція впливу). Ці стилі можна розділити на більш специфічні, вони часто перемішуються. Як вказував академік В.В. Виноградов, термін «функціональний» може вказувати на зв'язок стилів із різними функціями мови чи певними різновидами комунікативної функції та на функціональне розділення сфер вживання цих стилів [3, с. 7].

Як визначили дослідники, стилі виникли на немовній (екстралінгвістичній) основі, тісно пов'язані з цілями та завданнями мовлення, розрізняються внутрішньомовними ознаками, а саме: відбору, поєднання та організації засобів загальнонаціональної мови [8, с. 47; 9, с. 255–256].

Ми вважаємо за доцільне розглядати стилістику мови та стилістику мовлення в нерозривній єдності. Стил мови та стил мовлення становлять діалектичну єдність, а також діалектично протилежні об'єкти, що складаються з «матеріальної структури та правил використання цієї структури» [10, с. 11], що реалізуються у дискурсі з певною ціллю. Водночас одиниці мови пов'язані з її функціонуванням у процесі мовлення. Кожен із мовних стилів реалізується в мовленнєвих стилях.

Мова людини завжди інформативна, однак у процесі спілкування ми не просто називаємо предмети та явища світу, що нас оточує, але й оцінюємо їх, виражаємо власні емоції, почуття, волю, намагаємось впливати на адресата потрібним нам чином. Одним із джерел, де мова проявляється емоційно та експресивно, є публічні вислови та політичні тексти. Це пояснюється прагматичною функцією мови [9, с. 255; 11, с. 192]. Система функціональних стилів характеризується комплексом типових ознак. Функціональні стилі мови переходять до мовлення та реалізуються в конкретних мовних дискурсах, перетворюючись на мовленнєві стилі. Сукупність таких «мікросистем» визначає характерні риси використання мови у різних сферах комунікації, які зумовлені видами людської діяльності.

Відомо, що основною функцією публіцистичного стилю є функція впливу, а метою експресивного висловлювання – збільшення сили впливу висловленого, тому наявність експресивної функції у політичних текстах, які виступають жанровим різновидом публіцистичного стилю, видається нам обов'язковою.

Вивчення експресивності на лексичному рівні – тема окремого поглибленого дослідження. Ми ж коротко зупинимось на вираженні експресивності у публіцистичному стилі на граматичному рівні. Під експресивністю на синтаксичному рівні розуміємо об'єктивно наявну властивість мовних засобів, яка спрямована на збільшення прагматичного потенціалу висловлювання, що полягає у здатності інтенсивно впливати на сприйняття адресата, сприяючи активізації його уваги і викликаючи в нього певну пізнавальну й емоційну реакцію. Різноманітність мовних засобів вираження експресивності невичерпна. Але функція впливу у публіцистиці реалізується в основному за рахунок синтаксичних експресивних засобів. Серед них ми особливо виділяємо порядок слів і синтаксичний паралелізм, на тлі якого виступають градація й антитеза, що належать до прийомів ораторського мистецтва, засобів риторики [12, с. 184].

Це твердження гарно проілюстровано дослідженням О.А. Петрової, яка дослідила лексику публіцистичних текстів англійських мистців на матеріалі газетних статей Великої Британії та США. Вона виділила слова розмовної лексики та поділила їх на такі групи: сленг, неформальні слова, табу, образливі та принизливі слова тощо [13].

Висновки. Функціональний стиль – це стиль функціонального аспекту мови, де ми розглядаємо мову та мовлення як єдність. Це водночас можливість реалізувати мовну систему при певних соціальних умовах та в певних комунікативних ситуаціях. В середині єдиної системи – структури мови – виділено систему функціональних стилів, які мають типові ознаки, а саме: стандартний набір лексичних засобів, притаманний цьому стилю, а також при переході до шару мовлення, у дискурсі, характерні лексичні та граматичні засоби з метою реалізації функцій впливу та комунікації.

Аналіз фактичного матеріалу дає змогу дійти висновку, що немає чистих функціональних стилів. Їх ознаки та умовні границі переплітаються. Наприклад, у публіцистичному стилі

поєднуються комунікативно-інформативна та притаманна художньому літературному стилю естетична функції. Це відбувається тому, що основну частину мовного матеріалу у будь-якому функціональному стилі утворюють загальномовні міжстильові засоби. Водночас посилюється тенденція до посилення диференціації мовних засобів усередині загальноновизначених функціональних стилів, що призводить до їх роздрібнення [14]. Проте ми вважаємо, що таке подрібнення ще не свідчить про появу нових функціональних стилів, а слугує збагаченню мовленнєвих засобів всередині наявних стилів, розвитку окремих мовних стилістичних категорій. Це питання потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Герасимчик И. Пословица как функционально-смысловый элемент в публицистическом тексте / И. Герасимчик // Мова і культура. Наукове видання. – 2013. – Вип. 16. – Том III (165). – С. 284.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Учебник для вузов / И.В. Арнольд. – 4-е изд. – Изд-во «Флинта», 2002. – 448 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://torrentino.me/torrent/209268>.
3. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1981. – 320 с.
4. Сиротинина О.Б. Разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка: Грамматика. Коллективная монография / Под ред. О.Б. Сиротининой. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/VXJGjn79m5.pdf>.
5. Долинин К.А. Стилистика французского языка / К.А. Долинин. – М.: Просвещение, 1987. – 303 с.
6. Потоцкая Н.П. Стилистика современного французского языка. Теоретический курс / Н.П. Потоцкая. – Москва, 1974 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://search.rsl.ru/record/01006771495>.
7. Хованская З.И. Стилистика французского языка / З.И. Хованская. – М.: Высшая школа, 1984. – 344 с.
8. Солганик Г.Я. К проблеме классификации функциональных стилей на интралингвистической основе / Г.Я. Солганик // Основные понятия и категории лингвистики. Научный сб. – Пермь: Изд. Пермского гос. ун-та, 1982. – С. 43–52.
9. Олейник И.В., Панченко И.В. О проблеме языковой коммуникации в функциональной лингвистике / И.В. Олейник, И.В. Панченко // «Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество – II». Материалы VII Международной конференции по функциональной лингвистике. – Ялта – Симферополь: Институт языковедения им. А.А. Потебни, Отделение языка и литературы РАН, Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2000. – С. 255–256.
10. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс. Учебник / М.П. Брандес. – М.: Высшая школа, 1983 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://textarchive.ru/c-2021495-pall.html>.
11. Куликова В.Г. Спонування як комунікативний феномен регулювання діяльнісної поведінки людей / В.Г. Куликова // «Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество – II». Материалы VII Международной конференции по функциональной лингвистике. – Ялта – Симферополь: Институт языковедения им. А.А. Потебни, Отделение языка и литературы РАН, Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2000. – С. 192–194.
12. Пуленко І.А., Сазикіна Т.П. Категорії експресивності та емоційності в англійських текстах політичної спрямованості (на матеріалі інтернет-статей) / І.А. Пуленко, Т.П. Сазикіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Науковий збірник. – 2015. – № 19. – Том 2. – С. 183–185.
13. Петрова Е.А. Исследование публицистических текстов англоязычных городов с точки зрения наличия в них разговорной лек-

сики (на матеріалі газет Великобританії і США) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/c/yazykoznanie>.

14. Стиль языка Большой советской энциклопедии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studbooks.net/776034/literatura/stil_yazyka_bolshoy_sovetskoy_entsiklopedii.

Пуленко И. А., Сазыкина Т. П. Разграничение функциональных стилей в публицистическом дискурсе (на материале англоязычных политических статей)

Аннотация. Статья посвящена исследованию характерных признаков, определяющих и разделяющих функциональные стили на материале англоязычных текстов политического характера. Разделяются функциональные стили языка и речи. Обнаружено размывание и смешение лексики разных функциональных стилей по причине возрастания эмоциональности дискурса с целью усиления функции влияния.

Ключевые слова: акт коммуникации, английский язык, прагматика, политический дискурс, публицистический стиль, функциональные стили.

Pulenko I., Sazikina T. Distinguishing Functional Styles in the Publicist Discourse (on the Material of English Political Articles)

Summary. The article deals with the analysis of the essential characteristics, which define and separate functional styles in public political texts taken from English articles. Functional styles of language and speech are differentiated. There is found the tendency of blurring and mixing of the lexical composition of various functional styles caused by the increase of discourse emotiveness which has an aim of strengthening the impact function.

Key words: act of communication, English language, political discourse, publicist style, pragmatics, functional styles.

Семенова О. В.,

доцент кафедри французької та іспанської мов
Горлівського інституту іноземних мов
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню просодичних засобів репрезентації французької національної картини світу. В роботі аналізується термін «картина світу» та висувається гіпотеза про залежність просодичної архітекτονіки усного мовлення від тієї чи іншої ментальної приналежності.

Ключові слова: національна картина світу, національна комунікативна поведінка, просодична модель, просодична навичка.

Постановка проблеми. Мультинаціоналізм сучасного світу породжує гостре питання взаєморозуміння та взаємоповаги людей, народностей, спільнот, народів. У зв'язку з цим проблема розвідки національних особливостей ментальності народів потребує актуалізації. Мова загалом давно розглядається і як продукт національної культури, і як її важлива складова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємозв'язок і взаємозалежність мови народу та його національної свідомості турбує лінгвістів протягом декількох століть: у XIX ст. Ф.Ф. Фортунатов, Г. Шухардт, пізніше – О.О. Шахматов, К. Фосслер, А. Маргіне, У. Вайнрайх, Ш. Баллі, В. Матезус, В.І. Абасв, Б.О. Серебреников тощо. У своїх розвідках науковці переконливо показали, що різні історичні події збереглися в пам'яті народу і знаходять свою мовну репрезентацію. На думку Я. Грімма, мова стає «живим свідченням про народ». У мові відображаються наші уявлення про світ, за допомогою мови людина отримує й узагальнює свої знання, фіксує та передає їх іншим. Людина є носієм певної системи знань, уявлень, міркувань щодо об'єктивної дійсності. Ця система має різні назви: «картина світу», «модель світу», «образ світу» та розглядається в різних аспектах. Мова є з'єднувальним елементом між людиною та ментальністю нації, до якої вона належить. Завдяки мові можна простежити історичний генезис нації та суспільства. Елементи народної культури знаходять відбиток у мові певного народу, яка відрізняється від інших саме через специфіку відображення в ній світу і людини в ньому [1, с. 47].

Дослідження мовних картин світу Н.Д. Арутюнової, Б.О. Серебреникова, О.С. Кубрякової, В.І. Постовалової, Ю.С. Степанова, В.М. Телі, Г.А. Уфімцевої та інших представлені, насамперед, на лексичному матеріалі.

Метою статті є виявлення та дослідження основних особливостей репрезентації французької національної картини світу просодичними засобами мови. Поставлена мета зумовлює виконання таких завдань: проаналізувати актуальні для дослідження характеристики національної картини світу; розглянути погляди науковців щодо поняття «картина світу»; встановити можливу залежність просодичного оформлення мовцем усного висловлювання від приналежності до певної національної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Вона формується в процесі контакту людини з навколишнім середовищем та іншими членами соціуму. Термін «картина світу» вперше був застосований на межі XIX – XX ст. фізиком В. Герцом і розумівся ним як сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів [4, с. 83]. Образ світу, втілений у мові, відповідає поняттю «мовна картина світу» (за термінологією американських когнітивістів – «концептуалізація світу, вміщена в мові»), який належить В. фон Гумбольдту, який стверджував, що в «кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу». «Всяка мова, – розмірковував В. фон Гумбольдт, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу» [5, с. 112]. Суб'єктами мовної картини світу є носії мови, оскільки картина світу є способом його пізнання, а отже, результатом когнітивної діяльності людей, відображенням результатів діяльності свідомості (за Гумбольдтом). На думку Е. Сепіра та Б.Л. Уорфа, мови залежать від типу культури, а останній зумовлений тим типом мови, в якому вона розвинулась та функціонує [3, с. 79]. У цій роботі ми приймаємо визначення мовної картини світу як «способу відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретацію навколишнього світу за національними концептуальними канонами, створений людиною суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, не дзеркальне відображення світу, а завжди певна його інтерпретація».

Просодична система мови, її національна специфіка та культурні зумовленості перебувають, на жаль, поза увагою лінгвістів та фонетистів. Постає питання: чи впливає менталітет людини на просодичні характеристики її усного мовлення? Чи існує кореляція між просодичним оформленням усного висловлювання та національними особливостями мовців (у нашому випадку, французів)? Наші спостереження та практичний досвід доводять, що кожен народ має своєрідну національну картину світу, яка безпосередньо пов'язана з географічними, історичними умовами існування народу, його мови, культури, менталітету тощо. Природно-кліматичні умови певною мірою сприяють формуванню національної картини світу, що виявляється у звичаях, звичках та образах.

У статті ми приймаємо точку зору Л.Г. Фоміченка на тісний зв'язок мовної картини світу з просодичним оформленням мовлення. Просодія – компонент культури, що володіє культурно-специфічними рисами окремої нації. Вона формується на ранніх стадіях становлення людини, залежить від природно-кліматичних та географічних умов середовища нації

[9, с. 26]. Так, наприклад, до найдавніших незнакових біологічних засобів належать вегетативно-рухомі емоційні реакції, до незнакових біологічних комунікативно-пізнавальних тембральних комплексів – вигуки немовлят, агукання, белькотіння, які перетворюються на знакові під час емоційної взаємодії членів однієї спільноти, до немовних емоційно-виражальних комплексів – мімічні, пантомімічні, жестикуляційні та просодичні реакції, які мають регламентовану суспільством національно-специфічну структуру.

О.О. Корнілов вважає суттєвим фактором впливу на формування менталітету умови існування етнічної (мовної) спільноти, а саме клімат, культурні традиції, антропологічні особливості; а згодом ментальність фіксується в мовних формах; далі, навіть якщо зміняться умови існування спільноти, мова продовжуватиме транслювання особливостей національної ментальності своїми власними формами: «Мова починає робити те, що на ранньому етапі розвитку етносу робило його зовнішнє середовище та генетико-антропологічна природа» [6, с. 123].

Просодія є культурним феноменом, оскільки має знаковий характер, відбиває духовні цінності культури та ментальні характеристики представників лінгвокультурної спільноти, створює естетичний колорит звучання мови. Отже, просодії властиві як лінгвістичні, так і паралінгвістичні характеристики, що дають змогу передавати культурну інформацію [8, с. 119].

Просодичні моделі різних мов не збігаються, тому що просодична модель знаходиться в оперативній пам'яті людини, відіграючи важливу, майже першочергову роль у передачі основної інформації в усному висловлюванні у вигляді смислових актуалізаторів – ключових слів та сигналів. Структура просодичної моделі – це сукупність акустичних ознак. Актуалізація просодичної моделі відбувається відповідно до її соціально-комунікативної ситуації, тому що просодія тісно пов'язана зі змістовим компонентом висловлювання. Вибір просодичної моделі можливий завдяки набутій просодичній навичці. Характерні особливості просодичного оформлення усного висловлювання відбивають відмінні риси ментальності народу.

Ментальність французької нації накладає свою специфічну конфігурацію на просодичну структуру мовленнєвих повідомлень та проявляється особливою сегментацією фраз, ритмічним / синтагматичним / фразовим та додатковим (логічним) наголосом, тональною варіативністю, варіантами вимови на рівні регістрів у межах діапазону голосу. Зазначимо, що локалізація просодичних структур залежить від типу сприйнятої емоційної або раціональної інформації.

Аналізуючи точку зору відомого швейцарського лінгвіста Ш. Балі, про те, що будь-яка передача думки за допомогою мовних знаків зумовлена логічно, психологічно та лінгвістично [2, с. 62]. Зауважимо, що, перш за все, треба пам'ятати про французький спосіб мислення, говорячи про просодичну організацію усних висловлювань. Треба пам'ятати, що французи – люди «правильні» в усьому: дотримуються правил, норм, законів, Конституції. І, як результат, навіть вимова французьких складів побудована на основі схожості. Кожен склад характеризується чіткою артикуляцією, рівною конфігурацією з низхідною мелодикою з високим, середнім та низьким зниженням тону на наголошених складах, широким та середнім діапазоном. Оскільки французькій думці властивий аналітичний характер, де важливе саме повідомлення, то невід'ємними рисами є широкий діапазон вимови, тональна варіативність, низхідна шкала з високим, середнім та низьким зниженням тону

на наголошеному складі широкого й середнього діапазону, інтонаційні конструкції з центром на останньому складі, досить висока інтенсивність вимови наголошених складів, висхідний та низхідний тон на наголошеному складі фінальної ритмічної групи, різкий підйом тону на останньому наголошеному складі, наголос на останньому складі з деформацією норм вимови та тонального малюнку семантичних центрів. Гучність вимови безпосередньо залежить від комунікативної ситуації: якщо вона стримана – приємна, якщо вона напружена – підвищена. Гучність разом з інтонацією може відігравати провідну роль за умови необхідності донести надзвичайно важливу інформацію. Темп мовлення також може змінюватися залежно від інтенцій мовців: повільний, щоб інформація була максимально зрозумілою, середній – для інформування, додавання або уточнення інформації; прискорений – для динамізму висловлювання.

Зауважимо, що вимова не змінює смислового навантаження слів, але залежить від контекстуальної ситуації, в якій вимовлялася та чи інша вокабула: історична епоха, місцевість, де народилася або живе людина, соціальний прошарок та рівень освіти. Під час породження усного висловлювання ритмічний малюнок може бути спокійним, швидким, динамічним, неритмічним, драгівливим тощо. Говорячи про темп, варто наголосити на такому просодичному компоненті, як пауза, основна функція якої – надати певний час для сприйняття інформації. Перш за все, вона слугує для членування великих інформаційних масивів та виділення головної ідеї або підкреслення важливості певних слів.

Французи не схильні перебільшувати важливість інформації та ніколи не сприймають інформацію занадто серйозно [10, с. 303]. На думку С. Мадаріага, англійці – люди дії, а французи – люди інтелекту [7]. Француз прагне пізнати реальність, життя для нього – удосконалення інтелекту й сенсорної системи. Найважливішими категоріями для нього вважаються витонченість та насолода. Французи дуже чутливі до форми спілкування, красномовності, тому люблять спілкуватися.

Мовні картини світу містять універсальні показники, які зумовлюють можливість міжкультурної комунікації в різних формах. Найявністю універсалій зумовлена як об'єктивною єдністю людського досвіду, так і культурно-мовними зв'язками народів. Матеріальна та духовна культура народу, його цінності, соціальний устрій, природно-кліматичні умови й загальна ментальність детермінують своєрідність мовної картини світу в межах конкретної культури. Тому універсального образу світу не існує, натомість кожна нація має унікальну і самобутню мовну картину світу. Крім того, саме мовне відбиття допомагає зафіксувати своєрідність національної картини світу того чи іншого народу.

Висновки. Отже, вивчення просодичної архітектоники усного висловлювання дає змогу осмислити особливості національної когнітивної картини світу, виявити специфіку національної свідомості. Вивчення засобів супрасегментного рівня французької національної комунікативної поведінки визначило просодію як інтегральну частину його національної концептосфери. Просодичний рівень є носієм культурної інформації про народ, оскільки просодія – невід'ємний національний та мовний компонент.

Загальний огляд національно-культурних ознак французького народу свідчить про необхідність їх урахування у процесі дослідження просодичної організації дискурсу, який виступає відображенням національної картини світу, культурних і когні-

тивних настанов соціуму. Специфіка просодичної моделі французів зумовлена культурними та риторичними традиціями, особливостями комунікативного стилю, етикетом. Аналіз співвідношення менталітету і просодичного рівня мови доводить наявність широких горизонтів для вивчення національно-культурних рис народу.

Узагальнюючи результати дослідження, зазначимо, що аналіз просодичних характеристик, які репрезентують французьку національну картину світу, дійсно сприяє спрощенню інтерпретації мовленнєвого звучання голосу представників французького мовного колективу. Цей феномен може бути екстрапольований на вивчення просодичного оформлення усного французького мовлення як національно-культурного явища, що згодом допоможе сконструювати когнітивну модель уявлення про просодичний компонент свідомості носіїв.

Доцільно в майбутньому розглянути такий феномен, як «просокультурему», як індикатор національної культури народу. Проблема співвідношення менталітету та просодичного рівня мови не обмежується запропонованою розвідкою і потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Алисова Т.Б. Ономастологический подход при сопоставительном изучении лексико-семантических структур двух языков / Т.Б. Алисова // Серия «Филологическая». – 2005. – № 3. – С. 46–50.
2. Балли Ш. Язык и жизнь / Ш. Балли. – М.: Едиториал, 2009. – 283 с.
3. Вежбицкая А.А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А.А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 317 с.
4. Герц Г. Принципы механики, изложенные в новой связи / Г. Герц // Жизнь науки. Антология вступлений к классическому естествознанию. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1959. – 388 с.
5. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 452 с.
6. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А. Корнилов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
7. Мадариага С. Англичане. Французы. Испанцы / С. Мадариага. – СПб.: Наука, 2003. – 243 с.
8. Пальянов И.П. Просодия как явление культуры / И.П. Пальянов // Вестник ВолГУ. – № 6. – Волгоград, 2007. – С. 118–124.
9. Фомиченко Л.Г. Когнитивные основы просодической интерференции / Л.Г. Фомиченко. – Волгоград: ВолГУ, 2005. – 300 с.
10. Bauvois C. Parle-moi, et je te dirai peut-être d'où tu es / C. Bauvois // Revue de Phonétique Appliquée. – № 121. – 1996. – P. 291–309.

Семенова Е. В. Просодические средства репрезентации французской национальной картины мира

Аннотация. Статья посвящена исследованию просодических средств репрезентации французской национальной картины мира. В работе анализируется термин «картина мира» и выдвигается гипотеза о зависимости просодической архитектоники устного высказывания от той или иной ментальной принадлежности.

Ключевые слова: национальная картина мира, национальное коммуникативное поведение, просодическая модель, просодический навык.

Semenova E. Prosodic means of the French national world picture representation

Summary. The article is devoted to the research of prosodic means of representation of the French national picture of the world. In the work the term “world picture” is analyzed and the hypothesis of dependence of prosodic organization of an oral statement on this or that mental belonging is made.

Key words: national picture of the world, national communicative behavior, prosodic model, prosodic skill.

Сердюк І. В.,
викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ МЕЛОДІЙНОГО КОНТУРУ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОМОВИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті представлено результати експериментально-фонетичного дослідження особливостей мелодійного контуру промов жінок-військовослужбовців вищого офіцерського складу Збройних сил США, порівняно з промовами їхніх колег-чоловіків. Доведено, що специфіка функціонування мелодики зумовлюється гендерною приналежністю мовця.

Ключові слова: просодія, військовий дискурс, гендер, мелодика, інтонаційний контур, частота основного тону

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки відзначається зростанням інтересу мовознавців до вивчення просодичних особливостей різних видів комунікативного дискурсу. З огляду на це, варто зазначити, що нині невідомо зростає роль військовослужбовців у становленні та розвитку сучасного суспільства. Посилення співпраці між представниками військових формувань різних країн світу пояснює увагу науковців до більш детального вивчення особливостей військового дискурсу, зокрема його просодичного оформлення, яке належить до матеріальних засобів реалізації мовлення [1, с. 278]. Крім того, трансформаційні процеси, які відбулися у суспільстві протягом останніх десятиліть, змінили роль та місце жінки у ньому. Так, професія військового вже перестала бути суто чоловічою, і на сьогодні чисельність жінок-військовослужбовців у складі збройних сил різних країн світу вже становить сотні тисяч осіб і продовжує зростати щороку. Разом із тим збільшується кількість жінок-офіцерів, які обіймають керівні посади у державних військових структурах. Проте дослідження гендерного аспекту просодичної організації англомовних військових промов нині залишається поза фокусом наукових розвідок. Вищевикладене зумовлює актуальність дослідження просодичного оформлення промов жінок-військовослужбовців вищого офіцерського складу Збройних сил США, порівняно з промовами їхніх колег-чоловіків.

У межах цієї статті передбачено визначення ролі мелодики мовлення жінок- та чоловіків-військовослужбовців, яка визнається провідним компонентом інтонації, оскільки слугує засобом реалізації та розрізнення функцій інтонації [2, с. 102].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, компоненти інтонації корелюють із певними інтонаційними характеристиками. Мелодика співвідноситься із частотою основного тону (далі – ЧОТ), що являє собою акустичний корелят висоти розгортання послідовності миттєвих частот у часі [3, с. 32–34]. Серед науковців, які займалися дослідженням функціонування ЧОТ, варто відзначити А.М. Антипову [4], Ю.О. Дубовського [5], А.А. Калиту [2], Р.К. Потапову [1], Л.К. Цеплігіца [6].

На думку А.А. Калити, варіації мелодики передають лінгвістичну інформацію про синтаксичні компоненти висловлення, лексичну інформацію про значення слова і його граматичну функцію. Крім того, вони можуть вказувати на індивідуальні ознаки мовця, його стать та вік [2, с. 103].

Серед компонентів, що складають мелодіку мовлення, А.А. Калита виділяє такі [2, с. 97]: 1) висотно-тональний рівень; 2) діапазон; 3) інтервал; 4) швидкість.

Метою статті є виявлення особливостей мелодійного контуру англомовних промов жінок-військовослужбовців вищого офіцерського складу Збройних сил США, порівняно з промовами їхніх колег-чоловіків шляхом проведення експериментально-фонетичного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей мелодійного контуру англомовних військових промов проводилося на двох рівнях – перцептивному (проведення аудитивного аналізу) та електроакустичному (з використанням комп'ютерної техніки). Матеріалом слугували промови генерал-лейтенантів Сухопутних військ США загальною тривалістю 60 хвилин.

Основним завданням аудитивного аналізу, який проводився із залученням професійних аудиторів-фонетистів, було визначення інтонаційного контуру синтагм з урахуванням структурної частини промови, а також визначення локалізації частотних максимумів у синтагмах на перцептивному рівні. При цьому кількість прослуховування матеріалу аудитором не обмежувалася.

Аудитивний аналіз показав, що у вступній частині промов жінок-військовослужбовців однаковою мірою переважають інтонаційні контури (ІК) «Передшкала+шкала+ядро+заядро» (26%) та «Шкала+ядро+заядро» (25%), у той час як вступна частина промов чоловіків відзначається поширеним використанням синтагм зі структурою «Передшкала+шкала+ядро+заядро» (46%). Проілюструємо наші спостереження кількома прикладами (/ – межі структурної частини синтагми, ' – наголошений склад, $\sqrt{\quad}$ – ядерний тон):

– жінка-військовослужбовець (Dyson, 2014):

The / 'Army's stra'tegic 'vision and pri'o/rities. |
'Major 'combat ope /ra'tions. ||

– чоловік-військовослужбовець (Nicholson, 2016):

The /'second is with our 'Afghan 'special /fo/ces. ||
In a /'raid a'gainst Al 'Qaeda in 'eastern Afg/ha/nistan. ||

В основній частині промов представники обох гендерних груп частіше вдаються до ІК «Передшкала+шкала+ядро+заядро» (38% – жінки, 36% – чоловіки):

– жінка-військовослужбовець (Dyson, 2014):

Is the re/sult of the 'Army's a/bi/lity
The /'highest 'quality of 'soldiers and ci/vi/lians. |

– чоловік-військовослужбовець (Nicholson, 2016):

Inter/'national 'donors 'met at /Bru/ssels. |
From a/'completing their stra'tegic ob/jec/tives. |

Основна частина промов жінок також відзначається використанням контуру «Передшкала+шкала+ядро» (24%), тоді як чоловіки однаково часто мають ІК «Передшкала+шкала+ядро» (21%) та «Шкала+ядро+заядро» (21%):

– жінка-військовослужбовець (Dyson, 2014):

To/ 'rapidly de/ploy

To re/ 'main on the 'Army / **team**.|

– чоловік-військовослужбовець (Nicholson, 2016):

The /'Afghan se/'curity 'forces have pre'vented / **them**

This is the / 'largest and 'longest 'NATO ope'ration in ' their / **his**/tory. ||

Заключна частина промов як жінок, так і чоловіків характеризується використанням ІК «Передшкала+шкала+ядро+заядро» (35% та 33% відповідно):

– жінка-військовослужбовець (Dyson, 2014):

Under the / 'regionally a'ligned 'force / **con**/cept. |

For / 'soldier and 'family / **prog**/rams. |

– чоловік-військовослужбовець (Nicholson, 2016):

And a con/'tinued 'U.S. CT / **pre**/sence. |

And with the re/ 'sult of the 'Warsaw / **Su** /mmit

Крім того, у промовах жінок поширеним є ІК «Передшкала+шкала+ядро» (26%), а у чоловіків – «Шкала+ядро+заядро» (24%):

– жінка-військовослужбовець (Dyson, 2014):

And the con/'tinued / su/ **pport**

– чоловік-військовослужбовець (Nicholson, 2016):

'Their re'solve is / **bol**/stered.

Варто зазначити, що як жінки-, так і чоловіки-військовослужбовці задіюють у своїх промовах широкий спектр інтонаційних контурів. У Таблиці 1 наведено дані щодо кількісного розподілу ІК з урахуванням структурних частин промов представників обох гендерних груп, які були отримані під час проведення аудитивного аналізу.

Крім того, під час аудитивного аналізу було визначено локалізацію частотних максимумів синтагм з урахуванням

структурних частин промов (Таблиця 2). Аналіз показав, що переважна кількість максимальних показників ЧОТ у промовах представників обох гендерних груп локалізується у шкалі синтагми, переважаючи за показниками ядерну частину синтагми. Локалізація частотних максимумів у передшкالی, яка спостерігалася здебільшого у промовах жінок-військовослужбовців, свідчить про більшу експресивність висловлень, притаманну жінкам.

Результати, отримані під час аудитивного аналізу, були перевірені шляхом проведення акустичного аналізу із використанням комп'ютерних програм Speech Analyser 3.0.1. та SFS/WASP Version 1.5. Акустичний аналіз дав змогу більш детально дослідити специфіку функціонування ЧОТ у досліджуваних промовах, а отже, максимально точно встановити особливості мелодійного контуру англомовної військової промови (зокрема, такі параметри, як частотний діапазон, інтервал та швидкість зміни ЧОТ).

Частотний діапазон є одним зі значущих параметрів ЧОТ. У досліджуваних промовах він визначався шляхом знаходження різниці між усередненим максимальним та усередненим мінімальним показниками ЧОТ відповідно до структурної частини промови (Таблиця 3). При цьому максимальний показник значення ЧОТ у кожній структурній частині промови прирівнювався до 100%, після чого умовно сегментувався на п'ять зон [2, с. 238]: вузька (до 20%), звужена (21–40%), середня (41–60%), розширена (61–80%) та широка (81–100%).

За нашими підрахунками було встановлено межі кожної зони градації діапазону ЧОТ (Таблиця 4). Абсолютні показники відображають специфіку зон реалізації синтагм та варіюють за-

Таблиця 1

Кількісний розподіл інтонаційних контурів у промовах за даними аудитивного аналізу (%)

Інтонаційний контур	Жінка-військовослужбовець			Чоловік-військовослужбовець		
	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина
Передшкала+шкала+ядро+заядро	26	38	35	46	36	33
Передшкала+шкала+ядро	16	24	26	15	21	10
Передшкала+ядро+заядро	9	5	7.5	7	7	7
Передшкала+ядро	7	3	4	1	1	7
Шкала+ядро+заядро	25	15	15	14	21	24
Шкала+ядро	13	10	10	17	12	12
Ядро+заядро	1	3	2.5	-	1	7
Ядро	3	2	-	-	1	-

Таблиця 2

Відсоткове співвідношення локалізації частотних максимумів у синтагмах

Інтонаційний контур	Жінка-військовослужбовець			Чоловік-військовослужбовець		
	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина
Передшкала	3	3	2	-	2	-
Шкала	57	58	60	56	73	52
Ядро	40	39	38	44	25	48
Заядро	-	-	-	-	-	-

Таблиця 3

Частотний діапазон англомовних військових промов

Структурна частина промови	Жінка-військовослужбовець			Чоловік-військовослужбовець		
	f max, Гц	f min, Гц	Різниця показників (f max – f min)	f max, Гц	f min, Гц	Різниця показників (f max- f min)
Вступна	253	154	99	167	78	89
Основна	245	140	105	161	80	81
Заключна	232	133	101	168	81	87

Градація частотного діапазону англомовних військових промов (Гц)

Зона акустичної реалізації	Жінка-військовослужбовець			Чоловік-військовослужбовець		
	Вступна частина	Основна частина	Заклучна частина	Вступна частина	Основна частина	Заклучна частина
Широка	202–253	197–245	188–234	138–167	130–161	135–168
Розширена	153–202	148–196	141–187	101–137	98–129	102–134
Середня	102–152	99–147	95–140	68–100	66–97	68–101
Звужена	52–101	50–98	48–94	34–67	33–65	35–67
Вузька	до 51	до 49	до 47	до 33	до 32	до 34

лежно від структурної частини промови. Отримані дані показали, що частотний діапазон промов жінок-військовослужбовців є ширшим за діапазон їхніх колег-чоловіків.

Інтервал зміни ЧОТ на ділянках синтагм було визначено за такою формулою [6, с. 108]:

$$i = \frac{f_{\max}}{f_{\min}},$$

де i – інтервал двох тонів, f_{\max} – усереднена максимальна частота, f_{\min} – усереднена мінімальна частота відповідно до структурної частини промови (Таблиця 5). Показники частотного інтервалу у промовах як жінок-, так і чоловіків-військовослужбовців тягнуть до однотипного оформлення. При цьому спостерігаються незначні варіювання показників залежно від структурної частини промови.

Таблиця 5

Показники інтервалу ЧОТ у синтагмах з урахуванням структурної частини промови (пт)

Структурна частина промови	Жінка-військовослужбовець	Чоловік-військовослужбовець
Вступна	1,64	2,14
Основна	1,75	2,01
Заклучна	1,76	2,07

Швидкість зміни ЧОТ обчислювалася за такою формулою [6, с. 109]:

$$S = \frac{i \cdot \tau}{\Delta t},$$

де i – інтервал зміни ЧОТ, τ – коефіцієнт часу, який дорівнює 1000, Δt – тривалість ділянки ЧОТ (Таблиця 6). У промовах жінок простежується тенденція до різкого збільшення швидкості зміни ЧОТ в основній частині порівняно зі вступною частиною промови. Показники швидкості зміни ЧОТ в основній та заключній частинах залишаються на одному рівні. Промови чоловіків визначаються різким зменшенням показників швидкості зміни ЧОТ в основній частині промови, а потім збільшенням швидкості у заключній частині промов.

Таблиця 6

Показники швидкості зміни ЧОТ у синтагмах з урахуванням структурної частини промови (Гц/сек)

Структурна частина промови	Жінка-військовослужбовець	Чоловік-військовослужбовець
Вступна	0,9	1,8
Основна	1,37	0,87
Заклучна	1,36	1,58

Проілюструємо результати нашого дослідження на конкретних прикладах.

На рис. 1.1. наведено фонаційний відрізок, взятий із вступної частини промови жінки-військовослужбовця (Dyson, 2014).

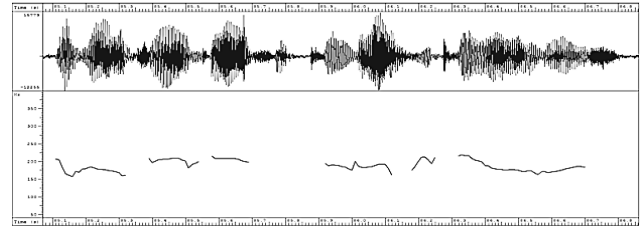

Рис. 1.1. Інтонаграма фонаційного відрізка "Of our geographic combatant commanders"

Наведений фрагмент має інтонаційний контур «Передшкала+шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується у ядерній частині синтагми і становить 240 Гц. Частотний мінімум становить 151 Гц. Діапазон звужений (89 Гц), інтервал зміни ЧОТ становить 1,6 пт. Швидкість зміни ЧОТ становить 1 Гц/сек.

На рис. 1.2. наведено фонаційний відрізок, взятий з основної частини промови жінки-військовослужбовця (Dyson, 2014).

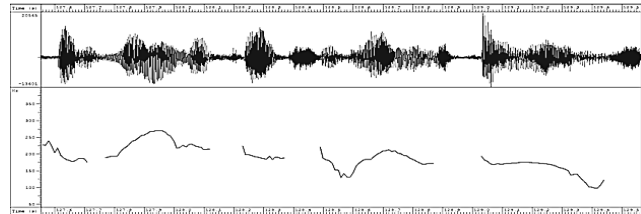

Рис. 1.2. Інтонаграма фонаційного відрізка "But it really reflects the Army's priorities"

Відрізок має інтонаційний контур «Передшкала+шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується у шкалі синтагми і складає 253 Гц. Частотний мінімум становить 98 Гц. Діапазон розширений (155 Гц), інтервал зміни ЧОТ – 2,6 пт. Швидкість зміни ЧОТ – 1,04 Гц/сек.

На рис. 1.3. наведено фонаційний відрізок, взятий із заключної частини промови жінки-військовослужбовця (Dyson, 2014).

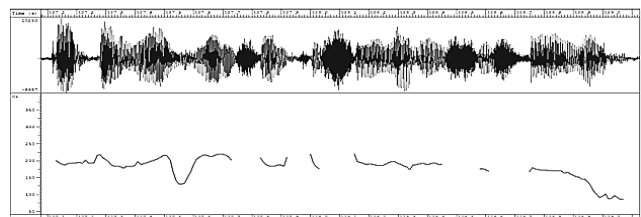

Рис. 1.3. Інтонаграма фонаційного відрізка "Depot maintenance and facilities sustainment"

Інтонаційний контур наведеного відрізка – «Шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується у шкалі і становить 225 Гц. Частотний мінімум – 98 Гц. Діапазон середній (127 Гц), інтервал зміни ЧОТ – 2,3 пт. Швидкість зміни ЧОТ – 1,2 Гц/сек.

Рис. 2.1. відображає фонаційний відрізок, взятий із вступної частини промови чоловіка-військовослужбовця (Nicholson, 2016).

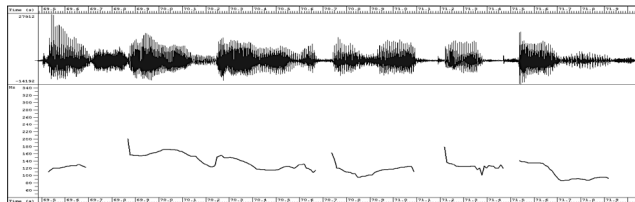

Рис. 2.1. Інтонограма фонаційного відрізка
“*Our shared goal with our Afghan partners*”

Відрізок має інтонаційний контур «Шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується у шкалі синтагми і складає 202 Гц. Частотний мінімум становить 78 Гц. Діапазон розширений (124 Гц), інтервал зміни ЧОТ – 2,6 пт. Швидкість зміни ЧОТ – 1,08 Гц/сек.

На рис. 2.2. наведено фонаційний відрізок, взятий з основної частини промови чоловіка-військовослужбовця (Nicholson, 2016).

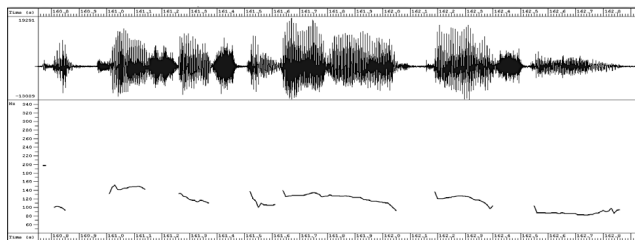

Рис. 2.2. Інтонограма фонаційного відрізка
“*Of peace and stability in Afghanistan*”

Відрізок має інтонаційний контур «Передшкала+шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується у шкалі синтагми і становить 153 Гц. Частотний мінімум становить 85 Гц. Діапазон середній (68 Гц), інтервал зміни ЧОТ – 1,8 пт. Швидкість зміни ЧОТ – 0,9 Гц/сек.

Рис. 2.3. відображає фонаційний відрізок, взятий із заключної частини промови чоловіка-військовослужбовця (Nicholson, 2016).

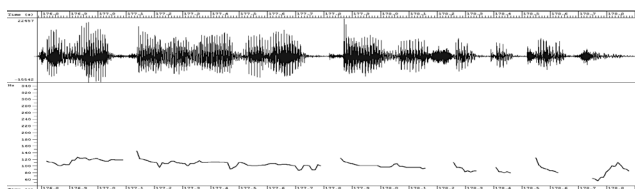

Рис. 2.3. Інтонограма фонаційного відрізка
“*To help them enable that progress and protection*”

Інтонаційний контур наведеного відрізка – «Передшкала+шкала+ядро+заядро». Частотний максимум локалізується

у шкалі і становить 148 Гц. Частотний мінімум – 59 Гц. Діапазон середній (89 Гц), інтервал зміни ЧОТ – 2,5 пт. Швидкість зміни ЧОТ – 1,25 Гц/сек.

Висновки. Незважаючи на те, що жінки-військовослужбовці, які обіймають керівні посади у Збройних силах США, тяжіють у своїх промовах до наслідування домінантності, притаманної чоловікам, підвищуючи таким чином ступінь упевненості та довіри до своїх слів, проведено дослідження особливостей мелодійного контуру військових промов жінок-генералів, порівняно з промовами їхніх колег-чоловіків, дає змогу виділити низку відмінностей функціонування мелодійного компонента у професійному мовленні представників обох гендерних груп. Аудитивний аналіз показав, що промови жінок-військовослужбовців характеризуються варіюванням різних видів інтонаційних контурів, які активно задіяно у всіх трьох структурних частинах промови. Крім того, у промовах жінок-генералів було зазначено локалізацію частотних максимумів у передшкалі синтагми, що свідчить про прояви емоційності висловлень, притаманної жінкам. Електроакустичний аналіз матеріалу показав, що частотний діапазон мовлення жінок-військовослужбовців є ширшим за діапазон чоловіків, а інтервал зміни ЧОТ є коротшим. Дослідження швидкості зміни ЧОТ показало, що у промовах жінок-генералів спостерігається різке збільшення швидкості зміни ЧОТ в основній частині промови, у той час як основна частина промов чоловіків характеризується різким зменшенням показників цього параметра.

Перспективою дослідження є подальше детальне вивчення функціонування тональної підсистеми просодії в англійських військових промовах з урахуванням гендерного аспекту.

Література:

1. Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика / Р.К. Потапова. – М.: Изд-во УРСС, 2003. – 564 с.
2. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: [монографія] / А.А. Калита. – К.: Вид. центр Київськ. держ. лінгв. ун-ту, 2001. – 351 с.
3. Захарова Ю.М. Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення [Навч. посібник] / Ю.М. Захарова; За ред. А.Д. Белової. – К.: Вид-во НА СБ України, 2004. – 84 с.
4. Антипова А.М. Система англійської речової інтонації / А.М. Антипова. – М.: Высшая школа, 1979. – 131 с.
5. Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих / Ю.А. Дубовский. – Минск: Вышэйшая школа, 1978. – 140 с.
6. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации / Л.К. Цеплитис. – Рига: Знатье, 1974. – 272 с.
7. Dyson (2014): Department of Defense Briefing by Maj. Gen Dyson and Deputy Director Welch on the Army's FY 2015 Budget in the Pentagon Briefing Room, Director, Army Budget Maj. Gen Karen Dyson; March 04, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.c-span.org/video/?318103-2/fy2015-army-budget-briefing>.
8. Nicholson (2016): Department of Defense Press Briefing by Gen. John W. Nicholson Jr., commander, Resolute Support and U.S. Forces Afghanistan in the Pentagon Briefing Room; December 2, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=d8nhrrfU8f8>.

Сердюк І. В. Особенности мелодического контура англоязычной военной речи: гендерный аспект

Аннотация. В статье представлены результаты экспериментально-фонетического исследования особенностей мелодического контура речей женщин-военнослужащих высшего офицерского состава Вооруженных сил США в сравнении с речами их коллег-мужчин. Доказано, что специфика функционирования мелодики обусловлена гендерной принадлежностью говорящего.

Ключевые слова: просодия, военный дискурс, гендер, мелодика, интонационный контур, частота основного тона.

Serdiuk I. Peculiarities of Melodic Contour of the Military Speech: Gender Aspect

Summary. The article highlights the findings of the experimental phonetic research of the melody contour of the speeches of high-ranking female officers of the US Armed Forces in comparison with the speeches of their male-colleagues. It is stated that the melody functioning depends on gender of a speaker.

Key words: prosody, military discourse, gender, melody, intonation contour, fundamental frequency.

Скобнікова О. В.,
викладач кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «FAMILY»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вербальної репрезентації лінгвокультурного концепту «family» в англійській мові. У рамках концептуального дослідження через виявлення ключових слів-репрезентантів вказаного концепту та доміанти відповідного синонімічного ряду визначено ім'я концепту «family». Проведено етимологічний та компонентний аналіз лексеми *family* як імені концепту на матеріалі тлумачних та етимологічних словників англійської мови.

Ключові слова: концепт, ім'я концепту, концептуальний аналіз, синонімічна парадигма, компонентний аналіз, етимологічний аналіз.

Постановка проблеми. Концепт «family» є значущим компонентом будь-якої культури, тому що він відображає найголовніші установки і ціннісні орієнтири життєвої філософії народу, а також є одним із ключових концептів для розуміння національного характеру. На наш погляд, це й обумовлює актуальність даного дослідження.

Отже, об'єктом даного дослідження є лінгвокультурний концепт «family» і способи його вербальної репрезентації в англійській мові.

Мета дослідження – визначення імені концепту «family» та його семантичних особливостей в англійській мові, проведення ключових етапів концептуального дослідження, таких як етимологічний і компонентний аналіз лексеми *family* як імені концепту «family».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці виділяють різні підходи до розуміння концепту. У лінгвокультурології його розуміють, зазвичай, як культурно-знакову й культурно усвідомлену одиницю (А. Вежицька, І.О. Голубовська, В.І. Карасик, Т.В. Радзівська, О.О. Тищенко та ін.), у когнітивній лінгвістиці превалюють такі механізми аналізу інформації щодо концепту, за яких культурна доміанта іноді може бути відсутньою (С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, О.О. Селіванова, В.А. Маслова, В.М. Телія та ін.).

На думку В.І. Карасика, лінгвокультурологічний і лінгвокогнітивний підходи до розуміння концепту взаємозумовлюють та взаємодіють один з одним: «концепт як ментальне утворення в свідомості індивіда є вихід на концептосферу соціуму, тобто в кінцевому рахунку на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксація колективного досвіду, який стає надбанням індивіда. Інакше кажучи, ці підходи розрізняються векторами відносно індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості» [9, с. 117].

С.Г. Воркачов визначає концепт як такий, що використовується в предметних областях декількох наукових напрямків: когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурології [8, с. 42].

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом. Під концептом ми розуміємо розумову модель ідеальних об'єктів, категорію мовного бачення світу, яка стає і «творцем», і продуктом образної моделі світу, національно-культурної ментальності. У лінгвокультурології концепт, зазвичай, трактують як «ментальну одиницю, підґрунтям якої є поняттєво-ціннісна ознака» [9, с. 96]. Лінгвокультурний концепт залягає у свідомості людини, детермінується культурою і стає предметним у сфері мови.

Виклад основного матеріалу. Дослідження будь-якого концепту відбувається за допомогою «методики, що включає прийоми виділення імені концепту, способи етимологічного і компонентного аналізу цього імені, семантичний аналіз контекстів вживання засобів вираження концепту, асоціативний експеримент, частотний аналіз та ін.» [8].

Для визначення імені концепту «family» виявляємо ключові слова-репрезентанти даного концепту в англійській мові, тобто «основні засоби, якими найчастіше маніфестується концепт у мові. Критеріями для їх виділення можуть бути частотність використання в мові, достатня абстрактність у мові, загальновідомість та ін.» [11, с. 97], крім того, ім'я концепту має збігатися з доміантою відповідного синонімічного ряду [12, с. 53].

Основним засобом вербалізації концепту «family» в англійській мовній картині світу є полісемантична лексема *family*. Дана лексема у словникових статтях представлена двома частинами мови: *family* (n.) і *family* (adj.). За даними лексикографічних джерел [2; 4; 6], *family* (n.) має 24 значення:

- 1) *a group of people who are related to each other, especially a mother, a father and their children;*
- 2) *a social unit living together;*
- 3) *the children of one person or one couple collectively;*
- 4) *the spouse and children of one person;*
- 5) *a person having kinship with another or others, including those who are now dead;*
- 6) *a group of persons sharing common ancestry;*
- 7) *approved lineage, esp. noble, titled, famous, or wealthy ancestry;*
- 8) *all the persons living together in one household;*
- 9) *a loose affiliation of gangsters in charge of organized criminal activities, crime syndicate;*
- 10) *a group of people who are generally not blood relations but who share common attitudes, interests, or goals and, frequently, live together;*
- 11) *the staff or body of assistants;*
- 12) *a pair of adult animals and their babies;*
- 13) *any group of related things or beings, esp. when scientifically categorized;*

14) (biology) any of the taxonomic groups into which an order is divided and which contains one or more genera;

15) (ecology) a group of organisms of the same species living together in a community;

16) (linguistics) a group of languages descended from the same parent language;

17) (mathematics) a class of functions or the like defined by an expression containing a parameter;

18) (mathematics) a group of curves or surfaces whose equations differ from a given equation only in the values assigned to one or more constants in each curve;

19) (mathematics) a set of functions or surfaces that can be generated by varying the parameters of a general equation;

20) (chemistry) a group of elements with similar chemical properties;

21) (chemistry) a vertical column in the periodic table of elements;

22) (physics) the isotopes, collectively, that comprise a radioactive series;

23) (physics) any of the three generations of elementary fermions;

24) a group of products or product models made by the same manufacturer or producer.

Значення лексеми *family* (adj.) налічує 4 лексико-семантичні варіанти:

1) of pertaining to or characteristic of a family having to do with a family (a family trait);

2) belonging to or used by a family (a family car);

3) suitable or appropriate for adults and children (a family amusement park);

4) not containing obscene language (a family newspaper).

Аналіз словників синонімів англійської мови [2; 7] дозволив побудувати таку синонімічну парадигму: *group, home, menage, house, background, kin, household, clan, relations, folks* та ін. Аналіз синонімічного ряду іменника *family* показав, що ця лексема є домінантою синонімічного ряду, до якого вона входить. Лексема *family* не має такого синоніма, який би повністю збігався з нею за змістом. Члени парадигми співвідносяться між собою тільки за одним або декількома значеннями або відтінками значень семантичної структури базової лексеми та характеризують концепт за різними параметрами й ознаками.

Наприклад, синонім *household* має тільки одну спільну семантичну ознаку з лексемою *family* – *a house and its occupants regarded as a unit*, всі інші семантичні ознаки є різними. Єдине спільне значення лексеми *home* – це *a family living together*. Лексема *menage* близька за значенням до базової лексеми: *all the people who live together in one house, the members of a household*. Спільне значення синоніма *relations* таке: *a person who is connected by blood or marriage; a kinsman or kinswoman*.

Таким чином, на підставі вищенаведеного етимологічного аналізу та аналізу синонімічного ряду вважаємо лексеми *family* іменем концепту «family».

У рамках компонентного аналізу концепту «family», позначеного іменником *family*, ми більш детально розглянули ті значення, що стосуються саме сім'ї як соціальної групи. Так, у словнику Longman Dictionary of Contemporary English [4] містяться такі значення іменника *family* (семи підкреслені, синоніми іменника *family* виділені курсивом):

1) a group of individuals living under one roof and usually under one head, household;

2) a group of persons of common ancestry, clan;

3) a people or group of peoples regarded as deriving from a common stock, race;

4) the basic unit in society traditionally consisting of two parents rearing their children;

5) any of various social units differing from but regarded as equivalent to the traditional family, such as a single-parent family;

6) spouse and children.

Інші словники наводять подібні значення, що дає змогу сформулювати узагальнений словниковий опис значення лексеми *family* як вербалізованого концепту «family», що виглядає так: «група, що живе під одним дахом, об'єднана спільними пращурами, походженням; соціальна група, що складається з батьків, дітей та інших родичів, включаючи померлих».

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом, а «до структури концепту входить усе те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стисла до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки і т. д.» [12, с. 41]. Отже, досліджуючи ім'я концепту «family», не можна залишати поза увагою його етимологію.

Етимологічний аналіз базової лексеми *family*, що є іменем концепту «family», є необхідним кроком для розуміння внутрішньої форми слова та визначення місця цього концепту в системі цінностей англійського та американського народів.

Щоб розглянути етимологію іменника *family*, звернемося спершу до словника Farlex Dictionary [3]. У ньому зазначено, що спочатку лексеми *family* вживали на позначення домашньої прислуги, а вже пізніше додалося значення «нащадки спільного предка». Ця лексема походить від латинського слова *familia* – *household, household servants*, що походить від іншого латинського слова *famulus* – *servant*. Тільки в 1667 році цим словом почали позначати батьків та дітей.

Словник Online Etymology Dictionary [5] пропонує більше інформації. З нього ми дізнаємося, що вперше лексема *family* входить в обіг на початку XV століття, маючи значення *family servants, domestics collectively, the servants in a household*, тобто «домашня прислуга, всі люди, що живуть у одному господарстві». Пізніше значення дещо розширюється, додається уточнення про те, що до домогосподарства належать слуги та родичі господаря – *members of a household, the estate, property; the household, including relatives and servants*.

Цікаво зазначити, що латинське слово *familia* рідко вживалося на позначення батьків та їхніх дітей, натомість використовувалося латинське слово *domus* (здаємо прикметник *domestic* – «домашній»).

Серед лексем, похідних від *famulus*, можна назвати *famula* – *serving woman, maid; famulanter* – *in the manner of a servant; famulitas* – *servitude; familiaris* – *of one's household, private; familiaricus* – *of household slaves; familiaritas* – *close friendship*.

Лексема *family* замінила у вжитку староанглійське *hiwscipe, hiwan* («сім'я»), що співвідноситься зі старонормандським *hjon* – *one of the household; married couple, man and wife; domestic servant*, старогерманським *hiwo* – *husband, hiwa* – *wife*, готським *haims* – *village*, староанглійським *hamvillage, home*.

Як вказує словник Century Dictionary [1], починаючи з 1540-х років, лексема *family* починає вживатися у значенні *collective body of persons who form one household under one head and one domestic government, including parents, children, and servants, and as sometimes used even lodgers or boarders*. Пі-

зніше, у 1580-х роках, значення дещо звужується, вказуючи на спільного предка – *those who descend from a common progenitor; a house, a lineage*. І вже з 1660-х років ця лексема набуває значення *parents with their children, whether they dwell together or not*, а також дещо ширше *persons closely related by blood, including aunts, uncles, cousins*.

Починаючи з 1660-х років, слово *family* входить у мову в якості прикметника, маючи значення *suitable for a family* – «сімейний», яке не змінилося і досі.

Трохи пізніше лексема *family* стає складовою частиною багатьох словосполучень. Так, словосполучення *family values* – «сімейні цінності» – вперше зустрічається у 1966 році. Фраза *in a family way*, що вживалася в значенні *pregnant* – «вагітна», з'являється в 1796 році. Варто зазначити, що ця фраза зустрічається в небагатьох сучасних словниках, таких, як Longman Dictionary of Contemporary English [4] та Collins English Dictionary [2]. У 1809 році входить в обіг словосполучення *family circle*, «сімейне коло». А в 1856 році з'являється словосполучення *family man*, «сім'янин», що має значення *man devoted to wife and children, man inclined to lead a domestic life*. Цікаво, що раніше, починаючи з 1788 року, воно означало *thief* – «зłodий», через те, що слово *family* вживалося також у побутовому мовленні зі значенням *the fraternity of thieves*. Словосполучення *family tree* – «сімейне дерево» – у значенні *graph of ancestral relations* датується 1752 роком.

Отже, етимологічний аналіз лексеми *family* є необхідним кроком для визначення внутрішньої форми цієї лексеми, розуміння і визначення місця концепту «family» у системі цінностей англійського та американського народів.

Висновки. Таким чином, ми виділили лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний підходи до вивчення концепту та розглянули концепт «family», що є прикладом лінгвокультурного концепту. За допомогою компонентного аналізу й аналізу синонімічних рядів ми визначили лексему *family* іменем концепту «family». Етимологічний аналіз дав можливість простежити історію концепту і процес утворення нових семантичних ознак і показав, що полісемія в цьому випадку є не випадковою, а детермінованою внутрішньою формою цієї лексеми. **Перспективи дослідження** ми вбачаємо у визначенні зв'язків між лексико-семантичними варіантами лексеми *family*, які моделюються пропозиціями базисних фреймів, і в побудові концептуальної мережі даної лексеми.

Література:

1. Century Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.global-language.com/century/>.
2. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.

3. Farlex Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thefreedictionary.com>.
4. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ldoceonline.com.
5. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>.
6. Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oxfordlearnersdictionaries.com.
7. Synonym Finder [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.synonym-finder.com>.
8. Воркачев С.Г. Постулаты лингвоконцептологии / С.Г. Воркачев // Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – С. 10 – 13.
9. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии / В.И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3–16.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
11. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2003. – 192 с.
12. Приходько А.М. Концепты і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 322 с.

Скобникова О. В. Вербальная репрезентация концепта «family»

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию вербальной репрезентации лингвокультурного концепта «family» в английском языке. В рамках концептуального исследования через выявление ключевых слов-репрезентантов данного концепта и доминанты соответствующего синонимического ряда определено имя концепта «family». Проведено этимологический и компонентный анализ лексемы *family* как имени концепта «family» на материале толковых и этимологических словарей английского языка.

Ключевые слова: концепт, имя концепта, концептуальный анализ, синонимичная парадигма, компонентный анализ, этимологический анализ.

Skobnikova O. Verbal representation of the concept “family”

Summary. This article is devoted to the study of the verbal representation of the concept “family” in English language. Within the conceptual study, the name of the concept “family” is determined through the discovery of key words – representatives of this concept and the dominant components of the corresponding synonymic paradigm. An etymological and component analysis of the lexeme “family” as a name of a concept “family” is carried out on the material of the interpretative and etymological dictionaries of the English language.

Key words: concept, name of the concept, conceptual analysis, synonymic paradigm, component analysis, etymological analysis.

Смерчинська О. В.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

СТАЛІ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ЗАВЕРШЕНОСТІ ДІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуті та проаналізовані сталі дієслівно-іменникові словосполучення, що виражають акціональну семантику завершеності дії в німецькій мові. Всього виявлено 10 функціональних дієслів, що можуть входити до складу сталих дієслівно-іменникових словосполучень із семантикою завершеності дії. Виявлені словосполучення об'єднані у 4 групи відповідно до значення, яке вони виражають.

Ключові слова: акціональна семантика, завершеність дії, граничність дії, сталі дієслівно-іменникові словосполучення.

Постановка проблеми. Аспектуальна та акціональна семантика, способи її вираження в різних мовах є предметом активного дослідження багатьох лінгвістів із початку ХХ століття. Особливо актуальні такі дослідження в неаспектуальних мовах, де відсутня граматична категорія дієслівного аспекту/виду. До таких мов належить, зокрема, і німецька мова. Тут важливо дослідити і визначити, які мовні засоби або яка взаємодія різнорівневих засобів важливі для вираження акціональної/аспектуальної семантики. Завершеність дії входить в якості функціонально-семантичного мікрополя до функціонально-семантичного поля граничності дії і включає в себе значення граничності дії та її обмеженості на часовій лінії (кінець певної дії, процесу чи стану). При цьому ми не отожднюємо завершеність та результативність дії, а розглядаємо їх як два різні, хоч і близькі за значенням функціонально-семантичні мікрополя, які частково накладаються. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення (далі – СДІС) дуже важливі для вираження акціональної семантики в німецькій мові, оскільки вираження різних акціональних значень є їх головною функцією [2, с. 425; 4, с. 313].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження СДІС (Funktionsverbgefüge) в німецькій мові зробила праця А. Камбера (2008), в якій автор спробував зібрати якомога більшу кількість таких словосполучень, класифікувати та проаналізувати їх [5]. Контрастивне дослідження СДІС у російській та німецькій мовах провів Т. Ройтер (2000) [6]. Проблематика визначення та ролі СДІС розглядалася також у теоретичних дослідженнях П. Айзенберга (1994) [4], К. Вельке (2007) [7] та ін. Проте дослідники у своїх роботах не виокремлювали СДІС, які в німецькій мові вказують на акціональну семантику завершеності дії.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі всіх СДІС, що позначають завершення дії в німецькій мові, та визначенні їхнього місця у функціонально-семантичному мікрополі завершеності дії.

Виклад основного матеріалу. Під СДІС більшість дослідників розуміє поєднання «функціонального» дієслова або з віддієслівним іменником у ролі прямого додатка, або з прийменниковим додатком, до складу яких входить віддієслівний іменник

[2, с. 418; 4]. У якості «функціонального» виступає дієслово, чие власне значення «ослаблене», десемантизоване. Ядром такого словосполучення є віддієслівний іменник, що несе основне смислове навантаження. Використовуючи наше визначення СДІС, ми виділили на основі аналізу емпіричних даних, поданих у роботі А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008), а також словника DUDEN Redewendungen (2008) та творів художньої літератури, 10 функціональних дієслів, що можуть входити до складу СДІС із семантикою завершеності дії (*kommen, setzen, geraten, machen, bringen, führen, stellen, nehmen, sein, gehen*) і об'єднали їх у 4 групи:

1. Найчисельніша група СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою функціонального дієслова *kommen* (виявлено 31 СДІС). Більшість виявлених СДІС із цим функціональним дієсловом знаходяться на перетині функціонально-семантичних мікрополів завершеності та результативності дії, вказуючи на досягнення кінцевого результату після певних тривалих роздумів чи роботи [5, с. 315]. СДІС із функціональним дієсловом *kommen*, що вказують на завершеність дії, найчастіше містять прийменниковий додаток із прийменником *zu*, який вказує на «досягнення цілі» [2, с. 601]. Рідше використовуються прийменники *an* та *auf*, що містять сему контакту, завдяки чому також вказують на завершення, досягнення чогось [1]. Частина СДІС із *kommen* вказує на завершення певної дії чи процесу, тому що містять утворений шляхом конверсії віддієслівний іменник, що позначає завершення, кінець, напр.: *zu Ende kommen, an ein Ende kommen, zu einem Schluss kommen, zum Abschluss kommen* тощо. Сюди можна також віднести СДІС, що сигналізують про зупинку руху або певної іншої дії чи процесу: *zum Stehen kommen, zum Halten kommen*:

(1) *Damit komme ich zum Schluss meiner Ausführungen.* (DUDEN Wörterbuch 2004: 1333) (= *Damit schließe ich meine Ausführungen ab*) – *На цьому я завершую свою промову.*

16 виявлених СДІС містять іменники, утворені за допомогою деривації або конверсії від дієслів класу дій, що позначають певний процес мислення. Завдяки взаємодії граничної семантики функціонального дієслова *kommen* та прийменникового додатка, СДІС із такими віддієслівними іменниками вказують на завершення мисленнєвого процесу та досягнення певного результату: *zu einer Abschätzung kommen, zu einer Bewertung kommen, zu einer Auffassung kommen, zu einer Überzeugung kommen* і т. п. Зокрема у (2) прикладі використане СДІС *auf den Einfall kommen*, яке завдяки своїм компонентам поєднує семантику завершеності та результативності:

(2) *Nicht eigentlich Robinson, der wäre gar nicht auf den Einfall gekommen, dass die Photographie solchen Wert für mich hat (...)* (Kafka, 141) – *Власне, не Робінсон, він навіть не здогадався би, яка цінна може бути для мене ця фотографія (...)* (Кafka, 116)

До складу 5 СДІС входять іменники, утворені шляхом морфологічної конверсії від дієслів класів дій або подій, які вказують на те, що одна дія/подія відбувається внаслідок певної іншої дії чи діяльності. Такі СДІС також знаходяться на перетині двох мікрополів, поєднуючи фінітивне та результативне значення: *zu Sturz kommen, zu Fall kommen, zum Vorschein kommen, zum Durchbruch kommen, zum Verkauf kommen*. Так, у (3) реченні СДІС *zum Vorschein kommen* позначає граничну, доконану дію, що стала можливою завдяки попередньому розвитку подій, а саме руху:

(3) *Dzwinka показувала рукою на старезну вузькоколіїку, котра з'явилась з папороті й трави якраз у нас під ногами.* (Дереш, 57) – *Dswinka zeigte auf uralte schmalspurige Gleise, die zwischen Farn und Gras unter unseren Füßen zum Vorschein kamen.* (Deresch, 62)

2. Із 4 функціональними дієсловами *setzen, bringen, machen, führen* СДІС виражають каузативну семантику поруч із семантикою завершеності дії. Всього виявлено 11 таких СДІС, із яких 8 складаються з відповідного функціонального дієслова та прийменникового додатка. Для утворення таких СДІС використовуються 2 прийменники: *außer* та *zu*. Якщо другий прийменник вказує на доведення до певного стану, то прийменник *außer*, вказуючи, що щось є поза певною просторовою чи часовою даністю [1, с. 191], сигналізує в поєднанні з названими функціональними дієсловами про виведення з певного стану чи процесу і позначає припинення роботи або функціонування чогось. Центром таких СДІС виступають віддієслівні іменники, що позначають сам кінець, завершення, або ж певний тривалий процес чи дію, напр.: *etw. zu Ende führen, etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen*. Зокрема у (4) прикладі СДІС *etw. zu Ende führen* позначає завершення довшого процесу – навчання, що також відображено в українському перекладі, де використане дієслово із семантикою завершеності дії *закінчити*:

(4) *So hohe Ziele wie der Student hatte er nicht, wer weiß, ob es ihm sogar zu Hause gelungen wäre, das Studium zu Ende zu führen (...)* (Kafka, 287) – *Такої високої мети, як у студента, він не має, та й хтозна, чи навіть удома йому вдалося би закінчити студії (...)* (Кафка, 236)

Ще 3 виявлених СДІС, що вказують на припинення певної дії, на доведення її до завершення, складаються з функціонального дієслова та віддієслівного іменника у ролі прямого додатка, утвореного від дієслова, що позначає кінець дії чи процесу: *etw. ein Ende machen, etw. ein Ende setzen, [mit etw.] Schluss machen*. Так, у (5) реченні, наведеному зі словника DUDEN Redewendungen (2008) [3], СДІС *Schluss machen* вказує на припинення процесу розповсюдження неправдивої інформації:

(5) *Ich wollte endgültig Schluss machen mit allen feigen Lügen.* (DUDEN Redewendungen/Fallada, Herr 153) – *Я хотів напевно покінчити з усією боягузливою брехнею.*

3. У процесі аналізу виявлено також поодинокі СДІС із семантикою завершеності дії з функціональними дієсловами *geraten, gehen* та *nehmen*. Такі СДІС мають різну структуру, і до їх складу може входити як прийменниковий, так і прямий додаток. Вони позначають або завершення певного процесу чи дії (*an sein Ende geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen*), або припинення конкретного процесу, припинення функціонування чогось (*außer Kontrolle geraten*). У (6) прикладі СДІС *zu Ende gehen* позначає завершення цілого ряду подій, описаних раніше в творі, і ця семантика завершеності дії зберігається також в українському перекладі, де використане дієслово *скінчитися*, що виражає семантику завершеності дії на лексичному рівні:

(6) *Der andere Hauptanklagepunkt galt der Bombennacht, mit der alles zu Ende ging.* (Schlink, 103) – *Другий головний пункт звинувачення стосувався ночі, коли впали бомби і скінчилося усе.* (Шлінк, 101–102)

Завдяки аналізу виявлено 2 СДІС із дієсловом класу станів *sein* в якості функціонального дієслова. Віддієслівні іменники, що виступають в одному СДІС як прямий, а в другому – як прийменниковий додаток, утворені від дієслів класу дій, що позначають завершення дії на лексичному рівні: *Schluss sein, zu Ende sein*. Завдяки взаємодії семантики обох компонентів такі СДІС виражають як семантику завершеності, так і семантику результативності дії. Так, у (7) прикладі СДІС *zu Ende sein* перекладене за допомогою дієслова *закінчитися*, а при перекладі (8) речення наголос зроблено на результуючий стан, коли семантика завершеності дії виражається лише за допомогою лексичного значення іменника *кінець*:

(7) *Karl wollte die anderen nicht stören, jeder sollte deshalb vorläufig seinen Platz behalten, das Essen werde bald zu Ende sein und dann wollten sie natürlich immer zueinander halten.* (Kafka, 311) – *Карл не хотів нікому заважати, тому поки що всі залишилися на своїх місцях, бо трапеза і так скоро закінчиться, і тоді вони вже не розлучаться.* (Кафка, 272)

(8) *“Liest du viel?” “Es geht so. Vorgelesen bekommen ist schöner.” Sie sah mich an. “Damit ist jetzt Schluss, nicht wahr?”* (Schlink, 186) – *«Ти багато читаєш?» «Так собі. Краще слухати, коли хтось читає.» Ганна глянула на мене: «Тепер цьому кінець, правда?»* (Шлінк, 179)

Кількісні дані виділених 4 груп СДІС із семантикою завершеності дії, отримані завдяки проведеному аналізу словника DUDEN Redewendungen (2008), емпіричних даних дослідження А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte

Таблиця 1

СДІС із семантикою завершеності дії в німецькій мові

	Приклади	Кількість	%
<i>kommen + zu/an (Akk.)/auf (Akk.) + іменник</i>	<i>an ein Ende kommen, zum Halten kommen, zu einer Einschätzung kommen, zum Vorschein kommen</i>	31	65
<i>führen, bringen + zu + іменник setzen, stellen + außer + іменник setzen, machen + Akkusativ (прямий додаток)</i>	<i>etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen, Schluss machen</i>	11	23
<i>geraten + außer/an (Akk.) + іменник gehen + zu + іменник nehmen + Akkusativ (прямий додаток)</i>	<i>an sein Ende geraten, außer Kontrolle geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen</i>	4	8
<i>Nominativ (підмет) + sein sein + zu + іменник</i>	<i>Schluss sein, zu Ende sein</i>	2	4
Всього:		48	10

Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008) та творів художньої літератури, подані нижче в таблиці 1.

Висновки. Проведений аналіз показує, що найбільша кількість СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою функціонального дієслова *kommen* (31 СДІС, що становить 65% від загальної кількості). Рідше на завершеність дії вказують СДІС із функціональними дієсловами *geraten*, *gehen* та *nehmen* (8%). Більшість таких СДІС поєднують семантику завершеності дії із семантикою результативності. Результативність та завершеність дії виражають також 2 СДІС із функціональним дієсловом *sein*, які складають 4% від загальної кількості виявлених СДІС. Окрема група сталих дієслівно-іменникових словосполучень із функціональними дієсловами *setzen*, *bringen*, *föhren*, *machen*, *stellen* поєднують семантику завершеності та каузативності дії (11 СДІС – 23%). У значній кількості виявлених СДІС іменники утворені від дієслів, що позначають завершення дії на лексичному рівні (напр., *Ende*, *Abschluss*, *Schluss*). У решті СДІС такі іменники утворені від дієслів класів дій або подій і переважно позначають процеси мислення (напр., *Beurteilung*, *Erkenntnis*, *Auffassung*) або діяльність людини (напр., *Kontrolle*, *Betrieb*, *Verkauf*, *Dienst*). Хоча в процесі аналізу була виявлена значна кількість СДІС із семантикою завершеності дії (48 одиниць), через малу кількість прикладів із творів художньої літератури (всього було виявлено лише 16 таких прикладів) ми відносимо їх на периферію мікрополя завершеності дії в німецькій мові.

Література:

1. DUDEN Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich: Dudenverlag, 2004. – 1816 S.
2. DUDEN Die Grammatik / [P. Eisenberg, J. Peters, P. Gallmann] – Mannheim–Zürich: Dudenverlag, 2009. – 1343 S.
3. DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. – Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich: Dudenverlag, 2008. – 957 S.
4. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik / P. Eisenberg. – Stuttgart–Weimar: Metzler, 1994. – 581 S.
5. Kamber A. Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen / A. Kamber. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2008. – 592 S.
6. Reuther T. Funktionsverbgefüge des Russischen und Deutschen im Rahmen des Modells «Bedeutung <=> Text». Eine konfrontative Untersuchung am Beispiel von Existenzverben: [Dissertation] / T. Reuther. – Klagenfurt, 2000. – 270 S.
7. Welke K. Einführung in die Satzanalyse. Die Bestimmung der Satzglieder im Deutschen / K. Welke. – Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2007. – 374 S.

Ілюстративний матеріал:

1. Deresch L. Die Anbetung der Eidechse oder Wie man Engel vernichtet / L. Deresch. – Berlin: Suhrkamp, 2006. – 201 S.
2. Kafka F. Amerika / F. Kafka. – Харків: Фоліо, 2003. – 349 с.
3. Schlink B. Der Vorleser / B. Schlink. – Zürich: Diogenes, 1997. – 207 S.
4. Дереш Л. Поклоніння ящірці: Як нищити ангелів / Л. Дереш. – Харків: Фоліо, 2009. – 189 с.
5. Кафка Ф. Зниклий безвісти [Америка] / Ф. Кафка. – К.: Критика, 2009. – 279 с.
6. Шлінк Б. Читець / Б. Шлінк. – К.: Основи, 2005. – 197 с.

Смеречинская О. В. Устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания с семантикой завершения действия в немецком языке

Аннотация. В статье рассмотрены устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания, которые выражают акциональную семантику завершения действия в немецком языке. Всего выявлено 10 функциональных глаголов, которые могут входить в состав устойчивых глагольно-субстантивных словосочетаний, содержащих семантику завершения действия. Выявленные словосочетания объединены в 4 группы согласно значениям, которые они выражают.

Ключевые слова: акциональная семантика, завершение действия, предельность действия, устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания.

Smerechynska O. The fixed verbo-nominal phrases with the meaning of the end of an action in German

Summary. The article deals with the fixed verbo-nominal phrases that express the semantics of the end of an action in German. There were found 10 functional verbs that can be used in the fixed verbo-nominal phrases with semantics of the end of an action. The found phrases were divided into 4 groups according to the meaning they express.

Key words: actional meaning, end of an action, boundedness of an action, fixed verbo-nominal phrases.

Уцаповська І. В.,
аспірант кафедри германської філології
Сумського державного університету

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МОВИ КАВОВИХ БРЕНДІВ

Анотація. Мова проникає в соціальне життя, тому його елементи є невід'ємною частиною способу вживання мови. Отже, мова, якою кавові бренди спілкуються з цільовою аудиторією, зумовлена соціальною та економічною значущістю брендів та соціокультурною природою кави. Кавові бренди апелюють до слів та фраз, простору, освітлення, ароматів і звуків для створення емоційного впливу. У такий спосіб формується мова брендів кави в суспільстві, до якого ці бренди належать.

Ключові слова: кава, бренди кави, соціокультурний феномен, елементи мови бренду, вербальні маркери.

Постановка проблеми. Сучасна мовна ситуація деякою мірою визначається дією екстралінгвістичних чинників мовної картини світу. Мова є суспільним явищем, отже, усі політичні, економічні, соціальні та культурні процеси, що відбуваються в суспільстві, знаходять своє відображення в мові. Лінгвісти розглядають мову як абстрактну структуру, яка функціонує незалежно від конкретних випадків використання, однак будь-який комунікативний обмін перебуває в соціальному контексті, що обмежує лінгвістичні форми, які використовуються учасниками [4, с. 2]. Можна стверджувати, що мова, якою кавові бренди спілкуються з аудиторією реципієнтів, зумовлена соціальною та економічною значущістю брендів та соціокультурною природою кави.

Предметом нашого дослідження є мова кавових брендів як соціолінгвістичне явище. **Мета** дослідження вимагає вирішення певних **задач**, а саме: окреслити соціокультурну природу кави, дослідити соціолінгвістичний та комунікативний характер кавових брендів, встановити аспекти формування мови кавових брендів, визначити вербальні та невербальні маркери такої мови.

Матеріалом нашого дослідження ми обрали такі відомі бренди кави, як *Death Wish Coffee*, *Costa Coffee*, *Folgers Coffee*, *Jacobs*, *Lavazza*, *Maxwell House*, *Tchibo*, *Tim Hortons*, *Starbucks*, *Eight o'clock Coffee* та інші.

Викладення основного матеріалу. Перші згадки про каву в англійській мові з'явилися на початку XVII століття. Ймовірно, кава (*coffee*) потрапила в англійську через голландський *koffie*. Слово *кава* походить від турецького *kahveh*, яке сягає корінням арабського *qahwah*, що означає вино (те, що хвилює та піднімає дух) [7, с. 6]. Також вважається, що назва напою походить від *Каффа* (*Kaffa*), назви міста на південному сході Ефіопії, де, за легендою, кава була винайдена.

Кава є невід'ємним атрибутом і нашого глобалізованого століття. Утворилися стійкі асоціації кави з комфортом, приємною атмосферою, домашнім затишком та єднанням зі світом, оскільки кава – не просто напій, а «соціальний напій» (*social beverage*), «соціальний лубрикант» (*social lubricant*), «третій простір» (*third place/space*). Оскільки сучасне життя створює соціальний вакуум, на заміну йому з'являються кав'ярні, які забезпечують відчуття спільності. Цією ідеєю, наприклад, ско-

ристався *Starbucks*, який рекламує себе як «третій простір» – місце десь між домом та офісом [10, с. 162].

Упродовж всієї своєї історії кава була та залишається не просто напоєм, а певним соціокультурним феноменом. Кава має велике економічне значення, вона є другим світовим товаром після сирої нафти, їй поступаються природний газ та золото. Беззаперечно, кава займає значуще місце в економіці країн, які її вирощують або виробляють.

Кава стала популярною як всесвітній напій частково тому, що люди вважають її «своєю». Кава стає важливою з багатьох причин, до яких належать прив'язаність або любов, що формується у свідомості людей до кави (способу її приготування та вживання, місць або контекстів, у яких її споживають), а також ідеї та почуття, пов'язані з кавою [8, с. 11].

Утворилася певна соціокультурна лексика, яка характеризує суспільство в контексті вживання кави як напою та обігу її як товару. Одним із таких утворень є кавова культура – ідеї, практики, технології, значення та асоціації, пов'язані з кавою. «Кавова культура» (*coffee culture*) описує соціальну атмосферу або серію пов'язаних соціальних моделей поведінки, які залежать від кави, зокрема, як виду соціального лубриканта. Цей термін також характеризує поширення та прийняття кави в якості широкоживаного культурного стимулятора [6].

«Розмова за кавою» (*coffee talk*) – термін, запозичений із популярної культури США, який сигналізує про безпосереднє поєднання розмови з комерційним споживанням кави. На думку соціолінгвістів, *coffee talk* у межах свого просторового, часового й соціального контексту є казуальним, звичайним та природним явищем. Кавові розмови відбуваються синхронно із прийомом кави, який, у свою чергу, є довільним. Це вказує на соціальну взаємодію, яка, на думку соціолінгвістів, є безсумнівною з погляду синхронії Фердинанда де Сосюра [3, с. 659–660].

Ще одним лексичним утворенням є «кава брейк» (пауза). *Coffee break* – соціокультурний феномен, що є невід'ємною частиною зібрань (конференцій, перемовин, бізнес-зустрічей, тренінгів та ін.) або перервою в роботі. Хоча лексема «кава» – частина цього сполучення, кава як напій не є обов'язковим елементом самого явища. Кава брейк – це короткий проміжок часу, коли ви припиняєте роботу, щоб відпочити або освіжитися вранці або після обіду [1]. Випити каву – це привід для релаксації та соціалізації.

У британській культурі кава має конотацію напою для людей певного інтелектуального та матеріального рівня. Як BMW або Rolls-Royce вказують на статус свого власника за чітко визначеними категоріями влади та достатку, вид (бренд) кави також може свідчити про тип людини [10, с. 165]. Із кавою пов'язана містика. Споживання кави є незвичайним, і саме ця незвичайність, яка наповнює цей напій унікальною містикою, пов'язує з багатим, вишуканим та інтелектуально розвиненим класом. Горняк кави з усією супровідною символікою може бути потужною ознакою смаку, вишуканості та статусу.

Оскільки кава є «зовнішнім» (не домашнім) напоєм (*outside drink*), вона не може уникнути своєї соціальної ролі. На відміну від домашнього затишку, зовнішній світ наповнений незнайомими людьми, агресією та небезпекою. Соціальний інструментарій кави візуально наявний, оскільки належить до синтетичного та штучно побудованого простору кав'ярні. Споживач тут є пасивним реципієнтом або суб'єктом цілеспрямованої дії суміші: візуальних символів, звуків, запахів, простору та вербальних знаків.

В епоху стрімкого розвитку та інформатизації, інтернет посідає важливе місце в житті сучасної людини. Обмін інформацією все частіше відбувається в соціальних мережах. Кава стала джерелом натхнення для такого обміну. Вербальні та креолізовані тексти про каву, які містять цитати відомих людей, крилаті вислови, малюнки, символи, кольори – усе, що асоціюється з кавою, викликає позитивні емоції, відчуття затишку та умиротворення, заповнюють інтернет-контент.

Міжнародна культура кави сьогодення перетинає світові кордони, перетворюючи древній товар на явище епохи споживання. Кавові бренди стають глобальними іконами [2, с. 4]. Бренд-комунікація має спиратися на множинні культурні виміри, а саме: час, люди, події, місце та задоволення потреб, щоби закріпитися в перцептивному просторі споживача. Кава генерує пам'ятні моменти, які сповнюють щастям, коли їх згадують. Це один із важливих чинників у розробці кавових брендів. Бренди створюють «допамініні спогади» (*dopaminic memories*), будуючи невід'ємний зв'язок із приємними речами або моментами життя людей [5, с. 92].

Конотація кави як специфічного соціального напою дає можливості брендам позиціонуватися в такому контексті, як, наприклад, у слогани кав'ярні *Coffee Day – A lot can happen over coffee*. Кав'ярні таких брендів, як *Barista*, *Costa*, *Gloria Jean* та *Starbucks* отримали популярність завдяки використанню соціальних та святкових культурних кодів. Філіжанка кави в цих кав'ярнях – це привід для створення імпліцитної соціальної ситуації. Бренди наділені символізмом. Вони стають інструментом подолання психосоціальних перешкод, набуваючи соціокультурного значення, тобто, продукт чи послуга культурно пристосовуються до соціальної системи.

Лінгвістичні інструменти є невід'ємною частиною бренд-комунікації. Упродовж довгої історії кави як товару, кавові бренди намагалися позиціонувати себе, використовуючи конкретні слова та фрази, фотографії та звуки, які б запам'ятовувалися. Перша вербальна реклама кави з'явилася ще в 1652 році. Описуючи каву як напій та приділяючи увагу переважно медичним властивостям продукту, реклама була оформлена у вигляді листівки:

<...> *The Grain or Berry called Coffee, growth up on little Trees, only in the Deserts of Arabia. Fortifies the heat within, that it's very good to help digestion, and therefore of great use to be taken about 3 or 4 a Clock afternoon, as well as in the morning. It much quickens the Spirits, and makes the Heart Lightsome. It is good against sore Eyes, and the better if you hold your Head over it, and take in the Steam that way. It suppresseth Fumes exceedingly, and therefore good against the Head-ach, and will very much stop any Defluxion of Rheums, that distil from the Head upon the Stomack, and so prevent and help Consumptions; and the Cough of the Lungs (2) <...>*

Перший успішний бренд обсмаженої молотої кави *Ariosa*, що мав упакування, був заснований у США в 1873 році Джоном

Арбуком [7, с. 25]. Реклама цього бренду подавалася у вигляді циркулярів і плакатів, поступово з'являючись на газетних шпальтах. Основною мораллю реклами було гасло *Get people to talk your brand*. Отже, мові бренду приділялося найбільше уваги, оскільки саме вербальні складники мають здатність впливати на поведінку споживачів, мотивуючи їх на певний вибір.

Зважаючи на велику кількість брендів кави на світовому ринку, клієнтів приваблює не сам товар, а бренд, що позначений індивідуальністю, відмінністю – тобто тими особливостями, з якими він асоціюється у свідомості споживачів. Отже, бренд повинен мати специфічну мову – систему знаків та символів, що використовується для спілкування бренду зі своєю аудиторією [9, с. 116]. Така фірмова мова має відобразитися у всьому – від реклами до листівок та упаковки товару, має легко запам'ятовуватися, створюючи позитивні емоції і стійкі асоціації з певним брендом, із метою підсилення його конкурентоспроможності.

У процесі мультимодального аналізу мови кавових брендів, який ґрунтується на прагматичному та семантичному підходах, нами визначено вербальні, візуальні, аудіальні та сенсорні модули. Відомо, що бренди вступають у контакт зі споживачем у різних комунікативних ситуаціях. Мова бренду реалізується в них, використовуючи різні семіотичні ресурси та утворюючи мультимодальні узгодженості. Ми дослідили функціонування мови кавових брендів, узятих із сайтів компаній, упаковок, соціальних мереж, блогів, публікацій, рекламних роликів продукції.

Складниками вербального модулю мови кавових брендів є назва або ім'я / *name* (*Tchibo*), фраза-відлуння / *tagline* (*Awaken the senses, Give the best*) або слоган / *slogan* (*Every week a new world*), дескриптори / *descriptor* (*Tchibo Exclusive. Coffee with rich flavor and full aroma*) та оповідання / *storytelling* (1949. *Hamburg native Max Herz, a merchant by training, and his business partner Carl Tchiling Hiryay lay the foundations for today's Tchibo Group*) (1).

Вербальний модуль мови кавових брендів позначений специфічними вербальними маркерами, що входять як до професійної термінології, так і до лексичних сполучень, характеризуючи вживання та обіг кави. Отже, це маркування кави як товару: *ground coffee – filter coffee – washed coffee – strong coffee – extra strong coffee – roasted coffee – green coffee – premium coffee – quality coffee – specialty coffee – organic coffee – instant coffee – gourmet coffee – barista coffee*; маркування кави як сировини: *coffee beans – coffee cherry – coffee fruit – pea berry – whole beans – roasted beans*; маркування типу кави: *Arabica – Robusta – blend – decaf*; маркування смакових якостей кави: *taste – odor – smell – flavor – aroma – crema*; маркування виробництва та торгівлі кави: *producer – grower – roaster – retail – wholesale – fair trade – fair exchange*; маркування способу вживання та дегустації кави: *cup – cupping – mug – sip – beverage – brew*. Відомими маркерами брендів є географічні назви країни або регіони, де вирощується кава, та назви країн-виробників: *Brazil – Guatemala – Ethiopia – Italy – Germany – Costa Rica – Argentina – Sumatra – Colombia – Indonesia* та ін.

Візуальний модуль представлений логотипом (*logo*), символом (*symbol*), шрифтом (*typeface*) та кольорами (*colors*), аудіальний – джінглами (*jingle*) та звуковими логотипами (*soundlogo*). Кольори є могутньою зброєю брендингу. Вони багатозначні, тому ефективно використання мови кольорів (*color language*) породжує стійкі асоціації, утворюючи емоційний зв'язок із брендами. Наприклад, *Starbucks* використовує зелений колір,

який символізує оновлення та природу, що пов'язується з ідеями здорового способу життя. Коричневий вважається корисним кольором, символізуючи Землю; досить часто означає природні матеріали, наприклад, дерево. Торгова марка *Costa Coffee* використовує ці значення, а також робить очевидне посилання на саму каву у своїй візуальній мові для створення домашньої атмосфери [9, с. 118].

Запах (*odor*), смак (*taste*) та текстура (*texture*) кави частіше використовуються в дизайні продукту, тому вони розглядаються як допоміжні елементи бренд-комунікації. Для створення персуазивного ефекту вони вербалізуються. Прикладом такої вербалізації є дескриптори смаків та ароматів кави, що упорядковані в «Сенсорному лексиконі» (*World Coffee Research "Sensory Lexicon"*) та у «Колесі ароматів» (*"Coffee flavor wheel"*).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ми дійшли висновку, що в сучасному глобалізованому динамічному світі кава є важливим соціокультурним елементом, «соціальним лубрикантом», що об'єднує людей, та «третім простором», що створює емоційні асоціації з домашнім затишком та комфортом. Зважаючи на велику кількість брендів кави на світовому ринку, фірмова мова дуже важлива для позиціонування бренду. мова брендів містить вербальні та невербальні (візуальні, аудіальні, сенсорні) елементи. Кавові бренди апелюють до слів та фраз, простору, освітлення, ароматів і звуків, що викликають позитивні емоції. У такий спосіб кава генерує пам'ятні моменти. Це і є підґрунтям для формування кавових брендів та розробки їхньої мови в суспільстві, у якому вони перебувають. Перспективою подальших досліджень є аналіз функціонування мови кавових брендів у полікодових рекламних текстах.

Література:

1. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brand-communication>.
2. Faces of coffee. Nestle coffee report // Nestle S. A. Public Affair. – Switzerland, Zurich, 2004. – 56 p.
3. Gaudio R. Coffee talk: Starbucks™ and the commercialization of casual conversation / R.P. Gaudio // *Language in Society*. – 2003. – № 32 – P. 659–691.
4. Krauss R.M. Language and Social Behavior / R.M. Krauss Chi-Yue Chiu // *Handbook of social psychology*. – Boston: McGraw-Hill, 1997. – Vol. 2. – P. 41–88.
5. Plessis E. The branded mind: What neuroscience really tells us about the puzzle of the brain and the brand / E. du Plessis. – London: Kogan Page, 2011. – 254 p.

6. The Free Dictionary by Farlex [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://encyclopedia.thefreedictionary.com>
7. Topik S. From Bean to Brew: Coffee and Culture / S.Topik, M. Diedrich // Lagson Library, University of California, Irvine, 2014. – 48 p.
8. Tucker C. Coffee Culture: Local Experiences, Global Connections / C.M. Tucker // *Connections*. New York: Routledge. 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/308606013>.
9. Ushchapovska I.V. Convergence of brand language elements / I.V. Ushchapovska // *Filolohichni traktaty*. – Sumy, 2017. – Vol. 9. – № 1. – P. 115–121
10. Verma H.V. Coffee and Tea: Socio-cultural Meaning, Context and Branding / H.V. Verma. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/303812645>.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Tchibo official web site. <https://www.tchibo.com/>
2. Ukers W. All about coffee / W.H. Ukers – New York: The tea and coffee trade Journal Company, 1922. – 856 p.

Ущачовская И. В. Социолінгвістическіе аспекты языка кофейных брендов

Анотация. Язык проникает в социальную жизнь, поэтому его элементы составляют неотъемлемую часть способа употребления языка. Следовательно, язык, на котором кофейные бренды общаются с целевой аудиторией, обусловлен социальной и экономической значимостью брендов и социокультурной природой кофе. Кофейные бренды апеллируют к словам и фразам, пространству, освещению, ароматам и звукам для создания эмоционального воздействия. Таким образом создается язык кофейных брендов в обществе, в котором эти бренды существуют.

Ключевые слова: кофе, кофейный бренд, социокультурный феномен, элементы языка бренда, вербальные маркеры.

Ushchapovska I. Socio-cultural aspects of the coffee brands' language

Summary. Just as language use pervades social life, the elements of social life constitute an intrinsic part of the way language is used. Thus, the language coffee brands communicate with the target audience is presupposed by the brands' social and economic significance and by the coffee's social and cultural nature in particular. Coffee brands appeal words and phrases, spaces, lighting, aroma and sounds to arouse emotions. This is the ways in which coffee brands' language is developed within the society the brands exist.

Key words: coffee, coffee brand, socio-cultural phenomenon, brand language elements, verbal markers.

Хрущ І. І.,

аспірант кафедри слов'янської філології
імені професора Іларіона Свенціцького

Львівського національного університету імені Івана Франка

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ НА БОЛГАРСЬКУ (МОРФОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ)

Анотація. У статті розглянуто вплив турецької мови на болгарську на морфологічному рівні. Проаналізовано особливості адаптації в болгарській мові турецьких іменників за родом і виокремлено групи іменників з нетиповими для болгарської мови закінченнями. Описано наслідки впливу турецької мови на такі лексико-граматичні класи слів, як прикметник і дієслово.

Ключові слова: болгарська мова, турецька мова, турцизм, граматичний рід, незмінювані прикметники, переповідний спосіб.

Постановка проблеми. Від кінця XIV ст. до останньої чверті XIX ст. болгарські землі перебували в межах Османської імперії. Протягом цього періоду, внаслідок різних причин, відбувалося заселення болгарських земель тюркомовними переселенцями з інших територій Османської імперії, Криму і Кавказу. Турецька мова (чи османотурецька) стала офіційною мовою панівної меншості й увійшла в комунікацію болгар через усні контакти на побутовому рівні та в офіційних сферах. Наслідки тривалого білінгвізму можна виявити на всіх рівнях болгарської мови. Найбільш яскраво він спостерігається в лексиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив турецької мови на болгарську є предметом наукового зацікавлення багатьох дослідників із початку минулого століття до наших днів. Свого часу про турцизми писали Л. Андрейчин, К. Мірчев, Б. Цонев та ін. До останніх вагомих мовознавчих праць про турцизми належить монографія Максима Стаменова «Съдбата на турцизмите в българския език и в българската култура» [14]. М. Стаменов аналізує та осмислює дослідження своїх попередників, доповнюючи їх новими відомостями і спостереженнями, розглядає місце та функції турцизмів у сучасній болгарській мові, аналізує їх із погляду лінгвокультурології. Заслугує на увагу й стаття Красіміри Чакирової та Хюсейна Мевсіма «Отново за съдбата на турцизмите в съвременния български език (изоляция и/или реабилитация)» [17]. Автори пишуть про своєрідний «вибух» вживання турцизмів у болгарській пресі після падіння комуністичного режиму, коли Болгарія ступила на шлях демократичних перетворень. Турецька лексика, яка в соціалістичній Болгарії вважалася в офіційному мовознавстві (за незначними винятками) застарілою, діалектною, зниженою, отримала в болгарській пресі 90-х років минулого століття «нове життя». Орієнталізми розбили канони офіційного тоталітарного мовлення, виявилися ефективним та ефектним засобом створювати «нову виразність» мови преси. Українська дослідниця Ірина Огієнко у низці статей та кандидатській дисертації вивчає дискурсивні слова турецького походження в мові сучасної болгарської преси [11; 12]. Довгу традицію має і лексикографічне опрацювання турцизмів. На сьогодні основним джерелом турецької лексики для дослідників є сучасні словники турцизмів у болгарській мові Весели

Кристевої [6] та колективу авторів під керівництвом норвезького славіста Альфа Граннеса [18]. Болгарсько-турецький білінгвізм у XV–XIX ст. став предметом наукового зацікавлення Надки Ніколової [10].

Аналіз літератури на зазначену тему дає підстави стверджувати, що основна увага науковців скерована на дослідження лексики, запозиченої з турецької (османотурецької) мови, тематичне та стилістичне розшарування турцизмів, їхнє лексикографічне опрацювання. У мовознавчій літературі, праця з історії болгарської мови є певні згадки про явища та процеси, спричинені впливом турецької мови на болгарську, які виявляються також на інших мовних рівнях, але окремі аспекти цього впливу залишилися поза увагою мовознавців.

Мета нашої статті – проаналізувати наслідки впливу турецької мови на морфологічному рівні болгарської мови.

Виклад основного матеріалу. Аналіз словників турцизмів показав, що в кількісному відношенні найбільше поповнилися запозиченнями такі частини мови, як іменник, прикметник та дієслово. Крім матеріальних запозичень, у цих лексико-граматичних класах слів на сучасному етапі розвитку болгарської мови можна виявити й інші явища, спричинені впливом турецької мови на болгарську в минулому. Проаналізуємо наслідки такого впливу, які спостерігаються у цих частинах мови.

Іменник. Невід'ємною категорією іменника в болгарській, як і в усіх слов'янських мовах, є граматичний рід. У турецькій мові, як відомо, категорія роду відсутня. Звернемо увагу на адаптацію турецьких іменників за родом. У слов'янських мовах існує досить чітка відповідність між граматичною формою іменників та їхнім граматичним родом, а саме:

а) іменники, які в однині закінчуються на приголосний, тобто мають нульове закінчення, належать до чоловічого роду;

б) іменники із закінченням *-а* (графічно може бути і *-я*) – це іменники жіночого роду;

в) іменники на *-о*, *-е* належать до середнього роду.

Винятків у питомій болгарській лексиці небагато – це іменники чоловічого роду на *-а*, *-я*, *-о*, граматичний рід яких мотивується природною статтю – *баца*, *сџидя*, *дядо* та ін., група іменників жіночого роду на приголосний – *крџв*, *пролет*, *кост* та ін.

Засвоюючись, турецькі іменники із закінченням *-а* закономірно входили до групи болгарських іменників жіночого роду: *aba* – *аба*, *araba* – *араба*, *badana* – *бадана*, *boza* – *боза*, *bohca* – *бохча*, *burma* – *бурма*, *gaga* – *гага*, *damasana* – *дамаджана*, *dograma* – *дограма*, *dondurma* – *дондурма*, *zamba* – *замба*, *kavga* – *кавга*, *makara* – *макара*, *tahana* – *махана* (*махана*), *pastırma* – *пастърма*, *sızırma* – *сизърма* та ін.

Іменники із закінченнями *-і*, *-и*, *-у* (без урахування тих, що називають осіб чоловічої статі) освоювалися як іменники жіночого роду шляхом додавання закінчення *-я* ([йа]), напр.: *güde*

ri – гюдерія, *cadı* – джадія (джидія), *camı* – джамія, *lâkırdı* – лакърдія, *leblebi* – леблебія, *zerdalli* – зарзала, *ikindi* – икіндія, *rakı* – ракія, *pusu* – пусія та ін.

Частина турецьких іменників, які закінчуються на приголосний, адаптуючись у болгарській мові, отримувала граматичне значення чоловічого роду без будь-яких формальних змін, напр.: *ayran* – айран (айрян), *badem* – бадем, *basanak* – баджанак, *bokluk* – боклук, *borç* – борч, *zeytin* – зехтин, *gerdan* – гердан, *gurbet* – гурбет, *güvec* – гювеч, *dolar* – долар, *zanaat* – занаят, *karap* – капан, *kismet* – кьсмет, *malak* – малак, *patlak* – патлак, *rüşvet* – рушвет, *çadır* – чадър, *çift* – чифт, *yumruk* – юмрук та ін.

Відповідно, турецькі іменники на *-e* отримують у болгарській мові значення середнього роду, напр.: *biçme* – бичме, *güme* – гюме, *gübre* – гюбре, *daire* – дайре (дааре), *dere* – дере, *derece* – дередже, *джудже* – *çiçe*, *döşeme* – дюшеме, *işleme* – ишлеме, *kadife* – кадифе, *leke* – леке, *reze* – резе та ін.

Цю загальну закономірність порушують іменники, які отримали граматичне значення чоловічого роду, хоч освоїлися на болгарському ґрунті з нетиповим для таких іменників закінченням *-a/-я* ([йа]).

Варто зазначити, що ще в староболгарській мові була велика група іменників – назв осіб із закінченням *-а, -я*, які мали граматичне значення чоловічого роду, напр.: **владька**, **винопица**, **воевода**, **всьевладька**, **гроборьца**, **дрюжина**, **дрьводьла**, **папа**, **пивьца**, **пианица**, **прьвладька**, **предьтеча**, **слюга**, **старьшина**, **старьшина**, **сцььца**, **оубица**, **чародьница**, **юноша**, **сждия**, **хльводьла** [7, с. 24] та ін., окремі з яких функціонують у різних стилях сучасної болгарської мови – *юноша*, *слуга*, *владика*, *старейшина*, *воевода*, *папа*, *предтеча*, *сьдия*, *пияница* (ч. і ж. р.).

Проте із входженням значної кількості іменників із турецької мови, внаслідок адаптації на болгарському мовному ґрунті, кількість іменників чоловічого роду із закінченням *-a/-я* значно зросла.

Так, граматичне значення чоловічого роду отримали турецькі іменники на *-а*, які називали передусім осіб чоловічої статі, наприклад: *aza* – ааза (*аза*), *атуса* – амуджа, *мірза* – мирза, *молла* – молла та ін.

Закінчення *-я* ([йа]) і граматичне значення чоловічого роду, засвоюючись, отримували в болгарській мові також турецькі іменники – назви осіб чоловічої статі із закінченнями *-і, -и, -у*: *harabi* – арабія, *binbaşı* – бинбаши(я), *müftü* – мюфтия, *müşteri* – мющерія, *çelebi* – челебія, *kotşu* – кошия та ін.

Також з додаванням *-я* [йа] адаптувалися турецькі іменники з суфіксами *-сі/-çi, -лі*: *abacı* – абаджія, *boyacı* – бояджія, *boklukçı* – боклукчія, *gurbetçi* – гурбетчія, *zanaatçı* – занаятчія, *kavgacı* – кавгаджія, *tehane* – механджія, *rüşvetçi* – рушветчія, *seyirci* – сеурджія, *tütüncü* – тютюнджія, *çorbacı* – чорбаджія, *şakacı* – шегаджія, *borçlu* – борчлия, *kabahatlı* – кабахатлия, *teraklı* – мераклия та ін.

Поступово суфікси *-джія/-чія, -лия* утвердилися в словотвірній системі болгарської мови, почали приєднуватися до питомих болгарських та запозичених основ, і тому таких слів із нетиповим для чоловічого роду кінцем слова значно побільшало.

Турецький формант *-джія* і його варіант *-чія* беруть активну участь у творенні слів зі значенням особи-діяча. За допомогою суфікса *-джія/-чія* у болгарській мові утворені іменники на позначення окремих професій: *бетонджія*, *бюфетчія*,

мозайкаджія, *лимонададжія*, *програмаджія*, *трамвайджія*, *сладоледчія* та ін.

Суфікс *-джія* та його розширений варіант *-аджія* відіграє активну роль у сучасному відабrevіатурному словотворенні, тобто бере участь у творенні нових лексем від мотивувальних літерних (ініціальних) абrevіатур, наприклад, *КАТ-аджія*, *ДАИ-джія*, *ВИП-аджія*, *ВИС-аджія*, *ЦК-джіи*, *БИЛ-ЛА-джіи* та ін.

На сучасному етапі із суфіксом *-джія* творяться номінації зі значенням «прихильник чогось або когось», зокрема партійного або державного лідера, діяча, партії, організації, «представник певної організації, партії, спортивного клубу», напр.: *атакаджія* (партія «Атака»), *гербаджія* (партія ГЕРБ), *барсаджія* (футбольний клуб «Барселона») та ін.

Суфікс *-лия* (тур. *-li*) послідовно використовується в болгарській мові для творення іменників – назв мешканців міст: *бургазлия* – мешканець міста Бургас, *видинлия* – Видин, *добричлия* – Добрич, *одринлия* – Одрин, *пазарджиклия* – Пазарджик, *свищовлия* – Свищов, *хасковлия* – Хасково, *банскалия* – Банско, *ловчалия* – Ловеч, *плевналия* – Плевен, *перущенлия* – Перущица, *русенлия* – Русе [1, с. 84–85].

Таким чином, турецький вплив ми вбачаємо у значному зростанні кількості іменників чоловічого роду із нетиповим для них кінцем слова на *-а, -я* ([йа]). Однак у сучасній болгарській граматичній літературі в описі іменників чоловічого роду на *-a/-я* це явище традиційно ілюструється тільки питомими іменниками *сьдия* та *баца* (див. [15, с. 99]).

Прикметник. Адаптуючись у болгарській мові, значна частина запозичених турецьких прикметників повністю пристосувалася до морфологічної системи болгарської мови за допомогою болгарських суфіксів *-ен, -ав, -ест, -ски, -ув*: *acetı* – аджамийски (аджемийски), *boz* – бозав, *kadir* – кадърен, *kör* – кьорав, *lekeli* – лекелив, *çakır* – чакърест, *şaşı* – шамав та ін.

Відповідно до теми нашого дослідження, звернемо увагу на прикметники турецького походження, які ввійшли до болгарської мови, не змінюючи своєї форми, напр.: *açık* – ачик, *bayat* – баят, *gön + surat* – гьонсурат, *düz* – дюс, *erbab* – ербан, *inat* – инат, *kaba* – каба, *kara* – кара, *sert* – серт, *okumuş* – окумуш, *çakır* – чакър та ін. Такі прикметники становлять групу незмінних слів, тобто не мають родових форм і форм множини, на відміну від звичайних прикметників у болгарській мові.

Цікаво зазначити, що на сучасному етапі група незмінюваних прикметників може поповнитися новими одиницями, але вже з іншого джерела – переважно з англійської мови. Йдеться про поширення моделі з двох іменників, де перший іменник виступає у функції означення, а, отже, виконує функцію прикметника, напр., *интернет геній*, *гуми център*. Такі конструкції не є новими для болгарської мови: у ній вже давно функціонують такого типу словосполучення із двох іменників-турцизмів, т. зв. «ізафети»: *ішекме чорба*, *дроб сарма*, *кадаиц сарма* тощо [5].

В Офіційному правописному словнику, виданому Інститутом болгарської мови Болгарської академії наук (2012), написання таких словосполучень допускається як разом (*джаз-концерт*), так і окремо (*джаз концерт*) [8]. Саме останній спосіб дає підстави вважати перший компонент цих сполучень прикметником. Таку думку висловлює болгарська дослідниця Кіна Вачкова в низці статей [2; 3] про іменники іншомовного походження, які переходять також до розряду незмінних прикметників шляхом конверсії. Йдеться про такі іменники, як *видео*, *поп*, *рок*, *фолк*, *бинго*, *дамино*, *допинг*, *интернет*, *фитнес*

та аналогічні, у сполученнях на кшталт: *відео стена, поп звезда, рок клуб, фолк фестивал, домино ефект, допинг контрол, интернет програма, фитнес център* і под.

Доречно зазначити, що староболгарські пам'ятки засвідчили кілька прикметників, які належали до незмінюваних: *испльнь, различь, свободь, соугоубь, оудобь* [4, с. 202–203], яким відповідають відмінювані на -ъ: *пльнь, соугоубь* або *соугоубьнь, оудобь* або *оудобьнь, свободьнь*. Більшість останніх продовжують функціонувати в болгарській мові як звичайні прикметники: *пльен, удобен, свободен*. Таким чином, група невідмінюваних прикметників виокремлюється на різних етапах історії болгарської мови, однак джерела її формування були різними. На сьогодні це, переважно, турцизми, існування й активне функціонування яких може стимулювати зміну частиномовного статусу окремих запозичених іменників, про що йшлося вище.

Значна частина турецьких прикметників із суфіксом *-li/-lu/-lü* адаптувалися в болгарській мові з додаванням закінчення -я [йа]: *-лия*. Прикметники на *-лия* не мають родових форм, але мають форми множини: *akilli – акьлія, zavalli – завалія, kademli – кадемлія, mahmurlu – махмурлія, merakli – мераклія, saltanatlı – салтанлія, hatalı – хаталія* та ін. Слова із суфіксом *-лия* в окремих випадках можуть побутувати як іменники та як прикметники. Про це свідчать статті лексикографічних праць, напр.:

късметлія, ед. неизм., мн. -йи, прил. Разг. 1. Който има късмет, сполука, на който му върви. *Недъо си спомни за младите си години, за радостта и надеждите, с които тръгна по свой път в живота... Дано синът му излезе по-късметлія...* В. Геновска, СГ, 70. *Отново тънката фигура на Цветан се залюля на дървеното мостче. Когато го премина, куришумите все още ровеха земята около него, но никога не го улучи. – Късметлія момче! – каза с уважение подпоручик Траянов. П. Вежинов, НС, 74. – Казан има в тая нива. Голям казан, заробен от памтивека. Дано бъдеш късметлія – ти да го намериш. А. Каралийчев, СР, 55. Даде им господ, даде им, /даде им мъжко детенце, безцен камен, златен пръстен, /... /било дете късметлія. Нар. пес., СБАИ, 297. – Калино, бела Калино, / ако е грозна Гроздена! / Ама ми е късметлія... / От ка се с нея узехме, / добих си овци с овчаре, / голема сура говеда. Нар. пес., СБНУ X, 98.*

2. Като същ. **късметлія** м. Човек с късмет; честит човек, щастливец [13].

У лексикографічній репрезентації слів із суфіксом *-лия* немає однакості: у деяких словниках вони позначені не як прикметники та іменники, а лише як прикметники. Одне й те ж слово в одному словнику може бути позначено як прикметник, а в іншому – як іменник:

акьлія, ед. неизм., мн. -йи, прил. Простонар. Умен, разумен, паметлив. – *Кажи, ходжа ефенди, кажи какво да сторим! Ти си акьлія човек.* Д. Немиров, Б, 106. *Но все пак, като по-акьлія [Връбчо] от другите, не си пести труда да ни посъветва малко.* Хр. Ясенов, Събр. пр, 142. – *Та не видиш ли накъде е тръгнал народа, бре слепчо... Та само ние с тебе ли сме най-акьли...* Кр. Григоров, Н, 22. *Акьлія жена. Акьлія момче е той.*

– От тур. *akilli* [13].

акьлія *adj (coll.)* clever, smart. Умен, разумен. ♦ [акьлія] *кънлѣе (dial.)* ► *akilli* RBE [18, с. 6].

акьлія м. Разг. 1. Умен човек, умник. 2. Човек, който обикновено «от много акьл» върши глупости (от тур. *akilli* –

умен, разумен, разсъдлив човек). • *Пишеше се голям акьлія, ама здравата се подреди с тая фльорца...* (БРР) [6, с. 25].

Отже, якщо слова типу *поп, рок, фолк, бинго, домино, допинг, интернет, фитнес* і под. будуть віднесені і до розряду прикметників, то група турцизмів, що побутують одночасно як іменники та прикметники, може розширитися за рахунок запозичень із інших мов.

Дієслово. Лексичний склад болгарської мови також поповнили чимало турецьких дієслів, як-от: *dayanmak – даяня несв. / издаяня св., zapretmek – заптисвам несв. / заптисам св., kabarmak – кабардисвам несв. / кабардисам св., kavurmak – кавардисвам несв. / кавардисам св., kurmak – курдисвам несв. / курдисам св., peltelemek – пелтеча несв., şaşırtmak – сащисвам несв. / сащисам св.* та ін.

Звернемо увагу на одну із характерних рис сучасної болгарської мови, а саме на наявність спеціальних дієслівних форм, які використовуються для переказування дії, свідком якої мовець не був, але повідомляє про неї (т. зв. *переповідний спосіб*, болг. *преизказно наклонение*).

У болгарському мовознавстві існує декілька поглядів на походження та хронологію переповідних форм дієслова. Тезу про те, що форми переповідного способу виникли задовго до завоювання турками Болгарії (1393 р.) і сформувалися за внутрішніми законами болгарської мови, поділяють окремі болгарські дослідники та вчені з інших країн (напр., С. Младенов, В. Бородич, Г. Гилюбов, Н. Дилевські, В. Косеска, К. Попов, С. Іванчев, Е. Дьоміна, Г. Герджиков, І. Куцаров, І. Харалампіев). Дехто з них не виключає появу цих форм у результаті чужомовного (тюркського), але не турецького мовного впливу [16, с. 160].

Однак чимало авторитетних дослідників-істориків болгарської мови вважали, що переповідні дієслівні форми виникли в результаті значного впливу відповідних форм у турецькій мові, тобто їхню появу потрібно віднести на кінець XIV ст., коли Болгарія потрапляє під владу Османської імперії. Прихильниками цієї теорії були Б. Цонев, Л. Андрейчин, К. Мірчев, В. Георгієв.

Так, К. Мірчев в Історичній граматиці болгарської мови (1963) писав, що болгарські переповідні дієслівні форми виникли саме тоді, коли болгарські землі перебували під владою Османської імперії і населення перебувало в умовах білінгвізму. Відбулося переосмислення болгарських дієслівних форм перфекту, які в результаті мовних взаємин перейняли семантику турецьких [9, с. 208–209]. Погоджуються з науковою думкою К. Мірчева і сучасні дослідники, зокрема Г. Невекловський, який проаналізував грецький і турецький вплив на дієслово в балканських слов'янських мовах [19, с. 204].

На нашу думку, вплив турецької мови на формування болгарської переповідності заперечувати не можна. Навіть якщо процес переосмислення болгарських форм перфекту й почався до захоплення турками Болгарії, то можна стверджувати, що турецька мова виступила каталізатором для оформлення болгарських переповідних форм.

Висновки. Вплив турецької мови на болгарську можна простежити на всіх мовних рівнях. Найбільше цей вплив виражений у лексиці болгарської мови, яка викликає особливий інтерес багатьох дослідників. Унаслідок болгарсько-турецького білінгвізму до болгарської мови ввійшло багато слів із османотурецької мови. Турецький вплив позначився на зростанні кількості іменників чоловічого роду із нетиповим для них кінцем слова на *-а/-я*. Лексичний склад болгарської мови поповнили

незмінювані прикметники турецького походження. Різні лексикографічні праці репрезентують слова із суфіксом *-лия* як іменники та як прикметники одночасно, або як тільки прикметники чи тільки іменники. Турецька мова зіграла роль в оформленні певних категорій болгарських дієслів, зокрема, у формуванні переповідності дієслів. Щодо походження та хронології переповідних форм дієслова в болгарському мовознавстві немає одностайності. У нашому дослідженні підтримуємо думку, що турецька мова слугувала стимулом для оформлення болгарських переповідних форм дієслова. Таким чином, турецька мова виступає не лише джерелом поповнення найбільших лексико-граматичних класів слів болгарської мови, але й каталізатором становлення і розвитку певних інноваційних явищ в морфології.

Література:

1. Аврамова Ц. Имена на жители (Nomina Habitatorum) в съвременния чешки и съвременния български език / Ц. Аврамова. – София: Парадигма, 2013. – 158 с.
2. Вачкова К. Иновации от композитен тип в съвременните славянски езици / К. Вачкова. – С. 10–12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inslav.ru/images/stories/pdf/2002_Paleoslavistika_leksikologija_leksikografija.pdf.
3. Вачкова К. Интернационализационни процеси в българския език от края на XX век / К. Вачкова. – Bratislava, 1999. – С. 59–66.
4. Дуриданов И. Граматика на старобългарския език / И. Дуриданов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://macedonia.krogaina.com/id_gram/gal/dur_gram_202.html.
5. Кирова Л. За един модел на сложна номинация, проникнал с турски заемки, и неговото развитие в съвременния български език / Л. Кирова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://liternet.bg/publish3/lkirova/turski-izafeti.htm>.
6. Кръстева В. Тълковен речник на турцизмите в българския език / В. Кръстева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rodopskistarini.com/2012/04/blog-post_27.html.
7. Матеріали до вивчення старослов'янської мови: [навч. посіб.] / О. Албул, О. Лазор. – Львів, 2014. – 82 с.
8. Мурдаров В. Официален правописен речник на българския език / В. Мурдаров. – София: Просвета, 2012. – 676 с.
9. Мирчев К. Историческа граматика на български език / К. Мирчев. – София: Наука и изкуство, 1963. – С. 208–210.
10. Николова Н.Н. Билингвизм в българските земи през XV–XIX век / Н. Николова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shu.bg/tadmin/upload/storage/719.docx>
11. Огієнко І. Екстралінгвістичні умови реактуалізації тюркізмів у сучасному болгарському медійному дискурсі / І. Огієнко // Проблеми слов'янознавства. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – № 57. – С. 191–198.
12. Огієнко І. Дискурсивні слова турецького походження в текстах сучасних болгарських мас-медіа: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.03 «Слов'янські мови» / І.С. Огієнко; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні. – К., 2009. – 20 с.
13. Речник на българския език [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/келепирджия>.
14. Стаменов М. Съдбата на турцизмите в българския език и в българската култура / М. Стаменов. – София: Изток-запад, 2011. – 859 с.
15. Стоянов С. Граматика на съвременния български книжовен език: Т. 2. Морфология / С. Стоянов. – София: Изд-во на БАН, 1983. – 511 с.
16. Харалампиев И. Историческа граматика на българския език / И. Харалампиев. – Велико Търново: Фабер, 2001. – 244 с.
17. Чакърва К. Отново за съдбата на турцизмите в съвременния български език (изоляция и/или реабилитация) / К. Чакърва, Х. Мевсім. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://georgesg.info/belb/personal/chakyrova/Turcizmi.htm>
18. Grannes A. A dictionary of turkisms in Bulgarian / A. Grannes, K. Rå Hauge, H. Süleymanoğlu. – Oslo: Novus forlag, 2002. – 583 p.
19. Neweklowsky G. Greek and Turkish Influence upon the Balkan Slavic Verb / G. Neweklowsky // Balkanisms heute / Th. Kahl, M. Metzeltin, H.W. Schaller. – Münster: LIT Verlag, 2012. – P. 195–208.

Хрущ І. І. Последствия влияния турецкого языка на болгарский (морфологический уровень)

Анотация. В статье рассмотрено влияние турецкого языка на болгарский на морфологическом уровне. Проанализированы особенности адаптации в болгарском языке турецких существительных по роду и выделены группы существительных с нетипичными для болгарского языка окончаниями. Описаны последствия влияния турецкого языка на такие лексико-грамматические классы слов, как прилагательное и глагол.

Ключевые слова: болгарский язык, турецкий язык, турцизм, грамматический род, неизменяемые прилагательные, пересказывательное наклонение.

Khrushch I. Influence of the Turkish language on the Bulgarian (morphological level)

Summary. The article describes the influence of the Turkish language on Bulgarian on morphological level. The peculiarities of adaptation of Turkish nouns in the Bulgarian language by the type and group of nouns with non-typical for the Bulgarian language endings are analyzed. The consequences of the Turkish-language influence on such lexico-grammatical classes of words as adjective and verb are described.

Key words: Bulgarian language, Turkish language, turkism, grammatical genus, invariable adjectives, evidentiality.

Цанів А. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
Херсонського державного університету

НАРАТИВНА МОДЕЛЬ «КАРУСЕЛЬ» (MARRY-GO-ROUND) У КАЗЦІ НОРМАНА ЛІНДСІ «THE MAGIC PUDDING»

Анотація. У статті реконструйовано та описано наративну модель «merry-go-round» у казці Нормана Ліндсі «Чарівний пудинг». З'ясовано, що наративна модель формує загальну наративну організацію твору та уможливило реалізацію інтенції автора. Наративна модель актуалізується на граматичному, семантичному та семіотичному рівнях тексту.

Ключові слова: наративна модель, казка, композиційно-сюжетна структура.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Австралійська література для дітей почала формуватися у XVIII ст. під впливом англійської літературної традиції. Становлення дитячої літератури Австралії пов'язано, передусім, із історією заселення континенту британцями. У заснованій на той час колонії Новий Південний Уельс мешкали ірландці, шотландці, валлійці, яких було засуджено за тяжкі злочини, а також за релігійні і політичні порушення. Ближче до середини XIX ст., під час «золотої лихоманки», до Австралії переселялося ще більше людей, збанкрутілих фермерів та простих шукачів щастя. Європейці, які почали заселяти континент, окрім свого побуту, принесли і свою літературу, художні твори, які читали, зокрема, й австралійські діти. Такі твори включали: фольклорні твори та твори письменників-класиків, що спершу були призначені для дорослих, проте з плином часу увійшли до кола дитячої зацікавленості; адаптовані твори або перекази для дитячої аудиторії (міфи стародавньої Греції, романи Д. Дефо, Д. Свіфта, М. Сервантеса); твори різних жанрів, фольклорні та класичні, що входять до кола дитячої зацікавленості та видаються без адаптації (потішки, загадки, коліскові, твори В. Скота, Ч. Дікенса та ін.); твори, адресовані саме дітям [2, с. 6].

Найпопулярнішою і дійсно *австралійською* казкою вважають твір Нормана Ліндсі «Чарівний пудинг», який вийшов у світ у 1918 р. Сам автор був відомим карикатуристом та ілюстратором щотижневого австралійського журналу «Бюлетень», у якому журналісти намагалися відродити, розповсюдити австралійські традиції та культуру. З одного боку, «Чарівний пудинг» є класичною казкою, проте він уже має специфічні риси, адже пронизаний австралійським духом. Норман Ліндсі сам створив 100 самобутніх та характерних ілюстрацій до казки. Майже кожна сторінка містить малюнок, на якому зображено ключові події казки, що сприяє кращому сприйняттю твору.

Формулювання мети і завдань статті. *Об'єкт дослідження* – наративна модель «merry-go-round» як конструкт, що формує загальну наративну організацію художнього твору.

Предмет вивчення – лінгвістичні засоби втілення наративної моделі «merry-go-round», зокрема лексико-семантичні, граматичні, семіотичні та власне наративні.

Мета дослідження – виявити та описати наративну модель «merry-go-round», що створює певну наративну конфігурацію

казки та сприяє втіленню авторської інтенції – розважити та розвеселити дитину, в ігровій формі передати культурні цінності Австралії.

Художній наратив є творчим способом конструювання оповідної реальності [6, с. 42]. Остання є світом, що створюється актом повістування наратора і включає наратора, адресата та власне повістування [7, с. 33].

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні ми припускаємо, що свідомий вибір автором художнього твору певної наративної моделі сприяє реалізації його інтенції та програмує використання конкретних частин мови із певною семантикою, втілення певного типу наратора та нарататора.

Так, персонажами казки «Чарівний пудинг» є справжні австралійські *bush-characters*: коала Буніп, його товариші моряк і пінгвін, а також хитрі шахраї вомбат і посум.

Коала у легендах та міфах аборигенів Австралії зображується як мудра тварина [5, с. 133], що має авантюристичний дух, прагне до відкриттів та подорожей [5, с. 135]. У казці «Чарівний пудинг» саме коала вирушає з дому у пошуках пригод. Натомість, вомбат та посум вважаються підступними та хитрими звірами, тому не дивно, що автор змальовує саме їх шахраями. Трофей, який усі бажають отримати – чарівний пудинг Альберт, наділений антропомічними рисами, що ніколи не закінчується (*...It's a cut-an'-come-again Pudding... It's a Magic Pudding... call him Albert* [11, с. 21–22]), похмурий та вередливий, незадоволений усім і завжди. Відомо, що пудинг є традиційною стравою англійців, а тому саме пудинг уособлює типові риси англійського характеру – снобізм та чопорність, і є втіленням стереотипного образу англійців, які заселили Австралійський континент та почали асимілювати свою культуру.

За сюжетом, коала Буніп мешкає у будиночку на дереві зі своїм дядьком, який має довжелазні вуса. Ці вуса виявляються такі незручні, що весь час потрапляють у тарілку із супом. Буніп не може спокійно пообідати, тому виходить із дому і сидить на гілці, втім, і там йому заважають ящірки, які крадуть обід бідолошого коали (*The plain truth was that Bunyip and his Uncle lived in a small house in a tree, and there was no room for the whiskers. What was worse, the whiskers were red, and they blew about in the wind, and Uncle Wattleberry would insist on bringing them to the dinner table with him, where they got in soup* [12, с. 8]). Саме через незручності, що спричиняють вуса дядька, коала Буніп вирушає у подорож. Така зав'язка казки є цілком типовою, згідно із класифікацією В. Я. Проппа: вихід із домівки та вирушення у подорож [11]. Герой може вирушити з метою знайти щось або, навпаки, у дорозі пригод або трофей самі спіткають героя. Так, Буніп зголоднів у дорозі і натрапив на двох друзів – моряка та пінгвіна, які їли запашний пудинг. Коала потоваришував із Семом та Білом, вони назвали себе володарями чарівного пудингу і заприсяг-

лися його охороняти та їсти (*Society of Puddin'-owners*). Далі подорожі, пригоди, викрадення, пошуки, після яких пудинг знову опиняється у друзів.

Казка «Чарівний пудинг» подається слайсами, тобто шматочками пудингу, які «смакують» читачі. Так, у першому шматочку казки (*firstslice*) відбувається знайомство з головним персонажем – коалою Буніпом та його Дядьком, на першій сторінці велика ілюстрація двох коал, що стоять обличчям, на другій – у профіль, на третій – спиною. Так, графічно – вони обертаються по колу.

Сюжет твору ніби йде по **швидкому колу** – пудинг знайдено його власниками (*Puddin'-owners*) Буніпом, Семом та Білом і знову викрадено шахраями (*Puddin' thieves*) Вомбатом та Посумом, знову знайдено і знову викрадено:

...*Bunyip Bluegum glanced back in time to see the Wombat in the act of stealing the Puddin' from the hollow log* [12, с. 58];

The three friends had Puddin' rescued in no time, and shook hands all around, congratulating Bunyip Bluegum on success of his plan [12, с. 80];

The worst of it was that the Puddin', being too short to look in, was left outside, and the pudding'-thieves grabbed him at once and ran off like winking [12, с. 103];

"Hats of in honour of our King", shouted Bill, and off came all the hats. The Puddin'-thieves, of course, were helpless. The Wombat had to take his hat off, or prove himself disloyal, and there was Puddin' sitting on his head [12, с. 120];

So Puddin' was bundled into the bag... [12, с. 169].

Як свідчать наведені фрагменти казки, сюжет твору будується за моделлю «карусель» («*merry-go-round*»).

Наративна модель – це лінгвокогнітивний конструкт, який формує загальну наративну організацію художнього твору. Наративна модель має трирівневу структуру та актуалізується на всіх рівнях тексту: лексико-семантичному, граматичному (морфологічному та синтаксичному), семіотичному та власне наративному.

Поняттєва складова частина наративної моделі – витлумачення імені наративної моделі у тлумачному та етимологічному словниках, з'ясування сем як компонентів значення, а також його синонімічного ряду, філософського розуміння.

Так, наприклад, за визначення тлумачних словників: *Merry-go-round – a machine with models of animals that children ride on a sit turns round* [11, с. 452]; 1. *A revolving machine with models horse or cars on which people ride for amusement*; 2. *A continuous cycle of activities*. Казка має захоплюючий та розважальний сюжет, що розгортається та водночас повторюється, подія за подією, у дещо зміненому форматі, як і рух каруселі, що є циклічним, тобто рухається по колу з метою розваги та веселощів. Етимологія слова засвідчує: *merry, whence merriment (-ment); mirth, whence mirthful, mirthless. Mirth, ME mirthe, earlier merthe, murthe, derives from OE mirhth, myrghth, myrth, from OE myrige, myrge, pleasant, whence, via ME murie, mirie, merie, pleasant, merry, the E merry: and the OE adj is akin to Go gamaurgian, to shorten, and OHG murg-, murgi, short: so many brevities are agreeable. The IE r is perh *mergh-, short, brief* [An etymological dictionary of modern English, с. 1996]. Саме слово *merry-go-round* вперше з'явилося у 1729 р., *from merry (adj.) + go (v.) + round. Figurative use by 1838. Merry-totter (mid-15c. was a Middle English name for a swing or see-saw* [11].

Етимологія слова та його тлумачення уможливають виокремлення у його значенні семантики руху, повторюваності,

розваги та веселощів. Дитячі ігри, атракціони спрямовані на те, щоб розвеселити та зацікавити. Рухи каруселі, гойдалки, гірки цілком зрозумілі та звичні для дітей. Саме рух по колу, різкі рухи вгору-вниз, вперед-назад приваблюють та цікавлять дітей. Сюжетно-композиційна організація казок, що будуються за моделлю дитячих гойдалок, каруселі, підсвідомо активують в уяві дітей звичні для них розваги та дії на ігрових майданчиках. Казка захоплює, наче карусель, на якій хочеться кружляти та веселитися.

На лексико-граматичному рівні, наративна модель «*merry-go-round*» втілюється через дієслова, у семантиці яких наявне значення руху, руху по колу, циклічного руху, руху задля розваги.

У нашому дослідженні ми послуговуватимемося теорією О.С. Кубрякової щодо розуміння частин мови у когнітивному аспекті, що, власне, передбачає усвідомлений розподіл на вколишньої дійсності на три рубрики – предметність, акціо-нальність та атрибутивність (ознаковість), які у мовленні втілюються через відповідні частини мови – іменник, дієслово та прикметник [3]. Так, оскільки головною семою поняттєвої складової частини наративної моделі «карусель» є рух, саме дієслова зі значенням руху є граматичними засобами втілення наративної моделі «карусель».

На семіотичному рівні наративна модель актуалізується через ілюстрації, як знакові формати вираження інтенції автора. Так, одна з перших ілюстрацій – коала Буніп та його дядько обідають у будиночку на дереві, остання ілюстрація – та ж хатинка, але коала вже зі своїми друзями – моряком, пінгвіном та чарівним пудингом.

Значення руху, швидкого руху, руху по колу також відбито у семантиці лексичних одиниць: *the Puddin' got out of his basin, remarking – "If you won't eat any more here's giving you a run for the sake of exercise," and he set off so swiftly on a pair of extremely thin legs that Bill had to run like an antelope to catch him up.../... For, as everyone knows, running with the reel is one of the grand joys.../...Bill, distracted with rage, ran after the Possum, then changed his mind and ran after the Wombat, so that, what with running first after one and then after the other.../... On a terrible quest we run north-west, In a terrible rage we run; With never a rest we run north-west. Till our terrible work is done. Without delay. Away, away, In a terrible rage we run all day* [12].

Композиція казки, тобто її побудова, розташування частин, послідовність викладу сюжету відповідають меті автора – зацікавити, розважити дітей та нагадати про Буш, рідні землі Австралії з її самобутньою фауною, представниками якої є коала, вомбат та посум. У казці також відбито уявлення аборигенів Австралії про типові риси цих тварин, розум та кмітливість коали, хитрість вомбата та посума, що збігається з їх образами у міфах та легендах.

Наративна модель «*merry-go-round*» втілена гомодієгетичним інтрацентричним наратором та нарататором. У такій моделі відбувається художня комунікація між наратором та нарататором, що у тексті проявляється через займенники та пряме звернення. Спершу наратор є недієгетичним, він спілкується із реципієнтом, наче веде діалог іззовні: *This is a front ways view of Bunyip Bluegum and his Uncle Wattleberry. At a glance you can see what a fine, round, splendid fellow Bunyip Bluegum is, without me telling you. At a second glance you can see that the Uncle is more square than round... Looked at sideways you can still see what a splendid fellow Bunyip is, though you can only see one of his Uncle's whiskers. Observed from behind, however, you completely lose sight of the whiskers...* Наратор веде діалог із реципієнтом

лише перші три сторінки, що паралельно супроводжуються ілюстраціями коали Буніпа та його дядька, які наче обертаються по колу –прямо, вбік та назад. Наратор ніби той дорослий, що запускає рух каруселі, дає їй старт, а далі наратор вирушає у пригоди самостійно. Лише наприкінці твору наратор повертається до діалогу. Спершу сам Буніп, казковий персонаж, нагадує, що треба зупинити карусель, зазначає *“The solution is perfectly simple,” said Bunyip. “We have merely to stop wandering along the road and the story will stop wandering through the book...”*. На останній сторінці твору наратор раптово стає дієгетичним, він є учасником посиденьок на дереві із чашкою чаю та шматком пудингу: *On winter nights there is always Pudding and hot coffee for supper, and many’s the good go-in I’ve had up there, a-sitting round the fire*. Наратор сам завершує історію про чарівний пудинг, наче дорослий, що зупиняє рух каруселі, на якій кружляли діти. Адресат, тобто уявний, імпліцитний читач [1, с. 22] є співучасником створення твору, впливає на його стиль. Головною стильотворчою функцією є той адресат, про якого думає, для якого створює сам автор [1, с. 22]. Саме існування «уявного читача-дитини» (*implied child reader*), тобто адресата, свідчить про діалогічність творчої діяльності, про спрямованість творів саме на дитячу аудиторію. Обов’язкова присутність адресата пов’язана, перш за все, із комунікативною функцією твору. У творах, адресованих дітям, є імпліцитний дитячий читач, а в самому творі – «прихований дорослий» (*hidden adult* – термін Пері Ноделман, уведений у 2008 р.) [8, с. 2].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Наративна модель «merry-go-round» втілена гомодієгетичним інтрацентричним наратором та наратором. У такій моделі відбувається художня комунікація між наратором та наратором, що у тексті проявляється через займенники та пряме звернення. «Merry-go-round» уможливило реалізацію інтенції автора – через гру зацікавити дитину, долучити її до забави та у грі пояснити, нагадати, розповісти про культурні цінності австралійців, їх міфи та легенди, які обов’язково знаходять своє втілення у казках.

Перспективним убачається дослідження інших ігрових наративних моделей у різних жанрах творів для дітей, зокрема у коротких оповіданнях та фентезі.

Література:

1. Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / ред. Л.В. Чернец, В.Е. Хализев и др. – М.: Высшая школа, 1999. – 556 с.
2. Зарубежная детская литература: [учеб. пособ.] / [под ред. Н.В. Будар, Э.И. Иванова, С.А. Николаевой, Т.А. Чесноковой]. – М.: «Академия», 1998. – 304 с.
3. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е.С. Кубрякова. – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 326 с.

4. Пропп В. Морфология сказки / В. Пропп. – Л.: «Academia», 1928. – 149 с.
5. Смит Р. Мифы и легенды австралийских аборигенов / Р.Смит.–пер.сангл.Е.Б.Меживитинова.–М.:ЗАО«Центрполиграф», 2008. – 318 с.
6. Савчук Р.І. Наративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів XIX–XXI ст.): дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови» / Р.І. Савчук. – К., 2016. – 474 с.
7. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. — М.: Языки славянской культуры, 2003. — 312 с.
8. Beauvais C. The mighty child. Time and power in children’s literature / C. Beauvais, J. Benjamins. – Amsterdam: Publishing company, 2015. – 226 p.
9. Children’s literature and the Avant-Garde / edited by E. Druker, B. Kummerling-Meibauer]. – Amsterdam: Publishing company, 2015. – 295 p.
10. Thesaurur [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dictionary.com/browse/merry-go-round>.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. Lindsay N. The Magic Pudding / N. Lindsay. – Sydney: Angus&Robertson, 2010. – 171 p.

Цапів А. О. Нарративная модель «Карусель» («Merry-go-round») в сказке Нормана Линдси «Волшебный пудинг»

Аннотация. В статье реконструирована и описана нарративная модель «Merry-go-round» в сказке Нормана Линдси «Волшебный пудинг». Установлено, что нарративная модель формирует общую нарративную организацию произведения и позволяет реализовать интенцию автора. Нарративная модель реализуется на грамматическом, семантическом и семиотическом уровнях текста.

Ключевые слова: нарративная модель, сказка, композиционно-сюжетная организация.

Tsapiv A. The narrative model “Merry-go-round” in the Norman Lindsay’s fairy tale “The Magic Pudding”

Summary. The article aims at reconstruction and description of the narrative model “Merry-go-round” in the Norman Lindsay’s fairy tale “The Magic Pudding”. It has been revealed that the narrative model constructs the narrative organization of the whole fairy tale. The narrative model actualizes on the grammatical, semantic and semiotic text levels. The composition of the text is viewed as linguistic and cognitive construal that integrates compositional plot structure, compositional meaning structure, linguistic and stylistic means of their actualization in the text.

Key words: narrative model, fairy tale, compositional and plot structure.

Шафиева Айнур Фамиль кызы,
докторант кафедри іноземних мов
Азербайджанського Університету Мов

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С ФИТОНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. Язык формируется и развивается представителями народа. Фразеологические названия, сформированные на основе названий растений, напрямую связаны с общекультурными особенностями людей, которые отражают реалии жизни тех или иных групп людей. Изучение фразеологических единиц, принадлежащих к данной группе, позволяет увидеть связь между обычаями, верой, мифологией, историческими событиями и природными свойствами.

Ключевые слова: фразеология, научные подходы, фитоним, этимология, происхождение, история.

Постановка проблемы. Фразеология имеет большое теоретическое и практическое значение в освоении языка. Существуют некоторые трудности в изучении фразеологических единиц французского языка. Это объясняется разнообразностью единиц, которые отличаются либо многозначностью, либо стилистической разноплановостью. Они могут употребляться в различных стилях языка. Фразеологический состав языка, как и словарный, развивается и проявляется при помощи народа, его деятельности, интересов к природе и обществу. Фразеологизмы, сформированные на основе названий растений, напрямую связаны с общими культурными свойствами народов, и эта реальность проявляется в различных формах в языке. Изучение фразеологических единиц, принадлежащих к данной группе, актуально в наше время, так как анализ позволяет увидеть связь между обычаями, верой, мифологией, историческими событиями и природными свойствами. Исследование фразеологизмов с фитонимическим компонентом позволяет проанализировать влияние культуры одного народа на культуру другого.

Основная цель исследования – проанализировать фразеологические единицы с фитонимическим компонентом. Для достижения этой цели следует обратить внимание на такие задачи: изучить научные подходы, в которых рассматриваются методы исследования устойчивых словосочетаний языка, конкретное определение данных сочетаний и их возможные классификации; собрать несколько французских фразеологических сочетаний, в состав которых входят названия растений, и проследить историю их образования.

Анализ исследований и публикаций. Несмотря на то, что фразеология является самостоятельным лингвистическим предметом, в лингвистике нет единого определения фразеологической единицы. Одна часть ученых относит в состав фразеологических единиц все устойчивые сочетания, а другая – лишь конкретные, определенные группы устойчивых сочетаний.

Основой научного взгляда на фразеологию стала теория Ш. Балли и В. Виноградова. Последний предложил разделить фразеологические единицы на три группы:

1. Фразеологическое сочетание-оборот, в котором есть слово как со свободным, так и с фразеологически связанным значением; значения слов, входящих в его состав, «равноправны и рядоположны» [7, с. 157].

2. Фразеологическое единство, оборот, в котором «значение целого связано с пониманием внутреннего и образного стержня фразы, потенциального смысла слов» [7, с. 150].

3. Фразеологическое сращение – тип сочетаний, «абсолютно неделимых, неразложимых, значение которых совершенно независимо от их лексического состава, от значений их компонентов, и так же условно и произвольно, как значение немотивированного слова-знака» [7, с. 144].

Классификация В. Виноградова уже длительное время используется в работах, связанных с фразеологией нескольких языков. Она основывается на внутреннем строении и типе соединения компонентов.

Говоря о возникновении фразеологического единства, Шарль Балли заявляет: «Слова, в силу того, что оно постоянно употребляются в этом сочетании для передачи одной и той же мысли, полностью теряют свою независимость, оказываются неразрывно связанными между собой и имеют смысл только в данном сочетании» [6, с. 89]. Швейцарский ученый разделил фразеологический состав на две группы: 1. фразеологические единства; 2. фразеологические серии.

Вопросами происхождения фразеологизмов занимались ученые Ф.И. Буслаев, В.В. Виноградов, Б.А. Ларин, А.А. Потенция, В.И. Чернышев и др. Также следует упомянуть работы таких зарубежных лингвистов, как В.Г. Гак, Я.И. Рецкер, З.Н. Левит, О.М. Шварц, которые исследовали общетеоретические и частные проблемы фразеологии. Среди французских исследователей фразеологии можно отметить: Ж.Ш. Лаво, Л.Н. Бешерел, П. Ларусс, Э. Литтре, А. Рей, С. Шантро, И. Гонсалес-Рей и др.

Ален Рей, Софи Шантро в своем словаре «Dictionnaire des expressions et locutions» объясняют происхождение фразеологических сочетаний таким образом: «Formes figées du discours, formes convenues, toutes faites, héritées par la tradition ou fraîchement créées, qui comportent une originalité de sens (parfois de forme) par rapport aux règles normales de la langue» [4, с. 7].

По словам Н.Н. Амосова, «Даже не задаваясь целью проследить историческое развитие фразеологических единиц и оставаясь в рамках синхронии, мы не можем не учитывать динамику этого развития в применении к наличному составу устойчивых словосочетаний, ибо эта динамика скрыта в любом отрезке жизни языка» [5, с. 110]. Н.М. Шанский также отметил, что «Изучение фразеологии невозможно без учета ее исторического развития» [12, с. 32].

Изложение основного материала. Этимологическое исследование фразеологических единиц подразумевает использование сравнительно-исторического метода изучения лексико-фразеологического состава языка.

Таким образом, из краткого анализа первого аспекта, можно прийти к выводу, что фразеологизм – это языковая единица, имеющая свои категориальные признаки: лексическое значение, устойчивость, целостность значения, образность, состав компонента. Учитывая смысловую близость фразеологизмов к лексическим единицам, а также устойчивый характер фразеологических единиц, состоящих из отдельных грамматически оформленных слов, мы считаем, что в процессе этимологического анализа фразеологического материала вполне применимы проверенные на практике приемы этимологического исследования лексики.

Прежде, чем перейти ко второму аспекту, т.е. этимологическому анализу французских фразеологизмов с компонентом-фитонимом, нужно отметить, что мы часто используем эти фразеологизмы в речи, не зная источника и первоначального значения. Несмотря на стабильность фразеологических единиц, их состав подвержен ряду изменений. Поэтому невозможно учесть влияние различных стилей речи и этимологических корней на структуру фразеологических единиц. Следуя данной точке зрения, анализ первоначального значения, происхождения и источника фразеологических единиц является основой нашего исследования.

Названия растений и трав как лингвокультурологический символ служат проявлением культурных качеств, ценностей, реалий народа. Цветочный стереотип среди растений является символом. Среди растений и трав «цветок» считается стереотипом, потому что он может воплощать «светские» фантазии представителей любого лингвокультурного общества и мифологических фантазий окружающего мира. К примеру, *le narciss*, согласно мифу, связанному с цветком «нарцисс», означает «самовлюбленный человек». Нарцисс – имя одного молодого человека, влюбленного в себя. После смерти он превратился в цветок и увидел свое отражение на воде. Поэтому цветы нарцисса, с одной стороны, отражают самолюбие, эгоизм, смерть, а с другой – воплощают весну и надежду. В переносном смысле данный флороним выражает человека самовлюбленного, который никак не может насытиться своей внешностью, т.е. этот цветок является во французском языке выражением самолюбия, а не самодовольства. В словаре Ларусь данное выражение отражает *Homme amoureux de sa propre image*, «человека, влюбленного в свою внешность». *Le seul Narcisse coupable est celui qui trouve les autres laids* (Жан Жироду).

Как мы уже отмечали, во французском языке большинство фразеологических единиц связаны с античной мифологией, историей и литературой. Некоторые несут международный характер, то есть, они совпадают по значению, лексическому составу, образности, стилистическому направлению и грамматической структуре во многих языках.

Приведем несколько примеров:

– *Mi-figue, mi-raisin* – фразеологическое сочетание «ни рыба, ни мясо», одновременно означает неудовлетворенность, недовольство или жалобу (Georges Planelles – *Les expressions françaises décortiquées*). Словарь Ларусь также объясняет то же самое: *Mi-figue, mi-raisin, ambigu, mitigé, avec un mélange de satisfaction et de mécontentement, ou de plaisanterie et de sérieux* [4, с. 426].

История этого выражения насчитывает несколько столетий. В XIV веке инжир и виноград считались самыми любимыми сухофруктами во время священного поста. Однако это не объясняет, почему эти два плода используются вместе. В XV веке слово *mi* было заменено словом *moitié* в виде *mêlé de bon et de mauvais*, то есть сочетание «добра и зла», с другой стороны, в виде *«tant bien que mal»*, то есть «не столько хороший, как плохой». Современная версия происхождения этого выражения гласит, что, когда жители города Коринфа занимались в Венеции выращиванием винограда, они добавляли в собранный урожай более дешёвый и тяжелый инжир, требуя от покупателей плату, как за чистый виноград. С тех пор это выражение использовалось для описания человека или ситуации. В некоторых германских языках это выражение также встречается. Например, в немецком языке: *Weder Fisch, noch Fleisch*, в английском: *Neither fish nor fowl*. Также среди романских языков та же фраза используется в итальянском: *Né carne né pesce*.

– *Pousser comme un champignon* – «расти, расти быстро, увеличиваться в быстром темпе». *Champignon* (гриб-шампиньон), в отличие от других растений, обладает способностью быстро приспосабливаться к климату. Эта особенность роста привела к формированию нового фразеологического сочетания в XVI веке. Раньше этим выражением обозначали человека, быстро разбогатевшего. Даже выражение *champignon d'une nuit* в прямом смысле означает «гриб ночи», в переносном – «появление нового богача». В настоящее время это выражение используется для описания любого быстрого роста: *la ville, le quartier, l'entreprise pousse comme un champignon*. Как показано в словаре: *Pousser comme un champignon, grandir très vite. Bâtiment*. На это выражение повлияла английская фраза *a mushroom city*, «город-гриб» (*une ville-champignon*) [4, с. 166].

– *Avoir un coeur d'artichaut* – влюбиться и быть изменчивым в любви, быстро влюбляться. (*artichaut* – артишок). В данном словосочетании *coeur* – середина артишока, вокруг которой соединяется много лепестков. Каждый лепесток обозначает человека. Следовательно, если переводить дословно, артишок – символ отношений с человеком смелым, чистосердечным, с которым имеются одинаковые интересы, то есть любви. Данное словосочетание появилось в конце XIX века. *Coeur d'artichaut, une feuille pour tout le monde* (взято из пословицы) [4, с. 40].

– *de derrière les fagots* – означает «высококачественный», «ценный», «осторожный». Что касается происхождения, данное сочетание в XVIII веке использовалось для вина. Самое дорогое и лучшее вино пряталось в подвале и хранилось до зимы, и было символом торжеств и праздников. Поэтому данное фразеологическое сочетание используется в значении «лучший», «самый красивый», «редкий» [4, с. 405].

– *S'endormir / se reposer sur ses lauriers* – означает радоваться, отдыхать после проделанной полезной работы. *Le laurier* – лист лавра, ароматного маленького куста, растущего в Средиземноморье. Как мы знаем, сам лавровый лист используется в приготовлении пищи; лавровыми венками было принято чествовать писателей и героев. В Древнем Риме куст лавра был посвящен Аполлону. Он символизировал собой бессмертие, рождающееся из победы, проявление мудрости и героизма. Следовательно, в переносном смысле данное сочетание означает спокойствие, безразличие после победы, расслабленность, релаксацию [4, с. 549].

– *bête à manger du foin* – сочетание появилось 1774 году и означает «совершенно глупый». *Du foin* («трава») в этой

комбинации выступает как что-то бессмысленное, иррациональное. Вместе с данным сочетанием так же употребляется *bête à manger des chardons*, в составе которого используется *le chardon* («чертополох»), что можно примерно перевести как «тупой, как осёл» [4, с. 81].

– *Se fendre la poire* – переносное значение – «громко хохотать». В 1832 году карикатурист Шарль Филипп нарисовал карикатуру короля Франции Луи Филиппа в форме груши. *Poire*, то есть «груша», имела арготический смысл и использовалась для обозначения головы или лица. Идея состоит в том, что, когда человек смеется, то его лицо широко и горизонтально растягивается до ушей.

– *Les carottes sont cuites* – фразеологическое сочетание означает «все потеряно, все кончено». В XVIII веке *carotte* – морковь – считалась пищей бедняков. *Carotte* в то же время был похож на слово *crotte*, что означало «слякоть, грязь, навоз». Позже привилось выражение *ne vivre que de carottes* – «жить голодной жизнью, жить очень бедно», т.е. «нищета». Пейоративное значение данного растения продержалось до конца XIX века, и в этот период выражение *les carottes sont cuites* получило значение *être mourant*, то есть «быть утомленным, страдать, умереть». Выражение, дошедшее до наших дней, означает безнадежное положение [4, с. 149].

– *Mettre du beurre dans les épinards* – «улучшать условия жизни, зарабатывать много денег». *Le beurre* («масло») означает богатство, так как считается пищей богатых. Метафора, выраженная в данном сочетании, объясняется тем, что шпинат без масла был постным и считался менее вкусным. Таким образом, чтобы улучшить вкус шпината, необходимо добавить к нему достаточное количество жира, то есть улучшить условия своей жизни. Следовательно, «для того, чтобы хорошо жить, нужны деньги».

– *Être fleur bleue* – «быть сентиментальным, наивным». Это сочетание иногда используется и вместе с прилагательным: *cultiver, aimer petite fleur bleue*. Бледно-синий цвет отражает загадочную элегантность, нежность и деликатность. Чтобы найти источник происхождения данного выражения, следует обратиться к произведению немецкого писателя Новалиса. В его неоконченном романе «*Henri d'Ofterdingen*» герой находит синие розы, как символ поэзии. Немцы называют данный цветок *die blaue Blume der Romantik*, «цветок романтики». В Рейне это выражение отражало путаницу сентиментальности с простотой.

– *Avoir le coup de bambou, avoir un accès de folie, un comportement bizarre* [9, с. 60] – «впечатлительный, небезразличный». Корни происхождения данного сочетания уходят далеко во времена индийско-китайских племён. В форме слова *bambou* частица *bamb* означает «пьянеть», «слабость», «неприличное поведение». Другими словами, термин *Coup de Bambou* отдал дань колониальной территории. Несмотря на то, что эта фраза распространилась во Франции со смыслом «внезапный шок, неожиданный ушиб», его *coup de folie* в понятии «безумия» применяется теперь шире, чем когда-либо.

Выводы. Согласно проведенному этимологическому исследованию, можно сделать вывод, что описание семантической структуры этих выражений в целом отражает лингвистический

анализ. Это помогает нам выявить первоначальные формы выражений с фитонимическим компонентом в современном французском языке. Избранные выражения используются в фольклоре и литературе; их анализ показывает нам, что происхождение фразеологических сочетаний с фитонимическим компонентом тесно связано с древней мифологией, литературой, историей французского языка. Многие из них имеют отпечаток национального характера. Привлечение данных истории народа, его культуры, языка и устного творчества помогает построить научно обоснованную этимологию и историю образования фразеологических единиц французского языка.

Литература:

1. Bardosi V. Problèmes de classification des phrasèmes français. – Paris, 1999.
2. Cavalla. C. La phraseologie en classe de FLE. – Grenoble, 2014.
3. Gonzalez R. La didactique du français idiomatique. – Fernelmont, 2008.
4. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire d'expressions et locutions. – Paris, 2006. – 1086 p.
5. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Л.: 1963. – С. 110
6. Балли Ш. Французская стилистика. М.: 1961– 394 с.
7. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. – М.–Л., 1947.
8. Гак В.Г., Ганшина К.А. Новый французско-русский словарь – М., 1994. – 1195 с.
9. Исмаилов Б. Французско-азербайджанский двуязычный словарь ключевых слов. Баку: Нурлан, 2006. – 912 с.
10. Степанов Ю.С. Французская стилистика. М., 2002. – 359 с.
11. Хайтов Б.Т. Французско-русский лингвострановедческий словарь по фразеологии – М.: Московский Лицей, 1997. – 49 с.
12. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – М., 1969. – 36 с.

Шафієва А. Ф. Про походження фразеологізмів з фітонімічним компонентом у сучасній французькій мові

Анотація. Мова формується і розвивається представниками народу. Фразеологічні назви, сформовані на основі назв рослин, безпосередньо пов'язані із загальнокультурними особливостями, які відображають реалії життя тих чи інших груп людей. Вивчення фразеологічних одиниць, що належать до цієї групи, дозволяє побачити зв'язок між звичаями, вірою, міфологією, історичними подіями та природними властивостями.

Ключові слова: фразеологія, наукові підходи, фітонім, етимологія, походження, історія.

Shafieva A. On the Origin of Phraseological Units with the Phytonymes in Modern French

Summary. A language is formed and developed by the representatives of a nation. Phraseological expressions built on the names of plants are directly related to the entire cultural characteristics of the nation which actually reflect the realities of life of certain groups of population. The study of phraseological units belonging to this group allows us to see the interrelation between traditions, faith, mythology, historical events and natural properties.

Key words: phraseology, scientific approaches, phytonym, etymology, origin, history.

Шерстюк О. І.,
кандидат технічних наук,
викладач кафедри професійної англійської мови
Одеського національного морського університету

СЕМАНТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПАРАМЕТР ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено розгляду семантико-концептуального параметра економічної терміносистеми і концепту «економіка» на базі лексичної підсистеми економічної термінології в німецькій мові. Економічний термін визначається як лексична одиниця в особливій функції мови для спеціальних цілей, що позначає конкретне або абстрактне поняття економіки, що володіє дефініцією і є результатом когніції даної сфери знання, її категоризації і концептуалізації.

Ключові слова: термін, концепт, економічна терміносистема, номен, дефініція, мова для спеціальних цілей.

Постановка проблеми. Для сучасної лінгвістики вивчення термінологічної лексики має велике значення як із погляду відображення в ній рівня розвитку тієї чи іншої науки на певному етапі, логічної побудови наукової системи знань, так і з позиції шляхів формування термінології. Останні роки лінгвісти займаються дослідженням економічної термінології, пояснюючи це тим, що саме в цій області відбуваються значні соціальні зрушення, спостерігаються нові явища і процеси, що вимагають точних економічних номінацій.

Інтерес до мови економіки як спеціальної і професійної мови пов'язаний із виникненням так званої «економічної лінгвістики» [5]. І в даний час комунікація в економіці є однією з провідних областей лінгвістичних досліджень, що пов'язано, з одного боку, зі збільшеною інтернаціоналізацією економіки і необхідністю диверсифікації економічної пропозиції і продуктів збуту, а з іншого боку, тим фактом, що поняття економічної діяльності передбачає найрізноманітніші аспекти її здійснення. Мова економіки займає сьогодні одне з важливих місць в горизонтальному членуванні спеціальних і професійних мов.

Будучи позначеннями концептів, терміни і терміносистеми мають відому хиткість кордонів, що і вимагає до них відповідного підходу, застосування сучасних гнучких методів аналізу і оцінки, в тому числі когнітивних методів.

Визнання за номенклатурою статусу спеціального шару лексики або складової частини мови для спеціальних цілей викликало в останні роки її інтенсивне вивчення. Намічено коло проблем, вирішення яких має сприяти встановленню чітких меж між економічною термінологією і номенклатурою, виявленню специфіки останньої і виробленню вимог, які можуть до неї пред'являтися в процесі практичної роботи з упорядкування та стандартизації. Також необхідним є порівняння вже сформованих понять і встановлення еквівалентності національних термінів, які рекомендується застосовувати для наявних понять.

Аналіз досліджень і публікацій. Упорядкуванням термінології кожної галузі науки і техніки займаються фахівці цієї галузі, тому що терміни, перш за все, понятійні, а ніхто не може розібратися в ієрархії наукових понять так добре, як представник цієї галузі знань.

Визначаючи ядро поля, необхідно виявити основні концептуально-формуючі критерії, на які орієнтуються всі елементи [7]. Дані критерії визначаються як «прототипи, співвідносні в прототипній семантиці з інтегральними поняттями» [11].

Такими критеріями для термінополя можуть бути вимоги до терміна, на відміну від слів загальнонародної лексики. Ядром термінополя є базові терміни [8]. Також ядром термінополя є основні терміни (в економіці це *Börse, Betrieb, Absatz, Angebot, Divisen, Konkurrenz, Währung* і т.д.). До периферії термінополя належать похідні і складні терміни, а також залучені терміни.

Економічна термінологія в німецькій мові була об'єктом низки досліджень [3; 4], але ряд проблем, пов'язаних із проекцією терміносистеми на концептуальні структури сфери економіки, залишився практично поза увагою лінгвістів.

Метою статті є дослідження системної природи термінології економіки в німецькій мові у проекції на концептуальну організацію сфери «економіка» в колективній свідомості фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна термінологія німецької мови відображає стан науки і рівень розвитку економіки Німеччини в цілому, є однією з найбільш усталених, розвинених і детально розроблених у світі.

Незважаючи на численні спроби визначити поняття «економічна німецька мова» або «мова професійного спілкування в економіці», досі не було запропоновано загальноприйнятої дефініції і розгорнутого опису критеріїв, яким повинна відповідати дана професійна мова. Причиною цього може бути вплетення різних сфер економіки і, відповідно, економічної комунікації в повсякденне життя людей, що іноді унеможливорює розмежування загальної і професійної мови. З іншого боку, слід вказати на багатшаровість (*Vielschichtigkeit*) поняття «економічна німецька мова», яка стає особливо явною, беручи до уваги різноманіття і відмінність професійних комунікативних областей в економічній сфері (економічна політика, реклама, біржа і т.д.).

Внаслідок цього багато німецьких лінгвістів, намагаючись більш точно визначити сутнісну характеристику мови професійного спілкування в економіці, поділяють його, на підставі стилістичних і комунікативно-прагматичних критеріїв, на різні верстви.

Проблема точності будь-якої науки, в т. ч. і економіки, ґрунтується на аналізі мовних форм, як на рівні метамови, так і предметної мови, «слова» і «поняття», впритул наближаючись до науки про мову – лінгвістики. Мова перетворюється в істотну частину наукової діяльності, а питання наукової концепції можуть бути вирішені лише шляхом істотного використання його аргументативної функції, оскільки об'єктивність аргументів у всіх науках, в тому числі економіці, пов'язана з їх «лінгвістичним формуванням».

У сучасному суспільстві лінгвістика не лише стала для багатьох наук джерелом термінів, а й претендує на роль зразка, джерела моделей для них. Стали можливими «лінгвістичні бачення предметів» [13]. Здобувши точність, строгість, лінгвістика вторгається в раніше недоступну область – економіку.

До терміносистеми німецької економічної мови належать [1]:

1. Загальні терміни, що використовуються в різних професійних областях: *das Experiment* – експеримент, *die Reaktion* – реакція, *das Äquivalent* – еквівалент і т. п. Вони складають загальний понятійний фонд різних наук і мають найбільшу частоту застосування.

2. Вузькоспеціальні терміни: *die Amortisation* – амортизація, *die Aktiva* – актив, *der Ausgleichsbetrag*, *der Saldo* – сальдо і інші. У цих термінах концентрується квінтесенція кожної науки.

3. Терміни-абревіатури та скорочення: «*KST*» (*Kostenstelle* – місце виникнення витрат), «*FK*» (*Fixkosten* – фіксовані витрати), «*StdL*» (*Stundenlohn* – заробітна плата за годину), «*Lstg*» (*Leistung* – послуга) та ін.

Одним із продуктивних способів номінації понять економічної термінології є семантичне термінотворення [6], тобто семантичне переосмислення значення лексичної одиниці в процесі термінологізації. Причиною цього може бути схожість зовнішніх або внутрішніх ознак – процес метафоризації (*die Favoriten* – від загальноживаного значення «улюбленець, привілейована особа» утворюється інше, термінологічне – «привілейовані цінні папери, які користуються найбільшим попитом»; *das Festlegen* – в загальноживаній лексиці німецької мови має значення «встановлення», «закріплення», на основі цієї ознаки з'являється інше, вже термінологічне, значення «заморожування, напр., кредиту»).

У досліджуваній термінології відбувається перенесення значення за подібністю ознак, пов'язаних з внутрішньою характеристикою об'єкта порівняння, а саме таких [12]:

– властивість: *die Hartwährung* «тверда валюта»;

– пресуппозиція: *die Enkelgesellschaft* «суспільство-внук, внучаче підприємство», *Marschall-Plan* «План Маршалла»;

– функція: *der Mantel* «акція без купонного листа (головна частина цінного паперу)» є прикладом подвійного переносу від значення «покривало, від прикриття», яке, в свою чергу, послужило основою для значення «пальто; плащ, шинель, шуба», тобто метафоризація здійснюється через перенесення значення за подібністю загальної функції – «прикриття»;

– вплив на людей: *die Lasten* «податки, борги», від загальноживаного значення *Lasten* «тяжкість, вантаж; тягар»;

– діяльність і супутні їй обставини: *das Geldhamstern* «тезаурирування грошей», тобто накопичення грошей як багатства, де перенесення значення відбувається в головному компоненті *Hamstern* від *Hamster* («хом'як»), тобто спеціальне значення виникло на базі семи «поповнення запасів», що є однією з характеристик цієї істоти.

З метою опису економічної терміносистеми, орієнтовано на функціонально-когнітивний підхід, ми використовуємо семантико-концептуальний параметр [10], який передбачає аналіз організації концепту «економіка», а також способів категоризації понять в колективній свідомості фахівців даної галузі. Концепт являє собою «інформаційну структуру свідомості, організовану певним чином одиницю пам'яті, яка включає в себе сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, придбаних шляхом взаємодії п'яти психічних функцій і колективного несвідомого» [7]. Дана де-

фініція заснована на розумінні концепту Є.С. Кубрякової як терміна, який служить поясненням ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини. Концепт є оперативною одиницею пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, відображеної в психіці людини [7]. Концепт зароджується в процесі пізнавальної діяльності, відображає і узагальнює досвід людини, уточнюючи інформацію про категорії і класи, що існують у суспільстві. Однак у процесі характеристики концепту як складової частини свідомості людини ми враховуємо надзвичайно перспективне положення про те, що об'єкт завжди багатший за суму тих ознак, властивостей і параметрів, які в ньому виявляє суб'єкт [10]. Стосовно досліджуваної проблеми, це означає, що можливості об'єкта концептуалізації надзвичайно широкі, і це дозволяє розширити не тільки горизонти його осмислення, а й створити нові вербальні засоби для його характеристики [10]. Економічна термінологія є відкритою структурою і може поповнюватися новими термінами і номенами.

Номен – це найменування одиничних понять, а також конкретної масової продукції, що відтворюється за одним і тим же зразком задану кількість разів [8]. Різниця між терміном і номеном полягає в тому, що номен називають одиничні поняття, а терміни – загальні поняття. Наприклад, в економічній термінології термін *Kreditkarte* – *berechtigt ihren Inhaber, bei den dem System angeschlossenen Unternehmen Waren und Dienstleistungen ohne sofortige Barzahlung zu kaufen* – загальне поняття, а *VISA* – *ein rekursives Akronym und steht für Visa International Service Association* – одиничне поняття.

Концепт «об'єктивається різними мовними знаками, різні автори висловлюють одні й ті ж ознаки концептів різноманітними мовними засобами. Повний опис того чи іншого концепту, значимого для певної культури, можливо при дослідженні набору засобів його подання» [9]. Таким набором в досліджуваній нами економічній термінології служить насамперед терміносистема.

Сама лексема, що номінує концепт, належить до загальнонародної лексики в економічному словнику Дудена: «*Wirtschaft* – *die Gesamtheit aller Einrichtungen wie Unternehmen, private und öffentliche Haushalte sowie die notwendigen Abläufe wie Käufe und Verkäufe, die mit der Herstellung und dem Verbrauch von Gütern verbunden sind*» [2].

У свідомості людини виникають певні типові характеристики, які є невід'ємною частиною економіки: товарообіг, фіскальна і грошова політика, ціноутворення, податки, дефіцит, фондова біржа, валютний курс, підприємство, доходи, витрати.

Таким чином, в словнику Дудена можна знайти такі дефініції економіки:

1) *Gesamtheit der Einrichtungen und Maßnahmen, die sich auf Produktion und Konsum von Wirtschaftsgütern beziehen (eine hoch entwickelte, florierende, expandierende Wirtschaft; die kapitalistische, sozialistische Wirtschaft; die mittelständische Wirtschaft; die Wirtschaft eines Landes; die Wirtschaft liegt danieder; die Wirtschaft ankurbeln, anheizen, modernisieren; in der freien (auf freiem Wettbewerb und privater Aktivität beruhenden) Wirtschaft tätig sein;*

2) скор. від *Gastwirtschaft* (*in einer Wirtschaft einkehren*);

3) скор. від *Landwirtschaft* (*eine kleine Wirtschaft haben*)

4) *Haushalt, Hauswirtschaft (eine eigene Wirtschaft gründen; jemandem die Wirtschaft führen);*

a) a. *das Wirtschaften (extensive, intensive Wirtschaft);*

b) b. unordentliche Art, Arbeitsweise (*was ist denn das für eine Wirtschaft! es wird Zeit, dass diese Wirtschaft aufhört; Wendungen, Redensarten, Sprichwörter; reine Wirtschaft machen*);

c) c. Umstände wegen einer Person, Sache (*mach nicht so viel Wirtschaft!*)

5) Wirtschaft und Gäste (*[hallo] Wirtschaft!*)

В економічному словнику Дудена [2] до слова «Wirtschaft» можна підібрати ряд синонімів, які можна розділити на 2 групи:

1) характеризують економічну систему на макрорівні: *Betriebe, Geschäftsbereich, Gewerbe, Handel, Industrie, New Economy, Ökonomie, Old Economy, Unternehmen, Unternehmenshaft*;

2) характеризують економічну систему на мікрорівні: *Ausschank, Bar, Gasthaus, Gasthof, Gaststätte, Lokal, Restaurant, Schankbetrieb, Schankraum, Schankstube, Schenke, Schenkstube, Wirtshaus; (österreichisch) Beisl, Schank; (umgangssprachlich) Kneipe, Pinte, Schuppen; (schweizerisch umgangssprachlich) Beizli, Spunten; (bairisch, österreichisch und schweizerisch umgangssprachlich)*.

Виходячи з принципу первинності сфери функціонування терміна, можна зробити висновок, що спочатку економічні терміни використовуються в економічній літературі, де вони конкретизуються і отримують дефініцію. Економічні словники тим самим представляють вторинну сферу фіксації терміна.

Висновки. Висловлюючи спеціальне поняття, термін «економіка» стає носієм і зберігачем фрагмента інформації, яка має свою цінність в особливій понятійній системі, і в цьому сенсі термін являє собою особливу когнітивно-концептуальну структуру, в якій акумулюється виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, накопичене людством за весь період його існування. Особливу роль в розумінні економічного тексту відіграє концептуальний аналіз дефініцій основних термінів економічної сфери діяльності, оскільки саме він дозволяє виявити, якими концептами вона оперує, і на якому рівні абстракції ці концепти можуть бути представлені в даній науці.

Література:

1. Bausch K.-H. Fachsprachen. Terminologie, Struktur, Normung / K.-H. Bausch. – Berlin: Beuth, 1976. – 68 S.
2. Duden, Wirtschaft von A bis Z: Grundlagenwissen für Schule und Studium, Beruf und Alltag. 5. Aufl. – Mannheim: Bibliographisches Institut, 2013. – 1087 S.
3. Mayr M. Allgemeine Bestimmungen des Unternehmensrechts: Österreich und Ägypten. Ein begriffsorientierter, terminologischer Vergleich für die Sprachen Deutsch und Arabischen / M. Mayr. – Berlin: AV Akademikerverlag, 2012. – 244 S.
4. Schroeder G. Lexikon der Tourismuswirtschaft / G. Schroeder. – Hamburg: Tour Con Hannelore Niedecken Verlag, 2002. – 384 S.
5. Siebenschein H. Abhandlungen zur Wirtschaftslinguistik / H. Siebenschein. – Prag, 1936. – 254 S.

6. Богуславский С.С. Футбольная терминология в немецком языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / С.С. Богуславский. – 2010. – 20 с.
7. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки актуальных проблемах когнитивной лингвистики / Е.С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов, 2004. – № 1. – С. 6–18.
8. Лейчик В.М. Проблемы отечественного терминоведения в конце XX века / В.М. Лейчик // Вопросы филологии. – 2000. – № 2. – С.20–30.
9. Пименова М.В. Душа и дух: особенности концептуализации / М.В. Пименова. – Кемерово, 2004. – 385 с.
10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
11. Селиванова Е.А. Исследовательские возможности ментально-сигнетического комплекса / Е.А. Селиванова // Вісн. Харків. нац. ун-ту. – 2004. – № 635. – С. 160–163.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
13. Соссюр, Ф. де. Курс общей лингвистики // Введение в языкознание: Хрестоматия: [учеб. пособ.] / [сост. А.В. Блинов, И.И. Богатырева, В.П. Мурат, Г.И. Рапова]. – М.: Аспект Пресс, 2001. – С. 5–54.

Шерстюк О. И. Семантико-концептуальный параметр экономической терминосистемы немецкого языка

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению семантико-концептуального параметра экономической терминосистемы и концепта «экономика» на базе лексической подсистемы экономической терминологии в немецком языке. Экономический термин определяется как лексическая единица в особой функции языка для специальных целей, обозначающая конкретное или абстрактное понятие экономики, обладающая дефиницией и являющаяся результатом когниции данной сферы знания, ее категоризации и концептуализации.

Ключевые слова: термин, концепт, экономическая терминосистема, номен, дефиниция, язык для специальных целей.

Sherstyuk O. Semantic and conceptual parameter of the German language economic terminological system

Summary. The article has been devoted to the consideration of the semantic and conceptual parameter of the economic terminological system and the “economics”; concept on the basis of the lexical subsystem of the economic terminology in German. The economic term is defined as a lexical unit in a special function of the language for special purposes denoting a concrete or abstract concept of economics, having a definition and being a result of cognition of this sphere of knowledge, its categorization and conceptualization.

Key words: term, concept, economic terminology, nomenclature, definition, language for special purposes.

Шуневич Б. І.,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри технічного перекладу

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

СТРУКТУРА ІНІЦІАЛЬНИХ АБРЕВІАТУР АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОФІЦІЙНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ НАТО

Анотація. У статті проведено аналіз структури ініціальних абревіатур англійських термінів офіційної документації НАТО, виявлено особливості їх побудови. Із досліджених 736 абревіатур переважають трилітерні (379), менше чотирилітерних (198) значно менше дво- (70) і п'ятилітерних (52) і найменше одно- (17) і шестилітерних абревіатур (17).

Ключові слова: структура, ініціальна абревіатура, омонім, акронім.

Постановка проблеми. Абревіатури і скорочення виникають як реакція на існування багатокомпонентних термінів. Знайдені в абревіатурі резерви номінації не тільки зняли відому напруженість між формою і змістом поняття, але й виявили реальну можливість для поповнення терміноформувальних морфем. Дослідження українських і закордонних науковців доказують, що кожній терміносистемі, у тому числі термінології офіційної документації НАТО, притаманні свої особливості створення абревіатур і скорочень, а також їх кількісний і якісний склад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова термінологія взагалі та абревіатури і скорочення зокрема досліджувалися багатьма українськими науковцями. Ця проблема знайшла відображення у кандидатських дисертаціях доцента Н. Акульшиної «Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов)» [1], генерал-майора В. Балабіна «Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу» [2], наукових статтях Ю. Дем'янчук «Військова термінологія офіційних документів НАТО: особливості корпусного перекладу» [3, с. 144–148], полковника В. Петрухіна «Військовий переклад: стан і перспективи його вивчення в Україні» [4], професора Б. Шуневича «Види скорочень англійських термінів офіційної документації НАТО» [5, с. 284–288] та ін.

Мета статті – провести аналіз структури ініціальних абревіатур (далі – ІА) англійських термінів офіційної документації НАТО, виявити особливості їх побудови.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є 736 ініціальних абревіатур, виявлених в «Англійсько-українському словнику термінів офіційної документації НАТО». Словник укладений нами у співавторстві на основі англійських та українських текстів із цієї тематики, а саме: письмових та усних матеріалів двох конференцій і спільного міжнародного навчання Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Євроатлантичного координаційного центру з реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій UKRAINE–2015, інших документів і словників. Конференції, присвячені цій події, проводилися на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД) у травні і червні 2015 р., а міжнародні

навчання в рамках виконання Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО за 2015 р., на території Міжнародного центру миротворчості та безпеки Академії сухопутних військ Збройних Сил України у вересні 2015 р. Викладачі і студенти кафедри технічного перекладу ЛДУ БЖД брали участь у цих конференціях та навчаннях і письмово та усно перекладали в університеті, а також впродовж майже одного тижня в польових умовах на Яворівському полігоні.

Ініціальні абревіатури і скорочення у різних терміносистемах в основному досліджуються науковцями у комплексі [1; 2; 6, с. 246–247; 7, с. 278–283; 8]. У проекті згаданого вище словника термінів офіційної документації НАТО ініціальних абревіатур виявилось значно більше, ніж у попередніх наших дослідженнях, наприклад, у нашій кандидатській дисертації, присвяченій дослідженню англійської термінології з робототехніки, на початку становлення якої було виявлено всього 68 ІА [8], серед термінів патентних описів – 130, психології – 149, автомобільного транспорту – 299 [7, с. 278–283], тому ми розглянули детальніше структуру окремо 547 скорочень у статті «Види скорочень англійських термінів офіційної документації НАТО» [5, с. 284–288] і окремо 736 ініціальних абревіатур у цій статті.

У процесі дослідження виявлено такі види ініціальних абревіатур:

Однолітерні ініціальні абревіатури (17), наприклад, *A, Army – сухопутні війська; T, Tracer – траєкторний снаряд; перекладач переданої інформації; радіоізотопний індикатор*, 5 з яких утворені від одиниць виміру, наприклад, *s, second(s) – секунда(-и), V, Volt(s) – вольт*. Абревіатури утворені від одного простого терміна.

У словнику термінів офіційної документації НАТО також використовуються 26 літер англійського алфавіту. Наприклад, *A, Alpha – 1-а літера, U, Uniform – 21-а літера фонетичного алфавіту в збройних силах НАТО* та інші.

Дволітерні абревіатури (70). Більшість цих абревіатур утворені від двокомпонентних термінів, наприклад, *CG, coordination group – координаційна група; AD, air defence – протиповітряна оборона*.

Абревіатури утворюються від складних однослівних, двокомпонентних і трикомпонентних термінів, наприклад, *CT, counter-terrorism – боротьба з тероризмом; контртерористичні дії; TC, team commander – командир загону; SL, sustainability and logistics – забезпечення тривалості дії та тилове забезпечення*. Однослівними вважаємо терміни, утворені від одного слова, а також від двох і більше слів, написаних разом або через дефіс.

Для дволітерних абревіатур характерним є наявність омонімів, які мають від 2 до 5 значень, що вимагає уважного виявлення значення абревіатури на основі контексту, наприклад,

два омоніми аббревіатури *CP*: 1. *CP, counter-piracy* – боротьба з піратством, протидія піратству 2. *CP, capabilities package* – комплекс сил і засобів. Ще одним прикладом може бути аббревіатура *AA* з п'ятьма значеннями: 1. *AA, agent assessment* – оцінка можливостей використання завербованого як агента розвідки. 2. *AA, anti-aircraft* – зенітний, протиповітряний. 3. *AA, Armed Forces, America* – поштовий індекс військово-польової пошти на території Північної і Південної Америки (крім Канади). 4. *AA, assembly area* – район збору / зосередження. 5. *AA, avenue of approach* – шлях підходу; (ймовірний) напрямок руху; маршрут висування до об'єкта.

Як видно із поданих вище прикладів, дволітерні омонімічні ініціальні аббревіатури також утворюються від складних однослівних термінів наприклад, *anti-aircraft*, пропусканням у термінологічному сполученні одного терміна, наприклад, *team* або прийменника *of*. У дволітерній аббревіатурі *SL, sustainability and logistics* – забезпечення тривалості дії та тилове забезпечення пропущений сполучник *and*.

Абревіатури пишуться малими або великими буквами, написаними через косу лінійку або разом, наприклад: *b/l, bill of lading (logistics)* – накладна, коносамент; *BI, Building Integrity Initiative* – ініціатива про зміцнення етичних засад. У другій аббревіатурі пропущена літера від третього компонента терміна *Initiative*.

Трилітерні аббревіатури (378). Шляхи утворення цих аббревіатур подібні до тих, які використовуються для утворення дволітерних аббревіатур. Тобто, більшість аббревіатур побудовані від трикомпонентних термінів, наприклад, *ADC, air defence commander* – командир частини протиповітряної оборони. Для трилітерних аббревіатур характерним є наявність омонімів, що мають від 2 до 3 значень, наприклад: 1. *ADL, advanced distributed learning* – сучасні методи дистанційного автоматизованого навчання. 2. *ADL, Allied Disposition List* – перелік сил і засобів НАТО. Аббревіатура *MRP* має три різні значення, наприклад: 1. *MRP, maintenance of real property* – зміст (технічне обслуговування та ремонт) нерухомого майна. 2. *MRP, manufacturing resources planning* – планування виробничих ресурсів. 3. *MRP, material requirements planning (logistics)* – планування матеріальних потреб (тилове забезпечення).

Ці аббревіатури утворюються від дво- і більше компонентних термінів або складних однослівних термінів, наприклад, *AAA, Anti-Aircraft Artillery* – зенітні артилерійські комплекси, *CRO, crisis-response operation* – операція з реагування на кризу; *DNT, dinitrotoluol* – динітротолуол.

В аббревіатурах *AAM, air-to-air guided missile* – ракета класу «повітря-повітря» та *ASM, air-to-surface guided missile* – ракета класу «повітря-поверхня» початок із двох літер взято із перших однослівних складних термінів *air-to-air, air-to-surface*, літера від другого терміна *guided* пропущена, а наступна літера взята з третього терміна *missile*.

В аббревіатурі *ACI*, утвореній від чотирикомпонентного терміна *area of common interest* – зона спільних інтересів, пропущена літера від прийменника *of*, тоді як в іншій аббревіатурі ця літера присутня, наприклад, *AOC, area of cooperation* – область співпраці. Крім прийменника *of*, в аббревіатурах використовуються перші літери прийменників *on* і *for*, наприклад, *POB, passenger on board* – людина на борту; *RFP, request for proposals* – запит на пропозицію подачі конкурсних пропозицій.

В аббревіатурі *AMF*, утвореній від п'ятикомпонентного терміна *Allied Command Europe Mobile Force* – мобільні сили Вер-

ховного головнокомандування ОЗС НАТО в Європі, пропущені літери від двох слів *Command Europe*, а в аббревіатурі *DAC, deployable air command and control system component* – готовий до розгортання компонент системи повітряного командування та управління – від чотирьох слів, а саме: *and control system component*.

У згаданій вище дволітерній аббревіатурі *SL, sustainability and logistics* пропущена літера від сполучника *and*, яка в аббревіатурі та термінологічному сполученні *AWS, arms & weapons systems* – системи та комплекси озброєнь позначена символом *&*, також пропущена, але є випадки, коли вона відображена у складі аббревіатури, наприклад, *L&R, Logistics and Resources Division* – управління тилового забезпечення і ресурсів.

Перший компонент термінологічного сполучення *commander's required date* виражений іменником у присвійному відмінку, але в аббревіатурі *CRD, commander's required date* – терміни готовності, які встановлюються командиром (командуючим), це не відображено, тоді як в аббревіатурі *EFLs, established financial limits* – встановлені фінансові ліміти множина третього терміна *limits* відображена закінченням *-s* в кінці аббревіатури *EFLs*.

Дуже часто перша літера вже існуючої ініціальної або комбінованої аббревіатури, наприклад, *NATO, VERTREP* входить у склад нової аббревіатури, *NOS, NATO Office of Security* – служба безпеки НАТО; *VOA, VERTREP operating area* – робоча вертолітна зона (для поповнення запасів з повітря).

Трилітерні аббревіатури утворюються не тільки від термінологічних сполучень, але й від назв організацій, конференцій, програм, договорів, конвенцій, ініціатив та ін., наприклад, *WRC, World Radio communications Conference* – Всесвітня конференція з радіозв'язку. *WFP, World Food Programme* – Всесвітня продовольча програма, *CST, Collective Security Treaty* – Договір про колективну безпеку, *CWC, chemical weapons convention* – конвенція про заборону хімічної зброї, *DCI, Defence Capabilities Initiative* – ініціатива про оборонний потенціал.

Чотирилітерні аббревіатури (198). Ці аббревіатури також у більшості випадків утворені від чотирикомпонентних термінів, наприклад, *NATO, North Atlantic Treaty Organization* – Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Північноатлантичний союз, а також від семикомпонентних *ITER, International Test Evaluation Programme for Humanitarian Demining* – міжнародна програма оцінювання випробувань у сфері гуманітарного розмінування, шестикомпонентних *ARRC, Allied Command Europe Rapid Reaction Corps* – корпус швидкого реагування Верховного головнокомандування ОЗС НАТО в Європі, п'ятикомпонентних *APDS, armour piercing discarding sabot projectile* – бронебійний підкаліберний снаряд, трикомпонентних *ACSP, Aircraft Cross-Servicing Programme* – програма взаємного обслуговування літальних апаратів (НАТО), двокомпонентних термінів, наприклад, *COTS, commercial off-the-shelf* – готовий комерційний виріб. Сполучник *and* може бути відображений, наприклад, *CSAR, combat search and rescue* – бойовий пошук і рятування або пропущений в аббревіатурі, *ACCS, Air Command and Control System* – система повітряного командування та управління. В аббревіатурі *OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe* – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), два прийменники і сполучник не відображені, тоді як в аббревіатурі *COTS* літерами представлені прийменник та означений артикль *off-the*.

Серед аббревіатур виявлено ряд акронімів, наприклад, акронім *HALO, high-altitude low-opening parachute technique* – ме-

тод десантування людей (вантаж) з великої висоти із розкриттям парашуту біля поверхні землі; *MALE, medium altitude long endurance (unmanned aerial vehicle)* – середньовисотний БПЛА з великою тривалістю польоту, які відповідають звичайним словам *halo*: 1) гало, кільце навколо планети; сяючий круг (навколо сонця, місяця); 2) ореол, сяйво; 3) вінчик, німб; *male*: 1) чоловік 2) самець.

Перша літера аббревіатури *NATO* входить у склад нової аббревіатури, *NPLOs, NATO Production and Logistics Organizations* – організації виробництва і матеріально-технічного забезпечення НАТО. Множина ключового терміна відображена в аббревіатурі у формі закінчення *-s*. У склад аббревіатур, крім перших літер термінів, прийменників і сполучників, можуть входити також літери від звичайних слів, наприклад, *ROTA, release other than attack* – радіоактивний, біологічний, хімічний викид, не пов'язаний з нападом.

П'ятилітерні аббревіатури (52) утворені від семикомпонентних *PfP/SC, Political-Military Steering Committee on Partnership for Peace* – Виїськово-політичний керівний комітет програми «Партнерство заради миру», шестикомпонентних, наприклад, *ADAMS, Allied Deployment & Movement System* – система розгортання та перевезень НАТО, п'ятикомпонентних *AWACS, Airborne Warning and Control System* – система далекого радіолокаційного виявлення та управління, чотирикомпонентних *EWGBR, early warning ground-based radar* – наземна РЛС раннього попередження (НАТО).

Серед цих аббревіатур виявлені також акроніми, наприклад, *REACT, Rapid Expert Assistance and Cooperation Teams* – група оперативної експертної підтримки та співробітництва; *SHAPE, Supreme Headquarters Allied Powers Europe* – Штаб Верховного головнокомандуючого об'єднаними та озброєними силами НАТО в Європі, які відповідають звичайним словам: *react* 1) реагувати 2) проводити контратаку; *shape* 1) форма; обрис; образ 2) зразок, модель, шаблон 3) стан 4) певна форма, порядок.

Шестилітерні аббревіатури (17) утворені від дев'ятикомпонентних *SIBCRA, sampling and identification of biological, chemical and radiological agents* – відбір проб та ідентифікація біологічних, хімічних та радіологічних агентів, восьмикомпонентних *UNOCHA, United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs* – Управління з координації гуманітарних питань ООН, семикомпонентних, наприклад, *HONLEA, Heads of National Drug Law Enforcement Agencies* – керівники національних установ щодо забезпечення дотримання законів про наркотики, шестикомпонентних термінів *ACROSS, Allied Command Resource Optimization Software System* – програмне забезпечення НАТО для оптимізації ресурсів.

У п'яти- і шестилітерних аббревіатурах виявлено також перші літери вже існуючих аббревіатур, які входять до складу нової аббревіатури, наприклад, *NMCRL, NATO Master Cross Reference List (logistics)* – зведений список; *NMIOTC, NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre* – Навчальний центр НАТО операцій для припинення незаконної діяльності на морі.

Висновки. У процесі дослідження ініціальних аббревіатур в англійських термінах офіційної документації НАТО виявлено, що більшість з них утворюються від багатокомпонентних термінів і складних однослівних термінів.

Виявлено такі особливості їх творення: серед аббревіатур переважають трилітерні (379), менше чотирилітерних (198), значно менше дво- (70) і п'ятилітерних (52) і найменше однолітерних (17); крім однолітерних аббревіатур,

утворених від однослівних термінів, поряд з англійськими термінами офіційної документації НАТО, використовуються 26 літер англійського алфавіту; для дволітерних аббревіатур характерним є наявність омонімів, які мають від 2 до 5 значень, а серед трилітерних лише 2–3 значення. Це вимагає уважного вивчення значення аббревіатури на основі контексту. У решті видів аббревіатур омоніми не виявлені.

Серед чотирилітерних аббревіатур виявлено ряд акронімів, наприклад, *HALO, MALE*, які відповідають звичайним словам, *halo, male*; крім термінів, прийменників *of, on, for*, сполучника *and*, означеного артикля *the* в аббревіатурах використовуються також перші літери загальноживаної лексики різних частин мови; часто перша літера вже існуючої ініціальної або комбінованої аббревіатури входить у склад нової аббревіатури; кількість літер в аббревіатурі не завжди відповідає кількості слів в багатокомпонентному терміні, наприклад, трилітерні аббревіатури утворюються не тільки від трикомпонентних, але й від двокомпонентних, чотирикомпонентних і п'ятикомпонентних термінів або складних однослівних термінів, а шестилітерні аббревіатури утворені від дев'яти-, восьми-, семи- і шестикомпонентних термінів.

Результати цього дослідження використовуються нами під час проведення лекційних і практичних занять із дисципліни «Вступ до галузевого перекладу» для студентів спеціальності 035 «Філологія», а також можуть бути використані для навчання з інших дисциплін цієї спеціальності.

Перспективним є порівняння структури ініціальних аббревіатур англійських термінів офіційної документації НАТО, особливостей їх побудови з такими ж лексичними одиницями інших терміносистем.

Література:

1. Акульшина Н. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Н. Акульшина. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. – К., 2016. – 18 с.
2. Балабін В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 308 с.
3. Дем'янчук Ю. Військова термінологія офіційних документів НАТО: особливості корпусного перекладу / Ю. Дем'янчук // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал / редкол. В.І. Кушнерик та ін. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2017. – Вип. 1 (14). – С. 144–148.
4. Петрухін В. Військовий переклад: стан і перспективи його вивчення в Україні / В. Петрухін // Електронний журнал семінару «Теорія і практика військового і технічного перекладу» кафедри іноземних мов Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ejournal.svirsoft.com/zasidannia/2/dopovidi/Petruhin.doc>.
5. Шуневич Б. Види скорочень англійських термінів офіційної документації НАТО / Б. Шуневич // Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: збірник статей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Полтава, 8–9 червня 2017 р. – Полтава: вид-во «Астрал», 2017. – С. 284–288.
6. Демидяк І. Аналіз структури ініціальних аббревіатур і видів скорочень патентних термінів / І. Демидяк // Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності: Зб. наук. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, курсантів та студентів: Ч. 2. – Львів: ЛДУ БЖД, 2017. – С. 246–247.

7. Шуневич Б. Порівняльний аналіз ініціальних аббревіатур і скорочень англійських терміносистем / Б. Шуневич // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Вип. 12. – Хмельницький: ФОП Бідюк Є.І., 2017. – С. 278–283.
8. Шуневич Б. Структурні і функціональні характеристики англійської термінології з робототехніки: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Львівський державний університет ім. Івана Франка. – Л., 1990. – 215 с.

Шуневич Б. И. Структура инициальных аббревиатур английских терминов официальной документации НАТО

Аннотация. В статье проведён анализ структуры инициальных аббревиатур английских терминов официальной документации НАТО, выявлены особенности их построения. Из исследованных 736 аббревиатур преобладают трёхбуквенные (379), меньше четырёхбуквенных (198) зна-

чительно меньше двух- (70) и пятибуквенных (52) и наименьше одно- (17) и шестибуквенных (17) аббревиатур.

Ключевые слова: структура, инициальная аббревиатура, омоним, акроним.

Shunevych B. Structure of English Initial Abbreviations in NATO Official Documentation

Summary. The aim of the research is to analyze the initial abbreviations structure and outline peculiarities of formation of English terms in NATO official documentation. The material for investigation comprises 736 initial abbreviations. Three-letter abbreviations prevail among the researched ones (379), followed by four-letter ones (198), two-letter ones (70), five-letters ones (52), one-letter (17) and six-letter (17) abbreviations.

Key words: structure, initial abbreviation, homonym, acronym.

Юмрукуз А. А.,
кандидат філологічних наук, викладач
кафедри германської філології та
методики викладання іноземних мов
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

ДИНАМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОСОДІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗГОДИ ТА НЕЗГОДИ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглянуто динамічний компонент просодії як засіб реалізації мовленнєвого акту згоди/незгоди в англійському діалогічному бізнес-дискурсі. Результати проведеного електроакустичного аналізу дозволили констатувати наявність зв'язку між інтенцією згоди/незгоди та відповідними параметрами інтенсивності.

Ключові слова: англійський діалогічний бізнес-дискурс, згода, незгода, параметри інтенсивності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У контексті сучасної антропоцентричної парадигми актуальними вбачаються дослідження зв'язку інтенцій мовця, прагматичної спрямованості його мовленнєвих дій та їхньої репрезентації на мовному рівні. У цьому ракурсі нагальними постають питання просодичних засобів реалізації мовленнєвих інтенцій згоди та незгоди. Англійський діалогічний бізнес-дискурс, у якому згода та незгода виступають інтенціональною спрямованістю та конкретними мовленнєвими діями, як контекст функціонування мовленнєвих актів згоди та незгоди ще не розглядався, що зумовлює актуальність проведення досліджень у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми статті. У сучасній англійській активно вивчаються проблеми мовних засобів реалізації категорії згоди та незгоди. Чимало досліджень присвячено вивченню лексичних, граматичних та синтаксичних особливостей мовленнєвих актів, що репрезентують ці інтенції. Так, у працях І.С. Масленникова, О.М. Ружникової, І.М. Рудик, Т.В. Шумило та інших визначається комунікативно-прагматична специфіка таких мовленнєвих актів, виділяються певні інтенціональні смисли згоди/незгоди, розглядаються лексико-граматичні засоби реалізації відповідних інтенцій в англійській мові тощо. Зокрема, доведено, що мовленнєві акти згоди та незгоди, хоч і можуть бути віднесені до однієї категорії консентності, в комунікативно-прагматичній площині виражають протилежні інтенції, мають різну ілюктивну ціль та утворюють бінарну опозицію із незгодою у якості маркованого елемента [1, с. 27].

У діалогічному бізнес-дискурсі мовленнєві акти згоди значно переважають над актами незгоди, що пояснюється загальною інтенціональною спрямованістю цього дискурсу на досягнення згоди [2, с. 144]. Проте мовленнєві акти незгоди все ж присутні у такому дискурсі і навіть є більш однозначними, ніж у розмовному [4, с. 69]. Аби бути ввічливим та не становити загрози соціальному обличчю співрозмовника, у досліджуваному дискурсі частіше використовуються мовленнєві акти неповної згоди, ніж незгоди [1, с. 35].

Розгляд просодії згоди з позицій конверсаційного аналізу виявив, що висловлювання згоди характеризуються підвищенням мелодійних та динамічних характеристик у порівнянні з ініціалним висловлюванням; тоді як висловлюванням незгоди властиве аналогічне зниження показників цих параметрів [3].

Дослідження просодії мовленнєвого акту згоди в англійському діалогічному бізнес-дискурсі показало, що просодичне оформлення такого мовленнєвого акту зумовлено, по-перше, комунікативно-прагматичною спрямованістю згоди, по-друге, додатковими інтенціональними смислами, а також прагматичною власне діалогічного бізнес-дискурсу, що належить до інституціонального типу дискурсу та характеризується певним ступенем регламентованості та конвенціональності [1].

Отже, питання просодії мовленнєвих актів згоди та незгоди на матеріалі діалогічного бізнес-дискурсу ще не знайшло достатнього висвітлення у відповідних фундаментальних наукових працях, тому ця стаття присвячена дослідженню просодії мовленнєвих актів згоди та незгоди на матеріалі англійського діалогічного бізнес-дискурсу.

Мета роботи полягає у встановленні та порівнянні динамічних характеристик висловлювань згоди та незгоди в англійських ділових діалогічних інтеракціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосереднім матеріалом дослідження виступили 827 мовленнєвих актів згоди та незгоди, з яких 420 мовленнєвих актів згоди та 407 мовленнєвих актів незгоди, екстраговані методом суцільної вибірки з аудіо- та відеозаписів англійських (американський варіант) діалогічних інтеракцій (переговорів, ділових нарад) компанії державного та приватного сектору сфери продажу товарів та послуг. Дикторами виступили чоловіки та жінки віком від 25 до 52 років із вищою освітою. Електроакустичний аналіз, що проводився за допомогою комп'ютерної програми Praat версії 6.0.14, передбачав аналіз окремих динамічних параметрів реалізації дикторів-жінок та чоловіків. В інструментальному аналізі враховувалися такі динамічні характеристики, як:

- діапазон інтенсивності у висловлюванні;
- пікове значення інтенсивності у висловлюванні;
- локалізація максимуму інтенсивності у синтагмі.

Спочатку було проаналізовано діапазон інтенсивності висловлювань згоди та незгоди, відповідно до чого було одержано такі дані (див. табл. 1).

Таким чином, дані електроакустичного аналізу показали, що висловлювання згоди характеризуються ширшим діапазоном інтенсивності, ніж висловлювання незгоди. Як видно із таблиці, верхня межа діапазону значно вища у висловлюван-

нях згоди, у той час як нижня межа у висловлюваннях згоди та незгоди майже однакова. Звуження діапазону інтенсивності у висловлюваннях незгоди відбувалося у 74,5% випадків за рахунок зниження верхньої межі діапазону, у 20,3% – зниження обох меж та лише у 5,2% – зниження нижньої межі діапазону.

Таблиця 1

Середні значення верхньої та нижньої межі діапазону інтенсивності у висловлюваннях згоди та незгоди

Діапазон (дБ)	Висловлювання згоди		Висловлювання незгоди	
	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки
Верхня межа	58,45	48,32	40,05	37,31
Нижня межа	31,28	27,65	30,21	25,56

Аналіз реалізацій дикторів-жінок та чоловіків виявив спільну тенденцію до звуження діапазону інтенсивності у висловлюваннях незгоди. Проте варто відзначити, що середній діапазон інтенсивності дикторів-жінок при вираженні згоди ширший, ніж у чоловіків – 27,17 дБ та 20,67 дБ відповідно. Але у висловлюваннях незгоди, хоч діапазон звузився і в реалізаціях дикторів чоловіків, і жінок, діапазон інтенсивності дикторів-чоловіків виявився ширшим за діапазон жінок – 11,75 дБ та 9,84 дБ відповідно. Як відомо, діапазон інтенсивності корелює з інтенціями впевненості/невпевненості, відповідно до чого можемо припустити, що таке стрімке звуження діапазону під час вираження незгоди дикторів-жінок пов'язане з вищим ступенем непевненості.

Результати електроакустичного аналізу діапазону інтенсивності висловлювань згоди та незгоди проілюстровані на рисунку 1.

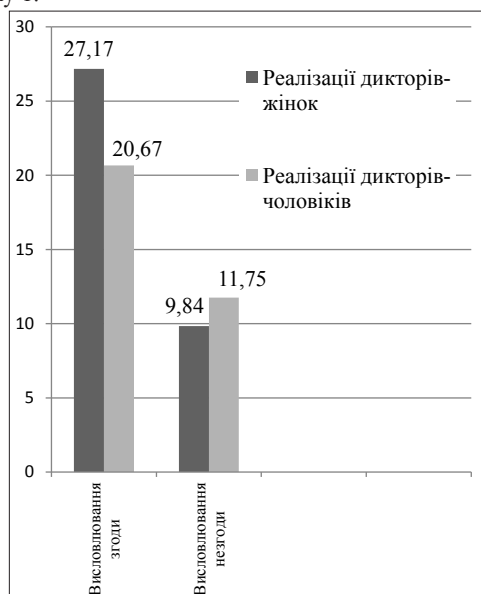

Рис. 1. Середні показники діапазону інтенсивності висловлювань згоди та незгоди (дБ)

Наступним кроком стало дослідження пікових значень інтенсивності у висловлюванні. Результати дослідження пікових значень інтенсивності представлені у таблиці 2.

Як видно з таблиці, пікові значення інтенсивності у висловлюваннях згоди як у жіночих, так і в чоловічих реалізаціях висловлювань згоди є значно вищими за пікові значення інтенсивності у висловлюваннях незгоди. Поряд із цим мож-

на помітити, що показники максимумів інтенсивності під час вираження незгоди у реалізаціях дикторів-жінок знизилися набагато більше, ніж у реалізаціях дикторів-чоловіків – 16,08 дБ та 8,05 дБ відповідно. Це теж може бути пояснено меншою впевненістю жінок у вираженні незгоди в діалогічному бізнес-дискурсі, їхньою схильністю до дотримання принципу ввічливості та, можливо, певними гендерними стереотипами, що присутні у діловій комунікації.

Таблиця 2

Пікові значення інтенсивності у висловлюваннях згоди та незгоди

Діапазон (дБ)	Висловлювання згоди		Висловлювання незгоди	
	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки
Пікове значення інтенсивності	68,43	58,39	52,35	44,30

Окрім цього, нам здалося важливим проаналізувати локалізацію піку інтенсивності в синтагмі, що показало наступні результати (див. табл. 3).

Таблиця 3

Локалізація максимумів інтенсивності у висловлюваннях згоди та незгоди, %

Локалізація максимуму	Висловлювання згоди		Висловлювання незгоди	
	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки	Диктори-жінки	Диктори-чоловіки
1-ий наголошений склад	42,33	41,28	62,31	52,31
ядерний склад	31,21	32,12	21,72	18,75
1-ий наголошений склад + ядерний склад	22,60	21,7	15,34	24,62
інша позиція	3,86	4,90	0,63	4,32

Дані проведеного електроакустичного аналізу показали, як унаочнено в таблиці 3, що у висловлюваннях згоди максимум інтенсивності локалізується переважно у першому наголошеному складі шкали, рідше у ядерному, або розташовується двопозиційно – у першому наголошеному та ядерному складах. Такі показники відмічено в жіночих та чоловічих реалізаціях.

У висловлюваннях незгоди, згідно з отриманими даними реалізацій дикторів-чоловіків та жінок, пікове значення інтенсивності припадає теж на перший наголошений склад, і значно рідше на ядерний склад або займає подвійну позицію. Як видно з таблиці, такі показники спостерігалися як в чоловічих, так і в жіночих реалізаціях, проте можна відмітити той факт, що у жіночих реалізаціях локалізація максимуму інтенсивності на ядерному складі, а також у позиції перший наголошений + ядерний склад була рідшою, ніж у чоловічих реалізаціях. Це можна пояснити також тим, що жінки в бізнес-інтеракціях звучать менш впевнено за чоловіків, особливо під час вираження незгоди. Перенос максимального значення інтенсивності на ядерний або інші склади шкали, як продемонстрували дані досліджень [1, с. 152], властивий впевненим висловлюванням.

Висновки і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, у результаті проведеного електроакустичного аналізу показників інтенсивності у висловлюваннях згоди та незгоди встановлено, що висловлювання згоди характеризуються розширеним діапазоном інтенсивності,

значно вищими показниками пікових значень інтенсивності, розташуванням максимуму інтенсивності на першому наголошеному складі, а також на ядерному складі синтагми. Висловлюванням незгоди властивий вужчий діапазон інтенсивності, нижчі показники максимумів інтенсивності та локалізація пікових значень інтенсивності переважно на першому наголошеному складі. Це пояснюється характером інтенцій, що реалізуються – висловлювання згоди є очікуваними, бажаними у діалогічному бізнес-дискурсі, тоді як висловлювання незгоди становлять загрозу соціальному обличчю співрозмовника та порушують принцип ввічливості; хоч вони і є вимушеними, проте все ж небажаними мовленнєвими діями у такому дискурсі. Аналіз реалізацій дикторів-чоловіків та жінок виявив аналогічні тенденції при оформленні мовленнєвих актів згоди та незгоди, проте деякі кількісні відмінності було зафіксовано у жіночих реалізаціях щодо локалізації пікового значення інтенсивності у синтагмі, що може бути пояснено більшою невпевненістю мовлення жінок у сфері бізнесу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні мелодійних характеристик мовленнєвих актів згоди та незгоди в англомовному діалогічному бізнес дискурсі із залученням аудиторського аналізу.

Література:

- Юмрукуз А.А. Просодія мовленнєвого акту згоди в англійськомовному діалогічному бізнес дискурсі (інструментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.А. Юмрукуз. – Одеса, 2017. – 346 с.
- Bülow A. Negotiation studies / A.M. Bülow // The Handbook of Business Discourse. – Edinburgh: Edinburgh university Press, 2009. – P. 142–154.
- Ogden R. Phonetics and Social Action in Agreements and Disagreements / R. Ogden // Journal of Pragmatics. – 2006. – Vol. 38. – Issue 10. – P. 1752–1775.
- Pomerantz A. Agreeing and Disagreeing with Assessments: Some Features of Preferred / Dispreferred Turn Shapes / A. Pomerantz // Structures of Social Action. Studies in conversational analysis / J.M. Atkinson, J. Heritage (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – P. 57–101.

Юмрукуз А. А. Динамический компонент просодии как средство реализации согласия и несогласия в англоязычном диалогическом бизнес-дискурсе

Аннотация. В статье рассмотрено динамический компонент просодии как средство реализации речевого акта согласия/несогласия в англоязычном диалогическом бизнес-дискурсе. Результаты проведенного электроакустического анализа позволили выявить взаимозависимость между интенциями согласия/несогласия и соответствующими параметрами интенсивности.

Ключевые слова: англоязычный диалогический бизнес-дискурс, согласие, несогласие, параметры интенсивности.

Yumrukuz A. Dynamic component of prosody as a means of expressing agreement and disagreement in English dialogical business-discourse

Summary. The article focuses on the dynamic component of prosody as a means of expressing agreement / disagreement in English dialogical business-discourse. The results of the electro-acoustical analysis prove the correlation between the degree of consent enthusiasm and relevant intensity parameters.

Key words: English dialogical business-discourse, agreement, disagreement, intensity parameters.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бондар Л. В.,*доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Полюк І. С.,***завідувач кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Школяр Л. В.,***доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНКОМОВНИХ ТЕКСТІВ ХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних особливостей франкомовних хімічних текстів та засобів їх передачі українською мовою. Проаналізовано головні способи та тенденції термінотворення у галузі хімічних технологій, структурно-семантичні характеристики термінів у зіставному аспекті, визначено рівень інформативності їх вербально-графічних елементів; висвітлено основні підходи до застосування прийомів та трансформацій, необхідних для здійснення адекватного перекладу.

Ключові слова: хімічні терміни, дериваційні процеси, лексико-семантичний аспект, перекладацькі прийоми та трансформації, франкомовні тексти.

Постановка проблеми. Поглиблення та розширення співпраці України з франкомовними державами у галузі науки та техніки спричиняє нагальну потребу у передачі значного обсягу іншомовної фахової інформації та, як наслідок, у дослідженні прийомів та перекладацьких трансформацій, що дають змогу адекватно відтворити як лінгвістичний, так і екстралінгвістичний аспект повідомлення мови-джерела цільовою мовою, та уможливають зростання професійної комунікативної компетентності, сприяючи ефективному міжкультурному спілкуванню між представниками певної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань мовних характеристик науково-технічних текстів присвячено ряд робіт, зокрема, такі учені, як А.С. Герд, В.П. Даниленко, В.М. Лейчик, Д.С. Лотте, А.В. Суперанська вивчали проблему термінотворення, функціонування термінологічних одиниць; лінгвістичні особливості наукових текстів були предметом аналізу у працях Н.Г. Валєєвої, Н.Г. Красновольської, питання галузевого перекладу перебувало у центрі уваги таких науковців, як Л.М. Алексєєва, Л.І. Борисова, А.В. Боцман, Л.М. Деркач, Ю.І. Лашкевич, В.І. Карабан, Я.І. Рецкер, А.Л. Пумляньський.

Незважаючи на низку пошуків, присвячених висвітленню проблеми перекладу іншомовної науково-технічної літератури, залишається невирішеним питання аналізу лексико-семантичних особливостей франкомовних текстів у галузі хімічних технологій та засобів їх відтворення в українському перекладі.

Таким чином, актуальність наукових розвідок зумовлена загальною спрямованістю сучасного мовознавства та перекладознавства на вивчення мовних явищ у міждисциплінарному контексті, тенденцією до поглибленого аналізу іншомовних наукових текстів різних типів і жанрів у перекладацькому аспекті.

Метою статті є виявлення лексико-семантичних особливостей франкомовних текстів у галузі хімії та визначення основних прийомів та перекладацьких трансформацій, що застосовуються у процесі відтворення їх властивостей українською мовою.

Із метою розв'язання завдань дослідження було використано описовий метод, реалізований шляхом лінгвістичного спостереження над процесом функціонування хімічних термінів у наукових французьких текстах, методи компаративного, структурно-семантичного та перекладацького аналізів, що дали змогу виявити спільні та відмінні аспекти дериваційних процесів у межах обох мов та окреслити найбільш адекватні прийоми перекладу.

Виклад основного матеріалу. Тексти хімічної галузі належать до наукового стилю, що детермінує їх прагматичні, структурні, лексичні та граматичні характеристики. Головною метою створення будь-якого тексту, зокрема науково-технічного, є повідомлення інформації [1, с. 9], обсяг і новизна якої визначають рівень його інформативності. Розглянемо це поняття згідно з концепцією дослідниці Н.В. Чепелевої, яка розрізняє кілька змістових прошарків у висловленні, виділяючи такі види інформації, як: когнітивну, рефлексивну та регулятивну [6, с. 158–163]. *Перша має на меті передачу фактологічних, теоретичних та емпіричних, точних даних. За допомогою другої – відображається точка зору продуцента на перебіг певних процесів, явищ, його суб'єктивне ставлення, може містити експресивне навантаження. До зазначеного інформативного рівня можна віднести також індексальну інформацію, яка віддзеркалює певні характеристики адресанта; на відміну від попереднього прошарку, рефлексивний аспект не завжди знаходить відображення шляхом застосування вербальних засобів, виражаючись імпліцитно. Головною функцією регулятивного плану висловлення є вплив на процес сприйняття та оброблення повідомлення реципієнтом, надаючи йому можливість структурувати*

повідомлення, визначаючи кореляцію між певними елементами, висувати гіпотези щодо розвитку подальшого змісту.

Основним завданням наукової комунікації є передача певної нової інформації реципієнту, отже, хімічні тексти мають високий рівень інформативності, репрезентуючи, перш за все, когнітивний аспект повідомлення, тобто фактологічні та теоретичні дані [5, с. 245], зокрема хімічні та фізичні властивостей елементів й сполук, речовин, їх взаємодії, складу, будови тощо: *L'oxygène libéré par l'action de l'azote sur la silice, permet à la phase X de rester stable au voisinage de cette silice, ce qui confirme des observations antérieures.*

Як зазначалося вище, рефлексивний план повідомлення хімічного тексту не завжди виражається експліцитно: *La réaction est effectuée le mieux dans le chlorobenzène, en présence de pyridine à l'ébullition pendant 30 h.* У наведеному прикладі адресант за допомогою прислівника *le mieux* дає оцінку ефективності певної реакції. Індексальний аспект висловлення може відображатися за допомогою граматичної категорії особи, що виражається особовими займенниками, детермінативами та відносними прикметниками: *Nous présentons les premiers résultats relatifs à l'action de l'oxychlorure de sélénium sur ces mêmes acides propénoïques; la seconde étape de l'évolution chimique de nos échantillons, concerne.* Щодо третього прошарку висловлення, він сприяє ефективному процесу перцепції та обробки інформації, виконуючи також прагматичну функцію: *Cette écriture montre que, conformément à l'observation, le bilan chimique ne fait pas intervenir d'espèces gazeuses, et explique les concentrations élevées d'alumine observées à l'issue des expériences.*

Таким чином, визначення функціональних особливостей інформаційних рівнів франкомовних текстів хімічної галузі є передумовою аналізу лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів їх вираження. Варто зазначити, що вербально-графічні елементи як носії наукової інформації є важливою складовою частиною комунікації, вони можуть мати статус універсальних, не мати чіткої кореляції з певною сферою або бути проблемно-орієнтованими, тобто функціонувати у межах однієї чи суміжних предметних областей [2, с. 104]. З точки зору інформативності зазначені компоненти, тобто графіки, формули, діаграми тощо, можуть мати вищий рівень насиченості, ніж лінійна частина документу [3, с. 93], оскільки вони містять пошукові терміни, виключення яких із зони пошуку можуть призводити до зниження його повноти.

Успішна реалізація комунікативної інтенції продуцента науково-технічного тексту значною мірою визначається чіткістю розмежування понять, позначених вжитими термінами, тому термінологічні лексичні одиниці є основною ознакою наукової комунікації та засобом реалізації лаконічного та точного викладу певного матеріалу. Дериваційні процеси у межах французької та української мов відображають загальні тенденції терміноутворення, яке відбувається у двох головних напрямках – синтетичним (морфологічним) та аналітичним (синтаксичним) способом. Синтетична деривація охоплює такі засоби, як афіксація, парасинтез, основоскладання: *freinage m, m croisement, f décroissance etc.* Значну частку афіксів, що беруть участь у дериваційних процесах, становлять греко-латинські елементи, які мають тенденцію до сполучення з незалежними основами повнозначних слів. Результати аналізу рівня продуктивності засобів терміноутворення дали змогу констатувати домінування явища суфіксації, префіксація займає друге місце, а останнє належить такому спо-

субу терміноутворення, як парасинтез. Оскільки термін є носієм ознаки номінативності, найчастіше спостерігається дериваційна активність субстантивних суфіксів.

Варто підкреслити, що деривати, крім певного лексичного значення, притаманного кожній лексичній одиниці, несуть також категоріальне навантаження, відображене за допомогою словотвірної форманти. Таким чином, похідні слова, утворені додаванням суфіксу *-tion f*, об'єднані однією семою – семою назви процесу, стану, результату, реакції: *extraction, combustion, condensation, réticulation*, які відтворюються, як правило, в українському перекладі лексичними одиницями з суфіксами *-ція, -ація, -ання: реалізація, рафінація, конденсація, згорання* та ін. Значну частку у досліджуваних текстах становлять іменники з суфіксом *-ium*, оскільки він є складовим елементом назв хімічних елементів: *hélium, protium*. Українською мовою зазначені лексичні одиниці перекладаються еквівалентами переважно з суфіксом *-ій*: *calcium – кальцій, sodium – натрій, magnésium – магній, litium – літій*. Терміни, що виражають категорію атрибутивності, зазвичай утворені за допомогою морфеми *-isme: isomorphisme, magnétisme*, що передаються ціловою мовою еквівалентами із суфіксом *-ізм (-изм): магнетизм, ізоморфізм* та французькими суфіксами *-ité, -sion f*, й українським *-ість*, що приєднуються до основ відносних та якісних прикметників: *acidité – кислотність, capacité – здатність, parenté – спорідненість, haptacité – гантичність, précision – точність*. Префіксація є менш продуктивним способом, порівняно з суфіксацією, хоча низка дослідників підкреслює високий рівень активності цього виду деривації. Роль префікса як словотвірної елементи визначається його походженням, у сучасній мові він є препозитивною морфемою, позбавленою незалежного функціонування, яка складає інтегральне семантичне ціле з основою. Значну частку у межах досліджуваної галузі складають елементи греко-латинського походження *-micro-, poly-, auto-, des-*, які у процесі перекладу передаються прямими відповідниками, оскільки значення та форми префіксальних формантів збігаються в українській та французькій мовах: *f polymérisation – полімеризація, f désactivation – дезактивація, f autochimie – автохімія, f microcellule – мікроклітина*.

Явище парасинтезу полягає в одночасному префіксально-суфіксальному терміноутворенні. Парасинтетичні структури у французькій та українській мовах не мають значного поширення, зазвичай за допомогою зазначеного способу утворюються дієслова з абстрактним значенням, найнижчою ж продуктивністю відзначаються іменникові деривати з конкретним значенням: *dépolymériser – деполімеризувати, déshydrater – зневоднити*.

Композиція як засіб словотвору передбачає об'єднання двох чи кількох основ, що породжують недискретну, з формальної точки зору, лексичну одиницю. Складові елементи композиту пов'язані між собою підрядним та сурядним видами зв'язку. На відміну від словосполучення, ці форманти у разі відокремлення певного елементу не демонструють граматичні ознаки свого класу, а дистрибутивний аналіз доводить, що вони поводяться як прості слова з точки зору функціонального аспекту. У хімічних текстах було визначено домінування двох видів парасинтетичних структур: греко-латинських та власне французьких. Перші деривати є складними одиницями, утвореними за допомогою вільних чи залежних конструкцій, другі – способом об'єднання двох чи кількох коренів або основ, які вважаються морфемами «вченого» походження та мають високий рівень продуктивності

у межах термінотворення [4, с. 35]. Французькі хімічні терміни цього типу зазвичай побудовані за такими моделями: N + N, Adj + N, N + Adj, Adv + N: *f électronégativité* – *електронегативність*, *f halochromie* – *галохромія*, *m aminoacide* – *амінокислота*, *m bathochrome* – *батохром*, у процесі перекладу вони відтворюються українською мовою найчастіше за допомогою калькування. До аналітичних термінів належать бінарні та багатокомпонентні сполуки, які графічно є дискретними одиницями. Відповідно до належності слова до певної частини мови основного елемента, можна виділити такі моделі: N+N, N+Adj, Verbe+Adj N+prép+N, N+Adj+prép+N etc. : *m acide trifluoroacétique* – *трифтороцтова кислота*, *m monoxyde de carbone* – *монооксид вуглецю*, *m atome radicale centrée* – *атоמוцентрований радикал*, *f sonoreactions* – *звукохімічні реакції*. У процесі відтворення таких формантів спостерігається зміна кількості компонентів або порядку їх вживання, що вимагає трансформацій додавання, перестановки, калькування. У разі вживання неологізму вдаються або до транслітерації, або до описового перекладу.

Висновки. Терміносистема хімічної галузі є достатньо інтернаціоналізованою, що зумовлюється наявністю значного відсотку формантів греко-латинського походження. Серед засобів термінотворення найпродуктивнішою є суфіксація у межах двох мов, за якою слідує префіксація, парасинтез та основоскладання. Результати аналізу лексико-семантичних особливостей хімічних термінологічних одиниць мови-оригіналу дали змогу визначити ефективні засоби передачі їх значень українською мовою. Найпоширенішими перекладацькими прийомами та трансформаціями, що застосовуються у процесі відтворення франкомовних синтетичних дериватів, є пошук прямого еквівалента, транскодування, калькування. Переклад аналітичних термінів, представлених бінарними та багатокомпонентними сполуками, відбувається шляхом застосування способів калькування, додавання, опущення й експлікації та призводить до зміни числа їх складових елементів та структурування.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні лексико-семантичних характеристик французьких неологізмів і прийомів їх перекладу у текстах суміжних галузей, зокрема таких, як біохімія, біофізика, хімічне машинобудування та геохімія.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – Львів: Вид. центр Львівськ. нац. ун-ту, 2003. – 247 с.

2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 362 с.
3. Володина М.Н. Когнитивно-інформаційна природа терміна (на матеріалі термінології средств масової комунікації) / М.Н. Володина. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 128 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
5. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
6. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодность, интертекстуальность, интердискурсивность: [учебное пособие] / В.Е. Чернявская. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.

Бондарь Л. В., Полюк И. С., Школяр Л. В. Лексические особенности французских текстов химической отрасли и способы их передачи в украинском переводе

Аннотация. Статья посвящена исследованию лексико-семантических особенностей франкоязычных химических текстов и средств их передачи в украинском языке. Проанализированы главные способы и тенденции терминообразования в области химических технологий, структурно-семантические характеристики терминов в сопоставительном аспекте, определен уровень информативности их вербально-графических элементов; освещены основные подходы к применению приемов и трансформаций, необходимых для осуществления адекватного перевода.

Ключевые слова: химические термины, деривационные процессы, лексико-семантический аспект, переводческие приемы и трансформации, франкоязычные тексты.

Bondar L., Polyuk I., Shkolyar L. Lexical features of French chemical texts and ways of their transmission into Ukrainian

Summary. The article is devoted to the study of lexical and semantic features of French chemical texts and means of their transmission into Ukrainian. The main methods of terms formation in the field of chemical technologies, structural and semantic terms characteristics in the comparative aspect have been analyzed, informative level of their verbal-graphic elements has been described; the basic approaches to the use of translation techniques and transformations necessary for an adequate translation have been determined.

Key words: chemical terms, derivative processes, lexical and semantic aspect, translation techniques and transformations, French texts.

Гордієнко Н. М.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України «Київського
політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

Михайленко А. В.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України «Київського
політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»

ТИПОЛОГІЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. Статтю присвячено аналізу типологій такої лексико-граматичної перекладацької трансформації як компенсація, завдяки якій з'являється можливість найбільш рівноцінної передачі змісту оригіналу. У статті задля наочної ілюстрації наводиться загальна таблиця наявних типів даного прийому. За допомогою зіставно-порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу проілюстроване використання компенсації на прикладі перекладу українською мовою роману Льюїса Керролла «Аліса у країні чудес».

Ключові слова: компенсація, еквівалентність перекладу, адекватний переклад, прагматична адаптація перекладу.

Постановка проблеми. Значення перекладу в історії людської культури – величезне, але незаперечним є той факт, що міжмовна трансформація є надзвичайно складним явищем, оскільки у процесі перекладу відбувається не тільки зіставлення різних мовних систем, а й зіткнення різних культур. Завдання художнього перекладу полягає не тільки у передачі змісту, а і у створенні образу. У зв'язку з цим доцільно розглянути такий засіб лексико-граматичних перекладацьких трансформацій як компенсація, завдяки якому втрати, пов'язані з неможливістю передати у повному обсязі функціональне навантаження одиниць оригіналу, можуть відтворюватися у мові перекладу, що надає можливість більш рівноцінної передачі змісту оригіналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід звернути увагу на те, що аналіз останніх досліджень показав, що така перекладацька трансформація як компенсація (завдяки якій саме і досягається адекватний переклад!) не має достатнього висвітлення у лінгвістичній літературі, попри її значення при перекладі художньої літератури. Необхідно підкреслити, що єдиної типології прийому компенсації у теорії перекладу не існує.

Мета статті. Враховуючи той факт, що у працях, присвячених питанням теорії перекладу відсутня системна розробка цієї перекладацької трансформації, була зроблена спроба розглянути різні погляди перекладознавців на застосування компенсації та проілюструвати її різні типи за допомогою зіставно-порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу.

Виклад основного матеріалу. Компенсацією називається такий спосіб перекладу, при якому елементи змісту оригіналу, що були втрачені при перекладі, передаються у тексті якимось іншим засобом, причому необов'язково у тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [3, с. 166]. У працях з теорії перекладу ми знайшли декілька типологій даного прийому. Так, на думку М. В. Якименка, у перекладацькій практиці використовуються

два види компенсації. *Компенсація аналогічним прийомом (повна компенсація)* використовується в іншому місці перекладу щодо позиції мовної одиниці в оригіналі і у найбільш повній мірі забезпечує еквівалентність перекладу. *Компенсація іншими приемами (часткова компенсація)* частіше використовується на місці непереданого прийому оригіналу і поповнює втрати лише частково [5, с. 6]. Я. І. Рецкер оперує термінами *локальна (місцева)* та *тотальна (загальна)* компенсація, які за його типологією є різновидами *семантичної (значеннєвої)* та *стилістичної (експресивної)* компенсації. У випадку семантичної компенсації відтворюється пропущений, непереданий у перекладі компонент задля повноти змісту. Цей вид компенсації застосовується з метою заповнення прогалів, які викликані так званою безеквівалентною лексикою. Це насамперед позначення реалій, що є характерними для країни мови оригіналу і далекі, а іноді навіть незрозумілі у мові перекладу та в умовах іншої дійсності [4, с. 64]. Якщо ці деталі не мають принципового значення, їх опущення не буде відчутною втратою для читача. Але найчастіше перекладачу доводиться шукати шляхи відтворення подібних елементів у перекладі саме за допомогою компенсації. Стилістична компенсація націлена на заміну одного експресивного засобу іншим [4, с. 66]. Такий тип компенсації нерідко застосовується перекладачами художньої літератури, де, звісно, особливо важливо зберегти стилістичні особливості оригіналу. Завдяки прийому компенсації у перекладача з'являється можливість досягнення стилістичної еквівалентності різномовних текстів, оскільки емоційна характеристика та стилістичний компонент значення слова стилістично забарвлює не тільки саме слово, але і висловлення у цілому, що належить до певного типу мовлення. Тому цей компонент може бути відтворений у перекладі іншого слова у межах висловлювання або навіть в одному з найближчих висловлювань, забезпечуючи необхідний ступінь стилістичної еквівалентності. І. С. Алексєєва пропонує розрізняти *позиційну* (переклад фразеологізмів) та *різнорівневу (або якісну) компенсацію* (відтворення втраченого без прив'язки до конкретних слів) [1, с. 168].

У ході проведення заставно-порівняльного аналізу ми помітили, що елементи розмовної мови можуть відтворюватися у тексті перекладу за допомогою стилістичної як локальної, так і тотальної компенсації. Продемонструємо вірність вищенаведених положень на прикладах:

No, tie 'em together first – they don't reach half high enough yet – Oh, they'll do well enough; don't be particular – Here, Bill! catch hold of this rope – Will the roof bear? – Mind that loose slate – Oh, it's coming down! Heads below! (a loud crash) – *'Now,*

who did that? – It was Bill, I fancy – Who's to go down the chimney? – Nay, I shan't! YOU do it! – That I won't, then! [6, p. 20]

– Та ні, треба зв'язати їх спочатку, а то не дістануть! – Дурниці, дістануть! – Ану, Білле, держи мотузку! – А дах витримає? – Обережно, там хитається черепиця! – Ой, падає! Бережіть голови! (Чується гуркіт). – А щоб вас! Хто це наробив? – Хто ж, як не Білл! – Тільки не я! Сам лізь! – І не збираюсь! [2, с. 149].

На даному прикладі ми маємо змогу прослідкувати за застосуванням стилістичної тотальної компенсації розмовної мови. Для того, щоб переклад був якнайбільш ближчим до оригіналу, перекладач додає у переклад притаманні мові перекладу розмовні елементи, при цьому досягаючи природності звучання перекладу для читачів. Наприклад, фраза "Oh, they'll do well enough" у перекладі набуває вигляду «Дурниці, дістануть!», а запитання "Now, who did that?" у перекладі звучить «А щоб вас! Хто це наробив?». На перший погляд може здатися, що переклад нееквівалентний оригіналу, але, насправді, завдяки тотальній компенсації перекладач відтворив упущені раніше у перекладі такі розмовні елементи, як "tie'em", "nay", "sha'n't", "yer honour", "thank ye" і т.ін. Даний переклад дійсно не є еквівалентним на рівні слів, але він є еквівалентним на рівні мети комунікації, а, отже, він є адекватним, а використання прийому компенсації є доречним.

Також Я. І. Рецкер визначає такий тип як *суцільна компенсація*, який застосовується тоді, коли автор навмисне приводить абсурдний порядок слів для того, щоб підкреслити пародійність тексту. А отже, ми говоримо про суцільну компенсацію тоді, коли у перекладі взагалі не може бути словникових відповідників оригіналу. У цих випадках переклад здійснюється за допомогою аналогічних безглузвих абсурдних одиниць мови перекладу. Ті елементи мови оригіналу, що є безглуздими та незрозумілими, повинні залишитися такими ж і у перекладі. Як приклад реалізації суцільної компенсації лінгвісти приводять переклад "A Word on the Annuals" В. Теккерера та переклад Романа Роллана «Кола Брюньон» [4, с. 66-67]. Для наочної ілюстрації типології перекладацької трансформації компенсації ми вирішили скласти загальну таблицю.

Таблиця

Автор	Типологія компенсації
М. В. Якименко	Компенсація аналогічним прийомом (повна компенсація)
	Компенсація іншими засобами (часткова компенсація)
Я. І. Рецкер	Семантична (значеннєва) компенсація: локальна (місцева), тотальна (загальна)
	Стилістична (експресивна) компенсація: локальна (місцева), тотальна (загальна)
	Суцільна компенсація
І. С. Алексєєва	Позиційна компенсація
	Різновірнєва (якісна) компенсація

Під час проведення зіставно-порівняльного аналізу ми прийшли до висновку, що такий тип як *прагматична компенсація* має право на існування, хоча ніхто з лінгвістів не згадує подібний тип у своїх типологіях. Справа у тому, що даний пункт може бути визначений як компенсація з метою прагматичної адаптації тексту перекладу. Він має справу з елементами, які відсутні у мові перекладу, висловами, які потребують компенсації, при цьому має бути враховане розходження мов оригіналу і перекладу, специфічні для ареалу мови перекладу історичні,

соціально-культурні та психологічні фактори, що найчастіше істотно впливають на сприйняття перекладу. Прагматична компенсація пов'язана з усілякими додаваннями, поясненнями, опущеннями і навіть повними замінами фрагментів тексту при перекладі. Враховуючи той факт, що даний тип компенсації має справу з необхідністю адаптації перекладу, ми не можемо говорити про якісь теоретичні положення використання такого типу компенсації, тому що у кожному окремому випадку застосування компенсації продиктоване необхідністю створення такого перекладу, який був би зрозумілим для його рецептора. Проілюструємо дане положення на прикладах.

'Oh, my poor little feet, I wonder who will put on your shoes and stockings for you now, dears? I'm sure I shan't be able! I shall be a great deal too far off to trouble myself about you: you must manage the best way you can; – but I must be kind to them,' thought Alice, 'or perhaps they won't walk the way I want to go! Let me see: I'll give them a new pair of boots every Christmas.' [6, p. 7]

Ніженьки мої милі! Хто ж тепер одягатиме вам панчішки, хто взуватиме туфлі? Я вже не зможу, не дістану! Дбайте про себе, як знаєте. Але треба їх пожаліти, – схаменулась Аліса, – а то вони не схочуть іти туди, куди мені заманеться. Що ж робити?... Ага, я буду дарувати їм нову пару черевиків на кожен **Новий рік!** [2, с. 130-131]

Власне кажучи, заміна Різдва Новим Роком продиктована бажанням перекладача максимально приблизити переклад до сприймання його українським читачем. У даному випадку ми спостерігаємо локальну компенсацію у плані прагматичної адаптації тексту перекладу. Наведемо ще декілька прикладів для ілюстрації даного положення і доведення права на існування такого типу компенсації:

'Well, I hardly know--No more, thank ye; I'm better now--but I'm a deal too flustered to tell you--all I know is, something comes at me like a Jack-in-the-box, and up I goes like a sky-rocket!' [6, p. 20]

– Я і сам не знаю... Ні-ні, досить, дякую, мені вже краще... Тільки голова гуде... Та й не втямив я нічого – щось налетіло на мене, як ураган, і я вилетів звідти, мов ракета! [2, с. 150]

На цьому прикладі ми маємо змогу спостерігати локальну прагматично-семантичну компенсацію, оскільки наші читачі, а тим паче діти, не знайомі з такою специфічною реалією як Jack-in-the-box (іграшка, що прикріплена пружиною, і яка вискакує з коробки, коли кришка відчиняється; суть у тому, що це трапляється дуже несподівано і повинно налякати людину, яка відкрила скриньку), тому перекладач адаптує переклад під українського читача, тим паче, що у нашій мові існує саме порівняння з ураганом.

Як ми помітили під час проведення дослідження, використання семантично-прагматичної локальної компенсації також є доцільним при перекладі мір довжини, оскільки одиниці вимірювання істотно відрізняються у різних країнах, тому застосування такого типу компенсації полягає у перерахуванні в одиниці виміру, що є загальнозживаними у мові перекладу і цілком зрозумілі читачу.

Висновки. Отже, виходячи з результатів зіставно-порівняльного аналізу, ми приходимо до висновку, що засіб компенсації застосовується тоді, коли деякі елементи мови оригіналу з тієї чи іншої причини не мають еквівалентів у мові перекладу і не можуть бути перекладені її засобами. Для того, щоб компенсувати семантичні та стилістичні втрати, які викликані тим, що якась частина речення не може бути перекладеною або не-

повністю перекладеною, перекладач передає ту саму інформацію іншим засобом за допомогою семантичної, стилістичної, прагматичної або суцільної компенсації. Ми можемо з впевненістю стверджувати, що засіб компенсації є ілюстрацією того положення, що існують деталі, які неможливо перекласти, але не існує текстів, які перекласти неможливо. У ході дослідження ми виявили, що для досягнення найвищого рівня еквівалентності при перекладі виникає необхідність враховувати не тільки лексичні, граматичні та синтаксичні особливості вихідного тексту, але також і особливості індивідуальної художньої манери письменника та особливості культури адресата інформації.

Література:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: [учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. Заведений] / И. С. Алексеева – М.: «Академия», 2004. – 352 с.
2. Керролл Л. Алиса у країні чудес / Л. Керролл; пер. з англ. Бушиної. – К.: Веселка, 1976. – 143 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – 2-е изд., испр. – М.: Р.Валент, 2011. – 408 с.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М.: Р.Валент, 2007. – 244 с.
5. Якименко Н. В. Игра слов в английском языке / Н. В. Якименко – К.: Дніпро, 1984. – 48 с.
6. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland. / Lewis Carroll – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1954. – 68 p.

Гордиенко Н. Н., Михайленко А. В. Типология компенсации как виду переводческих трансформаций

Аннотация. Статья посвящена анализу типологий такой лексико-грамматической переводческой трансформации как компенсация, благодаря которой появляется возможность наиболее равноценной передачи содержания оригинала. В статье для наглядной иллюстрации приводится сводная таблица существующих типов данного приема. С помощью сравнительного анализа текстов оригинала и перевода проиллюстрировано использование компенсации на примере перевода на украинский язык романа Льюиса Кэрролла «Алиса в стране чудес».

Ключевые слова: компенсация, эквивалентность перевода, адекватный перевод, прагматическая адаптация перевода.

Hordiienko N., Mykhailenko A. Classification of compensation as a means of translation transformations

Summary. The article is devoted to the analysis of classifications of such translation transformation as compensation, thanks to which adequate translation can be achieved. An attempt to systematize existing classifications of compensation has been made, the results being represented in the summary table. The usage of compensation is illustrated with examples of the translation of Lewis Carroll's novel "Alice in Wonderland" into the Ukrainian language.

Key words: compensation, equivalence of translation, adequate translation, pragmatic adaptation in translation.

*Кузенко Г. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

СЮЖЕТНО-РОЗПОВІДНІ КОМПОЗИЦІЇ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті розглянуто типи автора-оповідача та сюжетно-розповідні комбінації художнього тексту, що зумовлюють численні види смислової, мовленнєвої, тональної, ритмічної комбінаторики художньої оповіді, передають емоційне напруження художнього тексту, а також індивідуальну стилістичну манеру письменника. Процес художнього перекладу передбачає творчу взаємодію індивідуальностей автора оригіналу та перекладача.

Ключові слова: види інформації, тип автора-оповідача, сюжетно-розповідна комбінація.

Постановка проблеми. Науковий аспект художнього перекладу становить знання в галузі лінгвістики вихідного й перекладного тексту, культурних і літературних традицій, обізнаність про особистий і соціальний світ перекладного автора, психологію літературної творчості та інші важливі умови існування художнього твору. Мистецтво художнього перекладу складається з особистої літературної майстерності перекладача, його таланту й здібностей, наявності фонових знань, психологічної готовності до цього виду творчості, а також уміння передбачати літературні потреби читача свого часу в межах міжкультурної комунікації.

Особливістю художнього тексту порівняно з іншими різновидами текстів є те, що художній твір має своєрідну й неповторну організацію мовних засобів, спрямованих на те, щоб справити бажаний вплив на читача. Кожна мова особлива та має свої засоби вираження, притаманні тільки їй. Переклад орієнтується насамперед на повну й адекватну передачу мови оригіналу. Він містить усі імплікації мовного, соціального та культурного просторів [3; 7; 12].

Питання теорії художнього перекладу залишаються актуальним об'єктом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців [1; 4; 8; 11; 13; 15], що зумовлено насамперед бажанням досягнути адекватного перекладу вихідного тексту цільовою мовою.

Мета статті – розглянути типи автора-оповідача та сюжетно-розповідні комбінації художнього тексту, що розкривають індивідуальну стилістичну манеру письменника й спонукають перекладача до творчої взаємодії з ним.

Вклад основного матеріалу дослідження. Художній текст апелює до образного мислення, до здібності людини пізнавати світ образно. Одна з основних відмінностей художнього тексту полягає в тому, що дійсність (точніше, те чи інше її відображення) представлена у вигляді образу. Для художнього перекладу характерний особливий зв'язок між художнім образом і мовною категорією, на основі якої він утворюється. Разом з образністю художню літературу від інших творів відрізняє особлива властивість, яку називають смисловим змістом. Ця властивість важлива для особи перекладача, тому що в зміст слів вкладається те, що змушує читача напружувати уяву, відчувати найголовніше в тексті.

Сучасне розуміння ролі художнього перекладу розглядає його також як особливий вид інформаційної діяльності [10, с. 72], як засіб освоєння світового культурного та інтелектуального простору. Тристоронній зв'язок між автором, перекладачем і читачем, що встановився у сфері художньої літератури, зумовлює множинність міжмовних, а отже, і міжкультурних контактів.

Художні тексти образно відображають світ та комплексно передають різні види інформації – інтелектуальну, емоційну, естетичну [6, с. 54]. Такі тексти відрізняються від логічних текстів ціллю свого створення, характером і способом передачі інформації. Така інформація може здійснювати раціональний, емоційний та естетичний вплив на реципієнта (читача). Цей вплив досягається за допомогою мовних засобів різних рівнів. Для цього використовуються і ритмічна організація текстів, і фоносемантика, і лексична семантика, і граматична семантика, і багато інших засобів. Інформація в художніх текстах може повідомлятися як експліцитно, так і імпліцитно за допомогою різноманітних іносказань (алегорія, символ, алюзія тощо).

Прийнято розрізняти також семантичну та ситуаційну інформації [13]. Семантична інформація перебуває безпосередньо в тексті та фактично прирівнюється до змісту твору. Вона включає інтелектуальну, емоційну, вольову інформації. Ситуаційна інформація – це інформація про ситуацію, у якій було створено художній твір.

Інформація завжди призначається для когось. Часто художні тексти містять інформацію, що не була задумом автора. Прикладом такої інформації може бути інформація про граматичну структуру мови, наявність чи відсутність у мові артиклів тощо. Таку інформацію завжди можна знайти в будь-якому тексті і вона не є метою автора тексту. Перекладача-інтерпретатора насамперед цікавить та інформація, яка призначалася для передачі.

Розуміння цілого тексту неможливе без розуміння його окремих частин. До розуміння перекладач приходить поступово, через послідовне ознайомлення з окремими частинами тексту. Науковці розмежовують комунікативно-релевантну та комунікативно-нерелевантну інформації [11, с. 135–147]. Комунікативно-релевантна інформація обов'язково підлягає передачі в перекладі, комунікативно-нерелевантна взагалі не підлягає або не обов'язково підлягає передачі.

Важливими в перекладознавстві та цікавими для розгляду є також опозиції «інформаційна надмірність тексту – інформаційна неповнота (недостатність) тексту», «інформаційна визначеність (однозначність) тексту – інформаційна невизначеність (неоднозначність) тексту» [14, с. 19]. Розрізняють об'єктивну й суб'єктивну надмірність тексту. Об'єктивна надмірність передбачає використання мовних елементів у синтагматичних ланцюжках, можливість угадування відсутніх або перевернутих із тих чи інших причин мовних елементів, а отже, можливість

розуміння сенсу тексту з пропусками чи спотвореннями (застереженнями, описками, помилками), з порушенням мовленнєвих норм. Суб'єктивна надмірність передбачає використання автором тексту надлишкової кількості мовних елементів (непотрібне багатослів'я, малоінформативні лексеми, слова-паразити).

В інформаційній неповноті/недостатності тексту та чи інша інформація в тексті експліцитно не виражається, проте вважається відомою для адресата. Такі тексти ускладнюють роботу перекладача. Інформаційна визначеність (однозначність) тексту трактується як «єдине розуміння/тлумачення», а інформаційна невизначеність (неоднозначність) – випадок, коли текст має декілька розуміння/тлумачень (інтерпретацій).

У перекладі художнього твору від перекладача очікується, що він володіє тими знаннями вихідного коду, які дають йому змогу розкрити закодовану інформацію. Знання тільки вихідної мови є недостатнім для правильного розуміння оригінального тексту, оскільки інформаційні властивості вихідних мовних одиниць у художньому тексті можуть додатково кодувати скриті конотації, володіння якими є необхідним для адекватного сприйняття всього тексту.

Як показує практика, не кожен перекладач здатний створити інформаційно адекватну аналогію вихідного тексту мовою перекладу. У свідомості перекладача можуть існувати деякі стереотипні тексти, які налаштовують його на певну інформативність вихідного твору.

Відмінності між обсягом інформації вихідного тексту з інформативністю перекладного тексту визначаються досвідом перекладача, його талантом і творчими особливостями, умінням вибирати мовні засоби з урахуванням властивостей перекладної мови та прагматичного аспекту – здібності читача сприймати декодовану інформацію з урахуванням різних культурних, часових, соціальних і політичних особливостей. Якщо перекладач зустрічається з відсутністю ймовірних властивостей або з наявністю «чужорідних» якостей, що виходять за межі стереотипу, то їх кваліфікують як інформаційну недостатність чи надлишковість.

Особливою відмінністю художнього тексту є ступінь активності читача, його співучасть, співавторство в створенні твору, що досягається за задумом автора. У художньому тексті автор апелює до життєвого досвіду читача, розраховує на появу в нього певних асоціацій, домислів. Цьому сприяють і вибір типу розповіді, і присутність у тексті оповідача, і адресованість тексту. Розповідь може вестись від третьої чи першої особи, адресуватись безпосередньо до читача. Вибір особового займенника в художньому тексті є одним із засобів впливу на читача та водночас серйозною проблемою для перекладача.

Кожному типу автора-оповідача (аукторіальний, персональний і персоніфікований) властивий особливий тип мовлення [10, с. 89]. *Аукторіальний автор-оповідач* (у формі «він»), як правило, веде оповідь за допомогою монологічного мовлення. Це власне авторська мова. *Персональний автор-оповідач* (у формі «я») зберігає авторську позицію, мовлення такого автора загалом не виходить за межі літературної мови, може включати лексичні, синтаксичні особливості, характерні для повсякденного мовлення. *Персоніфікований автор-оповідач*, тобто названий ім'ям оповідач, часто виступає замість аукторіального оповідача. У таких творах розповідь може вестись від імені героя, його друзів, родичів тощо.

Жанрово-естетична система розповіді має стійкі способи репрезентації: *епічну, драматичну та ліричну* [11, с. 97]. За

епічних відносин між умовними комунікантами існує дистанція, за драматичних така дистанція відсутня, а за ліричних оповідач ніби зливається з адресатом. У закінченому творі епічне, драматичне, ліричне ставлення утворює естетико-прагматичну якість тексту – епічність, драматичність, ліричність як своєрідні види ідейно-емоційного настрою оповідання.

Епічність називають спокійне, неквапливе споглядання життя в його складності й багатоплановості, широту, неупередженість погляду на світ і його сприйняття як цілісності. *Драматизмом* називають умонастрій, пов'язаний із напруженим переживанням будь-яких суперечностей, що викликають схвилюваність і тривогу. Зрештою, *ліризм* – це піднесено-емоційна налаштованість. Будь-який прозовий твір може бути представлений названими трьома естетичними відносинами, що сприяють створенню більшої глибини, сили та яскравості розповіді.

Художні тексти різняться за структурним різноманіттям. Структуру художнього твору часто називають композицією. Фактично композиція – це спосіб організації тексту. Вона може бути зовнішньою (поділ на глави, розділи, частини, акти тощо) і внутрішньою (художній зміст). Інформація у творі може подаватися лінійно, логічно або, навпаки, хаотично. Змішуються різні хронологічні події, з'являються так звані ретроспективні епізоди.

Композиція змісту художнього тексту може співвідноситися з такими сюжетно-розповідними комбінаціями:

1) прямолінійна розповідь – традиційний спосіб ведення оповіді, де послідовність подій є лінійною;

2) рамкова розповідь – обрамлення розповіді на початку та наприкінці тексту, немов оповідання в оповіданні;

3) переплетена розповідь – події постійно переміщуються в просторі (тривіальність подій, повернення в минуле, забігання в майбутнє тощо). Такий текст широко користується різними планами розповіді, різними комбінаціями всередині тексту та різними видами мовлення. Виникає мовне багатоголосся;

4) контрлінійна розповідь, що характеризується паралельним розвитком двох або декількох сюжетних ліній: а) дві чи декілька сюжетних ліній, не пов'язаних між собою, поєднуються просторово-часовим принципом; б) сюжетні лінії минулого переплітаються з планом вираження, пояснюючи поведінку героя в цей момент, розкриваючи його внутрішній світ;

5) револьверна розповідь, яка допомагає розкрити події з різних позицій, побачити їх очима різних героїв;

6) панорамна розповідь – така композиція, за якої зміна подій імітує немонтажне з'єднання. Оповідач подібно до кінооператора змушує камеру «блукати», щоб зняти об'єкти, рухаючись повз них у тому порядку, у якому вони перебувають у дійсності. Панорама дає змогу показати людину в просторі та одночасно побачити сам простір очима цієї людини [5, с. 158].

Наведені сюжетно-розповідні композиції зумовлюють численні види смислової, мовленнєвої, тональної, ритмічної комбінаторики художньої оповіді, передають емоційне напруження художнього тексту, а також індивідуальність стилістичної манери письменника.

Художньому тексту властива наявність ліричного героя, а також образу автора, який створює внутрішню єдність тексту. Художній текст не може бути об'єктивним, позбавленим авторської позиції, авторського ставлення до героїв, подій, авторської інновації. При цьому не варто змішувати образ автора з образом оповідача, від особи якого ведеться розповідь. В одного й того ж автора твори написані від особи чоловічої чи

жіночої статі, оповідач може бути позитивним або негативним героєм, і за спиною кожного з них автор із власним ставленням до нього, персонажів та до всього, що відбувається, автор, який веде опосередковану розмову із читачем. Часто така прихована розмова виявляється важливішою, ніж описувані події.

Характерною рисою художнього перекладу є яскраво виражена національна забарвленість змісту й форми. Художні тексти характеризуються високим ступенем національно-культурної та часової зумовленості. Незважаючи на те, чи прагне цього автор, художній текст завжди відображає особливості того народу, представником якого є його творець та мовою якого він пише, представником того часу, у якому живе. Крім того, автор може свідомо вводити національно-культурні реалії, що асоціюються з певним часом у житті народу. Національна специфіка текстів виникає неминуче вже тому, що мова зберігає в собі національну історію й культуру, історично сформовані особливості в сприйнятті та відображенні навколишнього світу. Це проявляється в наявності сталих порівнянь, мовних метафор, епітетів, метонімічних номінацій. Окрім постійних, уже закріплених у мові асоціацій, у мовленні завжди присутні слова-одноденки, зрозумілі тільки в контексті сьогодення. Письменники часто вводять їх у мовлення сучасних персонажів, щоб останні звучали психологічно достовірно та впізнавано. Проте їх значення дуже швидко забувається, і такі слова стають справжньою проблемою як для носіїв мови, так і для перекладачів.

Будучи частиною національної культури, будь-який художній твір спирається на певну літературну художню традицію, без знання якої неможливе розуміння твору. Автор може використовувати алюзії, посилаючи читача до фактів іншої культури, знання яких є ймовірним для читача. Художній текст допускає безліч прочитань, безліч тлумачень, високий ступінь невизначеності у творі, що є результатом використання полісемії. Прочитання художнього тексту залежить від національно-культурного стереотипу, індивідуального складу читача, його особистого сприйняття, читацького досвіду. Чим більший досвід прочитання художніх творів, тим вищий відсоток закладеної автором інформації стає помітним для читача. Розуміння прочитаного залежить також від розуміння авторської концепції. Неправильно сприйнята концепція змушує зовсім інакше сприймати прочитане. А якщо читач оригіналу є водночас перекладачем, то неправильно сприйнята ним ідея твору призведе до нав'язування хибної концепції.

Перекладач починає своє знайомство з художнім текстом-оригіналом саме з форми, через неї осягає зміст і відтворює його в перекладі, підшуковуючи для нього відповідну форму. Таким чином, завдання перекладача полягає у виявленні змісту в усій повноті та відновленні його в новій формі. Перекладач художнього тексту виступає в двох іпостасях – отримувача тексту-оригіналу та відправника тексту-перекладу. У кожному із цих амплуа перекладач виконує безліч функцій, до нього висувається низка специфічних вимог. Він читає та сприймає твір не як звичайний читач, а як носій іншої культури, оцінює зрозумілість/незрозумілість, звичність/незвичність як змісту, так і форми.

Доля майбутнього перекладу залежить від правильного розуміння тексту перекладачем, рівня його компетенції як читача вихідної й цільової мов, здібності оцінити міжкультурні розбіжності. Якщо перекладач не побачив у тексті всі закладені варіанти його прочитання, неправильно зрозумів реалію, авторську концепцію, то жоден отримувач перекладу, наскільки б підготовленим читачем він не виявився, не зможе знайти їх

у тексті та зрозуміти авторську концепцію, оскільки перекладач просто не закладе їх у текст перекладу. Щоб уникнути таких неприємностей, перекладач художньої літератури повинен чудово знати вихідну мову, літературу, історію, культуру народу, бути знайомим із творчістю, системою поглядів та естетичних цінностей автора, володіти технікою художнього письма.

У процесі художнього перекладу відбувається творча взаємодія індивідуальностей автора оригіналу та перекладача. Стосунки між перекладачем та автором можуть бути кардинально відмінними, інколи досить схожими. Перекладач недосвідчений, який недостатньо володіє рідною мовою, а отже, не може виявити власної індивідуальності, тяжіє до буквалістського копіювання тексту – і зазнає поразки. З-під його пера виходить антихудожній, немічний твір. Перекладач-суб'єктивіст, який прагне відтворити оригінал відповідно до власної психологічної настанови, а не до настанови його автора, «підминає» під себе індивідуальність автора першотвору та перемагає його. Він дає читачеві новий твір, який має з оригіналом спільну назву й декілька деталей, проте не є відображенням оригіналу.

Однак існує також третій варіант стосунків між перекладачем та автором: талановитий перекладач, який має власну індивідуальність, скеровує її на те, щоб якнайглибше зрозуміти та якнайповніше втілити засобами рідної мови оригінал. Він свідомо підпорядковує свою індивідуальність особі автора оригіналу, як актор підпорядковує свою поведінку на сцені задуму автора постановки. Він усвідомлює себе як провідника ідей та образів першотвору, з якими прагне познайомити співвітчизників. Такий підхід перекладача до свого завдання – єдино правильний [3].

Багато двомовних письменників зазначають, що, перекладаючи власні твори, їм доводиться фактично писати твір заново, урахувавши ментальність нового читача. Таким чином, письменник, ставши на місце перекладача, створює «новий оригінал».

З одного боку, вихідний текст – це знакове відображення авторської думки, що набуває самостійного статусу. З іншого боку, вихідний текст переосмислюється, перероджуючись завдяки цьому в нову матеріально виражену думку, відчужену від автора та сформовану у свідомості перекладача. Щоб твір продовжував «жити» в новому мовному середовищі, перекладач має прийняти на себе функції автора та відтворити творчий процес його створення, заповнивши новими асоціаціями, які викликали б нові образи, властиві цій мові. Проте перекладач не вільний, на відміну від автора твору, у вираженні свого «я», оскільки його творчість направляється авторським задумом і ситуацією перекладу. Тому процеси сприйняття й розуміння перекладачем тексту, що підлягає перекладу, є суб'єктивними в тому плані, що його особистість не тотожна особистості автора. Особистість перекладача неминуче позначається на перекладі.

Переклади, здійснені різними перекладачами, та переклади, виконані в різні історичні періоди, відрізняються інколи значною мірою один від одного. Стилистична, літературознавча чи лінгвістична інтерпретація різних перекладів дає змогу зрозуміти їх жанрову приналежність і функціонування в загальному контексті культури, проте не розкриває причини їх появи та існування. Ці причини пояснюються психологічними відмінностями.

Власні установки й характеристика перекладача зумовлюють етап інтерпретації тексту. До цієї характеристики відносять приналежність перекладача до відповідної культури та частково літературної традиції, його особисте творче й естетичне

кредо, зв'язок із власною епохою, а також завдання, яке він ставить перед собою. Перекладач повинен передати засобами мови перекладу ту атмосферу й емоціональність, той інформаційний потенціал, який закладений в оригіналі, проте передати з функціонально-семіотичною точністю. Перекладач є автором новоствореного тексту, а тому відносини «автор – текст» у традиційному розумінні цілком можна екстраполювати в площину відносин «перекладач – текст перекладу» [8, с. 27]. Таким чином, може бути проведена паралель між діяльністю перекладача та письменника. Перекладач має розуміти прагматичний і соціолінгвістичний фактори ситуації, що впливають на вибір ним мовностилістичних засобів для тексту перекладу.

Висновки. Таким чином, процес художнього перекладу передбачає творчу взаємодію індивідуальностей автора оригіналу та перекладача. Особливістю творчої особистості перекладача є прагнення виявити не себе, а автора. Чим краще перекладач робить свою справу, тим менше він помітний. Успіх перекладача художньої літератури, як відомо, буде залежати не тільки від близькості його перекладу до оригіналу, а й від естетичної сили перекладу. У талант перекладача входить здатність домогтися в нових умовах того ж враження, яке здійснює оригінал у своїх умовах. Переклад має цінуватись нарівні з оригінальною творчістю, а діяльність перекладача – нарівні з діяльністю автора.

Література:

- Бевз Н.В. Переклад як культурний феномен: герменевтико-комунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Н.В. Бевз. – Х., 2010. – 20 с.
- Березина В.В. Переклад – міст між мовними світами? (на підґрунті філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера / В.В. Березина // Філософська думка. – 2009. – № 1: Феноменологія сьогодні. – С. 43–53.
- Бойко Л.Б. К вопросу об отражении картины мира в переводе / Л.Б. Бойко // Проблемы семантики и прагматики. – Калининград, 1996. – С. 13–18.
- Борисова Е.Б. Художественный образ в английской литературе XX века: типология – лингвопоэтика – перевод: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки»; 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е.Б. Борисова. – Самара, 2010. – 42 с.
- Бреус Е.В. Курс перевода с английского языка на русский / Е.В. Бреус. – М.: Р. Валент, 2007. – 320 с.
- Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В.С. Виноградов. – М.: МГУ, 1978. – 172 с.
- Войнич И.В. Стратегии лингвокультурной адаптации художественного текста при переводе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.В. Войнич. – Пермь, 2010. – 20 с.
- Галева Н.Л. Перевод в культуре: уточнение статуса и понятий / Н.Л. Галева // Критика и семиотика. – Новосибирск: НГУ, 2006. – Вып. 9. – С. 24–35.
- Гарбовский Н.К. Перевод как художественное творчество / Н.К. Гарбовский // Вестник Московского университета. Серия 22 «Теория перевода». – 2010. – № 3. – С. 4–16.
- Гачечиладзе Г.Р. Художественный перевод и литературные взаимосвязи / Г.Р. Гачечиладзе. – М.: Советский писатель, 1980. – 255 с.
- Казакова Т.А. Художественный перевод: в поисках истины / Т.А. Казакова. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. – 224 с.
- Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: [навч. посібник] / В.В. Коптілов. – К.: Юніверс, 2003. – 280 с.
- Кузьмина Н.А. Феномен художественного перевода в свете теории интертекста / Н.А. Кузьмина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.quebec.ru/Translation/Page3.htm>.
- Кухаренко В.А. Текстовые категории в оригинале и переводе художественного прозаического произведения / В.А. Кухаренко // Перевод как процесс и как результат: язык, культура, психология: сб. науч. трудов. – Калининград: Калининградский гос. ун-т, 1989. – С. 14–24.
- Лановик М.Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії: автореф. дис. ... докт. филол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / М.Б. Лановик. – К., 2006. – 39 с.

Кузенко Г. Н. Сюжетно-повествовательные композиции художественных текстов как переводческая проблема

Анотация. В статье рассмотрены типы автора-рассказчика и сюжетно-повествовательные композиции художественного текста, обуславливающие многочисленные виды смысловой, речевой, тональной, ритмичной комбинаторики художественного повествования, передающие эмоциональное напряжение художественного текста, а также индивидуальную стилистическую манеру писателя. Процесс художественного перевода предполагает творческое взаимодействие индивидуальностей автора оригинала и переводчика.

Ключевые слова: виды информации, тип автора-рассказчика, сюжетно-повествовательная комбинация.

Kuzenko H. Plot-narrative combinations of belles-lettres texts as a translation problem

Summary. The article deals with types of author-narrator and narrative combinations of belles-lettres texts that determine numerous types of semantic, speech, tonal, rhythmic combinatorics of fiction narration, transmit the emotional stress of such texts, as well as the individual stylistic style of the writer. The process of literary translation involves creative interaction between the individual of the author of the original and the translator.

Key words: types of information, type of author-narrator, plot-narrative combination.

*Mykhaylenko V. V.,
D.Sc., prof.,
Dept. of Translation and Philology
King Danylo University*

ON POLIFUNCTIONAL NATURE OF HEDGES IN DISCOURSE

Summary. The objective of the present paper is twofold: (1) to describe functional semantics of the hedge expressed by the pseudo-performative clause with the personal pronoun “I + verb (mental)” in the ST within the framework of Functional Semantics and Discourse-Analysis and, second, to specify its transformation and transposition into the TT in the framework of contrastive semantics. The analysis of the corpus of 114 text fragments retrieved from the novel “The Firm” by John Grisham and the *think* verb distribution, i.e. its lexical-grammatical and lexical-semantic combinability gives us a possibility to draw its definition “to have as an intention” which points to the transposition of the *I think* – performative matrix into the *I think* –informative matrix and therein the speaker’s information (idea, point of view) turns the matrix into the *I think*- deliberation or approximation. Thus the lexical meaning of the verb *think* in the *I think* speech act undergoes a functional-semantic shift.

Key words: hedge, functional semantics, discourse, translation, polisemantic, polifunctional.

Introduction. A hedge is a marker of uncertainty in language and draws scholars’ attention to the information that encoded in it: G. Lakoff, 1972; J.G. Zuck, 1986; / P.G. Meyer, 1997; R. Rabadan, 2005; M.R. Ataei, L.Sadr, 2006; Gomez Fortanet, 2010; Gunther Kaltenboeck, 2010; Isabel Verdaguer, 2010; F. Salager-Meyer, 2012; O. Yagız, 2014; M. Samaie et al., 2014; D. Sipka, 2015; Ronza Abu Rumman, 2015 and others). The purpose of this paper is to discuss hedging within the framework of functional semantics and discourse-analysis. The origins of the term “hedge” go back to 1970s and to G. Lakoff who first introduced the term in 1977 to denote independent lexical items with the capacity to make things ‘fuzzier’ [15, p. 195]. Primarily, hedging referred only to expressions such as *kind of*, *sort of* or *rather* which could be used to, for example, modify a degree of membership [15, p. 195–6]. As G. Clemen points out, G. Lakoff was mainly concerned with the logical relationships of words and the semantic aspect of hedges and did not consider context to be important for hedges to reveal their meaning but saw hedges as independent lexical items with the capacity to make things “fuzzier” [4, p. 236–238]. A number of linguists developing G. Lakoff’s ideas have generally adopted a broader view on hedging in the pragmatic semantic framework [Mauranen, 2004; R. Rabadan, 2005; M.R. Ataei, L. Sadr, 2006; G. Fortanet, 2010; F. Salager-Meyer, 2012; O. Yagız, 2014; M. Samaie et al., 2014; D. Sipka, 2015 and others].

Hedging is used by speakers to convey certainty or doubt towards a statement and show the degree of their confidence. By using hedges, speakers allow their addressees to evaluate the truth value of the assertion. This study examines the type and frequency of hedges expressed by the “pseudo-performative” matrix “*I think*” and its functional semantic structure in the ST and the TT [20, p. 357]. A corpus of 114 text fragments was selected from the novel by John Grisham “The Firm” and its Russian translation by Yuriy G. Kiriak.

The objective of this study is twofold, first, to see how “pseudo-performative” sentences as hedges functioning in the Source Text and, second, to define their transformation in the Target Text.

State of the art. G. Lakoff [15, p. 213] paved the way to the introduction of hedges into pragmatics by stating that obviously hedges interact with felicity conditions for utterances and rules of conversation and mentioning the possibility that hedges may act on as performatives. B. Fraser developed the concept of “hedged performative”, i.e., that performatives may be hedged by modal verbs, as in English “I must advise you that...” [9, p. 187–190]. Hedging is a communicative strategy which enables speakers to, for example, soften the force of their utterances [22, p. 188], in order to make them more acceptable to the interlocutor. Over the years, hedging has been studied from various viewpoints which mostly emphasize the pragmatic aspects of hedging in interpersonal communication, V. Namsaraev suggests a functional classification of hedges which reflects various language levels – a word, a sentence, a communicative marker, an illocutionary device, a protection unit, etc. [21, p. 68–69]. Our research is based on the assumption that the “pseudo-performative” matrix “*I think*” is a functional semantic unit which meaning is polisemantic with the hedging component is primary.

The limited numbers of studies undertaken in the area of contrastive studies have shown that there are some variations in the use of hedges across languages [10, p. 109–110]. Hedging is most commonly expressed by lexical verbs (e.g. appear, believe), epistemic adverbs (e.g. possibly, apparently), epistemic adjectives (e.g. likely, possible), and modal verbs (e.g. may, should). The surface forms of hedges can range from single lexical items to 6 syntactic structures. Hedges also may appear alone or in clusters and get their meaning from context and therefore it is not possible to make any “lists of hedges” [4, p. 243; 22, p. 190]. There are two types of hedges: those that affect the truth-conditions of propositions – approximators, and shields, which do not affect the truth-conditions but reflect the degree of the speaker’s commitment to the truth-value of the whole proposition, cf.: Hübler’s comprehensive analysis of understatements and hedges both used for expressing ‘indetermination’ [1]. In this study, the analysis is based on the comparison between the “pseudo-performative” sentences as hedge in the ST and its transform in the TT. Hedges are also studied within discourse analysis which enables the investigation of the context as well.

Investigation. Hedging has come to designate a manifestation of language by means of which speakers take precautionary measures to protect themselves from the negative effect of their sayings or to protect themselves or their interlocutors from any harm to the concept of face caused by their utterances.. Explicit performative utterances are those whose illocutionary force is made explicit by the verbs appearing in them. The first-person pronoun and present tense verb form represent a performative matrix, while others cannot.

One way of conveying interpersonal messages in spoken interaction is hedging, a communicative strategy which enables speak-

ers to, for example, soften the force of their utterances [22, p. 188]. Lexical verbs with modal meanings, mainly the so-called speech act verbs used to perform acts like evaluating, assuming or doubting rather than merely describing: the epistemic *seem* and *appear*, also *believe*, *assume*, *suggest*, *estimate*, *tend*, *think*, *argue*, *indicate*, *propose*, *speculate*, *suppose*, etc. [7, p. 63]. Mental verbs in the performative matrix act somewhat differently than active verbs. Some of the main differences are: (1) most of them are not used in progressive tenses; (2) when they (for instance, see, hear, smell) are used in the progressive, their meanings may be different from when they're used in the simple tenses; (3) while mental verbs can be used with *-used to* to talk about past habits, they cannot be used with *would* to talk about past habits; (4) they are usually used with the present perfect rather than the present perfect progressive to talk about states that started in the past and continue to the present. The definition of the Dominant lexeme "THINK" of the Semantic domain of "Mental verbs" in the English language, for instance, the Cambridge Dictionary reveals its definition: (a) to believe something or have an opinion or idea; (b) to have a low opinion of someone or something (think + not); (c) to use the brain to decide to do something; (d) to use the brain to plan; (e) something, solve a problem, understand a situation, etc.; (f) to think very carefully about something; (g) to automatically say what you are thinking. Cf. Merriam Webster details it: (a) to form or have in the mind; (b) to have as an intention; (c) to have as an opinion; (d) to regard as: *consider*; (e) to reflect on: *ponder*; (f) to determine by reflecting; (g) think what to do next; (h) to call to mind; *remember*; (i) to devise by thinking – usually used with *up*; (j) to have as an expectation: *anticipate*; (k) to center one's thoughts on; (l) to form a mental picture of; (m) to subject to the processes of logical thought; (n) to exercise the powers of judgment, conception, or inference: *reason*; (o) to have in the mind or call to mind a thought; (p) to have the mind engaged in reflection: *meditate*; (q) to consider the suitability; (r) to have a view or opinion; (s) to have concern – usually used with *of*; (t) to consider something likely: *suspect*. They all can constitute the Semantic domain of "Mental verbs" in the English language where they are classified into micro domains according to their definitions: (1) to think or think about carefully and at length: *chew on* (or *over*), *cogitate*, *consider*, *contemplate*, *deliberate*, *entertain*, *excogitate*, *meditate*,

mull, *muse*, *ponder*, *reflect*, *revolve*, *ruminant*, *study*, *think out*, *think over*, *think through*, *turn over*, *weigh*; (2) to use the powers of the mind, as in conceiving ideas, drawing inferences, and making judgments (*cerebrate*, *cogitate*, *deliberate*, *ratiocinate*, *reflect*, *speculate*); (3) to view in a certain way: *believe*, *feel*, *hold*, *sense*; (4) to regard in an appraising way: *believe*, *repute*, *suppose*; (5) to have an opinion: *believe*, *consider*, *deem*, *hold*, *opine*. (Informal) *figure*, *judge*; (6) to renew an image or thought in the mind: *bethink*, *mind*, *recall*, *recollect*, *remember*, *reminisce*, *retain*, *revive*; (7) to form mental images of *conceive*, *envisage*, *envision*, *fancy*, *fantasize*, *image*, *imagine*, *picture*, *see*, *vision*, *visualize* (Merriam Webster). When used epistemically as hedging elements these verbs express the speaker's strong belief in the truth of the utterance or, on the contrary, the speaker's unwillingness to vouch for understanding the utterance as more than a personal opinion. The analysis of the corpus of 114 text fragments retrieved from the novel and the *think* verb distribution, i.e. its lexical-grammatical and lexical-semantic combinability, gives us a possibility to draw the definition of *think*: "to have as an intention" which points to the transposition

of the *I think* – performative matrix into the *I think* –informative matrix and therein the speaker's information (idea, point of view) turns the matrix into the *I think* – *uncertainty* or approximation. Thus, the lexical meaning of the verb *think* in the *I think* speech act undergoes the a functional-semantic shifts.

In the process of the discourse analysis we have selected "I think – speech acts and their functional-semantic variants, the I-position can be also filled with *We* inclusive, cf.:

1. I think Milligan's there now, probably scuba diving and calling it business. «Думаю, Миллиган сейчас там, скорее всего, развлекается подводным плаванием и называет это своим бизнесом».

2. "I think I've seen him," Mitch said. «По-моему, я его видел».

3. If you think you can take your million and ride into the sunset, you're a fool.

«Если ты решил, что можешь прихватить с собой свой миллион и раствориться в закате, то ты явно сошел с ума».

4. There was some kind of an explosion on a boat, and we think they drowned. «На их лодке что-то взорвалось, и мы думаем, что они утонули».

5. We suspect that most of the associates know, but it's hard to tell. «Мы считаем, что большинство сотрудников тоже в курсе, но об этом судить труднее».

Think is one of the six primitive mental predicates in the Natural Semantic metalanguage theory [10, p. 109–110] and thinking is a basic mental concept [8; 29, p. 105–105]: "All the world's languages would appear to have at least one word referring to general mental activity unavailable to external observation, such as English think" [8, p. 15]. *Think* is the most generally used mental verb with the most general meaning. Verbs which refer to mental processes usually involve a human participant, which is the "Cognizer" and the object of the mental process, the "Phenomenon" or "Topic" to report one's or somebody else's opinion [11]. All these sentences express 'uncertainty', or vagueness, or approximation, or "doubt" The I-speaker is Singular, the We-speaker, despite its plural form is Singular representing a group of speakers. The verbs *believe*, *feel*, *guess*, *hope*, *imagine*, *suppose* *suspect*, *understand*, *wonder* used in the slot of "Think" can form the Semantic domain of "Mental verbs" in John Grisham's discourse, e.g.:

6. I think we'll all live ten years longer. «Думаю, все мы проживем теперь лет на десять больше».

7. You guys catch them occasionally, about one percent of the time, I believe. «Ваши люди ловят их чисто случайно, где-то примерно один процент от общего числа, как мне кажется».

8. I feel like I've known you for years. «У меня такое впечатление, что мы уже давно знакомы».

9. I guess he told you about me. «Видимо, и вам рассказал обо мне».

10. I hope you're right. «Надеюсь, что ты окажешься прав».

11. I don't imagine Western Kentucky is much of an academic school, – Lamar blurted with a stupid grin, and immediately wished he could take it back. Lambert and McKnight frowned and acknowledged the mistake. «Не думается мне, что колледж в Кентукки был из разряда лучших, – неосторожно вырвалось у Ламара вместе с пренебрежительной усмешкой. Он тут же пожалел об этом, но было поздно. Его коллеги неодобрительно шевельнули бровями, давая понять, что заметили промах». Here the speaker's personal opinion expressed by a hedge: *I don't imagine* caused a negative abrupt reaction on the part of the addressee as well as the committee members.

12. And I suppose the lawyer would be severely punished. It might cost a partnership. «Не думаю, что найдутся желающие выяснять это на собственном опыте».

13. I suspect I'm being watched very closely. «Думаю, что замной внимательно следят».

14. Good morning. I was kinda wondering if you folks were still here. «Доброе утро. Я, того, решил посмотреть, не уехали вы еще?»

15. I don't understand, Mitch. Why are they so generous? «Не понимаю, Митч, почему они так щедры?»

The given "I think" pseudo-performative matrix introduces the speaker's vague or uncertain personal opinion [33, p. 597–600; 9, p. 187–188] aimed at providing his/her personal interpretation of some shared information.

In the present paper we intend to investigate the lexical equivalence of the English mental verb 'think' -- the Russian verb 'думать' in the parallel corpora [27, p. 297]. It will help us to further specify the differences in the bilingual dictionaries. In the Russian encyclopedic dictionaries the verb 'думать' is defined as (1) обдумывать что или о чем, мыслить, судить, заключать про себя; полагать, выводить, ожидать; намереваться, хотеть; заботиться, печься; думать с кем, советоваться сообща или замышлять (Даль); (2) полагать, держаться какого-н. мнения; считать виновным в чем-н., подозревать (прост.); иметь намерение (Ожегов); (3) мыслить, обдумывать, предполагать, полагать, надеяться (Ефремова); and (4) «думать», полагать, судить (Фасмер). Among the given constituents we do not find any direct nomination common with the English 'uncertain, approximate, doubt' which could function as true hedging. In the Russian semantic domain «думать» we can distinguish four basic micro domains: (1) полагать, считать, чаять, мнить, мыслить *иметь мнение*; (2) размышлять, мыслить, раздумывать, помышлять; (3) намереваться, собираться, предполагать, располагать, рассчитывать, мыслить; (4). подозревать, кажется. At first sight, English and Russian micro domains closely correlate, however, the constituents consider «полагать», *deliberate* «обдумывать», *intend* «намереваться» can be relative equivalents. Henning Weigand call it 'isomorphism' of the SL and the TL polysemic lexemes [32, p. 1-10]. Although the first meaning of *think* that comes to mind is that of mental activity or cogitation, but English *think* has a broader semantic coverage than the Russian verb «думать» with various components which are not always easy to delimit, since they have fuzzy boundaries. The corpus analysis of the data shows the polysemy of *think*. The range of its components may need to be identified by means of contextual cues or extra-linguistic knowledge. *Think* is a highly polysemous verb, see: English and Russian dictionary entries, its components can be classified into two main classes: (1) expressing cogitation and (2) expressing opinion. Thus, the investigation of the meaning of the verb *think* «думать» has brought us to the dead alley – a registered definition and fixed classifications which unable to pinpoint meaning of the verb *think* «думать» in the context. 53 cases of *think* are registered in the corpus he English and some of the entries are 'inextricable from the Russian cultural context (6 cases of *think* are omitted in the Russian text [32, p. 119–120]. The translator used the Russian mental verbs like *быть уверенным, казаться, сомневаться, бояться, считать, быть похожим, надеяться, знать, предполагать*, etc.

Finding the right Russian equivalents for the English mental verb "think" is a challenging activity. Likewise to get into the author's choice of the verb to express his/her intention is next to im-

possible without its context. From our point of view the parallel text analysis, in our case the Source Text and the Target Text is the way out. Though, the authenticity of the author's intention much depends on the translator's proficiency level of Language and Culture – in the original and translated texts. We have suggested considering the lexical meaning of the verb to revealing its componential structure in ST and the TT [28, p. 59]; then modeling a semantic domain in the both languages to search for equivalents. Equivalence is commonly established that the ST and TT words supposedly refer to the same thing in the real world, i.e. on the basis of their referential or denotative equivalence. The ST and TT words are considered to be equivalent when they cause the same or nearly the same associations in the minds of the native speakers of the two languages (pragmatic equivalents), their connotative meanings are used in the same or nearly the same contexts (text-normative equivalents) [3, p. 96–99; 17, p. 3–5], e.g.:

16. Plus, I think it costs more to entice the top people to Memphis. «Потом, я думаю, заманить профессионала в Мемфис действительно стоит дороже».

17. I don't think my wife would understand either. She's out of town, though. «Не думаю, что и моя жена с готовностью приняла бы эту ситуацию».

18. I still don't believe it. I'm numb, paralyzed. I shudder at the thought of seeing Marty's wife and the kids. I'd rather be lashed with a bullwhip than go over there.

«Мне по-прежнему не верится. Столбняк напал. Становится нехорошо, как подумую о его жене и детях».

19. I guess you want me to believe you boys can protect me for the rest of my life.

«Как я понимаю, вы хотите, чтобы я поверил тому, что вы сможете меня защитить на всю мою оставшуюся жизнь?»

20. I hope you're right. «Надеюсь, что ты окажешься прав».

21. I don't understand. If they were talking serious, why the boy? Why have another set of ears around? «Не понимаю. Если у них серьезный разговор, то зачем им еще парень? Для чего пара лишних ушей».

These examples (16–21) illustrate the traditional lexical equivalence of the English verb *think* → Russian *думать*; English *believe* → Russian *верить*; English *guess* → Russian *понимать*; English *hope* → Russian *надеяться*; English *understand* → *понимать*. Some variations appear either due to the translator's resorting to the semantic domain, or intra- and extra-context, or his/her professional flair, in some complicated cases the translator's professional flair and experience take the upper hand, for instance: *I think / I don't think* → *по-моему*, where one can see the transformation of the clause syntactic structure into the adverb used as introductory or parenthetical word, however, the functional-semantic component of the personal deliberation or uncertainty is retained.

At present in translation theory there is a turn of focus from language system to text or discourse. This shift resulted in narrowing the scope of the term of equivalence to intertextual relation [32, p. 119–120]. There are also several cases of lexical transformation, see: (1) *think* → *предпочитать, бояться, знать, надеяться, считать, казаться, решать, сомневаться, верить, быть похожим*; (2) *believe* → *казаться*; (3) *feel* → *иметь впечатление*; (4) *suspect* → *казаться, думать, считать, быть убежденным*; (5) *wonder* → *решать*. There are cases of morphological transformations when a mental verb is substituted by the modal adverb: *guess* → *верно, видимо, suppose* → *видимо, guess* → *верно, видимо*; or by the modal verb *think* → *должно быть*; or the indicative form is substituted by

the subjunctive one: I think → Я предпочел бы; As for syntactical transformations the subject in the original matrix “I think” → думаю is omitted due to its redundancy—the flexion of the Russian verb refers to the 1st person singular present; I think → по-моему; I think → думаю; I think → похоже; I think → боюсь; I think → должно быть. Hedging allows speakers to manipulate both factivity and affect inviting readers to draw inferences about the reasons their use” [29, p. 107], cf.: Coates’ assumption that “epistemic modality is always a hedge” [5, p. 49] Our analysis has identified the epistemic modality feature in the semantics of *I think* with the dominant hedging feature in the English text. V. Namsaraev says that hedges differ from epistemic modality in their close correlation in “pragmatic dimension of language” [21, p. 66–67]. Here is again a philosophical question: “What is primary – modality or hedging?” Our assumption is that it depends upon the focus of research and its end-goal, for our paper a hedging component is primary and modal is the secondary one, though in the long run we must admit the expansion of the functional semantics of hedging units.

“I think” and its synonyms in John Grisham’s discourse are clear-cut hedging devices revealing the speaker’s personal vague opinion which contradicts the present state of affairs shared by others. Our findings prove the fact that the registered mental verbs denote personal view which draws the attention of interlocutors to the matter under discussion; see the illustration (11) as an infallible evidence of the given inference.

Conclusion. The use of hedging, sometimes also called a tentative language or a vague language, is the most complicated to interpret out of its discourse. The functional semantic structure of the pseudo-performative *I think* as a hedge includes the component of epistemic modality which together with components of pragmatic softener, communicative cooperation and approximation make the unit polisemantic and polifunctional. It also softens or reduces certainty / probability of the event under discussion. In the ST and the TT this hedge functional semantics is mostly equivalent, expressing the same degree of certainty. In the rest of cases it is more personalized and degree of vagueness is much stronger in the TT.

Our research has identified that in the English text pseudo-performative *I think* and its synonymic structures are used in the hedging role retaining their secondary component of an epistemic modality feature and revealed the common and differentiative means of expression in the English Text and the parallel Russian Text. *Think* and *думать* are generally considered to be direct equivalents and two-thirds of the occurrences of *think* have been translated as *думать*.

We have also attempted to determine whether English hedging strategies are rendered by equivalent hedges into Russian. The analysis has been carried out on a corpus made up of John Grisham’s novel and its translated counterpart.

The pseudo-performative *I think* has to be further considered in greater detail due to its frequency (41312 occurrences in the BNC) which needs its functional semantic mapping.

References:

- Ataei M.R., Sadr L. A Cross-Cultural Genre Study on Hedging Devices in Discussion Sections of Applied Linguistic Research Articles / M.R. Ataei, L. Sadr // Proceeding of the Conference of Pan Pacific Association of Applied Linguistic. 2006. – Pp. 42–57.
- Abu Rumman Ronza. Hedging in Political Discourse: Evidence from the Speeches of King Abdullah II of Jordan / Ronza Abu Rumman, G. Rabab’ah // Prague Journal of English Studies. – 2015. – Vol. 4. – Issue 1. – Pp. 157–85.
- Baker Mona. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / Mona Baker, Gabriela Saldanha. – London and New York: Routledge, 2009. – 704 p.
- Clemen G. The Concept of Hedging: Origin, Approaches and Definitions / G. Clemen // R. Markkanen, H. Schröder (eds.). Hedging and Discourse. – Berlin. New York: Walter de Gruyter, 1997. – Pp. 235–248.
- Coates J. The Expression of Root and Epistemic Possibility in English / J. Coates // J. Bybee, S. Fleischman (eds.). Modality in Grammar and Discourse. – Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins, 1991. – Pp. 55–66.
- Fetzer A. Hedges in Context: Form and Function of sort of and kind of / A. Fetzer // G. Kaltenböck, W. Mihatsch, S. Schneider (eds.). New Approaches to Hedging. – London: Emerald, 2010. – Pp. 9–49.
- Fortanet G. I think: Opinion, Uncertainty or Politeness in Academic Spoken English / G. Fortanet // RAEL: revista electrónica de lingüística aplicada. – 2010. – Vol. 3. – Pp. 63–84.
- Fortescue M. Thoughts about Thought / M. Fortescue // Cognitive Linguistics. – 2001. – Vol. 12. – Issue 1. – Pp. 15–45.
- Fraser B. Hedged Performatives / B. Fraser // P. Cole, J.L. Morgan (eds.) Syntax and Semantics. – New York: Academic Press, 1975. – Pp. 187–190.
- Goddard C. Talking about Thinking across Languages / C. Goddard // Cognitive Linguistics. – 2003. – Vol. 14. – Issue 2/3. – Pp. 109–140.
- Halliday M.A.K. Systemic Background / M.A.K. Halliday // J.D. Benson, & W.S. Greaves (eds.). Systemic Perspectives on Discourse (Vol. 1). – Norwood, NJ: Ablex. 1985. – Pp. 1–15.
- Hubler A. Understatements and Hedges in English / A. Hubner. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1983. –ix. – 192 p.
- Hyland K. Hedging in Academic Writing and EAP Textbooks / K. Hyland // English for Specific Purposes. – 1994. – Vol. 13. – Issue 3. – Pp. 239–256.
- Kaltenboeck G. et al. New Approaches to Hedging / G. Kaltenboeck, W. Mihatsch, S. Schneider. – London: Emerald, 2010. – 324 p.
- Lakoff G. Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts / G. Lakoff // Proceedings of the 8th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. – Chicago: Linguistic Society, 1972. – Pp. 183–228.
- Lyons J. Semantics / J. Lyons. – Cambridge: CUP, 1977. –xvi. –376 p.
- Markkanen R., Schroeder H. Hedging and Discourse: Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts / R. Markkanen, H. Schroeder. – Berlin. New York: Mouton de Gruyter, 1997. – 280 p.
- Mauranen A. Hedging in Language Reviser’s Hands / A. Mauranen // R. Markkanen and H. Schroeder (eds.). Hedging and Discourse: Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts. – Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1997. – Pp. 115–133.
- Meyer P.G. Hedging strategies in written academic discourse: Strengthening the argument by weakening the claim / P.G. Meyer // R. Markkanen, H. Schröder (eds.). Hedging and Discourse: Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts. – Berlin. N.Y.: Walter de Gruyter, 1997. – Pp. 21–41.
- Mykhaylenko V.V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / V.V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk: IFKDGUL, 2015. – 527 p.
- Namsaraev V. Hedging in Russian Academic Writing in Sociological Terms / V. Namsaraev // R. Markkanen, H. Schröder (eds.). Hedging and Discourse. – Berlin. New York: Walter de Gruyter, 1997. – Pp. 64–80.
- Nikula T. Interlanguage View on Hedging / T. Nikula // R. Markkanen, H. Schröder (eds.). Hedging and Discourse. – Berlin. N.Y.: de Gruyter, 1997. – Pp. 83–114.
- Rabadán R. Corpus-based contrastive analysis for translation: semantic values of –ing forms and translational options into Spanish / R. Rabadán // E. González-Álvarez and A. Rollings (eds). Studies in Contrastive Linguistics. – Santiago de Compostela: U. de Santiago de Compostela. – 2005. – Pp. 471–480.

24. Salager-Meyer F. Imprecision and Vagueness (Hedging) in Today's Medical Discourse: Courtesy, Coyness or Necessity? / F. Salager-Meyer // *The ESPecialist*. – 1993. – Vol. 14. – Issue 1. – Pp. 1–15.
25. Salager-Meyer F. I Think that Perhaps You Should: A Study of Hedges in Written Discourse / F. Salager-Meyer // T. Miller (ed.). *Functional Approaches to Written Text: Classroom Applications*. – Washington: USIA, 2012. – Pp. 105–118.
26. Samaie M., Fereshteh K., Mahnaz B. The Frequency and Types of Hedges in Research Article Introductions by Persian and English Native Authors / M. Samaie et al. // *Procedia (Social and Behavioral Sciences)*. – 2014. – Vol. 98. – Pp. 1678–1685.
27. Simon-Vandenberg A.M. I think and its Dutch Equivalents in Parliamentary Debates / A.M. Simon-Vandenberg // S. Johansson and S. Oksefjell (eds). *Corpora and Cross-Linguistic Research Theory, Method and Case Studies*. – Amsterdam: Rodopi: 1998. – Pp. 297–317.
28. Sipka D. *Lexical Conflict: Theory and Practice* / D. Sipka. -- Cambridge: CUP, 2015. – 266 p.
29. Skelton J. How to Tell the Truth in the British Medical Journal: Patterns of Judgement in the 19th and 20th Centuries / J. Skelton // R. Markkanen, H. Schröder (eds.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. – Berlin, N.Y.: De Gruyter, 1997. – Pp. 42–63.
30. Verdaguer I. A Corpus-Based Contrastive Study of Mental Verbs. *Lengua, traducción, recepción* / I. Verdaguer // *Language, Translation, Reception. To honour Julio-César Santoyo*. – León: Universidad de León. 2010. – Pp. 663–713.
31. Viberg A. Towards a Lexical Profile of the Swedish Verb Lexicon / A. Viber // *Sprachtypologie und Universalienforschung*. – 2006. – Vol. 59. – № 1. – Pp. 103–129.
32. Westheide H. Equivalence in Contrastive Semantics. The Effect of Cultural Difference / H. Westheide // Edda Weigand (ed.). *Contrastive Lexical Semantics*. – Amsterdam. Philadelphia: J.Benjamins, 1998. – Pp. 119–138.
33. Wierzbicka A. Precision in Vagueness: The Semantics of English “Approximatives” / A. Wierzbicka // *Journal of Pragmatics*. – 1986. – Vol. 10. – Pp. 597–614.
34. Yagiz O., Demir C. Hedging Strategies in Academic Discourse: A Comparative Analysis of Turkish Writers and Native Writers of English / O. Yagiz // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2014. – Vol. 158. – Pp. 60–268.
35. Zuck J. G., Zuck L. V. Hedging in News writing / J.G. Zuck // S.-A.M. Cornu, J. Van Parijs, M. Delahaye. L. Baten (eds.). *Selected Papers from the Fifth European Symposium on LSP*. – Oxford: Oxford University Press, 1986. – Pp. 172–180.

Михайленко В. В. Про поліфункціональну природу персонального дискурс-ампліфікатора

Анотація. Персональний дискурс-ампліфікатор, або хедж-маркер невизначеності, привертає увагу мовознавців завдяки інформації, закодованої у ньому. Мета цієї статті – описати функціональну семантику «псевдо-перформативної» матриці з особовим займенником “I + verb (mental)” у мові джерела та мові перекладу з позиції функціональної семантики та дискурс-аналізу. Визначено, що псевдо-перформатив *I think* та його синонімічні структури виконують головну роль персонального дискурс-ампліфікатора, при цьому зберігає другорядну функцію епістемічної модальності у МД і МП та вирізняє свої загальні та диференційні функції в англійському та російському паралельних текстах.

Ключові слова: хедж (особистий дискурс-ампліфікатор), функціональна семантика, дискурс, переклад, полісемантичний, поліфункціональний.

Михайленко В. В. О полифункциональной природе персонального дискурс-амплификатора

Аннотация. Персональный дискурс-амплификатор, или хедж-маркер неопределенности, привлекает внимание лингвистов благодаря информации, закодированной в нём. Цель данной статьи – описать функциональную семантику псевдо-перформативной матрицы с личным местоимением “I + verb (mental)” в ЯО и ЯП с позиции функциональной семантики и дискурс-анализа. Определено, что псевдо-перформатив *I think* и его эквиваленты выполняют основную роль персонального дискурс-амплификатора, при этом сохраняют вторичную роль функции маркера эпистемической модальности в ЯИ и ЯП и имеют общие и дифференциальные функции в английском и русском параллельных текстах.

Ключевые слова: хедж (персональный дискурс-амплификатор), функциональная семантика, дискурс, перевод, полисемантический, полифункциональный.

*Набережнева Т. Є.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теорії та практики перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ БАНКІВСЬКОЇ ГАЛУЗІ: ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД

Анотація. У статті розглянуто можливість застосування дискурсивного підходу у перекладознавчих дослідженнях із галузевого перекладу, зокрема перекладу в банківській сфері. Проаналізовано вплив, який має переклад термінів на когерентність дискурсу, а також взаємодію різномовних дискурсів у процесі перекладу та її результат.

Ключові слова: галузевий переклад, переклад у банківській сфері, дискурсивний підхід, когерентність дискурсу.

Постановка проблеми. Зміна ключових акцентів у вітчизняних перекладознавчих дослідженнях із субститутивно-трансформаційного на комунікативно-діяльнісний та, зрештою, дискурсивний аспект, передусім, охопила розвідки з художнього перекладу, що цілком виправдано творчим характером цього процесу, який нелегко укласти у прокрустове ложе категорій еквівалентності та адекватності. Водночас у студіях зі спеціального перекладу, тобто перекладу текстів певної галузі знань, що має свою спеціальну термінологічну номенклатуру, увага дослідників і далі здебільшого сконцентрована на граматичних, лексичних та стилістичних особливостях мов, а також визначенні перекладних відповідників. Однак, розглядаючи процес перекладу фахових текстів, необхідно враховувати не лише лінгвістичні, але й соціальні, культурні чинники, що є визначальними для перекладу як діяльності, а отже, дослідження спеціального перекладу потребує широкої контекстуалізації, яку саме й забезпечує дискурсивний підхід.

У спробі поєднати комунікативно-діялісну та традиційну субститутивно-трансформаційну моделі перекладу, розробити інтегративний дискурсивний підхід вбачають один з перспективних напрямків розвитку теоретичних перекладознавчих досліджень [1, с. 49–50; 2]. Актуальним він видається і для галузевого перекладу, хоча тут, як слушно зауважує Т.Р. Кияк, важливо розрізняти дискурси за їхнім об'ємом: об'ємний художній дискурс і значно вужчий за об'ємом фаховий [3, с. 86–87]. Зрозуміло, що й фахові дискурси мають різний об'єм: ширший – у суспільних, вужчий – у технічних галузях знань.

Переклад текстів банківської галузі є одним із малодосліджених видів спеціального перекладу у мовній парі «англійська ↔ українська», хоча попит на банківський переклад в Україні незмінно високий. Посилення глобалізаційних процесів у фінансово-кредитній галузі і, як наслідок, виникнення транснаціональних структур, глибша інтегрованість української банківської системи до світової, значна кількість банків з іноземним капіталом (наприкінці 2017 р. в Україні налічується 38 банків з іноземним капіталом із 88 діючих [4]) та збільшення клієнтів-нерезидентів зумовлюють зростаючу потребу української банківської галузі в якісному письмовому та усному перекладі різномовних текстів. Суспільний запит на банківський переклад зумовлює актуальність досліджуваної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність теми дослідження доводять також останні публікації, присвячені банківському дискурсу.

Через свій конфіденційний статус значна кількість банківських текстів недоступна для відкритого аналізу у лінгвістиці та перекладознавстві, тому передусім об'єктом дослідження стають рекламні та PR-тексти цієї галузі, які стали привертати більше уваги після світової фінансової кризи 2008 р. Особливості використання семіотичних ресурсів у мультимодальних текстах банківського дискурсу розглядають, використовуючи принципи та положення соціальної семіотики, що тісно пов'язана з критичним дискурс-аналізом [5]. Останній видається одним із найпопулярніших методів для дослідження професійної комунікації у соціокультурному контексті. При цьому до нього та інших лінгвістичних методів аналізу тексту дедалі частіше звертаються й у розвідках із банківської справи, економіки, менеджменту, визнаючи діалектичний взаємозв'язок мови та інших елементів соціального життя.

Вимоги споживачів до більшої прозорості у діяльності корпорацій, зокрема банків, та розвиток засобів електронної комунікації вже давно зруйнували межі між внутрішніми та зовнішніми сторонами їх функціонування. Так, певні документи, які були призначені суто для внутрішнього користування працівниками, тепер є елементом публічного дискурсу. Предметом одного з останніх досліджень таких PR-текстів стали дискурсивні стратегії банків, використані для саморепрезентації [6].

Активно продовжують вивчати термінологію галузі, створювати та оновлювати термінологічні бази та словники, з'являються розвідки з методики навчання банківської термінології [7; 8].

Однак у перекладознавстві банківський переклад та особливості його здійснення досліджено мало і спорадично, здебільшого у межах фінансового перекладу, проблематика якого також потребує більш системного вивчення.

Метою статті є аналіз окремих дискурсивних чинників, що діють у процесі перекладу текстів банківської галузі.

Виклад основного матеріалу. Банківський дискурс входить до ієрархічно зорганізованого інституційного комунікативного простору, основними одиницями виміру якого є різні види дискурсів, що структурно поділяють на підвиди. Банківський дискурс, власне, можна вважати одним із підвидів бізнес-дискурсу, зміст та суб'єкт якого стосуються діяльності банку як суспільно-економічного інституту.

У межах інституційного комунікативного простору дискурси тісно взаємодіють між собою. Так, бізнес-дискурс, а відповідно, і його підвиди, пов'язаний із такими видами та підвидами дискурсів, як юридичний дискурс, рекламний дискурс, інтернет-дискурс, дискурс переговорів тощо. Цю взаємодію можна яскраво проілюструвати поширеною у когнітивістиці схемою

риб'ячої луски [9]. Спробу типології банківського дискурсу представлено, наприклад, у дисертаційній праці, присвяченій лінгвопрагматичному потенціалу PR-жанру у просторі банківського дискурсу. Дослідниця вирізняє у банківському дискурсі дві сфери інституційного спілкування: діловий та соціально-інформаційний дискурси, які, у свою чергу, поділяє на рекламний дискурс та PR-дискурс [10, с. 6–7]. Мабуть, коректніше було б назвати ці складові частини різновидами банківського дискурсу, як-от банківський діловий дискурс, банківський рекламний дискурс тощо. Ці різновиди формуються зазвичай у сфері взаємодії двох або більше дискурсів, що, безумовно, впливає на їхні лексичні, синтаксичні, стилістичні особливості.

Одним із результатів такої взаємодії може бути термінологічне багатоголосся, використання синонімічних термінів, які переважають у тому чи тому дискурсі. Скажімо, в англійськомовному банківському дискурсі натрапляємо на синонімічні терміни *individual*, *private individual*, *natural person*. Усі три позначають людину як учасника правових відносин, на відміну від організації, створеної в установленому законом порядку. Близьким за значенням є власне банківський термін *personal customer* – фізична особа, яка є клієнтом банку.

Розглянемо особливості їх використання у текстах банківського дискурсу. За онлайн-словником юридичних термінів Black's Law Dictionary, *individual* – це “a single person as distinguished from a group or class, and also, very commonly, a private or natural person as distinguished from a partnership, corporation, or association”. У цій самій словниковій статті зазначено: “this restrictive signification is not necessarily inherent in the word, and that it may, in proper cases, include artificial persons” [11]. Таким чином, термін *individual* у поодиноких випадках може позначати не тільки фізичну, але й юридичну особу. Термін *individual* часто вживають, протиставляючи одну особу групі осіб, наприклад, *Who we help: Individuals and Families, Professionals, Entrepreneurs, Charities* (<https://www.barclays.co.uk>), або зазвичай протиставляючи фізичну особу юридичній: *Our services include a premier team, priority service and a black premier debit card for qualifying individuals* (<https://www.barclays.co.uk>).

Диференційною семою терміна *private individual* є «непосадова особа». Пор.: *She asked whether the provisions applicable in defamation trials varied according to whether the plaintiff was a senior official, a civil servant or a private individual*. Однак у банківському дискурсі ця сема зазвичай нейтралізується, і термін використовують зі значенням «людина як учасник цивільних відносин»: *Eligible deposits are deposits held by private individuals and charities* (<https://international.lloydsbank.com>).

Юридичний термін *natural person*, згідно зі словниковою дефініцією, має значення “a human being, naturally born, versus a legally generated juridical person” [11]. Цей термін є повним відповідником українського юридичного терміна «фізична особа». В оригінальних англійськомовних текстах, зорієнтованих на споживача, клієнта банку, термін *natural person* трапляється вкрай рідко. Водночас його використовують у банківському юридичному дискурсі, наприклад, у законодавчих текстах, текстах договорів: *Deposits of any amount that qualify for protection under the Deposit Guarantee Scheme from natural persons and SMEs, have a higher priority ranking in insolvency than the claims of ordinary unsecured creditors* (<https://www.gov.uk/government>); *For purposes of this Agreement “Consumer” means a natural person who owns an account with respect to which Online*

Banking is requested primarily for personal, family or household purposes (henrystatebank.com/online-banking-agreement/).

Як і в останньому прикладі, термін *natural person* зазвичай використовують для визначення та класифікації інших термінів, зокрема, терміна *individual*: *The term “individual” means a natural person; The term “individual” encompasses only natural persons*.

У текстах, зорієнтованих на споживача, домінують терміни *personal customer*, *individual*, *private individual*. Під впливом англійськомовного дискурсу відбулися зміни в українськомовних банківських текстах. Якщо ще десять років тому, презентуючи свої продукти споживачам, для найменування клієнтів банки використовували юридичні терміни *фізична особа* та *юридична особа*, то тепер в описі банківських продуктів більшість поділяє клієнтів на *приватних осіб / приватних клієнтів* та *бізнес*. Ці терміни співвідносяться з англійськими *private individual / personal customer* та *business* і, вочевидь, увійшли до банківського дискурсу як результат перекладацької діяльності. Таке звертання до клієнта виправдано, передусім, з точки зору маркетингових технологій, оскільки, на відміну від сухих та знеособлюючих юридичних термінів, воно демонструє значущість та цінність клієнта для банку, підвищує його статус.

Інколи вплив англійськомовного дискурсу простежується виразніше. Так, Ощадбанк оновив назви розділів на своєму сайті за зразками відомих європейських, британських, американських банків. Продукти, які пропонує банк, описані у розділах, що позначають різні види банківського обслуговування залежно від виду клієнта: *особистий, малий та середній бізнес, корпоративний*, а також *premium banking* (<https://www.oschadbank.ua/ua/>). Останній подано без перекладу, мабуть, щоб наголосити на престижності послуг такого типу та якості банківського обслуговування, як у найкращих європейських банках. Пор.: типові назви розділів на банківських сайтах англійською – *personal, business, corporate, premium / premier banking*.

Наближеність змінених українських термінів до англійських полегшує переклад з української англійською мовою, допомагає уникати випадків, коли перекладач не диференціює синонімічні англійські відповідники за типом тексту, в якому їх використовують, що призводить до порушення узусу, а зрештою – когерентності дискурсу у комунікативному просторі цільової мови, до якої входить перекладний текст, як-от: *We are glad to inform you on the introduction of a new deposit for natural persons; The bank offers you to get acquainted with our loans for legal entities* (приклади з перекладного банківського рекламного дискурсу). Саме дискурсивний чинник впливає на вибір терміна: вживання юридичних термінів *natural persons* та *legal entities* у назвах банківських продуктів не є характерним для банківського рекламного дискурсу. У перекладі ці терміни доцільно замінити на *personal customers* та *businesses* відповідно.

Альтернативним варіантом перекладу назв банківських продуктів може бути продиктована узусом конструкція «прикметник + іменник». Тобто *депозити для фізичних осіб* або *депозити фізичних осіб* передають англійською як *personal deposits*, за аналогією перекладаємо інші продукти та послуги банку – *кредити фізичних осіб – personal loans*, *банківське обслуговування фізичних осіб – personal banking*, *кредити для юридичних осіб* або *кредити юридичних осіб – business (corporate) loans*, *депозити юридичних осіб – business (corporate) deposits*.

Термін *юридична особа* у текстах, зорієнтованих на споживача, варто відтворювати контекстуальними відповідниками

business або *corporate customers*. Оскільки банки пропонують різні види продуктів для малого та середнього бізнесу, який об'єднують в одній категорії – *business, commercial banking*, і для великих корпорацій – *corporate, corporate banking*, то перекладачеві необхідно залежно від контексту розрізняти (наприклад, *business deposits* та *corporate deposits*). Зауважимо, що термін *business* має ширше значення, може виступати гіперонімом для *corporate customers*. Пор.: *We provide corporate banking services to businesses with an annual turnover of over £6.5 million* (<https://www.barclayscorporate.com/>).

Натомість в англійськомовному банківському юридичному дискурсі переважає термін *legal entity*, зрідка – *artificial person, juridical person, juristic person*, що важливо брати до уваги, здійснюючи й переклад.

Висновки. Таким чином, заради забезпечення когерентності дискурсу, а перекладний текст має увійти до наявного комунікативного простору цільової мови, переклад здійснюють з урахуванням семантичних та граматико-комбінаторних зв'язків та відношень, в основі яких лежить спільність їх функціонально-семантичного значення в рамках дискурсу. Перспективним видається подальше дослідження шляхів досягнення когерентності дискурсу у перекладі, зокрема, у банківській галузі.

Література:

1. Цвиллинг М.Я. Исчерпала ли теория перевода свои возможности? / М.Я. Цвиллинг // Вопросы филологии. – 2002. – № 1. – С. 48–50.
2. Щигло Л.В. Интегративный подход до моделювання процесу перекладу та мовна особистість перекладача / Л.В. Щигло // Філологічні трактати. – 2015. – Том 7. – № 1. – С. 67–73.
3. Кияк Т. Міжкультурна комунікація. Дискурс та переклад / Т. Кияк // Актуальні питання іноземної філології. – 2015. – № 2. – С. 83–91.
4. Довідник діючих банківських установ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search>.
5. Janssen A. Social Semiotic Multimodal Analysis of Discourse in Banking / A. Janssen // Text-Based Research and Teaching. – London: Palgrave Macmillan, 2017. – PP. 75–95.
6. Котта Рамузино П. Бизнес-дискурс в постсоветское время. Банки: этика и самопредставление / П. Котта Рамузино // Ритуал в языке и коммуникации. – Москва: Знак, 2013. – С. 164–180.
7. Петрина О.С. Формування та функціонування англійських та українських терміносистем банківської сфери: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О.С. Петрина. – Львів, 2016. – 202 с.
8. Борсук Л.Ф. Структурно-семантичні та функціональні особливості англійської банківської терміносистеми: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.Ф. Борсук. – Запоріжжя, 2015. – 18 с.
9. Campbell D.T. Ethnocentrism of Disciplines and the Fish-Scale Model of Omniscience / D.T. Campbell // Interdisciplinary Collaboration: An Emerging Cognitive Science. – New York: Taylor and Francis Group, 2013. – PP. 3–22.
10. Махортова Т.Ю. Лингвопрагматический потенциал PR-жанра в пространстве банковского дискурса: на материале немецкоязычных банковских проспектов: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.Ю. Махортова. – Волгоград, 2007. – 23 с.
11. Black's Law Dictionary: Free Online Legal Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thelawdictionary.org>.

Набережнева Т. Е. Перевод текстов банковской отрасли: дискурсивный подход

Аннотация. В статье рассматривается возможность применения дискурсивного подхода в переводоведческих исследованиях отраслевого перевода, в частности перевода в банковской сфере. Проанализировано влияние перевода терминов на когерентность дискурса, а также взаимодействие разноязычных дискурсов в процессе перевода и результат такого взаимодействия.

Ключевые слова: отраслевой перевод, перевод в банковской сфере, дискурсивный подход, когерентность дискурса.

Naberezhnieva T. Translating Banking Related Texts: Discursive Approach

Summary. The paper considers the applicability of discursive approach in specialized translation, banking translation in particular, as well as analyses the influence the translation of terms has on the discourse coherence, also, the interaction between two discourses in translation and the result of this interaction.

Key words: specialized translation, banking translation, discursive approach, discourse coherence.

Спічка А. Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
Донбаського державного педагогічного університету

ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕРМІНІВ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНОЇ НАУКОВОЇ ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті проаналізовано значення особливостей термінів для перекладу іншомовної фахової літератури. Визначені поняття «термін», «термінологія», надані видатними українськими та російськими мовознавцями. Виокремлено загальні характеристики термінів у науковій фаховій іншомовній літературі. Особливу увагу приділено аналізу та перекладу англійських термінів із галузі психології та німецькомовних складних термінів із галузі методики викладання німецької мови як другої іноземної.

Ключові слова: термін, термінологічні словосполучення, наукова фахова іншомовна література, стилістична нейтральність, точність, означення, означуваний компонент.

Постановка проблеми. Наукова фахова іншомовна інформація усіх видів є певним функціональним стилем мовлення, який має характерні особливості, що поширюються на лексичний склад, граматичні структури та стилістичні ознаки фахових текстів будь-якої мови. У кожній окремій мові стилістичні ознаки наукових фахових текстів мають своєрідний вияв.

З метою переповідання одних і тих же відношень, дій, характеристик використовуються неідентичні способи мови, наприклад, лексичні способи замінюються граматичними і навпаки. Під час перекладу іншомовного наукового фахового тексту важливо врахувати як загальні, так і специфічні для конкретної мови особливості отримання наукової фахової інформації, оскільки це дає можливість здійснити функціонально адекватний переклад.

Загальновідомо, що всеохоплюючою ознакою наукової фахової літератури є велика насиченість тексту спеціальними фаховими термінами та термінологічними словосполученнями. Наукова фахова термінологія є найбільш діяльним шаром лексики, який підлягає постійному інтенсивному збагаченню, іноді змінненню. Такі процеси в термінології спричиняються науково обґрунтованою уніфікацією термінів у тій чи іншій галузі фахових знань. Змінення значень термінів будь-якої галузі обумовлюється національними особливостями термінології.

Аналіз останніх досліджень. Визначенню понять «термін», «термінологія» присвячено багато наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Українські вчені Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй визначають термін як «невід'ємний елемент системи мови. Терміни складають повноцінну частину загального складу мовлення, де властивості слів проступають більш визначено, регламентовано, відповідаючи вимогам професійного спілкування і взаєморозуміння» [3, с. 38]

Російські науковці Т.М. Стрелковський, Л.К. Латишев розтлумачують поняття «термін» як «слово або словосполучення, мовна ознака якого співвідноситься з одним поняттям або об'єктом у системі понять відповідної галузі науки, фаху» [5, с. 59]. Сукупність термінів відповідної галузі науки, фаху складає їхню термінологію. У межах конкретної термінології

усі терміни є однозначними. Отже, терміни надають точні значення понять у певній галузі науки, фаху і мають точну відповідність в інших мовах, тобто мають еквівалентний переклад.

У роботах вищезазначених вчених звернено увагу на виокремлення загальних характеристик будь-якого терміну (незалежно від мови, до якої він належить):

- 1) однозначність у рамках галузі знань;
- 2) точність, номінативна функція;
- 3) стилістична нейтральність;
- 4) співвіднесення лише з одним поняттям або денотатом;
- 5) системність [5, с. 62].

Мета статті полягає у виокремленні та аналізі термінологічної лексики у наукових фахових текстах, визначенні їх основних функцій та способів перекладу фахових термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки на даний час зростає потреба у професійному оволодінні англійською мовою як мовою міжнародного спілкування, у галузі професійного фахового спілкування, а також професійно орієнтованого перекладу, актуальною стає необхідність знання особливостей використання термінологічної фахової лексики. Наукові фахові терміни як мовні знаки репрезентують поняття певної галузі науки, становлять суттєву складову частину наукових фахових текстів. Студенти-магістри нашого університету, як майбутні фахівці в галузі психології, у процесі оволодіння англійською мовою мають зосереджуватися на вивченні наукової лексики. До складу такої лексики належить термінологія із психології. Як свідчить практика, засвоєння магістрами термінів із відповідного фаху сприяє успішному процесу перекладу фахового тексту. Переклад фахових англійських текстів удосконалює вміння магістрів здобувати необхідну інформацію з метою використання її в наукових дослідженнях.

Під час перекладу термінології з галузі психології студентам-магістрам пропонується звернути увагу на класифікацію термінів, на виокремлення простих та похідних (суфіксальних, префіксальних, суфіксально-префіксальних, префіксально-суфіксальних) складних термінів-словосполучень.

Як приклад, наведемо короткий уривок англійського фахового тексту «*Emotions and feelings*», який пропонується магістрам для аналізу психологічних термінів.

Emotion, in its most general definition, is an intense mental state that arises autonomically in the nervous system rather than through conscious effort and evokes either a positive or negative psychological response. An emotion is often differentiated from a feeling.

Many psychologists adopt the ABC model, which defines emotions in terms of three fundamental attributes: A. physiological arousal; B. behavioral expression; and C. conscious experience of subjective feeling of an emotion. All three attributes are necessary for a full fledged emotional event though the intensity.

Robert Masters makes the following distinctions between affect, feeling and emotion: "Affect is an **innately structured, noncognitive evaluative sensation** that may not register in consciousness; feeling is affect made conscious, possessing an evaluative capacity that is not only physiologically based, but that is often also psychologically (and sometimes relationally) oriented; and emotion is **psychosocially constructed, dramatized feeling** [7, с. 97].

У поданому уривку англомовного фахового тексту жирним курсивом виділено психологічні терміни. Студентам-магістрам пропонується визначити, до яких груп за структурою належать ці терміни, та означити семантику термінів, а саме: emotion – емоція – простий термін; feeling – почуття як психічний стан людини – суфіксальний термін.

До складу термінів-словосполучень належать такі терміни:

- *intense mental state* – інтенсивний психічний стан;
- *nervous system* – нервова система;
- *psychological response* – психічна реакція;
- *physiological arousal* – фізіологічне збудження;
- *behavioral expression* – поведінковий прояв;
- *conscious experience* – свідоме переживання;
- *full fledged emotional event* – повноцінне емоційне явище;
- *innately structured affect* – природжено структурований вплив;
- *non-cognitive evaluative sensation* – некогнітивне оціночне відчуття;

– *psychosocially constructed, dramatized feeling* – психо-соціально драматизоване почуття.

Студенти-магістри вивчають німецьку мову як другу іноземну за спеціальністю «Мова та література (англійська)», спеціалізація «німецька мова». Згідно з навчальними програмами даної спеціальності, студенти також опрацьовують фахову німецькомовну літературу для написання рефератів, доповідей для участі у наукових конференціях, семінарах. Під час опрацювання фахових наукових текстів із методики викладання німецької мови студенти мають можливість аналізувати особливості структури складних німецькомовних термінів. Загальновідомо, що в німецькій мові превають складні слова, які включають два, а то й більше компонентів. Це характерне явище стосується також і фахових наукових термінів. Тому магістрам пропонується виконання завдань, спрямованих на аналіз структури складних фахових термінів та їх переклад. Наведемо також приклад короткого уривку німецькомовного фахового тексту з методики викладання німецької мови.

Der Aufbau fachspezifischer Grundbegriffe

Die Art der Definition der Begriffe determiniert das Denken. Durch die Methode der Analyse werden Ideologien vermittelt. Die Methodik hat folgende Verfahren der Begriffserläuterung entwickelt:

1) *Erklärung des Begriffs aus dem Ursprung des Wortes, aus seiner früheren und heutigen Bedeutung im Alltag und in der Literatur;*

2) *Aufschlüsselung des Begriffes mit Hilfe der W-Fragen: wer, was, weshalb, wozu, wie, wann (Frage nach Urheber, Beschaffenheit, Ursache, Wirkung, Grund, Folge);*

3) *Aufstellung eines Begriffsfeldes oder Begriffskreises, Abheben des Begriffes von gegensätzlichen und verwandten Begriffen. Eine Sonderform des dritten Verfahrens ist das dialektische Verfahren: Aufstellung von Begriff-Gegenbegriff – vermittelnden Begriff oder These – Antithese – Synthese [1, с. 59].*

Під час читання та перекладу тексту студенти-магістри звертають увагу на правильне розуміння складних термінів у контексті, а саме:

1) *fachspezifische Grundbegriffe* – профільно-специфічні основні поняття, складаються з двох компонентів – *fach* + *spezifische, Grund* + *Begriffe*;

2) *Begriffserläuterung* – тлумачення, роз'яснення поняття – *Begriff* + *Erläuterung*;

3) *das Begriffsfeld* – поле поняття, понятійне поле – *Begriff* + *Feld*;

4) *der Begriffskreis* – круг поняття, понятійний круг – *Begriff* + *Kreis*;

5) *die Sonderform* – спеціальна форма – *Sonder* + *Form*;

6) *der Gegenbegriff* – поняття протилежності, протилежне поняття – *gegen* + *Begriff*

Наведені приклади складних термінів є сталими словосполученнями, за якими закріплене певне термінологічне значення. У складних термінах є означення, які в наведених термінах представлені прийменниками та прикметниками, та означуваний компонент – іменики. Під час перекладу складних термінів означення займає початкову позицію. Тому для здійснення правильного перекладу терміну важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру.

Висновки. Отже, аналіз наданих прикладів термінів-словосполучень та їх переклад свідчать про важливість та необхідність орієнтувати студентів-магістрів на фахову тематику тексту під час його перекладу. Характерною особливістю термінів, термінологічних словосполучень є їхня стилістична нейтральність, оскільки в науковій фаховій літературі вони виконують єдину функцію, спрямовану на називання поняття (у нашому прикладі – психологічні поняття «емоція», «почуття»). Емоційно-експресивні способи цілком вилучаються під час перекладу наукових фахових текстів. Тому велику роль у перекладі термінів різних видів відіграє аналітичний етап. Аналіз допомагає встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти складних термінів, термінологічних словосполучень між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Таким чином, у процесі перекладу наукового фахового тексту важливо перекладати терміни, термінологічні словосполучення точно, оскільки терміни завжди мають певне смислове навантаження і складають ядро речення та усього фахового тексту в цілому. Переклад термінів, термінологічних словосполучень має на меті точну передачу інформації. Терміни складають частину загального складу мовлення у наукових фахових текстах.

Література:

1. Ulshöfer Robert. Methodik des Deutschunterrichts / R. Ulshöfer. – Stuttgart: Klett, 1981. – 459 S.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2002. – 564 с.
3. Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова): [підручник] / [Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй]. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 592 с.
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): [підручник] / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 448 с.
5. Латышев Л.К. Технология перевода / Л.К. Латышев. – М.: НВИ–Тезаурус, 2000. – 280 с.
6. Стрелковский Г.М. Научно-технический перевод / Г.М. Стрелковский, Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1980. – 175 с.
7. Черноватий Л.М. Переклад англомовної психологічної літератури: [навч. посіб.] / [Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, Т.Б. Хомуленко, О.О. Волкова]. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 512 с.

Спичка А. Г. Значение особенностей терминов в процессе перевода научной специальной литературы

Аннотация. В статье проанализировано значение особенностей терминов для перевода иноязычной специальной научной литературы. Определены понятия «термин», «терминология», предложенные известными украинскими и русскими лингвистами. Выделены общие характеристики терминов в научной специальной иноязычной литературе. Особое внимание уделено анализу и переводу англоязычных терминов, терминологических словообразований в области психологии и немецкоязычных сложных терминов в области методики обучения немецкому языку как второму иностранному.

Ключевые слова: термин, терминологические словообразования, научная специальная иноязычная литература, стилистическая нейтральность, точность, определение, определительный компонент.

Spichka A. Meaning of the particularities of terms during the translation of scientific special foreign language literature

Summary. The meaning and importance of the particularities of terms during the translation of foreign language special scientific literature is analyzed and revealed in the article. The notions “term”, “terminology” are defined. The determination of this notion is given by the famous Ukrainian and Russian scholars. General descriptions of the terms, terminal word combinations in scientific special foreign language literature are allocated. Special attention has been devoted to the analyses and translation of the English language terms, terminological word combinations in the field of psychology and German language complex terms in the field of the methodology of teaching German language as the second foreign language.

Key words: term, terminological word combinations scientific special literature, stylistic neutrality, accuracy, definite component, attribute determination.

Тарасова А. В.,

асистент

Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Статтю присвячено особливостям відтворення узуальних й оказіональних англійських компаративних фразеологізмів та способам і прийомам їх відтворення в українських перекладах на матеріалі текстів англомовної дитячої літератури.

Ключові слова: компаративні фразеологізми, узуальні фразеологізми, оказіональні фразеологізми, дитяча література, переклад.

Постановка проблеми. Компаративні фразеологізми (далі – КФ), або усталені (образні, фразеологічні) порівняння в художніх текстах функціонують як одне із невичерпних джерел посилення експресивності, реалістичності зображуваного, тому вони набувають особливої естетичної значимості. У художньому творі для дітей компаративні фразеологізми використовуються як потужний інструмент маніпулювання увагою та/або емоціями читача, а, отже, відповідальним завданням постає їх адекватне відтворення.

У сучасному перекладознавстві на вивченні КФ зупиняються лише частково. У площині українсько-англійського напрямку перекладу вагомий внесок у дослідження фразеології зроблений Р.П. Зорівчак, яка вивчала проблему відтворення КФ. В українсько-англійському зіставленні виконане дослідження О.О. Молчко, присвячене перекладу художнього порівняння в лінгвокультурному аспекті, натомість у напрацюваннях Я.І. Рецкера висвітлюється питання відтворення англійських КФ російською мовою. Дисертаційне дослідження Н.С. Хижняк присвячене перекладу асоціативного поля порівняння в іспансько-українському перекладі. У роботі Т.О. Цепенюк КФ досліджуються в контексті особливостей відтворення англійських інтенсифікаторів в українських перекладах сучасної англомовної художньої прози.

Проте невирішеним залишається питання специфіки відтворення англійських КФ українською мовою в текстах дитячої літератури.

Оскільки у статті аналізуються проблеми відтворення фразеологізмів на матеріалі текстів англомовної дитячої літератури, дослідження спирається на науково-практичні розвідки, присвячені базисним засадам транскодування текстів для дітей (О.В. Дзера, Р.П. Зорівчак, К. Норд, Р. Ойтнінен, Е. О'Салліван, А.С. Потапова, Т. Пууртінен, О.В. Ребрій, Р. Табберт, Л. Фернандез, З. Шавіт та ін.); проблемам відтворення у тексті перекладу (далі – ПП) жанрово-стилістичних властивостей оригіналу (В.В. Демецька, В.В. Коптілов, О.І. Макаренко, М.О. Новикова, О.Г. Хан, О.І. Чередниченко, І.М. Шама, О.М. Шапошник, О.Д. Швейцер та ін.) і питанням передачі у ПП особливостей

авторського ідіостилю (В.С. Виноградов, Л.В. Коломієць, В.Р. Савчин, К.І. Чуковський та ін.).

Актуальність розвідки визначається загальною спрямованістю сучасної перекладознавчої науки до багатоаспектного аналізу фразеологізмів у художньому творі, зокрема компаративних фразеологізмів, та особливостей їх відтворення не тільки з вихідної мови до мови перекладу, але також із однієї лінгвокультури в іншу.

Окрім цього, майже недослідженим у перекладознавстві залишається питання відтворення лексико-семантичних компонентів текстів дитячої літератури, зокрема у зіставленні англійської та української лінгвокультурних традицій.

У художньому творі зазвичай органічно поєднуються два шляхи використання фразеологічних одиниць – узуальне і оказіональне. Тому **мета статті** полягає у виявленні специфіки відтворення англійських узуальних та оказіональних КФ в українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб проілюструвати специфіку функціонування узуальних КФ та їх відтворення у ПП, наведемо приклад КФ *as sharp as needles* із «The Wonderful Wizard of Oz» Л.Ф. Баума та його перекладів.

"Why are those needles and pins sticking out of your head?" asked the Tin Woodman. "That is proof that he is sharp," remarked the Lion [1]. – А чому у вас із голови стирчать голки й шпильки? – поцікавився Бляшаний Лісоруб. – Це доказ, що розум у нього тепер гострий, – зауважив Лев [7]. – Це доказ його гострого розуму, – пояснив Лев [6].

У творі мова йде про те, що Страшило дуже прагнув бути розумним, і тому Чарівник Оз напхав до його голови голок і шпильок, від чого перший і порозумнішав. Каламбурна фраза побудована на обігруванні омонімів – *sharp* – *гострий* (про предмет) і *sharp* – *кмітливий* (про людину). У порівняннях полісемантичного типу другий компонент виконує не тільки посилювальну функцію, але й є диференціатором значення, що необхідно враховувати під час перекладу.

Загальнономвні КФ, зберігаючи традиційні значення та структуру, оживляють авторську мову, надаючи їй образності, яскравості, і є одним із засобів мовностилістичної характеристики персонажів художніх творів. Доцільно та влучно вжиті фразеологізми викликають більше позитивних (*I am as light as a feather; I am as happy as an angel, I am as merry as a schoolboy. I am as giddy as a drunken man* [4]. – Мені так легко, наче я пір'їнка, так радісно, наче я ангел, так весело, наче я школяр! А голова йде обертом, як у п'яного! [8]) чи негативних емоцій у читача (*Oh! But he was a tight-fisted hand at the grindstone, Scrooge! A squeezing, wrenching, grasping, scraping, clutching, covetous, old sinner! Hard and sharp as flint, from which no steel had ever*

struck out generous ire; secret, and self-contained, and solitary as an oyster [4]. – Але ж бо й скнарою був цей Скрудж! Вичавлювати соки, витягати жилю, забивати в труну, загарбувати, захоплювати, заграбастувати, вимагати – все це чудово вмів старий грішник! Наче був не людиною, а кременем – настільки холодним і твердим, що нікому жодного разу в житті не вдалося висікти з його кам'яного серця бодай іскру жалю. Потайний, замкнутий, самотній, він ховався у свою раковину, як устриця [8]. – Ох і скнара був той Скраж! Що за давучий, мнучий, гнучий, хапучий і дряпучий, загребуций і завидуюций старий грішоводник! Твердий і гострий, як кремень, з якого ще жодна криця ні разу не викресала полум'я щедрості; зачасний і затаєний, потайний і самотній мов молюск [9].

Автори творів періодично вдаються до прийому модифікації узуальних фразеологізмів, створюючи оказіональні варіанти з підвищеним рівнем експресивності.

Her face was white – not merely pale, but white like snow or paper or icing-sugar, except for her very red mouth [5]. – На білому – не просто блідому, а білому як сніг чи папір, чи цукор-пудра – виду виразно виділялися яскраво-червоні вуста [14]. – На всуціль білому обличчі цієї поважної жінки – не просто білому, наче сніг, або папір, або цукрова глазур, – лише яскраво вирізнявся червоний рот [15].

Щоб якомога детальніше і яскравіше змалювати образ Ча-клунки, автор не обмежується лише усталеним шекспірівським *white like snow*, а нагромаджує образи у структурі КФ для створення інтенсивності вираження. З(а)мінюючи компоненти, автор ніби дає нове життя відомій, із дещо втраченими художніми характеристиками фразеологічній одиниці, робить її подвійно виразною, оскільки до пов'язаного з цією формулою традиційного загального значення додаються нові індивідуальні значення, котрі суміщаються в єдиному поетичному образі. У разі індивідуальних видозмін помітна смислова й експресивна перебудова КФ.

In the middle of a cyclone the air is generally still, but the great pressure of the wind one very side of the house raised it up higher and higher, until it was at the very top of the cyclone; and there it remained and was carried miles and miles away as easily as you could carry a feather [1]. – Всередині цієї величезної повітряної вирви ніякого руху не було, але під могутнім натиском двох вітрів, що, зіштовхнувшись, закружляли в шаленому вихорі навколо хатини, вона здіймалася вище й вище, аж доки опинилася на верхівці смерчу; там вона й зависла, і смерч поніс її за багато-багато миль, наче то була не хатина, а легесенька пір'їнка [7]. – У центрі смерчу зазвичай буває досить тихо, та оскільки потоки повітря дедалі сильніше тиснули на стіни будиночка, то він піднімався все вище й вище, доки не опинився на гребені велетенської повітряної хвилі, яка понесла його, наче легеньку пір'їнку [6].

Трансформації фразеологічних одиниць неодмінно передбачають стилістичну мету, оскільки вони впливають із прагнення письменника органічно поєднати, злити воедино з контекстом загальновідомий вираз, уточнити чи деталізувати значення фразеологізму в зв'язку з конкретною ситуацією художнього твору.

Оказіональне живання КФ – цілеспрямована заміна, трансформація сполучуваності, семантики, форми, структури сталого порівняння. Під оказіональним розуміємо використання фразеологізмів, що не відповідає загальноприйнятому живанню, поодинокі рідкісне живання і значення. Такі КФ

не суперечать мовній нормі, а, швидше, відображають мовний розвиток, і не виключено, що з часом будуть зафіксовані у фразеологічних працях.

Наприклад, Кролик вигукує: *The Duchess! The Duchess! Oh my dear paws! Oh my furand whiskers! She'll get me executed, as sure as ferrets are ferrets!* [2], уживаючи іншу квазі-фразеологеми, яка доволі легко інтерпретується в контексті як вислів на позначення впевненості, чим і скористалися перекладачі, які, не знайшовши в українській мові усталених відповідників, передали інтерпретований смисл описово або опущенням: *Ох, герцогиня! Ця герцогиня! Ой, мої любі лапки! Моє хутро і вуса! Вона голову мені зніме, я вже знаю!* [10]; *Герцогиня! Ой, Герцогиня! Бідні мої лапки! Моя шкурка! Мої вусики! Вона ж мені голову зніме!* [11]. І лише В. Наріжна зберігає оригінальну КФ і відтворює вираз: *Герцогиня! Герцогиня! Ох, мої хороши лапки! Ох, моя шубка, мої вусики! Вона мене покарає, не будь тхори тхорами, покарає!* [13].

У цьому випадку можливо стверджувати, що оказіональний фразеологічний зворот *as sure as ferrets are ferrets* копіює відомий на той час вислів *as sure as eggs is eggs*. У творі письменник деформує узуальну форму КФ. Л. Керролл переробив відомий вираз, і перед перекладачем постає завдання перекласати оказіоналізм.

Серед майстрів образного ідіоматичного слова, які особливо часто створюють власні порівняння і доречно використовують текстотвірний потенціал фразеологізмів, вирізняються Ч. Діккенс і Л. Керролл.

Саме уява, буйна, нестримна, допомогла Ч. Діккенсу побачити і показати тісний зв'язок між предметом і людиною:

The ancient tower of a church, whose gruff old bell was always peeping lily down at Scrooge out of a Gothic window in the wall, became invisible, and struck the hours and quarters in the clouds, with tremulous vibrations after wards as if its teeth were chattering in its frozen head up there [4]. – Стародавня церковна дзвіниця, яка своїм охриплим дзвоном цілими днями іронічно зиркала на Скруджа з готичного віконечка, вся потонула в тумані, і дзвін відбивав години й чверті десь у хмарах, супроводжуючи кожен удар таким жалібним деренчливим тремоло, немовби в нього зуб на зуб не попадав від холоду [8]. – Стародавня вежа церкви, чий грубий старий дзвін завжди хитрувало позирав униз на Скража з готичного вікна, стала невидима, вибиваючи тепер, у хмаринках, години й чверті годин, і то з такими тремкими переливами після ударів, ніби там, у її перемерзлій голові, цокотіли якісь зуби [9].

Гумор Ч. Діккенса відзначається блискавичними асоціаціями, здатністю відшукати щось загальне між словами і пред-метами.

The poulterers' shops were still half open, and the fruiterers' were radiant in their glory. There were great, round, round, pot-bellied baskets of chestnuts, shaped like the waist coats of jolly old gentlemen, lolling at the doors, and tumbling out into the street in their apoplectic opulence [4]. – Двері крамничок із курятиною були вже напівпричинені, а бакалійні прилавки переливалися всіма барвами веселки. Тут стояли величезні круглі кошики з каштанами, схожі на обтягнуті жилетами животи веселих старих джентльменів. Вони прихилилися до одвірків, а іноді й викочувалися за поріг, задихаючись від пересичення [8].

There were ruddy, brown-faced, broad-girthed Spanish onions, shining in the fatness of their growth like Spanish Friars, and winking from their shelves in want on slyness at the girls as they went by, and glanced demurely at the hung-up mistletoe [4]. – Тут була

і рум'яна, смуглолиця й товстопуза іспанська цибуля, гладка й блискуча, як лискучі від жиру щокі іспанських ченців [8].

Нам смішно, коли два контексти, цілком один одному чужі, завдяки бісоціації починають здаватися нам асоційованими – так виникає когнітивний дисонанс, який компенсується реакцією сміху.

There can't such a rusty bit of metal in the place as its own hinges, I believe; and I'm sure there's no such old bones here, as mine [4]. – *В усій крамниці, певно, не знайдеться шматка такого старого іржавого заліза, як ці петлі, і таких старих кісток, як мої* [8].

It is a fair, even-handed, noble adjustment of things, that while the reis infection in disease and sorrow, there is nothing in the world so irresistibly contagious as laughter and good-humour [4]. – *Хвороба і скорбота легко передаються від людини до людини, але все-таки немає на землі нічого більш заразливого, ніж сміх і веселий настрій, і я вбачаю в цьому доцільний, шляхетний і справедливий природний лад* [8].

There is nothing on which it is so hard as poverty; and there is nothing it professes to condemn with such severity as the pursuit of wealth [4]. – *Світ найсуворіше ставиться до бідності, але не менш суворо – принаймні на словах – засуджує погоню за багатством* [8].

У той же час Л. Керролл грає зі стилістичними канонами у творі, використовуючи гру слів та множинність значень слів у тексті та створюючи слова і вирази, нові значення слів.

You see it's like a portmanteau – there are two meanings packed up into one word [3]. – *Бачиш, це – як у чемодані: в одному слові запакували два значення* [11]. – *Це, розуміси, як у валізі – у два відділення запаковано два значення одного слова* [10]. – *Бачиш, це наче слова-валізи – два значення запаковані в одне слово* [12].

У нонсенсі відкривається цілий напрямок – світ речей, які оживають і по-чудернацьки діють.

And a "borogove" is a thing shabby-looking bird with its feathers sticking out all round – something like a live mop" [3]. – *А «псашки» – це такі худі, обскубані птахи, які вже зовсім звелися на пси* [11]. – *«Марамульки» – це як «псюльки» – хирляві й обшарпані пташки з настовбурченим пір'ям... щось на зразок живої швабри* [10]. – *«Швірка» – це така обтріпана пташка, у якої пера стирчать в усі боки... щось на кшталт живої кудлатої швабри* [12].

Порівняння служить в оригіналі для наочності пояснення квазіреалії *borogove* (за О.В. Ребрієм). В. Корнієнко обігрує створене ним *марамульки* за рахунок *псюльки* (у В. Наріжної – *швірка*) і дослівно відтворює зворот *like a live mop*. В. Наріжна у порівнянні додає прикметник *кудлата*. Г. Бушина замінює *like a live mop* на *звелися на пси*. За рахунок алітерації відтворюється тональність (*псашки* – птахи – пси), але втрачено образ живої швабри і більш того, може бути незрозумілим вираз *звестися на пси*.

Змальовуючи життя нереального світу, Л. Керролл вкладає в уста його мешканців вислови, які цілком сприймаються як фразеологічні.

"Thinking again?", the Duchess asked, with another dig of her sharp little chin. "I've a right to think," said Alice sharply, for she was beginning to feel a little worried. "Just about as much right," said the Duchess, "as pigs have to fly; and them" [2]. – *Знову задумалася? – запитала Герцогиня, ще раз встромлюючи їй в плече своє маленьке гостре підборіддя. – Я маю право думати, – роздратовано відповіла Аліса, бо їй починало все це набридати. – Таке самісіньке право, – сказала Герцогиня, – як свиня літати, а*

м... [11]. – А чом би мені й не думати? – сказала Аліса, відчувуючи, що починає драгуватися. – А чом би свині не літати? – сказала Герцогиня. – Звідси мо... [10]. – Знову в думках? – спитала Герцогиня, учергове котирснувши Алісине плече своїм гострим підборіддячком. – Я маю повне право думати, – різко огризнулася Аліса, якій усе це вже трохи набридло. – Не більше, ніж поросята мають право літати, – сказала Герцогиня, – а мо... [13].

Видоз(а)міни наочно ілюструють положення про подвійну співвіднесеність мовних одиниць – із загальномовною системою й авторським задумом, естетизують засоби загальнонародної мови (Ш. Баллі), а сама можливість, напрям і характер індивідуальних варіантів зумовлені внутрішньо-фразеологічними характеристиками нормативних узвичаєних фразеологічних формул і їхнім контекстом. Проте схильність до аналізованого прийому значною мірою індивідуальна.

Висновки. Результати перекладознавчого аналізу засвідчили наявність різноманітних способів відтворення КФ українською мовою. Стратегії перекладу КФ формуються залежно від узуальності (узуальний чи okazіональний), стилістичних характеристик (експресивність, оцінність, образність), жанру тексту, фонових знань та очікуваної реакції гіпотетичного читача. Необхідною вимогою до відтворення узуальних КФ у ТП постає передача їх семантики, а для перекладу okazіональних КФ у текстах дитячої літератури – вимога зрозумілості в умовах розширення лінгвокультурних знань реципієнтів. Адекватній передачі okazіональних КФ як лексико-семантичних елементів текстів дитячої літератури слугує застосування креативних способів і прийомів перекладу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у дослідженні інших лексико-семантичних елементів іншочультурних текстів дитячої літератури з урахуванням жанрового різноманіття та ідіостилістичної специфіки та особливостей певних лінгвокультурних традицій.

Література:

1. Baum L.F. The Wonderful Wizard of Oz / L.F. Baum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://literature.org/authors/baum-l-frank/the-wonderful-wizard-of-oz/>.
2. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / L. Carroll. – London: MacMillan and Co., Limited, 1911. – 130 p.
3. Carroll L. Through the Looking Glass (And What Alice Found There) / L. Carroll [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://literature.org/authors/carroll-lewis/through-the-looking-glass/>.
4. Dickens Ch. A Christmas Carol / Ch. Dickens [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibiblio.org/ebooks/Dickens/Carol/Dickens_Carol.pdf
5. Lewis C.S. The Lion, The Witch and The Wardrobe / C.S. Lewis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bracademy.wikispaces.com/file/view/The+Lion,+The+Witch+and+The+Wardrobe+by+C.S.+Lewis.pdf>.
6. Баум Л.Ф. Чарівник Країни Оз / Л.Ф. Баум; пер. з англ. В. Левицької. – К.: Країна Мрій, 2013. – 400 с.
7. Баум Л.Ф. Чарівник Країни Оз / Л.Ф. Баум; пер. з англ. М. Пінчевського. – К.: Махаон-Україна, 2014. – 192 с.
8. Діккенс Ч. Різдвяна пісня в прозі / Чарлз Діккенс; пер. з англ. І. Андрусяка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ae.lib.org.ua/texts/dickens_a_christmas_carol_in_prose_ua.htm
9. Діккенс Ч. Різдвяні повісті: Для серед. і ст. шк. віку / Чарлз Діккенс; пер. з англ. О. Мокровольського. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан; К.: Веселка, 2007. – 464 с.
10. Керролл Л. Аліса в Країні Див; Аліса в Задзеркаллі / Л. Керролл; пер. з англ. В. Корнієнко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2006. – 264 с.

11. Керролл Л. Аліса в країні чудес / Л. Керролл; пер. з англ. Г. Бушиної. – Радянський письменник, 1960. – 245 с.
12. Керролл Л. Аліса в Задзеркаллі / Л. Керролл; пер. з англ. В.Г. Наріжна. – Х.: Фоліо, 2009. – 139 с.
13. Керролл, Л. Аліса в Дивокраї / Л. Керролл; пер. з англ. В.Г. Наріжна. – Х.: Фоліо, 2008. – 139 с.
14. Льюїс К.С. Лев, Чаклунка і стара шафа / К.С. Льюїс; пер. О. Манько. // Хроніки Нарнії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mreadz.com/new/index.php?id=84318&pages=37>.
15. Льюїс К.С. Хроніки Нарнії / К. С. Льюїс. Лев, Біла Відьма та шафа / К.С. Льюїс; пер. В. Наріжна. – Д.: Проспект, 2006. – 208 с.

Тарасова А. В. Особенности воспроизведения английских компаративных фразеологизмов в украинском переводе текстов детской литературы

Аннотация. Стаття посвящена особенностям перевода английских узуальных и окказиональных компаратив-

ных фразеологизмов и способам и приемам их воспроизведения в украинских переводах текстов англоязычной детской литературы.

Ключевые слова: компаративные фразеологизмы, узуальные фразеологизмы, окказиональные фразеологизмы, детская литература, перевод.

Tarasova A. On translation of English comparative phraseologisms into Ukrainian, case study of children's literature

Summary. The article is dealing with translation issues of English comparative phraseologisms from dictionaries and author's coinages and ways of their translation into Ukrainian in the texts of children's literature.

Key words: comparative phraseologisms, dictionary phraseologisms, author's coinages, translation.

Ткачук Т. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

REALIA TYPES AND STRATEGIES OF THEIR TRANSLATION IN FRAMES OF CULTURAL TRANSLATION

Summary. The article highlights the issue of realia and the challenges a translator faces attempting to render them into target language and culture; the definitions and classifications of realia have been revisited in frames of cultural translation; realia are also discussed in the article in terms of translation equivalency concept; the strategies and procedures of realia translation are outlined in the article as well as the criteria affecting the choice of the translator when applying them in translation practice.

Key words: cultural translation, realia, source language, source culture, target language, target culture, translation strategies, equivalency.

Problem statement. When cultural differences exist between the two languages, it is extremely difficult to achieve a successful transfer of meanings and cultural connotations, if not impossible (depending on the competence of the translator in the two languages involved). Sometimes even the slightest deviation from the source language (SL) cultural term can be taken as an act of subversion against the culture it represents.

Language is an expression of culture and the individuality of its speakers which in its turn, creates problems involved in the translation of the cultural realia when there is a lack of equivalence between two languages and cultures [3, p. 28]. *Cultural translation* represents the practice of translation, which recognizes cultural differences.

The linguistic relativity principle largely underlies the challenge each translator or interpreter finds him/herself facing at some point. The linguistic relativity principle (also known as the Sapir-Whorf hypothesis) holds that the varying cultural concepts and categories inherent in different languages affect the cognitive classification of the reality so that speakers of different languages think and behave differently as the result. Thus, the translator has to be fluent in reading the cultural connotations of the target language in order to render them adequately into the source language, which implies interpreting the realia of the target language by means of the source language.

The analysis of recent publications. Roughly speaking, realia are words and expressions used to denote culture-specific items. Carrying a very local specific overtone, realia often present a challenge for translators and have been in the center of linguistic research and discussions for decades (S.I. Vlachov, S.P. Florin, Z.H. Proshina, O. Denti, A.F. Guerra, A.G. Macedo, M.E. Pereira, S. Maitland, P. Newmark). Though, they are not to be confused with terminology, the latter being predominantly characteristic of scientific literature to nominate notions pertaining to the scientific sphere, only appearing in other kinds of texts to serve a very specific stylistic purpose. Realia, in their turn, arise out of popular culture, and are increasingly found in all kinds of discourse, serving their predominant purpose of conveying an exotic flavor.

The purpose of the article. Thus the aim of the current article is to highlight the most comprehensive existing classifications of realia, summarize the strategies of realia translation and unveil the criteria affecting the translator's choice of the appropriate strategy.

The term *realia* referring to cultural elements has been suggested by S.I. Vlachov and S.P. Florin [6]. The term has evolved to refer to objects, customs, habits and other cultural and material aspects influencing the shaping of a certain language.

Realia can be also discussed in frames of equivalent-lacking units. Equivalent-lacking units are those concepts lacking in the target language and culture. They are also sometimes referred to as untranslatable units.

Depending on the criteria used several classifications of realia are distinguished in the current linguistic research.

According to the semantic fields, realia are classified into:

- toponyms, or geographical terms (Cologne, Mount Kosciuszko, Shanghai);
- anthroponyms, or people's names (Michael Riffaterre, Democrates, Aristotle Onassis);
- zoonyms, or animal names (kangaroo, grizzly, cougar);
- social terms (Верховна Рада, House of Parliaments);
- military terms (сотник, отаман, Brigadier General);
- education terms (junior high school, CPA test, група продовженого дня);
- tradition and customs terms (Jack-o'-lantern, Водохреща);
- ergonyms, or names of institutions and organizations (Облдержадміністрація);
- history terms (Майдан, War of Independence)
- words for everyday life (cuisine, clothing, housing, etc.) (sushi, kilt, шаравари).
- titles and headlines (Catcher in the rye, Кобзар) [7, p. 86].

Olga Denti outlines three types of realia:

1. Geography:
 - a) physical geography (pampa, fjord, mistral, steppe, tornado, tsunami);
 - b) geographic objects tied to man's activity (polder);
 - c) endemic species (kiwi, koala, sequoia).
2. Ethnography:
 - a) everyday life (paprika, spaghetti, empanada, sauna, kimono);
 - b) work (carabinieri, concierge, machete, trade union);
 - c) art and culture (tarantella, banjo, gong, commedia, allegro, Santa Claus, vampire, murals);
 - d) ethnic characterizations (cockney, gringo, yankee);
 - e) measures and money (mile, kilometer, lira, peseta, talent).
3. Politics and society:
 - a) administrative divisions (region, province, county, department, state, promenade);

b) organs and functions (agora, forum, дума, senate, chancellor, царь, pharaoh);

c) political and social life (Ku Klux Klan, lobbying, lord, untouchables, samurai);

d) military (cohort, phalanx, marines) [7, p. 113–115].

Peter Newmark suggest the classification of foreign cultural words, establishing such categories:

1. ecology (flora, fauna, winds, climate, etc.);

2. material culture (food, clothes, houses, towns, transport;

3. social culture (work and leisure);

4. organizations, customs, activities, procedures or concepts (which include artistic, religious, political and administrative sub-categories);

5. gestures and habits [5, p. 48].

As can be drawn from the above suggested classifications, emphasizing local coloring, manners, cultural and temporal distance between two linguistic communities is what they have in common. Furthermore, each of them acknowledges more or less explicitly, the focus on dominant cultures, which inevitably results in the loss, or at times the impossibility of translating these terms. As perfect translation of culturally-bound texts is practically impossible.

This brings us to the issue of equivalency in translation. Equivalency is used as a measure of semantic similarity between the source language and target text. Equivalents are functional substitutes for SL units [4, p. 19]. Since the complete identity of situational context and meaning system between cultures is impossible, the complete equivalence is equally impossible.

The procedures or strategies discussed in academic publications serve both to analyze and catalogue translation equivalence and to improve the acquisition of translation competence, since knowing them and being able to compare them is unarguably necessary to complete an adequate translation.

The linguists suggest various approaches to translating realia, some of which overlap and can be summed up in a more or less comprehensive classification.

Ana Fernández Guerra outlines the following procedures or strategies employed for translating realia.

Adaptation is employed when the type of situation being referred to by the SL message is unfamiliar to the TC representatives thus the translator creates a new situation that can be viewed as situational equivalence. It actually refers to a SL cultural element being replaced by another term in the TC. For instance, this applies to weights and measures, musical notation, titles, geographical names, etc. The basic goal of the translator in attempt to “adapt” the translation is to produce a similar effect on the TL readers, “domesticating” the cultural terms in a way.

We speak about **borrowings** when taking a word or expression directly from another language, without translating it. The procedure is normally used when a term is non-existent in the TC, or when the translator attempts to render a stylistic or exotic effect. The terms foreign word, foreignism, Anglicism, Germanism are at times preferred when referring to pure borrowings that have not been fully assimilated into the TL system while borrowings or loans are used when the words are naturalized in the TL, i.e. when the term has been incorporated and adapted to the TL. With that being said, borrowings are one of the main sources of enriching a language.

Calque could be considered a special type of loan or borrowing, since the translator borrows the SL expression or structure and then transfers it in a literal translation (either lexical or structural). The basic difference between loan/borrowing and calque

is that the former imitates the morphology, signification and phonetics of the foreign word or phrase, while the latter only imitates the morphological scheme and the signification of that term without preserving the original pronunciation. Calque is not only an acceptable form of translation, but a productive way of enriching the TL, whereas borrowings are not really translation procedures, but actually giving up on the translation task.

Compensation is a translation tool aimed at compensation in order to balance the semantic losses that translation involves either in the content of the message or its stylistic effects. Compensation introduces a SL element of informative or stylistic effect in a different place in the TL text since it cannot be reflected in the same place it originally appeared in the SL. Compensation is usually employed while translating dialects, irony, puns, values, etc.

Compression/reduction/condensation/omission take place when the translator synthesizes or suppresses a SL information item in the TL text, mainly when the information it translates is considered irrelevant as the cultural term does not perform a relevant function or may even mislead the reader. These tools are typically used to avoid repetitions, misleading information, or lack of naturalness.

Compression/reduction/condensation/omission is opposed to **explicitation/expansion/amplification/diffusion**. Explicitation implies expressing in the TL something that is implicit in the context of the SL, or introducing details such as more information, translator’s notes, or explicative paraphrasing that are not expressed in the SL.

As for expansion, amplification and diffusion, the essence of those tools is using more words in the TL than in the SL to express the same idea. Description can be regarded as a sort of paraphrase, or even as an amplification or explanation and consists in the term or expression being replaced by a description of its form or function.

Equivalence refers to a strategy that describes the same situation using completely different stylistic or structural methods for producing equivalent texts, which basically means that the translator uses a term or expression recognized as an established equivalent in the TL. It is to some extent similar to adaptation and to modulation in that it expresses the same situation in a different way. It can be fruitful in cases of idioms and formulaic language.

Modulation consists in using a phrase in the TL that differs from the SL phrase to convey the same idea. It often involves a change in the point of view, focus, perspective or category of thought in relation to the SL.

Generalization and particularization are two sides of the same coin: generalization occurs when a word or phrase (hyperonyms/more general or neutral terms) in the ST is translated into a broader and more general term in the TT normally for stylistic reasons, or to avoid unnecessary repetitions or ambiguity; while particularization occurs when a word or phrase in the ST is transferred into a more specific and particular term in the TT (hyponyms/more precise or concrete terms).

Literal translation, or word for word translation takes place when a SL word or phrase is translated into a TL word or phrase, without taking the style into consideration while adapting the text to the TL syntactic rules with minimal adjustments so that it sounds both correct and idiomatic.

Linguistic-paralinguistic substitution is the translation procedure involving linguistic elements being replaced by paralinguistic elements (intonation, gestures, etc.) or vice versa. It is typical for oral speech rendering.

Transposition involves changing a grammatical category or replacing one part of the speech for another without changing the meaning of the message.

Variation is a procedure employing which the translator changes elements affecting several aspects of linguistic variation: changes in tone, style, social dialect, geographical dialect [2, p. 5–12].

Strategies used by a translator are skills and procedures that promote the acquisition and use of information, and may be associated both with the product (the translated text), as well as with the process of translation itself, whose strategies are a set of (loosely formulated) rules or principles which a translator uses to reach the goals determined by the translating situation and can be global or local strategies: global strategies refer to general principles and modes of action and local strategies refer to specific activities in relation to the translator's problem-solving and decision-making.

S.I. Vlahov and S.P. Florin suggest the following strategies of reality translation.

Their **substitution** with realia of the target culture, which may cause an unacceptable "substitution" of the original text coloring with a different coloring. Nevertheless, realia substitution can make sense, especially if the text has a pragmatic dominant, and the style can be given a low priority. Such a strategy, nonetheless, tends to flatten the cultural differences, altering the reality in order to render a text understandable without the effort to accept its diversity

Approximate translation of realia on the other hand allows to translate the material content of an expression, leaving the color is nearly always lost, because instead of the original text connotation the target text is deprived of that intended connotation, having a neutral style.

A few specific tools can be outlined within approximate translation strategy. **Substitution with a generic expression** of broader meaning is basically resorting to generalization. This approach consists in the translator's arbitrarily decision not to translate the local color in view of preserving an objective, material reference.

Substitution with a functional analogue entails the substituted element arousing a similar reaction in the TC reader to the one aroused by the original text on the SC reader. It is a rather subjective strategy to be chosen by the translator since neither objective confirmation nor distinguishing the reactions of one reader from those of another can be strictly measured or predicted.

Description, explanation and interpretation of the realia elements instead of realia or a periphrasis are used explicating the denotative content.

The next translation strategy consists in **contextual translation** of the realia. With this approach instead of translating the lexical meaning, the systemic, relational, contextual meaning is translated, which obviously cannot be found in the dictionary. This option is preferable when the translator considers the context to be the dominating factor in a given message [1, 94–96].

The following criteria influencing the choice of the appropriate strategy of realia translation can be outlined:

- the type of text;
- the significance of the realia in the context;
- the type of realia, their systemic role in the source culture and in the target culture;
- the languages, the collocations, and the collocabilities;

– the degree of acceptance of unusual collocations and exotic expressions in the target culture;

– translator's will to "force" the reader to overcome mental laziness in favor of a richer world awareness

– the metatext model reader (with possible differences of the linguistic picture of the world as compared to the original text reader) [1, p. 92].

Conclusions. To conclude, the underlying principles guiding all translation choices dealing with realia is that it does not make much sense to establish general rules but rather to consider pros and cons of each possible strategy individually.

References:

1. Denti O. Cross-cultural Representations in Tourism Discourse: The Case of the Island of Sardinia / O. Denti. – Aipsa, 2012. – 255 p.
2. Guerra A.F. Translating culture: problems, strategies and practical realities / A.F. Guerra // Croatia science journal of literature, culture and literary translation. – Art and Subversion. – № 5. – 2012. – P. 1–27.
3. Macedo A.G., Pereira M.E. Identity and Cultural Translation: Writing Across the Borders of Englishness: Women's Writing in English in a European Context / A.G. Macedo, M.E. Pereira. – Peter Lang, 2006. – 282 p.
4. Maitland S. What Is Cultural Translation? / S. Maitland. – Bloomsbury Publishing, 2017. – 192 p.
5. Newmark P. More Paragraphs on Translation / P. Newmark. – Multilingual Matters, 1998. – 226 p.
6. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимое в переводе / С.И. Влахов, С.П. Флорин. – Р. Валент, 2012. – 406 с.
7. Прошина З.Г. Теория перевода / З.Г. Прошина. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2008. – 278 с.

Ткачук Т. І. Типи культурних реалій та стратегії їх перекладу в межах культурного перекладу

Анотація. У статті висвітлено питання культурних реалій та проблем, з якими стикається перекладач при передачі їх цільовою мовою та культурою; у статті проаналізовано визначення та класифікації реалій у рамках культурного перекладу; реалії також розглядаються у статті з погляду концепції еквівалентності у перекладі; у статті описані стратегії та процедури перекладу реалій, а також критерії, що впливають на їх вибір перекладачем у перекладацькій практиці.

Ключові слова: культурний переклад, реалії, вихідна мова, вихідна культура, цільова мова, цільова культура, стратегії перекладу, еквівалентність.

Ткачук Т. И. Типы культурных реалий и стратегии их перевода в рамках культурного перевода

Аннотация. В статье освещена проблема культурных реалий и проблемы, с которыми сталкивается переводчик, стремясь передать их в рамках целевого языка и культуры; определения и классификации культурных реалий были рассмотрены в статье в свете культурного перевода; культурные реалии также обсуждаются в статье с точки зрения концепции эквивалентности перевода; в статье систематизированы стратегии и процедуры перевода реалий, а также критерии, влияющие на их выбор переводчиком в практике перевода.

Ключевые слова: культурный перевод, культурные реалии, исходный язык, исходная культура, целевой язык, целевая культура, стратегии перевода, эквивалентность перевода.

Фоменко Е. Г.,
доктор филологических наук,
профессор кафедры теории и практики перевода,
заведующий кафедрой теории и практики перевода
Классического частного университета

САМОПОДОБИЕ В ПЕРЕВОДЕ «ПОМИНОК ПО ФИННЕГАНУ» ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА

Аннотация. Статья рассматривает формулу самоподобия, концептуальный фрактал «Ирландия» и инвариантность словоформ-отклонений для выявления стратегий перевода «Поминок по Финнегану» Дж. Джойса на языки, пользующиеся кириллицей. Самоподобие «Поминок» требует координации стратегических переводческих решений, одинаковых для перевода любой части этого текста.

Ключевые слова: художественный перевод, самоподобие, индивидуально-авторская пунктуация, концептуальный фрактал, словоформа-отклонение, гибридизация.

Специалисты из польского института ядерной физики, проанализировав вариативность длины предложений в 113 шедеврах мировой художественной литературы, установили, что «Поминок по Финнегану» Дж. Джойса [8] являются практически идеальным математическим мультифракталом, к которому приближаются его же «Улисс» и другие тексты потока сознания, например, «2666» чилийского писателя Роберто Боланьо [4]. Известно, что самоподобие фракталов свидетельствует о единообразном устройстве в диапазоне масштабов, причем мультифракталы обладают неоднородностью с бесконечным спектром фрактальных размерностей [1, с. 82]. **Проблема** признания «Поминок» мультифракталом ставит перед переводчиком стратегическую задачу учесть выстроенную Джойсом сложную фрактальную структуру, где в элементах игры хаоса сменяются алгоритмы. **Актуальность** перевода самоподобия в объеме целого текста обусловлена тем, что, во-первых, нелинейные аспекты перевода в текстах такого масштаба и с таким количеством разноязычных дублированных специально не освещались, и, во-вторых, переводчики «Поминок» на разные языки по-прежнему индивидуально решают, какой компромисс допустим, а какой нет [5, с. 8]. Существование специфических переводческих трудностей подтверждается тем, что начатые переводы (Анри Волохонский [6] перевел шесть начальных частей «Поминок» на русский язык, а Константин Беляев – несколько страниц из эпизода «Анна Ливия Плюрабель» [5]) так и остались попытками, не получившими ни завершения, ни адекватного критического анализа. Полностью «Поминок» переведены лишь на десяток языков, включая единственный славянский язык – польский [3], который, стоит подчеркнуть, не столкнулся с переходом с латиницы на кириллицу в передаче эйковского наречия.

Цель статьи – выяснить, как самоподобие влияет на стратегии перевода «Поминок по Финнегану» Дж. Джойса.

Стратегии передачи самоподобия в переводе. Опираясь на опыт перевода «Поминок» Волохонским [6], можно с уверенностью сказать, что сохранение самоподобия в таком гибридном и полном аллюзий тексте является стратегической задачей современного переводчика. На наш взгляд, переводчик

на славянские языки, пользующиеся кириллицей, должен принять такие стратегические решения:

1) индивидуально-авторская пунктуация Джойса не меняется, чтобы не нарушать ритмический рисунок «Поминок»; следование индивидуально-авторской пунктуации автоматически поддерживает самоподобие архитектуры «Поминок»;

2) формулы разложенных инициалов главных героев сохраняются, даже если при этом приходится жертвовать точностью передаваемого смысла;

3) словоформы-отклонения требуют индивидуального подхода с учетом сквозного характера их компонентов, гибридизации и аллюзий; при этом все английские слова переводятся;

4) концептуальный фрактал «Ирландия» является приоритетным, поскольку им подчеркивается ирландская идентичность Джойса как писателя.

Переводческая стратегия соблюдения формульной размерности самоподобия. Формульная размерность является особенностью самоподобия «Поминок», поэтому она должна быть сохранена в переводе. Обращают на себя внимание математические размерности, которые положены в основу рассеянных по «Поминкам» инициалам главных персонажей Хампри Чимпдена Ирвикера (Х.Ч.И.), олицетворяющего основанный скандинавами Дублин, и его ирландской жены Анны Ливии Плюрабель, олицетворяющую Лиффи, реку в Дублине. Имя Хампри происходит от протогерманской лексемы со значением «сила» и древнеанглийской лексемы со значением «мир» (готовый концептуальный фрактал «сила мира»); в английском языке имя Хампри является уменьшительно-ласкательным от Humpty (Humpty-dumpty, или Шалтай-Болтай в русской традиции закладывает самоподобие в игре именами Ирвикер и Шалтай-Болтай). В финале «Поминок» есть триада «Edgar's chuckal humorous» [8], куда заложены в обратном порядке инициалы Х.Ч.И. (английские инициалы Ирвикера – Н.С.Е. [8, с. 32.14]). Сохраняя инициалы Х.Ч.И., переводчику следует учесть самоподобие, размерное формуле «Here Comes Everybody» [8, с. 32.18–19] (дословно: Сюда Приходит Всякий). А Волохонский правильно переводит формулу с сохранением инициалов «Хочет Чего Ищет» [6], хотя отступает от оригинала. Подбор русского эквивалента привел нас к другому варианту – «Хохот Человеку Искомый». Что касается «Edgar's chuckal humorous», то здесь заложен, в искаженной форме, элемент со значением «хохот». Сохраняя обратное следование инициалов, мы получаем вариант «Ирвикера чудная хохотня», т. е. сохраняем размерность «хохот» (Хохот Человеку Искомый / Ирвикера чудная хохотня).

Усложняя рассеяние формулы, построенной инициалами главного персонажа, Джойс пользуется фигурой хиазма. В нижеприведенное предложение-абзац закладывается зеркальный

повтор инициалов Ирвикера: «A hand from the cloud emerges, holding a chart expanded» [8, с. 593.19]. Все слова в данном предложении не имеют никаких искажений, поэтому перевод не вызывал бы трудностей, если бы не зеркальное сокрытие формулы. Переводчику требуется передать последовательность Х.Ч.И. – И.Ч.Х., чтобы сохранить формульную размерность самоподобия. Соответственно, «рука», возникающая из-за облака, превращается в «хваталку», а развернутая в руке «карта» вербализуется своим синонимом «чертеж». Подобрал синонимы, можно предложить перевод: Хваталка из чумана израстает, исправляет чертеж хранимый (приходится придумать слово «чуман», поскольку других эквивалентов найти не удалось).

Возвращаясь к формульному использованию инициалов, требуется критически осмыслить перевод «Howth Castle and Environs» [8, с. 3.3], первого разложения инициалов Ирвикера в «Поминках». Название замка Хоут не вызывает трудностей, т. к. содержит нужную букву Х. Лексема со значением «замок» имеет синоним «чертог» (нужная буква Ч получена). Проблема возникает с эквивалентом слову «округа, окрестность, околоток», которое бы начиналось на букву «и». Поскольку такого варианта подобрать не удалось, мы добавили начальную букву к слову «скругление». А. Волохонский самоподобие инициалов Ирвикера не учел, тем самым нарушив формульную размерность разложенный инициалов: «и приводит нас вспять к замку Хаут и его окрестностям» [6]. Учитывая формулу, считаем более правильным перевод: Хоут чертог с искруглением.

В недооценке формульного самоподобия А. Волохонский довольно последователен. Например, переводя «Hagouh Childerik Eggeberth» [8, с. 4.32] как «Урун Пильдерик Негберт» [6], он произвольно ломает формулу инициалов вместо ее сохранения в таком варианте: Харун Чилдерик Ичкоберт. В балладе Анри Волохонский меняет «He'll Cheat E'etawan» [8, с. 46.1] (дословно: Он надует любого) на «Усех Проведу На ходу» [7]. Однако заложенный Джойсом смысл можно передать с сохранением инициалов: Химичу Чудесю Извожу».

В финале «Поминок» Джойс раскладывает инициалы Ирвикера на три слова, вписывающиеся в гибридизацию (греческий, латинский и гаэльский языки): «Homos Circas Elochlannensis!» [8, с. 600.29]. Первое слово указывает на обычного человека и может быть сохранено в переводе – Хомос. Второе латинское слово означает круг, для которого можно подобрать синоним, сложив выражение «Что ни шаг» в упрощении – Чонишаг. Третье слово включает в себя гаэльскую лексему «Lochlan», которая обозначает Скандинавию. Все три слова указывают на простых людей родом из Скандинавии. Наш вариант, учитывающий формулу Х.Ч.И.: Хомос Чонишаг Изсеверья.

В другом случае «Hagiographice sanat Ecclesia» [8, с. 604.12] искаженное название агиографии, изучающей святость, позволяет сохранить первую букву инициалов Ирвикера: Хагиография. Экклесией в Древней Греции называлось народное собрание. Через синонимы слова «собрание» можно выйти на лексему «ирмологий», начинающуюся на нужную для перевода букву «и» (богослужебная книга в православии для пения в церкви). Смысл предложения Джойса: церковь поет агиографически. Наш перевод: Хагиографии чувств Ирмологий.

Следуя самоподобию, в другом месте «Поминок» повтор инициалов Ирвикера в восклицательных предложениях «Ohce! Ohce!» [8, с. 291.31] переведем как «О хчи! О хчи!» Еще пример, связанный с разложением инициалов Ирвикера: «hce che

ech» [8, с. 284.1]. В данном примере не только повторяется формула Х.Ч.И. началом каждого из трех слов, но и первое слово является инициалами, которые переставляются во втором и третьем словах. Следуя самоподобию, сохраняем формулу переводом «хчи чхи ичх».

Концептуальный фрактал «Ирландия» «перемальвается» «Поминками», вплетая ирландскую культуру в мировую. В концептуальном фрактале самоподобие выражается идеями и концептами [2], которые у Джойса эксплицированы словоформами-отклонениями. Наложение фракталов характерно для Джойса, причем к финалу книги эта тенденция усиливается по требованию конструируемого самоподобия. Приведем пример: «Lugh the Brathewacker» [8, с. 594.19–20] (бог-трикстер Lugh в ирландской мифологии). Говоря о длинноруком Луге, Джойс только четыре раза называет его по имени Lugh: «Tucurlugh!» [8, с. 479.6], «gulughrutly» [8 с. 493.13], «a long armed lugh» [8, с. 507.2] и «Lugh the Brathewacker» [8, с. 594.19–20]. Предложение о боге света Луге в финале можно перевести так: Последом, Луг Судьесмельый зачет и забалует вспышками огненными. В финале «Поминок» Джойс дает искаженным другое имя Луга, ирл. Lamfhada «Длиннорукий», в предложении «Lamfadar's arm it has cocoincidences» [8, с. 597.1]. Поскольку упоминание руки дублируется, наш перевод звучит так: **Лугова** длиннорукость башковеликая. Джойс упоминает реальных людей, как в «the big brucer» [8, с. 596.15–16] (наш перевод: большой брусобидчик), где обнаруживается аллюзия на Эдуарда и Роберта Брусов, отправившихся в Ирландию в 1315 году.

В финале Джойс возвращается к дублированию топонимов, сделав выбор на острове Новая Ирландия, который входит в состав архипелага Бисмарка и отличается гористой местностью и узкой протяженностью формы. Джойс вводит название островного города Ламусонг, упоминает горную вершину Ламбель, называет Топайю, один и районов на острове, приводит искаженное название столицы острова Кавиенг и дает искаженное название одного из правящих кланов на острове Новая Ирландия, пикалаба. Рассмотрим окружение, в котором рассеиваются название города и вершины: «Hill of Hafid, knock and knock, nachasach, gives relief to the langscape as he straches his lamusong untoupon gazelle channel and the bride of the Bryne, shin high shake, is dotter than evar for a damse wed her farther. Lambel on the up!» [8, с. 595.3–6]

Прежде всего, вершина Ламбель уравнивается холмом, названным у Джойса в честь Шамсуддина Мухаммеда Хафиза Ширази (1325–1389/1390), персидского поэта, суфийского шейха и одного из величайших лириков в мировой литературе. В топоним Ламусонг встраиваются английская лексема «song» (песня) и, возможно, латышская лексема «lati» (ругательный). Сохраняя в переводе название города на острове Новая Зеландия, переводчик должен сделать пометку, объясняющую, что за этим скрывается (ругательная песня, очевидно, имеет привязку к ямбическим поэтам). Джойс включает неискаженное название города на острове Новая Ирландия, которое разлагается на гибридное латышское + английское слово, вызывая аллюзию на ямбическую поэзию, бичевавшую порочное в человеческой природе. Холм Хафиза – это, скорее всего, великое наследие Рудаки, Фирдоуси, Омара Хайяма и других, на фундаменте которого состоялась лирическая поэзия Хафиза. Обращает на себя внимание лексема gazelle, обозначающая строфу арабского стихосложения, в котором рифмуются два полустишия. Восточная газель у Хафиза достигла совершенства. Джойс

неожиданно соединяет Хафиза с Гансом Саксом (1494–1576), создателем мелодий-моделей, на которые распевались стихи мейстерзингеров, словоформой-отклонением «pachasach» и, далее, с лейтмотивами Вагнера, упоминая старого башмачника Ганса Сакса из его оперы «Нюрнбергские мейстерзингеры». Тогда «knock and knock» может быть аллюзией на стук ударов молотка работающего башмачника, сопровождаемый простой песенной мелодией. Лексема Вгуне в норвежском языке обозначает «точильный камень». Французское слово *lambel* («геральд», совпадающее с названием возвышенности на острове Новая Ирландия, можно не переводить, оставляя заданную Джойсом географическую затравку. Наш перевод: Холмление Хафиза, стук да стук, гансосакс, облегчает мольв, когда растягается **ламусонг** до газельной строфы и невеста Точильного камня, голенью высоко тряся, дочерне танцует свадебно с отцом. **Ламбель** поднимается!

В финале «Поминок» архипелаг Бисмарка, в состав которого входит остров Новая Ирландия, связывается с Аландскими островами в Балтийском море. Джойс обыгрывает бегство гонимых людей со своей родины. Например, Дж. Толанд, автор книги «Христианство без тайн», осужденной на сожжение, был вынужден скитаться на чужбине. Его судьба объединяется с бегством в Англию астролога Дж. Уолли (Whalley) в следующем фрагменте: «**The astrologer Wallaby by Tolan**, who farshook our showrs from Newer Aland, has signed the you and the now our mandate. Milenesia waits. Be smark» [8, с. 601.34]. Имя астролога дается в искажении через упоминание о кенгуренке: Астролог Кенгуренок за Толандом. Местонахождение новых Аландских островов (архипелаг в Балтийском море) вычисляется разложением на слоги созвучия с именем Бисмарка и архипелагом Бисмарка. Меланезия упоминается, возможно, созвучием ее государств Новая Гвинея и Новая Каледония с Новой Ирландией. Наш перевод: Астролог Кенгуренок за Толандом, кто потрясал с новых Аландских островов, мандат наш подписью и часом подписал. Меланезия в преддверии. Би смарк.

Сквозными для концептуального фрактала «Ирландия» являются аллюзии на «Поэмы Оссиана» Дж. Макферсона [7]. *Be thine the silent hall, O Jarama!* [8, с. 602.12–13]. Джойс перефразирует «Сельма, безмолвны чертоги твои» [7, с. 129] (Безмолвны твои чертоги, О Харама! (Jarama – река Харама в Испании)). В «*Roga's stream is solence. But Croona is in adestance*» [8, с. 602.14] обыгрывается название реки Крона в аллюзии на Катону, дочь Румера, которую силой увел Тоскар [7]. Наш перевод: Роги журчание печальливо. Но Кроны шум недалече. Переводчик вправе определиться с сохранением аллюзий или переводом имени. Например, «*Billey Feighin*» [8, с. 594.27] является аллюзией на человека, потомка Feichin (O'Feichin). Ирландцы называют мальчика-мальша Вороненком. Поэтому переводческое решение может быть: Билли Вороненок.

Сохранение всех созвучных аллюзий затруднительно из-за гибридизации, или одновременного прохождения через словоформу-отклонение английского слова и слова из другого языка. Приведем пример: «*if tungs may **tolkan***» [8, с. 599.9] (дословно: коль языки велеречивы). Вторая искаженная лексема входит в концептуальный фрактал «Ирландия»: газельская лексема «*tulke*» (поток) и Толка, вторая по величине, после Лиффи, река в Дублине, которая течет медленнее, чем третья дублинская река Доддер. Первая искаженная лексема образуется названием тунгового дерева и датской лексемой «*tunge*» (язык). Поскольку в «Поминок» названия рек широко пред-

ставлены в концептуальном фрактале «водная стихия», перевод требует сохранения названия реки Толка: коль языки **толкаречивы**. Зная характер течения реки Толка, читатель может воссоздать образ языка велеречивого.

Созвучия с Ирландией позволяют Джойсу обыгрывать имена людей, например, Уильяма Генри Айрленда (1777–1835): «*The Mister Ireland? And a live?*» [8, с. 608.14] (Мистер Ирландия? Да живьем?) Айрленд был пойман на подделке Шекспира, выдав за оригинал пьесу «Вортигерн и Ровена», права на которую купил Шеридан. Через Айрленда Джойс выходит на другую подделку, «Поэмы Оссиана» [7]. Однако сохранение имени в переводе в оригинальном виде не всегда возможно, например: «**Gam on, Gearge**» [8, с. 599.18]. Толкователи «Поминок» убеждены, что под искаженным «*Gearge*» подразумевается Томас Мур, аллюзии на которого множатся в разных текстах Джойса (вложение «*geag*» в «*Gearge*» указывает на снасти, связываемые с ловлей китов, или зацепление). Первое слово означает косяк китов и одновременно в газельском языке указывает на глуповатого человека. Очевидно, правильным будет решение, сохраняющее одновременные смыслы частично, но совмещающее косяк китов со снастью, используемую в их промысле: **Гарпунь за Муром**.

Джойс обыгрывает имена персонажей с искажением древнего названия Дублина, как в «*Funn and Nin in Cleethabala*» [8, с. 600.10]. Дословно речь идет о Финне и Анне в Бале-Аха-Клиахе (Baile Atha Cliath – Дублин в древности). Однако название Дублина дается как бы обратным ходом, что в переводе имеет вариант: в Клиахахабале. Перевод имен персонажей требует проверки на самоподобие в полном объеме «Поминок». Словоформа «*Funn*» встречается в «Поминок» как самостоятельно, так и в составе других словоформ 31 раз [9]. Упоминание «*Mister Funn*» [8, с. 5.12] (Мистер Фанн) позволяет сохранить оригинальную форму – Фанн. Словоформа *Nin* пересекается, согласно [9], с «*Ernin*» [8, с. 42.6] (Эрин + Анна), «*Ninan ninan*» [8, с. 246.21] (газельское слово «*paoidheanan*» – дитя), «*pinned nin nin nin*» [8, с. 257.9] (пояснение Джойса – цифра восемь) и «*Ninny*» [8, с. 514.15] (простак и финское междометие «*niin*» – да). Поскольку женщина добродушно соглашается (через «да» на финском языке), то в данном случае важно сохранить не имена пары, а характер их взаимоотношений. Возможный вариант: Справедливый (обыгрывание имени Финн) с Благодатью (обыгрывание имени Анна) в Клиахахабале.

Из вышеизложенного следует, что переводческое решение об экспликации концептуального фрактала «Ирландия» определяется другими вхождениями в «Поминок», что легко устанавливается по [9]. Пользуясь словарем частотности, переводчик выясняет границы выбора значения, которые влияют на отбор слова в переводе.

Инвариантность словоформ-отклонений проявляется в принципе их построения: визуальное графическое отклонение, фонетическая ослышка, гибридизация, многомерность пропускаемых смыслов, пучок аллюзии. Переводчики на европейские языки, как правило, сохраняют словоформы-отклонения. Например, они переводят «**totaufauf** thuartpeatrick» как «**altaufauf** tuseipeatrizio» (итальянский), «**parataufauf** tuespetrico» (португальский), «**zutaufauf** dubistpeatrick» (немецкий), «**ataufauf** tuespetrarricio» (испанский) или «**tottaufauf** giezijptrick» (голландский) [8, с. 115]. Интересно отметить, что эффект заикания, вербализованный «**taufauf**», замимствуется у Джойса без перевода, игнорируя немецкий глагол

«taufen» (крестить, погружать в воду), а также лексему «peat» (торф), указывающую на ирландский дёрн, равно как и элемент «peatrick», где совмещаются имена святых Петра и Патрика [8, с. 116–117]. Без перехода на кириллицу прозрачность ассоциации с немецким глаголом сохраняется. Переводчику на русский язык приходится решать задачу – что необходимо перевести с одновременности смыслов, заложенных Джойсом. Перенасыщение «Поминок» комментарием усложняет процесс чтения, поэтому переводчик сохраняет смыслы, обеспечивающие, в первую очередь, самоподобие.

Рассмотрим развернутый абзац-предложение, где выделены словоформы-отклонения [8, с. 595.34–596.33]. Абзац-предложение перенасыщен серийной пунктуацией – 54 точки с запятой. Полное предложение формируется до второй точки с запятой; все остальные приложения скрепляются на привязке придаточного предложения. Динамика предложения напоминает стадии развития человека, о которых писали З. Фрейд, К.Г. Юнг и Э.Х. Эриксон, и о циклической концепции истории Вико (через аллюзию «Jambudvispa Vīra», содержащую видоизмененное имя Джамбатиста).

Словоформа-отклонение «thenown» может быть разложена на три лексемы «then», «now» и «own». Необычность может быть подчеркнута разговорной формой: щастогдызвано. Словоформа-отклонение «mnames» может быть передана словом, заимствованным в словаре Владимира Даля, – имесловие; однако первые две согласные искаженной оригинальной формы вызывают ассоциацию с мнемоникой, способом запоминания, с которым связывают рифмизацию, Цицероновское пространственное воображение, тренировку зрительной памяти или нечто подобное. Джойс, скорее всего, имеет в виду ассоциативность имени, соединяя мнемонику с именем, что вполне передается русской лексемой «имесловие». Повтор «ya! ya!» напоминает агуканье; однако в испанском языке слово «ya» означает «няня», а в языке суахили тем же словом обозначается стих Корана. Однако такую замысловатую ассоциацию передать трудно, поэтому можно принять решение – оставить младенческое «ya! ya!» Далее, слово «театрон» сохраняется, ведь по ним понимают устройство, собирающее зрителей. Словоформа-отклонение «lemonogage» раскладывается на «mono» и «gage»; слово «моно» в переводе сохраняется, учитывая и то, что Моно, река в Того, рассеивается в концептуальный фрактал «водная стихия», представленный множеством рек в «Поминок». Слово сочетание «at milchgoat fairmesse» содержит немецкую лексему со значением «молоко» и английскую лексему «goat», которая ассоциируется с козлиной песней (трагедией), ослом и мелким домашним скотом. Словоформа-отклонение «dogdhis» раскладывается на лексемы «dog», «god» и «his» и является ослышкой имени ирландского бога Дагда (Эхад Оллатар), равного по значимости Лугу. Подобранные нами слово – задрайка (приспособление для герметического закрывания люков и дверей на судах), одно из значений английского слова «dog», которое может быть аллюзией на коричневую рубашку божества, не доходившую до колен. Словоформа-отклонение «ersekind» включает в себя значение человека, оказывающего помощь повстанцам: речь идет об Эрскине Чилдерсе, который во время восстания 1916 года занимался подтягиванием орудий к дублинскому Хоуту. Переводческое решение – сохранить имя этого человека.

Словоформа-отклонение «gnomeosulphidosalamermaud erman» из тридцати букв включает указание на четыре сти-

хии: земля («gnome» – знание), воздух («sulph» – сильф, грациозная девушка), огонь («salamander» – жаровня) и вода («erman» – водяной). Наш вариант: земливоздухаогняводывластитель. «Fertinfort» не дает однозначного прочтения: (1) в русском языке есть слово «ферт», обозначающее развязного человека (выражение «фертом стоять»); (2) F.E.R.T. может быть аббревиатурой девиза Савойского дома, которое само по себе имеет несколько прочтений, включая «тот, кто несет крест», рассеиваемое в «chrest» (crest + Christ). Очевидно, речь идет о защитнике укрепленного сооружения. В «Gunnar, of the Gunnings, Gund», возможно упоминание об охраннике, которого наняла Мария Ганнинг, когда она испугалась окружившей ее восхищенной толпы (сестры произвели фурор, придя на бал в театральных нарядах; уехали из Ирландии, выйдя замуж; но чрезмерное увлечение косметикой, содержащей свинец, стало фатальным для одной из сестер).

Работая со словоформами-отклонениями, переводчик:

- 1) проверяет их на гибридизацию (вскрытие разноязычных слов);
- 2) определяет вхождение в концептуальный фрактал «Ирландия», чтобы не упустить важную аллюзию;
- 3) проверяет по [9] компоненты словоформы-отклонения на самоподобие (частотность употребления в «Поминок»);
- 4) подбирает эквивалент, который может быть заимствован у Владимира Даля;
- 5) принимает решение о сохранении интернациональных слов, входящих в русский язык.

Например, «sousesnugh». Данная словоформа-отклонение является искажением гаэльского слова «sosenokh» (англичанин) и входит в концептуальный фрактал «Ирландия». Представляется, что искажение подчеркивает негативную коннотацию (можно усмотреть слово «eupuch» – евнух). Словоформа-отклонение «sousesnugh» встречается однократно; ее первый компонент «souse» употребляется девять раз [9], в том числе и как самостоятельное слово, например, «sauce for the zassy is souse» [8, с. 186.16]. Мы выбираем прозвище англичан «брит», поскольку отрицательная коннотация пока остается неясной.

Наш перевод: Дитя, дитяток, **щастогдызвано имеслови-ем**, (ya! ya!), **быбытьбыл** похищено в летах недавно вероятных, возможно удаленных; или заклято зримым скользком руки; к чему театрон **моноброжение**; на молочной мелкоскотной **ярмаропутанице**; в полной **задрайке**; дернина падения; похлопывание; **стойкостоячий** спотыкающийся **громоловец барыжечного** людства; глян, он повертается; **оживается**; **финкарнается**; предсказанный у очага; **заутреня** по факту; кликнутый восставшими **ерскин**; враг **пурманантный**, с **феникса** гримасой; волной пробужденный в гребень; вчера наказанный; соли фосфора; от отборнейших вояк и сынов ирландских пока Ирландия, **помин** аранжируя; тридцатью девятью статьями **реконституции**; Божьей волей мессы благословляя; потерянный мы думали; докучаемый, безмянный беспокойный; с горы Тумбарумбы, в присутствии ланселотов; в прошлом всея руси; властитель голодных; Откопанный, Вуденхенж чтоб побродить; испанским сидром наполненный; брит; **земливоздухаогняводывластитель**; большой **брусобидчик**; свой крест несущий; Охранник, Ганнингов, Охрана; один из двух или трех парней **множимых** праздничной толпой; благословенно дуло; бочонки, крышки долой; выемка, воловод, каких много, **памфилиус**, виноградной **снегосени**, гигиеническая концовка от редактора; в мякоть бедра; ты знаешь; спокойно; говоря к удо-

вольствию викария и руфи; **зелень**, пробел и зелубой разбиты стражами ярмарки; он; когда не слышать журавлей в Элге; вот песнь начнется; без связей, без заиканий; с **гигантопучиной**, с **коверкоформами**; понятная себе; суть **адамоевы**; кого иначе **почемучкает**; не слабак, а паладин; белокудр изобильно и искусный лев; хоть он носит смешные цвета; да и речью не бегл; но большой охотник до георгинов; ищет место для инспекции; жертвоприношение; астрономически **фабульношитель**; как предсказал **Джамбудиста Мудрый**; последней половиной стиха **перепокупающий** заложное слово; грустящий и **сладкозаплатный**; и готовый закончить наше веселье, раскалив чайник добела; смелый, самоутвержденный, стройный, сильный, спокойный, синтетический, свифтный.

Выводы и перспективы: В ходе исследования было выяснено, что сохранение самоподобия является стратегическим для перевода «Поминок по Финнегану» на славянские языки, пользующиеся кириллицей. Игра хаоса стабилизируется следованием за оригинальной индивидуально-авторской пунктуацией, сохранением формулы разложения инициалов главных персонажей, индивидуальным подходом к словоформам-отклонениям (с их проверкой на гибридизацию и аллюзии) и признанием приоритетности концептуального фрактала «Ирландия», эксплицирующего ирландскую идентичность Джойса.

Сохранение самоподобия как каркаса уэйковского наречия является стратегическим переводческим решением, под «сводами» которого переводчик может чувствовать свободу и вдохновение творить уэйковское наречие, подобное Джойсу и достойное его.

Перспективным является выведение цепочек повторов, зацепляющих концептуальные фракталы и позволяющие воспроизвести архитектуру «Поминок» кириллицей через ирландскую идентичность Джойса.

Литература:

1. Божокин С.В., Паршин Д.А. Фракталы и мультифракталы / С.В. Божокин, Д.А. Паршин. – Ижевск: НИЦ, 2001. – 128 с.
2. Николаева Е.В. Концептуальный фрактал в культурных системах / Е.В. Николаева // Вестник Челябинского университета. Философия. Социология. Культурология. – 2013. – Вып. 29. – № 13 (304). – С. 66–70.
3. Bazarnik K. A Polish translation of Finnegans Wake in Progress / K. Bazarnik // James Joyce Quarterly. – 2010. – 47 (4). – P. 567–577.

4. Drosdz S., Oswiecimka P., Kulig A., et al. Quantifying origin and character of long-range correlations in narrative texts / S. Drosdz et al // Information Sciences. – 2016. – 336. – P. 32–44.

5. O'Neill P. Impossible Joyce: "Finnegans Wake" / P. O'Neill. – Toronto–Buffalo–London: The University of Toronto Press, 2013. – 325 p.

Использованные источники:

6. Волохонский А. Джеймс Джойс в переводе Анри Волохонского. Из Финнеганова Уэйка / А. Волохонский // Митин журнал. – 1996. – № 53. – С. 138–146.
7. Макферсон Дж. Поэмы Оссиана / Дж. Макферсон. – Ленинград: Издательство «Наука», Ленинградское отделение, 1983. – 589 с.
8. Joyce J. Finnegans Wake / J. Joyce. – L.: Penguin, 1992. – 628 p.

Использованный словарь

9. Finnegans Wake Concordex [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lycaem.org/mv/Finnegan/finnegan.cgi?mode=new&simple=boolean&kwor=aube&kwnot=&wordmode=fragment&window=2>

Фоменко О. Г. Самоподібність у перекладі «Фінеганова помина» Джеймса Джойса

Анотація. Стаття розглядає формулу самоподібності, концептуальний фрактал «Ірландія» та інваріантність словоформ-відхилень для виявлення стратегій перекладу «Фінеганова помина» Дж. Джойса на мови, які користуються кирилицею. Самоподібність «Помина» вимагає координації стратегічних перекладацьких рішень, однакових для перекладу будь-якої частини цього тексту.

Ключові слова: художній переклад, самоподібність, індивідуально-авторська пунктуація, концептуальний фрактал, словоформа-відхилення, гібридизація.

Fomenko E. Self-similarity in translation of "Finnegans Wake" by James Joyce

Summary. The article studies self-similarity formulas, the conceptual fractal "Ireland" and invariant character of deflected word-forms with a view to identifying strategies of translation "Finnegans Wake" by James Joyce into languages with the Cyrillic alphabet. Self-similarity needs coordinating strategic translation decisions which can be implemented throughout the whole text of this work of fiction.

Key words: literary translation, self-similarity, individual-authorial punctuation, conceptual fractal, deflected word form, hybridization.

*Tschepurna S. W.,
Oberlehrer, Fachbereich Deutsche Theorie,
Praxis und Übersetzung
Nationale Technische Universität der Ukraine
"Kiewer Polytechnisches Institut Ihor Sikorskyj"*

ANTONYMISCHER AUSDRUCK IN DEN DEUTSCHEN RÄTSELN

Summary. In the article the specifics of antonyms in riddles are considered. Particular attention is paid to the peculiarities of using antonymous pairs to create the effect of opposition. As a result, there are a number of problems that can arise when translating texts containing such puzzles from German to Ukrainian. The article offers a comment on the solution of a particular problem.

Key words: riddles, antonyms, versatility of poetic images, allegory, aphoristic language, metaphorical figures.

Heute zeigt unser Staat ein großes Interesse für das Erlernen der deutschen Sprache, und auf diesem Grund ist es notwendig deren Semantik, einschließlich solcher Erscheinungen wie Antonymie und Stilistik besonders in den deutschen Rätseln gründlich zu erforschen. Im vorliegenden Artikel wird die Aufmerksamkeit den Problemen geschenkt, die bei der Übersetzung von den Rätseln mit antonymischen Paaren entstehen können. So ist **das Ziel** des Artikels die Besonderheiten der Antonymie und der Rätsel in beiden Sprachen zu erforschen und zu analysieren, sowie auch entstehende Probleme bei der Übersetzung zu lösen und mögliche Übersetzungsvarianten vorzuschlagen. **Die Aktualität** des Artikels ist dadurch zu erklären, dass er wichtig in Bezug auf didaktischen Aspekt ist sowie in der Pädagogik von Bedeutung ist.

Die Antonymie als eine linguistische Erscheinung wurde in verschiedenen Zeiten von folgenden Wissenschaftlern erforscht: J.D. Apresjan, W.N. Komissarow, Y.M. Kuschkowa, L.A. Novikow, U.I. Roditschewa, W. Schmidt und viele andere.

Die Antonymie ist auch eine semantische Erscheinung, die mit der Widerspiegelung desselben Wesens in der Sprache zu tun hat, aber im Unterschied zu den Synonymen tritt die Ähnlichkeit der Bedeutungen von antonymischen Wörtern in ihrer Gegenüberstellung in unserem Bewusstsein zutage [5, s. 121].

Ein antonymisches Paar bilden zwei Wörter einer Wortart, die feindliche Pole einer Eigenschaft, gegensätzliche Erscheinungen oder Gegenstände bezeichnen. Diese Wörter aber müssen zu einer lexikalischen Ebene gehören: *weiß – schwarz (die Farbe), праця – відпочинок (процес)* [7, s. 11].

Rätsel ist ein in allen Kulturen bekanntes Genre der Volkskunst, das seit langem als das Mittel für die Entwicklung der Aufmerksamkeit benutzt wurde. Das ist ein metaphorischer Ausdruck in der Erzähl- oder Frageform, das einzelne Gegenstände oder Erscheinungen mit Hilfe von anderen auf Grund ihrer Ähnlichkeit beschreibt [7, s. 134–135].

Jede Sprache verfügt über einen reichen Wortschatz, den wir für die Beschreibung unserer Gefühle, der Gegenstände und Erscheinungen der Umgebung benutzen. Um einen Gegensatz auszudrücken, verwendet man in der Rede oft Antonyme. Die Sprache hat eine semantische Lexik und Antonymie gilt als eine der wichtigsten Erscheinungsformen von den Systemverhältnissen in der Sprache und dem Denken. Die Wörter und ihre Bedeutungen werden in un-

serem Bewusstsein strukturiert und ein Grund für solche Gruppierung bildet die Ähnlichkeit oder der Gegensatz der Bedeutungen.

Antonymie erweist sich als eine universale Erscheinung, weil sie in allen Sprachen vorhanden ist. (Ukrainisch: *добре – погано*, Russisch: *свет – тьма*, Englisch: *day – night*, Deutsch: *lang – kurz* usw.).

Als Antonyme gelten auch die Wörter, die nach der gemeinsamen semantischen zueinander gegenübergestellt werden. L.A. Bulachowskij meint: „Unter Antonymie versteht man keinen einfachen Gegensatz, der durch die Hinzufügung der Verneinung ausgedrückt werden kann (*ruhig – unruhig*), sondern die Gegenüberstellung von den Bedeutungen der Wörter, die verschiedene Wurzeln haben (*dunkel – hell, багатий – бідний*)“. Derselben Meinung ist auch W. Schmidt [2, s.47]. K.A. Lewkowska zählt zu den Antonymen korrelative Wörter nicht, z.B. Sommer – Winter, Süden – Norden, weil sie nicht nur paarige Gegenüberstellungen bilden, sondern auch zur ganzen Wortgruppe gehören.

Antonyme werden oft für Gegensatzbildung in den Werken der schöngeistigen Literatur benutzt:

*Es war, als hätte der Himmel
Die Erde still geküsst,
Dass sie im Blutenschimmer
Von ihm nun träumen müsst. <...>*
[4, s. 4]

*Не знаю, ким – дияволом чи Богом –
Дано мені покликання сумне:
Любити все прекрасне і земне
І говорити правду всім бульдогам. <...>*
В. Симоненко «Толока»

Die Rätsel entstanden noch in den uralten Zeiten als der Mensch einige Naturerscheinungen nicht verstand und Angst davor hatte. So entstand der Glaube an die Zauberkraft des Wortes. Der uralte Mensch war überzeugt, dass er mit Hilfe von der allegorischen Form der Rede von den Vorbereitungen zur Jagd ein Geheimnis machte. Dank der Allegorie konnten die Tiere die Gefahr nicht wittern, und auf solche Weise war die Jagd erfolgreich. Um einer feindlichen Kraft im Wald, im See, im Haus zu entgehen, brauchte man ein Geheimnis, einen speziell vereinbarten Spruch. Bis zum 19. Jahrhundert war die Rätsellösung ein untrennbarer Teil des Hochzeitszeremoniells. Man sagte sogar: „*Обирай такого дружку, щоб загадки розгадував*“ [6].

Die Rätsel illustrierten die Volksklugheit, Auffassungsfähigkeit und Schöpferische Fantasie. Auf solche Weise ist das Rätsel in der Pädagogik ein Mittel für die Entwicklung des schöpferischen Denkens. So muss jedes Wort aufmerksam akzeptiert und mit anderen verglichen werden, die Ähnlichkeiten und Verschiedenheiten müssen gefunden und Hauptakzente bestimmt werden [6]. Oft werden die Rätsel für die Vertiefung der Fremdsprachenkenntnisse benutzt. Diese Gattung von Volkskunst interessierte viele berühmte Schrift-

steller und Wissenschaftler: I Franko, P. Tschubynskyj, B. Grintschenko, I. Gurin, Fridrich Güll, Gustav Theodor Fechner, Fridrich Schiller, Andreas Loos und viele andere.

Im Laufe der kulturell-historischen Entwicklung der Menschheit wurden alle Gattungen der Volkskunst weiterentwickelt. Diese Tendenzen beziehen sich auch die Rätsel. Heute kann man die wichtigsten Besonderheiten der Rätsel bestimmen:

1. Meinungsverdichtung
2. Traditionsaufbewahrung
3. Stabilität und Bildhaftigkeit
4. Vielfältigkeit der Kunstformen
5. Vielfältigkeit der poetischen Gestalten
6. lexikalische und stilistische Variation der Sprache
 - metaphorische Figuren
 - Allegorien
 - Reime in den poetischen Zeilen
7. Aphoristische Sprache
8. Breiter thematischer Umfang
9. Enge Verbindung mit anderen Gattungen der Volkskunst, u.z. mit Märchen, rituellen Liedern, Balladen, Sprichwörtern [7, s. 137].

Правда і у вогні не горить, і у воді не тоне (Sprichwort). *Що у вогні не горить, і у воді не тоне?* – *Правда* (Rätsel).

Die Autorenrätsel besitzen individuelle Einfärbung und gelten als Kunstwerke. So sind z. B. die Rätsel von Friedrich Schiller durch Metaphorisierung, Durchdringung von Bild und Begriff und Kürze bei der Bildung gekennzeichnet. Auffallend sind auch die vierzeilige Verse Form und der Reim:

Lyrik

*Es reden und träumen die Menschen viel
Von besseren künftigen Tagen
Nach einem glücklichen goldenen Ziel
Sieht man sie rennen und jagen <...>*
(F. Schiller, Die Hoffnung)

Rätsel

*Erst bin ich unscheinbar und schwach und klein,
Mich kann dein Atem bezwingen,
Ein Regentropfen schon saugt mich ein,
Doch mir wachsen im Siege die Schwingen <...>*
(Wind und Feuer)

Die obengenannten Besonderheiten der Rätsel illustrieren, dass diese Texte ganz individuell sind und eine besondere Strategie der Übersetzung brauchen, wo die Rätsелеigenschaften zur Acht genommen werden. Es ist bekannt, dass die Rätsel mit dem antonymischen Ausdruck die Texte mit eigener, besonderer Struktur sind. In der Regel steht in ihrem Zentrum eine Entgegensetzung, die oft durch ein antonymisches Paar ausgedrückt wird. Dieses Paar charakterisiert einen Gegenstand oder eine Erscheinung, d.h. sogenannte Konzepte. Das sind eindeutige Wörter, die in allen Sprachen nur eine Bedeutung haben, weil sie universelle Begriffe bezeichnen (z.B., *die Sonne, der Nebel, земля, мати* usw.). Die Konzepte werden von zwei polaren Standpunkten charakterisiert. Auf solche Weise entsteht eine Verwirrung, die als ein Rätseltrick genannt werden kann. Um diesen Mechanismus besser zu verstehen, muss der kognitive Aspekt in den Rätseln betrachtet werden.

Die Sprache ist ein Instrument, das unseren kognitiven Zwecken dient. Der Mensch operiert nicht mit den einzelnen Begriffen, sondern auch mit den Klassen der Begriffe. Subjektive Erfahrungseinheiten werden durch die Einteilung der Informationen in Klassen nach bestimmten Merkmalen betrachtet. So organisieren die Men-

sch eine riesige Menge an Informationen derart, dass ein effizienter Handel und Verstehen möglich ist.

Das Rätsel hat einen spezifischen Satzbau, u.zw. der erste Teil des Satzes beschreibt eine Eigenschaft und der zweite hat eine Wiederlegung der gegebenen Information. Im Rätsel sind gleichzeitig einige Kategorien vertreten. Oft werden sie gegenübergestellt und der Mensch bildet keine logische Kette, weil er präsent im Rätsel Information nicht analysieren kann.

Der Mensch muss die äußeren Reize so verarbeiten, dass die Reizmenge in einzelne invariante Objekte eingeteilt wird, und diese werden wiederum in Klassen äquivalenter Teilmengen zusammengefasst. Identität und Äquivalenz stellen fundamentale Prinzipien bei der Kategorisierung der Welt und des Wissens von der Welt. Das Prinzip der Identität lässt uns ein Objekt in verschiedenen Bedingungen als eine und dieselbe Entität erkennen. Das Prinzip der Äquivalenz lässt uns zwei Objekte aufgrund ihrer gemeinsamen Eigenschaften als zwei Entitäten erkennen [3, s. 88]. *Fünf Finger und doch keine Hand, ein Schuh, doch ohne Sohle* (Handschuh). In diesem Rätsel treten zwei Kategorien auf und jede hat davon je fünf Charakteristiken. Bei der Lösung des Rätsels operiert der Mensch mit allen diesen Einheiten, manchmal passiert das unbewusst. Die Schwierigkeit besteht darin, dass eine Charakteristik erwähnt und dann wiedergelegt wird. Das Gedächtnis arbeitet in diesem Fall in verschiedenen Richtungen, was zur Verwirrung führt.

Ein wesentlicher Punkt ist in den Rätseln die Bildhaftigkeit. Durch eine Reihe von Assoziationen entsteht ein bestimmtes Bild. Je höher der Bildhaftigkeitsgrad von Informationen ist, desto leichter und besser werden sie behalten und verstanden.

Der kognitive Aspekt spielt also eine wichtige Rolle in den Rätseln, weil sie mit Kategorien operieren und einen hohen Grad der Bildhaftigkeit besitzen. Bei der Lösung der Rätsel benutzt der Mensch vorwiegend das Grundwissen, das keine komplizierten Begriffe enthält. Es ist aber manchmal schwer, mit den Einheiten zu operieren, denn ihre Zahl ist manchmal groß, und unser Gedächtnis kann nicht alle umfassen und analysieren.

Vor der Übersetzung der deutschen Rätsel muss man unbedingt eine Ausgangstextanalyse machen. Die Ausgangstextanalyse ist eng mit der Frage verbunden, welchem Zweck die Übersetzung, d.h. der Zieltext in der zielsprachlichen Kommunikationssituation dienen soll. Die Aufgabe der Ausgangstextanalyse soll helfen festzustellen welche Elemente des Ausgangstextes in der Übersetzung bewahrt und welche verändert werden müssen. Im Fall mit den Rätseln ist das aktuell, weil sie ganz selbständige Texte mit langer kultureller und historischer Tradition sind. Alle Eigenschaften von den Rätseln müssen gründlich analysiert und bei der Übersetzung zur Acht genommen werden. Die Ausgangstextanalyse wird anhand von einzelnen Faktoren durchgeführt. Man unterscheidet textexterne und textinterne Faktoren.

Zu den *textexternen* gehören:

- Intention (sie gibt eine Auskunft darüber, was der Sender mit dem Text bewirken will) z.B.: *vier Füße, die er nie bewegt, wenn er dich auf dem Rücken trägt. Was ist das? (der Stuhl), oder: Листячко жовтіє, з дерев опадає. Хто мені скаже, коли це буває? (Восени).*

- Zeit (ist der Zeitpunkt zu dem der Text produziert wurde). Der Wortschatz veränderte sich im Laufe der Geschichte Das ist ganz deutlich in den Texten zu sehen, weil hier sowohl die veralteten Wörter als auch die Fremdwörter benutzt werden können. *Ohne Kopf ist Haar so schön, brauch ich zum kein Friseursalon. (Періücke) oder: За горами, за долами ходять свита і кожух. (Вівця).*

Zu den *textinternen* gehören:

- Form

Ein Rätsel kann in drei Formen existieren: in der Erzähl-, Frage- und Verseform. Bei der Übersetzung muss die Form des Ausgangsrätsels erhalten werden, weil sie historisch gebildet wurde.

- Funktion: das Rätsel hat eine pädagogische Funktion, schöpferisches Denken, Aufmerksamkeit zu entwickeln und den Wortschatz zu erweitern.

- Semantische Einheiten

Darunter sind folgende zu bestimmen: antonymische Paare, Gruppen von Synonymen, Metaphern, veraltete Wörter, stehende Vergleiche, Epitheta u. a. m. Sie müssen unbedingt wiedergegeben werden.

- Syntax.

Die Rätsel haben keine komplizierten syntaktischen Strukturen, aber sie können bei der Übersetzung verändert werden, damit z. B. der Rhythmus erhalten wird [1].

Der Trick von den Wort- und Versrätseln mit dem antonymischen Ausdruck besteht darin, dass der Gebrauch des antonymischen Paares erlaubt den Leser zu verwirren, weil seine Gedanken auf solche Weise auf verschiedene entgegengesetzte Pole gerichtet werden. Oft ist die Übersetzung von den deutschen Rätseln nicht optimal, weil die Normen dieser Gattung in der Übersetzungssprache nicht eingehalten werden. Ein anderes Problem ist die Auswahl der optimalen Variante aus der Reihe von den Rätseln der Zielsprache, weil sie möglichst alle lexikalische, stilistische und inhaltliche Besonderheiten des Ausgangstextes enthalten muss. Manchmal aber gibt die Analogie nicht alle wichtigen Besonderheiten des Ausgangstextes wieder. In diesem Fall muss eine andere Übersetzungsvariante vorgeschlagen werden.

Betrachten wir das Rätsel: *was ist tagsüber voll und nachts hohl? (Stiefel)*. Übersetzungsvarianten sind: 1. *Як ходить, то повне, а стоїть, то порожнє (Чоботи)*; 2. *Вдень ходять, вночі з відкритим ротом стоять (Чоботи)*. Keine Variante aus der Analogiereihe kann alle Besonderheiten des Originals wiedergeben, z. B. die Frageform, antonymische Paare und Bild. Für eine richtige Übersetzung müssen sie alle drei vorhanden sein. Das ukrainische Rätsel *Що вдень ходити повним має, а вночі порожнім відпочиває (Чоботи)* enthält beide antonymischen Paare und ist mit Hilfe von der Frageform gebaut, was die deutsche Variante voraussieht. Der typische Rhythmus von ukrainischen Rätseln erfordert den Jambus und eben darum ist es nötig die syntaktische Struktur des Zieltextes zu verändern, die Erweiterung durch die Ergänzung von den Wörtern *ходити має, відпочиває* benutzend. So entsteht eine richtige Übersetzung.

Die Autorin sieht vor, eine weitere Analyse der Übersetzung von Rätseln zu machen.

Literaturverzeichnis:

1. Dathe K. Vorlesungen von Kurs „Methodische und grammatische Probleme des Übersetzens“ / K. Dathe // Die Ausgangstextanalyse nach NORD, Kyiv: Nationale Technische Universität der Ukraine „KPI Igor Sikorski“, 2002.
2. Schmidt W. Grundlagen der deutschen Grammatik / W. Schmidt. – Berlin, 1997. – S. 47.
3. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen: Fradu, 1996. – S. 88.
4. Willkommen Das Magazin von Goethe-Institut in Deutschland. – Jahrgang 5, 2002. – Heft 3.
5. Завьялова В.М. Deutsche Antonyme. Пособие по лексике немецкого языка / В.М. Завьялова. – Москва: Высшая школа, 1989, –210 с.
6. Загадки и головоломки. Zugriff: www.isvilina.com/zi.htm.
7. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів / В.І. Кузьменко. – Київ, 1997. – 131–133.

Чепурна З. В. Проблема перекладу антонімії в німецьких загадках

Анотація. У запропонованій статті розглядається специфіка антонімії у загадках, зокрема, приділяється увага особливостям використання антонімічних пар для створення ефекту протиставлення. Виділяються ряд проблем, які можуть виникати у процесі перекладу текстів, що містять такі загадки, з німецької мови на українську. У статті пропонується коментар щодо вирішення тієї чи іншої проблеми.

Ключові слова: загадки, антонімія, багатогранність поетичних образів, алегорія, афористична мова, метафоричні фігури.

Чепурная З. В. Проблема перевода антонимии в немецких загадках

Аннотация. В статье рассматривается специфика антонимии в загадках, в частности, уделяется внимание особенностям использования пар антонимов для создания эффекта противопоставления. В результате выделяются ряд проблем, которые могут возникать при переводе текстов, содержащих такие загадки с немецкого языка на украинский. В статье предлагается комментарий по решению той или иной проблемы.

Ключевые слова: загадки, антонимия, многогранность поэтических образов, аллегория, афористический язык, метафорические фигуры.

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Агаева Нигяр Икрам кызы,
научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории
по журналистике
Бакинского государственного университета*

ОСВЕЩЕНИЕ ВОПРОСОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И КУЛЬТУРНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ «АЗЕРБАЙДЖАН»

Аннотация. В статье дается анализ деятельности независимого печатного органа «Азербайджан», который с первого дня своей деятельности описывал хронику своего периода, распространял идеологию независимости, играя большую роль в становлении национального самосознания, в освещении вопросов экономического и культурного строительства.

Ключевые слова: газета, печать, деятельность, самосознание, независимость, экономическое и культурное строительство.

Постановка проблемы. В начале прошлого века на мусульманском Востоке образовалась первая демократическая республика – Азербайджанская Демократическая Республика, и этим исполнилось желание народа о независимости. Одной из основных задач новой независимой республики было создание официального государственного печатного органа. Именно поэтому 3 июля 1918 г. правительство Азербайджанской Республики приняло постановление об издании правительского органа печати «Вестник Правительства Азербайджанской Республики». Работа по обеспечению оборудованием была поручена Министерству продовольствия. Другим постановлением (от 27 июля 1918 г.) Совет Министров поручил работу печатного органа «Вестник Правительства Азербайджанской Республики» Министерству образования.

Здесь два раза в неделю печатали правительственные новости. В основном печатали постановления правительства Азербайджанской Республики, принятые решения различных министерств, приказы, инструкции, информации о назначении и увольнении с должности различных лиц, государственные новости, объявления и так далее. Власти необходим был печатный орган, дающий возможность объяснить народу политический курс Азербайджанской Демократической Республики. В результате в начале сентября 1918 г. в Гяндже правительство принимает решение о создании государственного печатного органа «Азербайджан».

Цель статьи – проанализировать деятельность газеты «Азербайджан» – первого печатного органа Азербайджанского правительства – и определить ее роль в становлении национального самосознания.

Изложение основного материала исследования. Неспоста газета получила название «Азербайджан». Необходимо было с ее помощью популяризировать статус Азербайджанской Демократической Республики. Первый номер газеты «Азербайджан» был напечатан 15 сентября 1918 г. в Гяндже, в типографии губернатора. Этот номер состоял из четырех страниц, две из которых были на азербайджанском, а две – на русском языке. В Гяндже вышли всего четыре номера этой газеты. Вто-

рой и третий номера газеты были на русском языке и состояли каждый из двух страниц. Последний, четвертый, номер состоял из четырех страниц, три из которых были на русском, а одна – на азербайджанском языке.

В Гяндже редакция размещалась на улице Буланова в доме № 26. Первый номер газеты был издан в формате А2 и состоял из 2 страниц на азербайджанском и русском языках. Можно сказать, что русский экземпляр газеты был точным переводом азербайджанского экземпляра с некоторыми мелкими исключениями. Второй номер газеты «Азербайджан» был выпущен 19 сентября, в четверг, третий номер – 22 сентября, в воскресенье, на русском языке.

Последний номер газеты, выпущенный в Гяндже в среду 25 сентября, состоял из смешанных страниц. Просматривая темы материалов, опубликованных в газете, видно, что приоритетное место отдавалось теме и информации об освобождении Баку Кавказской исламской армией. Эта тема занимала достойное место во всех номерах газеты «Азербайджан», изданных в Гяндже. На последней странице первого номера газеты в статье под названием «Падение Баку» давалась информация о количестве взятых в плен вражеских солдат, которая, естественно, была преувеличена под воздействием радости победы.

В последнем номере газеты «Азербайджан», выпущенной в Гяндже 25 сентября, в информации «От редакции» было написано: «Так как редакция газеты переехала в Баку, с сегодняшнего дня все обращения в редакцию направляйте по адресу Баку, управление газеты «Азербайджан». Этот печатный орган с улицы Булатова в Гяндже переехал на улицу Колубакинскую в Баку.

Первый выпущенный в Баку на азербайджанском языке пятый номер газеты «Азербайджан» был издан 3 октября 1918 г., а на русском языке – 7 октября. Начиная с этих номеров рядом с названием газеты размещалась пометка «Ежедневник» – политическая, общественная, литературная, экономическая газета». В № 11 газеты «Азербайджан» (от 16 октября 1918 г.) от редакции было опубликовано такое объявление: «К сведению подписчиков: газета «Азербайджан» выходит в двух изданиях – на русском и тюркском языках. При подписке необходимо указывать, какое именно издание желательно получить».

Начиная с № 6 на азербайджанском языке и с № 5 на русском языке газета подписывалась следующим образом: «Составители Джейхун бек Гаджибейли и Шафи бек Рустамбейли». С 28 ноября того же года газета на азербайджанском языке издавалась под редакцией Джейхун бека Гаджибейли, а на русском языке – под редакцией Шафи бека Рустамбейли. Несмотря на то, что редакторами обеих газет были одни и те же люди, материалы не повторяли друг друга и печатали

разные статьи и тексты. Редакции обеих газет находились по разным адресам. До 31 декабря 1918 г. вышли в свет 75 номеров газеты «Азербайджан» на азербайджанском языке и 70 номеров на русском языке.

Газета «Азербайджан» вышла в свет как раз в тот самый сложный момент, когда черные тучи еще не развеялись над головой молодой республики, продолжался общественно-политический и военный кризис, период нестабильности. Газета «Азербайджан» с первого дня своей деятельности описывала хронику своего периода, распространяла идеологию независимости, сыграв большую роль в становлении национального самосознания [8, с. 110]. Газета стала основным источником «Ежедневной политической, общественной, литературной, экономической тюркской газеты».

Азербайджанская Республика вошла в историю тюркского народа как первое независимое государство, которое с первого дня своего существования начало проводить политику улучшения политического курса за рубежом. Известный тюркский историк М. Язычы писал: «Азербайджанская Республика (1918–1920 гг.) занимает 114 место в историческом списке образованных тюркских государств» [10, с. 313–316].

Материалы Ф. хан Хойского о формировании Азербайджанской Республики были отосланы по радиотелеграфу в разные страны министерствам иностранных дел [6, с. 63]. Для формирования демократического государства такие связи очень важны. В № 14 газеты «Азербайджан» от 21 октября 1918 г. было опубликовано следующее: «Министерством почты и телеграфа предприняты шаги к организации в недалеком будущем целой сети радиостанций по всему Азербайджану. Предполагается организовать на всей территории Азербайджана единый Азербайджанский почтово-телеграфный округ. Министерство, придавая огромное значение развитию почтово-телеграфной сети в стране, во время анархии принимает энергичные меры к восстановлению разрушений в почтово-телеграфном отделе» [5, 1918 г., 21 октября]. Нужно также отметить, что в 1918 г. сформированная в Гяндже первая радиостанция давала иногда на международный эфир информацию об Азербайджанской Демократической Республике. В ноябре 1919 г. Э.М. Топчибашев с радиостанции Эйфелевой башни по прямой линии на Гянджинскую радиостанцию отправил телеграмму Палате Министров Азербайджана с таким текстом: «Поздравляю Вас с началом деятельности первой радиостанции Азербайджана, которая сыграет большую роль в экономическом и культурном развитии страны».

После начала деятельности 7 декабря 1918 г. Парламента Азербайджанской Республики на страницах газеты «Азербайджан» широко освещалась его деятельность, регулярно печатались стенографические отчеты парламента. В заседании Азербайджанского Парламента от 26 декабря 1918 г. Ф. хан Хойским был оглашен следующий список членов сформированного им нового кабинета:

- 1) Фатали хан Хойский – председатель Совета Министров, министр иностранных дел;
- 2) Халил бек Хасмамедов – министр внутренних дел;
- 3) Насиб бек Усуббеков – министр народного просвещения;
- 4) Самед бек Мехмандаров – военный министр;
- 5) Мирза Асадуллаев – министр торговли и промышленности;
- 6) Иван Николаевич Протасьев – министр финансов;

7) Константин Николаевич Лизгар – министр продовольствия;

8) Худадат бек Мелик-Асланов – министр путей сообщения;

9) Аслан бек Сафикурдский – министр почт и телеграфов;

10) Мамед Гасан Гаджинский – государственный контролер.

Посты министров юстиции, труда, здравоохранения и земледелия оставались незамещенными, поскольку согласно принципам коалиционности власти должны быть представлены азербайджанскими гражданами из немусульман, причем три места будут принадлежать армянам и одно – русским [5, 1918 г., 28 декабря].

Основными рубриками газеты «Азербайджан» были такие: «Государственные решения», «Официальные новости», «Новости телеграфа», «Зарубежные новости», «Местная хроника», «Газетные известия», «Дневник», «Справочный отдел», «Письмо в редакцию», «Листки» (сатира), «Обзор печати», «Театр и музыка» и другие постоянные рубрики.

На страницах газеты «Азербайджан» печаталось много информации о бесчинствах, совершенных в Зангезуре, Нахчыване и Карабахе ярого врага тюркских народов Андроника, о тяжелой судьбе азербайджанцев, проживающих на территории Армении, о совершенных армянами против них зверствах и проводимой политики геноцида, о массовом их уничтожении и изгнании. Также публиковались ноты, меморандумы, письма и другие государственные документы правительства Азербайджанской Республики армянскому правительству в связи с проводимой политикой зверства против азербайджанцев.

Публиковались постановления о всеобщей забастовке и ее ликвидации в городе Баку. Забастовка объявлялась под лозунгом «Немедленное освобождение наших товарищей, полная свобода слова, собраний, печати, неприкосновенность личности». И в результате пришли к следующему соглашению: арестованные освобождаются, газеты не могут подвергаться никаким административным карам, приостанавливать деятельность газеты может только военный губернатор города Баку, генерал-майор У. Томсон, профессиональная и политическая организация рабочих пользуются полной свободой [5, 1918 г., 28 декабря].

Создание национальной армии высокого уровня было основной проблемой, которая беспокоила правительство в то время, поскольку национальный вопрос со временем превращался в спорный вопрос. И это все больше беспокоило и республику, и ее лидеров. Молодая Азербайджанская Республика для мирного решения этого вопроса не раз созывала конференции, встречи, переговоры. Одна из таких конференций, еще больше осложнивших ситуацию в Карабахе, была проведена в декабре 1918 г. в Тбилиси. Об этом вновь газета «Азербайджан» писала: «Правительства Азербайджана, Грузии и Армении несколько месяцев назад собрали конференцию в городе Тифлисе для урегулирования спорных ситуаций, возникших между государствами. Представители правительства Азербайджана и Грузии прибыли. Представители Армении не приехали» [1, с. 90]. Правительство Армении, как всегда, игнорировало консультации и советы. Потому как они и без всяких консультаций и советов знали, что выбранный ими путь неправильный. И ненасытность, бесстыдство толкали их не сворачивать с этого пути...

Для уничтожения молодого независимого государства, только начавшего свою деятельность в 1918 г., русские большевики при помощи местных большевиков организовывали бесконечные забастовки, политические демонстрации, вооружен-

ные столкновения, армяно-мусульманскую резню. Забастовки, столкновения наносили большой удар по экономически слабой Азербайджанской Республике. И газета вновь предупреждала, что организаторы этих столкновений являются врагами народа, и призвала к единству.

Это единство должна создать интеллигенция. Газета в публицистической статье «Интеллигенция», которая издавалась поэтапно, подробно комментировала эту проблему. В статье автор отражает некоторые жизненные мысли интеллигенции. А в последующих двух номерах осуждает деятельность партий, выходящих против азербайджанского правительства. Потому что парламент Азербайджана приглашал представителей этих партий подключиться к управлению государством, а они отказались. Такая позиция со стороны азербайджанского правительства и парламента осуждается как бойкот, а также говорится: «Мы вас приглашаем совместно работать, и этим мы выполнили свой гражданский долг. Вы отклонили нашу гуманную предприимчивость. Мы способны нести всю ношу сами. Все!» [5, 1918 г.].

Также на страницах газеты «Азербайджан» широко освещалась деятельность восстановленного 16 ноября 1918 г. Азербайджанского Национального Совета, его активные действия по созыву Азербайджанского Парламента. На страницах газеты в выпуске от 19 ноября было издано «Обращение ко всему населению Азербайджана» Председателя Совета М.Э. Расулзаде. Были опубликованы материалы обсуждения Национального Совета по созданию Парламента, а также принятый об этом закон.

На страницах газеты «Азербайджан» в связи с объявленной в мае 1919 г. первой годовщиной независимости Азербайджана было опубликовано большое количество поздравлений, статей, воспоминаний. В связи с отъездом на Мирную конференцию в № 83 газеты от 9 января 1919 г. Джейхун бек Гаджибейли от своего имени написал следующую заметку: «Во имя народа и блага нашей Родины, по просьбе соотечественников, на меня как на ответственное лицо нашей газеты легла тяжелая и ответственная, но в то же время святая миссия представлять нас на Мирной конференции. Чтобы решить проблемы вопроса оккупации любимой родины, нам вместе с уважаемыми братьями нужно поехать в Европу, временно отрываясь от управления газетой, поэтому я посчитал своим долгом попрощаться с уважаемыми читателями и пообещать, что мы сделаем все зависящее от нас на благо Родины» [5, 1919 г., 9 января]. Де-факто признание независимости Азербайджанской Республики Верховным Советом Парижской мирной конференции произошло 11 ноября 1920 г.

В период Азербайджанской Демократической Республики в каждом уголке страны наблюдалось оживление, желание строить и возрождать. Правительство для улучшения уровня жизни народа, в частности трудящихся, использовало все возможные средства. Под руководством Ф. хан Хойского правительство проводило политику национализации во всех областях. Так, привлекает внимание заявление Ф. хан Хойского от 26 декабря 1918 г. на заседании Парламента Азербайджана. Газета «Азербайджан» писала об этом заявлении: «<...> мы понимаем, что большинство народа состоит из рабочих и крестьян, и поэтому под защитой национальных интересов мы подразумеваем защиту интересов рабочих и крестьян. Сельское население страны не будет процветать и развиваться без финансовой поддержки. Основная обязанность правительства – оплата материальных

потребностей рабочих и крестьян. Аграрный вопрос все еще не решен. Решение этого вопроса должно быть в пользу абсолютного благосостояния людей. Правительство должно работать для претворения в жизнь данного заявления» [1].

В связи с этим в газете сообщалось, что 6 июня 1919 г. в постановлении, принятом Советом Министров в связи с аграрной реформой, говорится о том, что в Министерстве сельского хозяйства создан отдел по аграрной реформе. В постановлении Министерству сельского хозяйства было поручено, чтобы к 24 сентября 1919 г. в Совет Министров было предоставлено для рассмотрения два законодательных проекта. Законодательный проект Министерства сельского хозяйства, подготовленный отделом аграрной реформы, был подготовлен до августа. В законодательном проекте предусматривалось: «Будет создан Земельный фонд с целью обеспечения малоземельного населения дополнительной землей. В то же время должна учитываться национализация лесного предпринимательства» [1].

28 августа 1918 г. правительством был принят закон о национализации народного образования. Для подготовки национальных кадров были организованы краткосрочные курсы в Гяндже, Нухе и Закаталах, куда были приняты 150 слушателей. Так, к началу 1919 г. в Азербайджане действовали 23 государственных средних учебных заведения, включая переведенное из Гори в Казах азербайджанское отделение Педагогической семинарии. Это были шесть мужских гимназий (в Баку, Гяндже и Нухе), четыре женских гимназии (в Баку), пять реальных школ (в Баку, Гяндже и Казахе), три женских образовательных учреждения (в Баку, Гяндже и Нухе), одна политехническая школа и школа торговли (в Баку) [9]. В связи с этим в газете было опубликовано несколько интересных статей. Ф. Агазаде, приветствующий процесс национализации образования, указывая на недостаток кадров в этой области, пишет: «С целью подготовки национальных кадров в Баку, Гяндже, Нухе, Шуше, Казахе, Гусарах, Сальянах и Закаталах были организованы краткосрочные педагогические курсы. Из Турции были приглашены около 50 преподавателей, и они начнут свою деятельность в октябре 1919 г. Учитывая недостаток в школьных учебниках и школьного оборудования в Баку и других местах, Министерство образования наряду с тем, что взяло под свое попечение обеспечение школ всеми необходимыми средствами, также заботилось об экономическом просвещении» [3].

Газета «Азербайджан» являлась печатным органом парламента, пыталась полностью отражать экономическую, политическую и культурную жизнь страны. В демократически настроенной газете освещались законы, принятые парламентом и реализованные правительством Азербайджана мероприятия в области культуры и экономики. Таким образом, страницы этой газеты были богаты с точки зрения политической, экономической и общественной информации. Социальная, экономическая и культурная жизнь страны широко освещалась на страницах газеты, она регулярно выступала с новыми предложениями, новыми фактами расследований в этих областях.

Как видно из опубликованных на страницах газеты «Азербайджан» статей, правительство регулярно предпринимало все необходимые меры и решения для национализации образования. В последующих выпусках газета вновь обращается к материалам о создании университета, указывая на то, что для открытия университета из-за отсутствия национальных кадров не известно, на каком языке организовать и создать университет, и этот вопрос очень беспокоил интеллигенцию.

Часть интеллигенции предлагала для воспитания национальных кадров пригласить профессоров и преподавателей из европейских стран и временно проводить занятия на русском языке. Следует отметить, что в газете некоторое время шли дискуссии на эту тему. Обсуждение открытия Бакинского государственного университета, способов обеспечения его эффективности, принятие мер, основанных на научных и логических дискуссиях, дали свои результаты.

Несмотря на серьезные финансовые трудности, было открыто первое высшее учебное заведение – Бакинский государственный университет, выделено 5 млн манат на оборудование, в 1919–1920 учебный год было потрачено 10 млн 858 тыс. манат. С 1 сентября 1919 г. был подготовлен закон, состоящий из 10 статей, в связи с созданием университета в городе Баку. Организация и создание Бакинского государственного университета были одним из важных моментов того периода, привлечшим особое внимание и имеющим национальное значение.

Газета не могла остаться и, естественно, не осталась равнодушной к такому важному событию, имеющему национальное значение в области образования. Этот доброжелательный шаг правительства был встречен интеллигенцией с очень большой радостью, и они высказали свою благодарность на страницах газеты. 28 июля 1919 г. в газете «Азербайджан» М. Шахтахты выразил в статье свои предложения с высоким патриотическим чувством: «Это высшее учебное заведение необходимо прежде всего для подготовки национальных кадров для всех областей – социально-политической, экономической и культурной. Отсутствие национальных высококвалифицированных кадров не позволит идти в ногу с прогрессирующим миром, как результат, мы будем опозоренными и униженными» [8, с. 78].

Таким образом, обучение началось на русском языке с большим составом русских профессоров, а затем национализировалось по мере подготовки национальных кадров. В этом деле в качестве одного из ведущих профессоров принял активное участие, как и многие интеллигенты, также М. Ага Шахтахты.

Но реальность была такова, что в тот период азербайджаноязычных специалистов и учителей с высшим образованием почти не было. Поэтому, принимая во внимание положение М. Ага Шахтахты и других деятелей образования, было предложено пригласить для сотрудничества из России и других стран профессоров. В то же время параллельно с ними предполагалось готовить национальные кадры. Таким образом, обучение в университете постепенно переводилось на национальный язык. Учитывался и тот факт, что часть молодежи достаточно хорошо знает русский язык. После этих обсуждений в Бакинский государственный университет были приглашены специалисты из России и других стран.

В то же время подготовка национальных кадров оставалась в центре внимания. В связи с началом деятельности Бакинского государственного университета 15 ноября 1919 г. газета пишет: «Азербайджанский Университет – это тюркский университет, потому как он создан тюркским народом, тюркским парламентом, тюркским правительством для тюркской молодежи». Видный азербайджанский мыслитель и публицист М. Бала Мамедзаде был против проведения обучения на русском языке. Большая часть интеллигенции поддерживала эту его идею. В правительственной программе говорится: «Известно, что наша независимость всегда связана с образованием. Если национальное образование, национальные школы не будут прогрессировать, у нас не останется надежды на успех» [9, с. 49].

В целях сохранения и развития национальной идеологии, национальной государственности, одним словом, для сохранения нации правительство Азербайджанской Демократической Республики в первую очередь объявило азербайджанский язык государственным. В связи с этим в стране проводится большая работа. Под руководством А. Сагина открывается первая школа с обучением на родном языке, Министерство просвещения готовит программу государственного начального образования.

Вопрос изучения азербайджанского языка в Азербайджанской Республике решается на государственном уровне, что дает большую возможность для более глубокого изучения истории азербайджанского народа, литературы, культуры. Решением Министерства народного образования от 30 августа 1919 г. для пожилого населения Баку, желающего изучать азербайджанский язык, были организованы бесплатные общеобразовательные курсы в вечернее время. 17 сентября 1919 г. в Баку открываются первые курсы, и число их слушателей было больше 500 человек [9, с. 59–60].

Газета «Азербайджан» внимательно следит за работой Съезда тюркских учителей и регулярно печатает статьи о нем. Продолжающийся с 13 декабря по 28 декабря съезд в последний день работы единогласно принял резолюцию, в которой говорится: «Учителя играют важную роль в решении жизненных проблем народа, находясь в непосредственном контакте с народом, они помогают ему жить счастливо. Поэтому азербайджанские учителя для укрепления независимости родины должны неустанно работать, приложить все усилия и сделать все возможное для защиты прав своего народа» [9, с. 80]. Газета, направляющая людей к науке, просвещению, писала: «Что такое наука? Мир науки – это самое прекрасное и яркое, что есть на свете. Это свет, который как солнце освещает человека и дает возможность блеснуть в мире».

Газета приветствовала претворение в жизнь и других культурных мероприятий. Как известно, 7 декабря 1919 г. в здании азербайджанского парламента было открытие музея «Истиглал», которое заложило основу для изучения музеев. Члены парламента и другие выдающиеся лица, принимающие участие в открытии, предоставили музею свои подарки. Для развития культуры и искусства в стране газета «Азербайджан» стала часто публиковать материалы на тему искусства и национального театра.

Из этих материалов ясно, что в стране создаются общества, такие как «Ниджат», «Издательское просвещение», «Шафа», и руководителями их была интеллигенция, музыкальные и театральные деятели, например Г. Сарабский, Г. Араблинский, М. Алиев, С. Зейналов, С. Рухулла, У. Гаджибейли и З. Гаджибейли. Под их руководством и участием для просвещения народа организовывались и предоставлялись различным аудиториям концерты, театральные представления, политические и научные доклады.

В газете регулярно писались статьи о спектаклях, анализировались постановки и обсуждалась игра каждого актера. В разделе «Театр и музыка» газеты «Азербайджан» У. Гаджибейли часто выступал с анализом и отзывами о происходящих социально-культурных событиях, чем призывал читателей к более активному участию в строительстве новой жизни. Видный общественно-политический деятель и известный публицист М.Б. Мамедзаде, вспоминая те дни, писал: «Одним из основных вещей наряду с развитием прессы и литературы является продвижение развития театра. Продвижение развития театра явилось чудом».

Историческое значение и обязанности Азербайджанского государственного театра широко комментировались в статье М.Б. Мамедзаде «Правительство и задачи театра». Следует отметить и то, что в Азербайджане театральное искусство как профессия стало формироваться именно в этот период. Газета, характеризуя развитие театра, писала: «После взятия правительством под свою доверенность театральные дела в литературе и ее производстве виден прогресс. И сегодня наблюдаемая нами трагедия «Отелло» является примером этого прогресса» [3, с. 59].

Газета «Азербайджан» писала об этом: «Наша сцена бедна на театральные произведения, исходя из этой бедности, мы обращаемся с просьбой к уважаемому народу и любителям сценического искусства, если у кого-то имеются произведения тюркских писателей или театральные книги писателей со стамбульской кровью, просьба для новых театральные постановки обращаться к руководству театра с пожертвованиями для нашей сцены» [3, с. 84]. Так, известие о том, что прибыль с одной из первых постановок труппы «Братья Гаджибеи» на произведение Шамсаддин бека Сами «Кавейи-аханяр» была пожертвована в помощь семьям шехидов, погибших за свободу и независимость Азербайджана, стало важным событием с точки зрения распространения идей национального гуманизма.

Газета выразила свое отношение к работе, проведенной в период Демократической Республики в области архитектуры. Во время массовых убийств, совершенных армянами в Баку, ими были сожжены здание «Исмаиллийе» и здание театра Г.З. Тагиева, подверглось серьезному повреждению также здание женской школы. Вскоре женская школа была восстановлена в том же году по проектам Зивер бек Ахмедбекова. В результате нападения армян город Шемаха был сравнен с землей, и для его восстановления по инициативе Зивер бека Ахмедбекова было создано общество «Старый Ширван», а для благоустройства Баку – «Городское дачное сообщество». Также Зивер бек Ахмедбековым совместно с инженером Омар бек Агаевым было создано общество «Любителей и защитников исламских памятников искусства» [9, с. 110].

Все эти вопросы регулярно освещались в газете, а появляющиеся трудности широко обсуждались. Таким образом, освещение культурной жизни в газете, с одной стороны, способствовало развитию национальной демократической культуры, а с другой – оказывало большое влияние на просвещение народа. В этот период большинство азербайджанских писателей направили свою деятельность в прессу и издательское дело. Некоторая часть направились в театр и другие сферы искусства, а третья часть писателей работала в сфере образования. Поэтому освещаемые в газете темы были разнообразны и многопрофильны. Здесь наряду с историей государственности широко освещались каждые достижения молодой республики, ее проблемы и заботы. Кроме этого, азербайджанцев больше волновали вопросы единства Азербайджана, его свободы и независимости. Поэтому газета, за время своего существования призывая народ к возвращению к корням, к прошлому, также разъясняла важность самоопределения и самосознания.

До появления газеты «Азербайджан» несколько месяцев национальная пресса была парализована в полном смысле этого слова. После массовых кровопролитий, творимых в Баку в марте 1918 г. армянскими дашнаками и большевистскими головорезами, во время геноцида азербайджанцев наряду с культурными памятниками были сожжены и полностью уничтожены типографии «Каспий», «Ачыг соз», «Туран», чем была

прекращена деятельность демократически направленной прессы. Газета «Азербайджан» на своих страницах широко отображала государственную, общественно-политическую, экономическую и культурную жизнь Азербайджана.

Сегодня сохранившиеся комплекты этой газеты являются одним из незаменимых источников для изучения истории того периода. К сожалению, печатные органы советского периода исследовали и оценивали печать необъективно, особенно орган Демократической Республики «Азербайджан». Некоторые исследователи даже изучали только те печатные органы, которые пропагандировали большевистские идеи, а также оскорбляли и критиковали национальные демократические, «вредные», «буржуазные» печатные органы [4, с. 34].

Покойный профессор Н. Ахундов в 1968–1970 гг. собрал библиографию номеров газеты «Азербайджан» 1918–1920 гг. В 1970-х гг. собрать, оформить, а позже опубликовать библиографию газеты такой, какой она являлась на самом деле, было очень сложно. Н. Ахундов, представляя важные документальные материалы в Государственном архиве литературы и искусства имени С. Мумтаза, напечатанные на печатной машинке, а также рукописные версии газеты «Азербайджан», состоящей из 360 страниц, писал: «Газета «Азербайджан» – ежедневная литературная и общественно-политическая газета» [2, с. 73]. Также он отмечал, что в 1970-х гг. во время подготовки к публикации библиографии «Азербайджана» некоторые материалы были ликвидированы.

Выводы. Газета «Азербайджан» являлась основным информационным источником того периода, отражая на своих страницах различные позиции. Она внесла большой вклад в борьбу за укрепление независимости молодой республики, была верна принципам журналистики и ее особенностям, была богата жанровым разнообразием. Публицистические статьи охватывали общественно-политические, исторические, литературные, религиозные, этические, моральные, юридические и другие задачи. Статьи имели образовательную цель и опирались на конкретные факты и события, логические исследования, здесь был дан глубокий общественно-политический анализ. В эти годы при помощи прессы активизировались с политической и идеологической точки зрения все слои азербайджанского общества. Ш. Гусейнов писал: «1918–1920 гг. справедливо называют периодом формирования национальной-политической прессы» [7, с. 200].

Литература:

1. «Азербайджан-90»: сборник, подготовленный к 90-летию газеты «Азербайджан». Баку, 2008. 267 с.
2. Ахундов Н. Периодическая печать Азербайджана (1832–1920 гг.). Баку: Аз.э.а, 1965. 176 с.
3. Байрамоглу А. Душевные песни на зов кавказскому тюрку. Баку: АзГЭУ, 2002. 162 с.
4. Гаджибеков У. Избранные произведения. Баку: Язычы, 1985. 600 с.
5. Газета «Азербайджан» (1918–1920 гг.).
6. Гасанов А. Современные международные отношения и политика Азербайджана за рубежом. Баку, 2005. 904 с.
7. Гусейнов Ш. Духовное наследие и реальность. Баку: Адилоглу, 2004. 300 с.
8. Пашаев А. По следам нераскрытых страниц. Баку: Азернешр, 2001. 536 с.
9. Энциклопедия Азербайджанской Демократической Республики. Баку: Лидер, 2004. Т. 1. 439 с.
10. Язычы М. История 128 тюркских государств и особенности 318 государств и 356 правительств. Анкара, 1990. 340 с.

Агаева Нігяр Ікрам кизи. Висвітлення питань економічного й культурного розвитку Азербайджанської Демократичної Республіки на сторінках газети «Азербайджан»

Анотація. У статті дається аналіз діяльності незалежного друкованого органу «Азербайджан», який із першого дня своєї діяльності описував хроніку свого періоду, поширював ідеологію незалежності, відіграючи вагомую роль у становленні національної самосвідомості, у висвітленні питань економічного й культурного будівництва.

Ключові слова: газета, друк, діяльність, самосвідомість, незалежність, економічне та культурне будівництво.

Agayeva Nigyar Ikram kyzy. Coverage of issues of economic and cultural construction of the Azerbaijan Democratic Republic in the pages of the newspaper “Azerbaijan”

Summary. In this research article, the author provides the analysis of the activity of independent publishing unit called “Azerbaijan”. This periodical has been publishing the chronology of its period, promulgated the independence ideology and held an outstanding role in building of national consciousness.

Key words: newspaper, press, activity, self-awareness, independence, economic and cultural construction.

*Карпенко Н. А.,**доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України**Коваль А. В.,**доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України**Риб'як В. В.,**старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

НЕВИПРАВДАНЕ ОЧІКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У ПРОМОВАХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Стаття присвячена поняттям гумор та невинновданому очікуванню як засобу його реалізації у мові. У дослідженні схарактеризовано поняття «комічне» та «гумор» та виявлено особливості прийому невинновданого очікуванню, що є ефективним засобом привернення та утримання уваги слухачів під час виголошення промов.

Ключові слова: гумор, комічне, невинновдане очікуванню, промова.

Постановка проблеми. Комічний ефект виступає об'єктом наукових робіт у різних сферах: філософії, психології, соціології, антропології. Лінгвістика не є винятком і попри посилену увагу дослідників до питання про роль та види комічного у художній літературі, в останні десятиріччя у зв'язку зі зростаючою популярністю телевізійних шоу, відеоматеріалів у мережі Інтернет, вербальні засоби комічного привертають увагу науковців усе частіше.

Актуальність роботи зумовлена недостатньою кількістю праць, присвяченим питанню засобів створення комічного, та необхідністю системного аналізу комічного як важливої складової успішного публічного виступу; потребою комплексного, системного вивчення особливостей прагматичного впливу, що здійснює адресант повідомлення на адресата за допомогою лінгвістичних засобів реалізації комічного й когнітивних принципів декодування комічної інформації.

Мета статті схарактеризувати основні засоби створення комічного в англійських публічних виступах, а також встановити роль ефекту невинновданого очікуванню як одного з таких засобів.

Об'єктом дослідження є комічний ефект у сучасних англійських публічних виступах.

Предметом дослідження є ефект невинновданого очікуванню як засіб створення комічного в англійських промовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засоби створення комічного у різних типах тексту привертали увагу таких науковців, як Л. В. Азарова, А. Є. Болдирева, С. А. Колесниченко, С. І. Сотнікова та ін. Гумор перебуває у центрі уваги багатьох лінгвістів, у тому числі англійських та американських учених С. Атгарда, А. Кестлера, В. Раскіна, У. Фрая тощо. Попри посилену увагу науковців до категорії «комічне» проблема ідентифікації засобів, що уможливають реалізацію гумористичного ефекту, лишається недостатньо дослідженою та такою, що потребує більш системного аналізу. Це стосується насамперед встановлення взаємозв'язку лінгвістичних та позалінгвістичних аспектів комічного ефекту, визначення ролі елемента

несподіваності у породженні гумору. Зауважимо, що малодослідженість засобів створення комічного зумовлена його природою, що її важко пояснити з наукової точки зору, а психологи, соціологи, які працюють у відповідному напрямку, досі визнають проблему надання дефініції поняттю «гумор».

Виклад основного матеріалу. Здатність переконливо впливати на аудиторію відіграє важливу роль у нашому житті та є необхідною умовою для успішної кар'єри. Гумор у публічних промовах – це ефективний спосіб інформувати, переконувати, встановлювати і підтримувати контакт з аудиторією, завоювати її прихильність і повагу. Крім того, він допомагає подолати страх перед аудиторією, психологічно налаштуватися на успіх самому мовцю. Найголовніше, що комічне здатне зробити промову більш ефективною, адже мовець і слухачі завдяки сміху здатні виразити свої приховані почуття, подолати бар'єр непорозуміння, стати ближче один до одного.

Майже жодна промова не обходиться без жартів, що є надзвичайно ефективним засобом утримання уваги слухачів, що передусім пояснюється фізичними процесами, які активізуються в організмі під час сприйняття повідомлюваного.

Отже, широке використання засобів створення комічного у публічних промовах є запорукою успішного виступу та сприяє досягненню ілюктивної мети мовця, кращому засвоєнню інформації слухачами, він є одним з найпотужніших способів привернути увагу аудиторії, що водночас підсилює мотивацію слухати зміст повідомлення. Зміст комічного спонукає адресата до активного процесу мислення, а не лише сприйняття готового, неререфлективного розуміння [1].

Під час вивчення категорії комічного необхідно пам'ятати, що у багатьох роботах часто змішуються види комічного (гумор, іронія та сатира), його жанри (жарт, епіграма, карикатура тощо) та засоби створення комічного (гра слів, гіперболізація тощо). Важливо пам'ятати, що види комічного розрізняються, насамперед, за типом оціночної орієнтації (знак, інтенсивність). Жанри та прийоми комічного пов'язані з формою вираження. Жанр визначає вербальна форма. Кожний вид комічного може реалізовуватися у різних жанрах. В англійських джерелах поняття гумор (humour) вживається частіше, ніж комічний ефект, і має широке значення, а не є різновидом комічного. Гумор слугує засобом порозуміння та встановлення зв'язку між мовцем та аудиторією, разом із тим він стимулює того, хто проголошує на подальшу ефективну комунікацію та слугує індикатором успішності промови.

Засоби створення комічного ефекту, що ними послуговуються мовці під час публічних виступів, різноманітні. Як правило, класифікації таких засобів базуються насамперед на матеріалі художніх творів. Проте спроби категоризації цього явища в усному мовленні неодноразово з'являлись у наукових роботах сучасних дослідників. Так, Сьюзен Дагдейл у своїй книзі про гумор та ігри у публічних виступах [3] запропонувала такі типи вербального гумору: pun fun (гра слів); innuendo or double entendre (натяк, часто на сексуальну тематику); malapropism (невірне використання слів, що створює комічний ефект: *We can always be able. Ми завжди можемо змогти.*); spoonerism (навмисна або ненавмисна перестановка звуків: *queer dean* замість *dear queen*); mixed metaphor (поєднання двох відомих кліше: *We can talk until the cows turn blue*. Поєднуються дві відомі фрази, які значать те й саме *говорити без угаву: talk until the cows come home; talk until we are blue in the face*); joke (жарт); extended or running gag (кумедна ситуація або фраза, яку мовець багаторазово повторює протягом всього виступу); shaggy dog story (нудний, довгий жарт, комічний ефект якого базується на його безглузості); parody (пародія); satire (сатира); irony (іронія); overstatement (перебільшення); understatement (применшення); statements of the obvious (ствердження очевидного: *The water is very wet. Вода дуже волога*); exclusive humour (гумор, зрозумілий певній групі людей, часто містить жаргонізми); absurdity (абсурд); «звукові стилістичні прийоми (алітерація, асонанс, ономатопія, рима тощо).

Аналіз англійських наукових статей дозволив виявити ще одну спробу систематизувати типи розмовного гумору. Авторка представила перелік загальних типів/категорій вербального гумору, зауважила при цьому, що такі категорії можуть зливатися або розподілятися на підвиди у залежності від критеріїв, що беруться до уваги [2]: lexemes (лексми); phrasemes (фраземи); witticism (кмітливе зауваження); retorts (спритна відповідь); teasing (кепкування); banter (добродушне жартування); putdowns (образа); self-denigrating humour (самоіронія); anecdotes (історія або приклад з життя, не обов'язково самого промовця). Жоден з наведених переліків не можна назвати остаточним, оскільки науковці не перестають шукати нових термінів для явищ, які вони досліджують.

І. А. Шишкова виділяє найбільш поширені засоби створення комічного ефекту у сучасному британському публічному мовленні: гру слів (каламбури, що базуються на полісемії, контамінації, різноманітних звукових співпадіннях), применшення, перебільшення та прийом невинного очікування.

Проведений аналіз відеофрагментів із виступами найвидатніших спікерів світу конференцій онлайн-платформи TED (відомої як TED's ideas), а також відеолекції з позитивної психології Тол Бен-Шахара, виявив, що найбільш поширеними засобами створення комічного ефекту є: 1. гра слів; 2. натяк або жарти з подвійним смислом (double entendre); 3. повторення вдалої фрази (running gag); 4. історії та приклади життя (anecdotes); 5. самоіронія (self-mockery); 6. прийом невинного очікування.

Останній із засобів видається таким, що потребує подальшого вивчення. Прийом невинного очікування ґрунтується на тому, що заключна частина висловлювання суперечить початку, таким чином створюючи комічний ефект. Сміх у цьому випадку – реакція на невинне очікування. Спочатку аудиторія налаштовується на сприйняття певної інформації, спираючись на певні стереотипи суспільної свідомості, і раптово

така ланка думок переривається суперечністю, що не збігається з очікуваним логічним завершенням висловлювання. Таке несподіване завершення може ґрунтуватися як на установлених стереотипах, так і на інформації, що її подав раніше мовець, у такому випадку штучно створюється своєрідне налаштування реципієнта на отримання конкретної неочікуваної інформації.

Так, яскравим прикладом слугуватиме побудовання анти тези шляхом використання прикметників *sustained, escalating, reciprocal, personalistic self disclosure* [4] (*безперервне, зростаюче, обопільне, персоналістичне самовиявлення*), що раптово переривається фразою *sounds romantic* (*звучить романтично*), що є цілком неочікуваним, адже жоден з наведених прикметників не викликав романтичного настрою, а навпаки радше стимулював ментальну діяльність, зважаючи на значення відповідних лексем.

Промова Майкла Кімела вже своєю назвою налаштовує на суперечливі роздуми: *Why gender equality is good for everyone – men included* [6] (*Чому гендерна рівність гарна для всіх – для чоловіків включно*). Рівноправності завжди прагнули жінки, і переконати чоловіків у тому, що це має свої переваги, здається неможливим, а тим паче, коли переконати у цьому хоче сам чоловік. Тому свою промову Кімел починає з нетипового ствердження *I'm here to recruit men to support gender equality* (*Я тут для того, щоб переконати чоловіків підтримати гендерну рівність*), що безсумнівно викликає сміх аудиторії, яка стереотипно вважала це несумісним, навіть абсурдним.

Не менш цікавим для дослідження заявленого у темі явища виявився відеофрагмент виступу Тол Бен-Шахара, в якому він розповідає, яке враження він справляв на теле- та радіоведучих під час інтерв'ю, коли його курс позитивної психології набув широкої популярності. Промовець налаштовує аудиторію на зауваження ведучих щодо його психологічних рис. Вони очікували, що він буде більш комунікабельним, відкритим, впевненим у собі. Проте останній коментатор несподівано звернувся до фізичних якостей і зауважив, що йому здавалося, що Тол мав би бути вище.

Як вже зазначалось, певні засоби створення комічного можуть зливатися разом. Простежити такий процес дозволить відеофрагмент *"The good news about PMS"* [5] (*Гарні новини про ПМС*). Сама назва говорить про те, що тема виступу стосується питання фізіологічних властивостей жінок, що разом з сексуальною тематикою раніше вважалися табу. Зараз, навпаки, вони додають «гостроти» повідомленню, привертають увагу слухачів і слугують одним із засобів створення комічного. Робін Штайн ДеЛюка зауважує, що дослідження симптомів цього синдрому, перелік яких майже нескінченний, призводить до того, що *«я можу мати ПМС, ви можете мати ПМС, парубок, що сидить у третьому ряді може мати ПМС, мій собака може мати ПМС»*. Як бачимо, у прикладі ще використано прийом повторення та прийом невинного очікування, адже слухачі, безсумнівно, не думали, що почують про ПМС у чоловіка або тварини.

Висновки. Отже, побудова комічного на базі невинного очікування є не тільки релевантним та ефективним способом розсмішити слухачів, а може також допомогти створити необхідні комунікативні стратегії переконання, розвінчати стереотипи, розширити погляди для пошуку нестандартних, нетипових рішень. Як мовний засіб такий прийом допоможе оратору оволодіти майстерністю слова, краще зрозуміти структуру, поповнити арсенал мовних засобів, необхідних для успішної комунікації тощо.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у виявленні способів відтворення комічного в аспекті англо-українського перекладу та створенні монографії, присвяченої способам моделювання мовної гри на всіх мовних рівнях та динаміки їх розвитку у хронологічному аспекті.

Література:

1. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: [монографія] / В. О. Самохіна. – Вид. 2-е, перер. і доп. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
2. Marta Dynel. Beyond a Joke: Types of Conversational Humour / Marta Dynel // Language and Linguistics Compass 3/5. – Blackwell Publishing Ltd, 2009. – P. 1284-1299.
3. Susan Dugdale. Public speaking games. From fear to fun in 28 ways [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.write-out-loud.com/types-of-verbal-humor.html>

Джерела ілюстративного матеріалу:

4. Falling in love is the easy part [Electronic resource] – Mode of access: https://www.ted.com/talks/mandy_len_catron_falling_in_love_is_the_easy_part#t-110193
5. The good news about PMS [Electronic resource] – Mode of access: https://www.ted.com/talks/robyn_stein_deluca_the_good_news_about_pms/up-next
6. Why gender equality is good for everyone – men included [Electronic resource] – Mode of access: https://www.ted.com/talks/michael_

kimmel_why_gender_equality_is_good_for_everyone_men_included#t-252142

Карпенко Н. А., Коваль А. В., Рибяк В. В. Неоправданное ожидание как средство формирования комического в речах на английском языке

Аннотация. Статья посвящена понятиям юмор и неоправданному ожиданию как средству его реализации в языке. В исследовании охарактеризовано понятие «комическое» и «юмор» и выявлены особенности приема неоправданного ожидания, которое является эффективным средством обратить и удержать внимание слушающих во время произнесения речей.

Ключевые слова: юмор, комическое, неоправданное ожидание, речь.

Kaprenko N., Koval A., Rybiak V. Defeated expectation as a means of creation of comic in English speeches

Summary. The article is devoted to the notions “humour” and “defeated expectation” as a means of its rendering into language. The notion “comic” and “humour” are characterised in the study, features of defeated expectation technique which is an effective way to attract and keep audience’s attention while making speeches were pointed out.

Key words: humour, comic, defeated expectation, speech.

Лобанова В. В.,
старший преподаватель кафедры английской филологии
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара

ИНФОРМАЦИЯ КАК ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ КОНЦЕПТ

Аннотация. Статья посвящена описанию самого понятия лингвокогнитивного концепта, которое рассматривается на примере концепта ИНФОРМАЦИЯ. Проанализирована теоретическая основа лингвокогнитивного концепта, его ядро и периферия. Концепт ИНФОРМАЦИЯ рассмотрен на материале словарных дефиниций и афористических выражений.

Ключевые слова: когнитология, концепт, информация, дефиниция, афористическое высказывание.

Постановка проблемы. В статье в общем виде ставится проблема исследования понятия лингвокогнитивного концепта. Эта проблема находится в русле важнейших научных исследований, поскольку когнитология как наука о познании, о результатах воспроизведения мира и предметно-познавательной деятельности людей, накопленных в виде осмысленных и приведенных в определенную систему данных, которые составляют основу познавательных процессов, чрезвычайно важна для понимания и оптимизации процессов познания.

Когнитивная лингвистика как одна из главных составляющих когнитологии рассматривает вопросы языковой концептуализации мира, иными словами, взаимоотношения человека, природы и общества. Когнитивная лингвистика базируется на том, что языковые формы являются внешними манифестациями стоящих за ними ментальных структур и феноменов. Традиционная лингвистика исследует процессы, происходящие в языке и его подсистемах, с позиции «внутреннего пространства» [1, с. 303], а когнитивная лингвистика фокусирует внимание на соотношении языка и мышления, на процессах познания, на когнитивной способности отдельной личности и других проблемах, связанных с мышлением и познанием. Когнитивистика как направление, изучающее процессы, методы и приемы получения, обработки, хранения и использования знаний, и как наука о знаниях связывает между собой множество различных наук: психологию, психолингвистику, антропологию, моделирование искусственного интеллекта, философию, лингвистику и нейронауки. Предметом когнитивной науки является устройство и функционирование человеческих знаний, ее центральным понятием является *когниция*, которая представляет собой, по определению Н.Н. Болдырева, «восприятие мира, и категоризацию, и мышление, и речь, и воображение, и многие другие психические процессы или их совокупность» [2, с. 9].

Анализ новейших исследований и публикаций. Проблема концепта в целом и лингвокогнитивного концепта в частности рассматривается в ряде современных исследований. В лингвистической литературе представлено множество определений понятия когниции. Так, В.З. Демьянков рассматривает когницию как «предзнание», разновидность мыслительных операций, обслуживающих восприятие (в частности, обработку) и продуцирование как знаний, так и языковых выражений для этих знаний [3, с. 9], выделяя когницию (интуитивный процесс) и познание (сферу рассудка). Е.С. Кубрякова относит

к когниции «простое наблюдение за окружающим и переработку информации, поступающей к человеку либо извне, либо уже реинтерпретируемой человеком» [4, с. 53].

Одним из центральных понятий когнитивной лингвистики является понятие «концепт», оно берет свое начало в рассуждениях средневековых философов об универсалиях – «общих понятиях». Философская проблема онтологического и гносеологического статуса универсалий предполагает выяснение того, что такое реальное бытие, каким образом существует идеальное, как возможно рациональное понятийное познание, как соотносятся мышление и действительность, общее и единичное [5, с. 672]. На современном этапе развития когнитивистики понятие «концепт» рассматривается в рамках нескольких подходов. Так, В.Г. Зусман утверждает: «Существующие в лингвистике подходы к пониманию концепта сводятся к лингвокогнитивному и лингвокультурному осмыслению этих явлений» [6, с. 96].

Представителями когнитивного подхода к исследованию концепта являются Е.С. Кубрякова, Т.Г. Межибо, Р.О. Якобсон и многие другие ученые. С точки зрения когнитивной лингвистики концепт понимается как «заместитель понятия», как «индивидуальный смысл в отличие от коллективного, словарно закрепленного значения»; совокупность концептов образует концептосферу данного народа и, соответственно, данного языка [6, с. 97]. По мнению Р.О. Якобсона, концепт как «ментально-психонетический комплекс» включает в себя «вербальные и невербальные знания об объекте, его оценку, коррелирующую с образами, чувствованиями, ощущениями, интуицией, трансценденцией и коллективным бессознательным» [7, с. 248]. Е.С. Кубрякова определяет концепт как «термин, служащий объяснению единиц ментальных или психических ресурсов нашего сознания и той информационной структуры, которая отражает знание и опыт человека; оперативная содержательная единица памяти, ментального лексикона, концептуальной системы и языка мозга, всей картины мира, отраженной в человеческой психике» [4, с. 90]. Таким образом, современная когнитивная лингвистика неоднозначно воспринимает понятие концепта. Не останавливаясь на понятии лингвокультурного концепта, который не входит в сферу нашего исследования, обратимся к лингвокогнитивному подходу. Отметим, что такой важный лингвокогнитивный концепт, как ИНФОРМАЦИЯ, еще не получил достаточного лингвистического освещения.

Целью статьи является описание вербализации концепта ИНФОРМАЦИЯ на уровне дефиниции и устойчивых высказываний (на материале английского языка).

Изложение основного материала исследования. Материалом нашего исследования стали словарные дефиниции с заголовочным словом ИНФОРМАЦИЯ в ряде англоязычных словарей, в частности, словаре Мерриам-Вебстер и учебных словарях английского языка. Рассмотрим следующую дефиницию:

INFORMATION

I: the communication or reception of knowledge or intelligence;

2a (1): knowledge obtained from investigation, study, or instruction; (2): INTELLIGENCE, NEWS; (3): FACTS, DATA;

b: the attribute inherent in and communicated by one of two or more alternative sequences or arrangements of something (such as nucleotides in DNA or binary digits in a computer program) that produce specific effects;

c (1): a signal or character (as in a communication system or computer) representing data; (2): something (such as a message, experimental data, or a picture) which justifies change in a construct (such as a plan or theory) that represents physical or mental experience or another construct;

d: a quantitative measure of the content of information; specifically: a numerical quantity that measures the uncertainty in the outcome of an experiment to be performed;

3: the act of informing against a person;

4: a formal accusation of a crime made by a prosecuting officer as distinguished from an indictment presented by a grand jury [8].

Learner's definition of INFORMATION

1: knowledge that you get about someone or something: facts or details about a subject;

– They're working to collect/gather *information* about the early settlers in the region.

– The pamphlet provides a lot of *information* on/about/concerning recent changes to the tax laws.

– detailed/specific *information*

◊ The phrase *for your information* is sometimes used informally in speech when responding to an annoying statement or question by someone who has accused or blamed you wrongly.

– “Are these the best tickets you could get?” “*For your information*, I had to stand in line for two hours to get these!”

2 US: a service that telephone users can call to find out the telephone number for a specified person or organization:

DIRECTORY ASSISTANCE

– I couldn't remember his number so I had to call *information* [9].

Сравнение представленных выше элементов дефиниций позволяет выделить ядерные слова данного концепта, под которыми мы понимаем ключевые лексические единицы, где базируются производные дефиниции, представленные во всех исследованных словарях. Таким словами оказались *knowledge* и *intelligence*.

Далее мы можем построить периферийную зону данного лингвокогнитивного концепта, которая будет уточнять качество, количество и происхождение этого ключевого элемента:

– знание, полученное в результате научных исследований;

– знание, заключенное в природном компоненте (ДНК);

– средства передачи знания;

– возможность измерять знание;

– организация, передающая знание;

– отрицательное знание, обвинение.

К этой номенклатуре периферийных элементов добавляется также фразеологическая единица *for your information*, близкая по смыслу к последнему из перечисленных выше семантических компонентов.

На сайте словарей представлены также синтаксические реализации интересующего нас концепта, которые имеют следующий вид:

They're working to collect information about the early settlers in the region. The pamphlet provides a lot of information on recent

changes to the tax laws. He gave the police false information about his background. The conference will give us an opportunity to exchange information with other researchers. We can't make a decision until we have more information. The tests have not yet uncovered any new information. I don't like having to reveal personal information when I fill in a job application. He's accused of withholding useful information. I couldn't remember his number so I had to call information.

Анализ представленных предложений подтверждает составленную нами выше периферийную структуру концепта, не внося в нее новых элементов. Мы проанализировали также широко представленные в различных изданиях афоризмы и цитаты об информации. Поскольку они имеют различное происхождение, мы проанализировали их содержание в переводе на русский язык. Здесь добавляется такой важный семантический компонент, как ирония, которую мы бы назвали «научно обоснованной». Например:

1. Каждый может принять решение, располагая достаточной информацией. 2. Хороший руководитель способен принять решение, располагая недостаточной информацией. 3. Идеальный руководитель способен принять решение, не зная решительно ничего («Законы информации Спенсера»).

Четыре закона теории информации: 1. Информация, которая у вас есть, не та, которую вам хотелось бы получить. 2. Информация, которую вам хотелось бы получить, не та, которая вам на самом деле нужна. 3. Информация, которая вам на самом деле нужна, вам недоступна. 4. Информация, которая в принципе вам доступна, стоит больше, чем вы можете за нее заплатить.

В ряде афоризмов концепт ИНФОРМАЦИЯ получает резкую сатирическую оценку с подчеркиванием бесполезности имеющейся информации, например:

Хорошо информированный человек – самый бесполезный зануда на свете (Альфред Уайтхед). Каждый хочет, чтобы его информировали честно, беспристрастно, правдиво – и в полном соответствии с его взглядами (Гилберт Честертон). Бывает информация из первых рук, высосанная из пальца (Роберт Карпач). Чем менее точна информация, тем более бурно мы на нее реагируем («Замечание Уэдервакса»). Чем меньше мы знаем, тем больше подозреваем (Генри Уилер Шоу) [10].

Выводы. Анализ словарных дефиниций и устойчивых афористичных построений, в которые входит ключевое слово лингвокогнитивного концепта ИНФОРМАЦИЯ, свидетельствует о поступательном развитии и расширении периферийной зоны данного концепта – от ядерных слов *knowledge* и *intelligence* к описанию свойств знания, путей его появления и к оценочным, преимущественно отрицательным оттенкам данного концепта.

Перспективу дальнейшего исследования мы видим в обосновании перехода лингвокогнитивного концепта ИНФОРМАЦИЯ в разряд концептов лингвокультурных.

Литература:

1. Бессонова Л.Е. Языковая личность как система в русском дискурсе / Л.Е. Бессонова // Русское слово в мировой культуре: сб. матер. X Конгресса МАПРЯЛ / научн. ред. Н.О. Рогожина (г. Санкт-Петербург, 30 июня – 4 июля 2003 г.). – СПб., 2003. – С. 303–306.
2. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2001. – 122 с.

3. Демьянков В.З. Когниция и понимание текста / В.З. Демьянков // Вопросы когнитивной лингвистики. – М.: Институт языкознания, Тамбов: Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина, 2005. – № 3. – С. 5–10. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infolex.ru/CogTeD.html>.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина]; под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Филол. фак-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 468 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
6. Зусман В.Г. Концепт в системе гуманитарного знания / В.Г. Зусман // Вопросы литературы. – 2003. – № 2. – С. 3–29.
7. Якобсон Р.О. В поисках сущности языка / Р.О. Якобсон // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 102–117.
8. Definition of information [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/information>.
9. Learner's definition of INFORMATION [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.learnersdictionary.com/definition/information>.
10. Информированность – цитаты и афоризмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://citaty.su/informirovannost-citaty-i-aforizmy>.

Лобанова В. В. ІНФОРМАЦІЯ як лінгвокогнітивний концепт

Анотація. Статтю присвячено опису самого поняття лінгвокогнітивного концепту, яке розглядається на прикладі концепту ІНФОРМАЦІЯ. Проаналізовано теоретичне підґрунтя лінгвокогнітивного концепту, особливості його ядра та периферії. Концепт ІНФОРМАЦІЯ розглянуто на матеріалі словникових дефініцій та афористичних висловів.

Ключові слова: когнітологія, концепт, інформація, дефініція, афористичний вислів.

Lobanova V. INFORMATION as linguocognitive concept

Summary. The article deals with the description of linguocognitive concept notion, which is examined on the basis of the concept INFORMATION. Theoretical background of linguocognitive concept is analyzed as well as its nucleus and periphery. The concept INFORMATION is considered on the material of dictionary definitions and gnomic utterance.

Key words: cognitology, concept, information, definition, gnomic utterance.

Любавська Ю. С.,
аспірант кафедри української мови
філологічного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

КОНЦЕПТ ЖІНКА, ЯКА ЗАЙМАЄТЬСЯ БІЗНЕСОМ, В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. У статті увагу приділено мовним засобам на позначення осіб жіночої статі, які займаються бізнесом, у сучасній публіцистиці. Розглядаються їхні семантичні, стилістичні, синтагматичні та прагматичні особливості. На основі цього робиться висновок про формування в концептосфері БІЗНЕС двох субконцептів – РОЗДРІБНА ТОРГІВКА та БІЗНЕС-ЛЕДІ.

Ключові слова: концептосфера, концепт, дискурс, оцінка, конотація.

Постановка проблеми. Концептосфера БІЗНЕС є однією з ментальних структур, які в пострадянський період зазнали кардинальних змін. Завдяки усталенню нових соціальних, політичних, економічних і культурних умов вона вийшла з периферії мовної картини світу українців, розширилась та збагатилась новими смислами. Відповідно, розширилось також поле номінативних одиниць, за допомогою яких вона об'єктивується. Зокрема, привертають увагу номінатами на позначення осіб, які займаються бізнесом. Актуальною ця тема є не лише для української мови, а й для інших мов пострадянського простору. Так, концепт БІЗНЕСМЕН частково розглянуто на матеріалі російської й білоруської мов [6; 8; 12]; побіжно, розглядаючи концепт УСПШНА ЛЮДИНА в українській мові та порівнюючи його з англійською, згадує про бізнесмена А. Сніжко [15]. Більш докладний аналіз мовних засобів репрезентації цього концепту на матеріалі радянської публіцистики другої половини ХХ століття подано в нашій статті [9]. Однак номінатами на позначення осіб жіночої статі досі не стали предметом окремої розвідки. А втім, на нашу думку, така робота дає можливість більш глибоко розкрити наповнення концептосфери БІЗНЕС у сучасній українській мовній картині світу. До того ж сьогодні і серед фахівців, і в суспільстві зростає цікавість до фемінітивів. Це мовне явище стало предметом розвідок А. Архангельської [2], М. Брус [4], І. Мінковської та О. Малахової [10], А. Нелюби [11], Н. Собецької [16] та багатьох інших дослідників. Також цій темі присвячено публіцистичні нариси, у яких для читачів розкривається потреба вживати фемінітиви [18; 19; 20]. Тому обрану тему вважаємо актуальною.

Мета статті – визначити мовні засоби на позначення осіб жіночої статі, які займаються бізнесом, встановити їхні семантичні, стилістичні, синтагматичні та прагматичні особливості, спираючись на лексикографічні праці й публіцистику.

Матеріалом роботи стали публіцистичні тексти інтернет-видань «Газета по-українськи», «Український тиждень», «Українська правда», «ХайВей», «Телекритика» тощо.

Виклад основного матеріалу. У словниках радянського періоду поряд із лексемами, що називають чоловіків, зафіксовані також слова, що називають осіб жіночої статі, які займаються бізнесом, а саме: *підприємниця* [14, Т. 6, с. 487; 17, Т. 3, с. 401], *капіталістка* [14, Т. 4, с. 94;

17, Т. 1, с. 308], *торговка* [14, Т. 10, с. 202; 17, Т. 6, с. 75], *спекулянтка* [14, Т. 9, с. 498.; 17, Т. 5, с. 426], *перекупка*, *перекупниця* [14, Т. 6, с. 209; 17, Т. 3, с. 282].

Проте варто зазначити, що фемінітиви творяться непослідовно, у словниках наявна певна кількість іменників чоловічого роду без відповідного іменника жіночого роду, наприклад *бізнесмен*, *торгаш*, *комерсант* тощо. Це може бути зумовлено декількома факторами: по-перше, традиційною універсальністю чоловічого роду; по-друге, існуванням у суспільстві стереотипу бізнесу саме як чоловічої сфери діяльності; по-третє, тим, що концептосфера БІЗНЕС у радянському дискурсі перебувала на периферії та була пов'язана насамперед із капіталістичним західним світом, де знову ж таки бізнес був справою чоловіків.

Тогочасна публіцистика підтверджує цю тезу. Лише зрідка в газетах трапляються замітки про спроби радянської жінки вести бізнес, які закінчуються повним викриттям цієї незаконної справи та покаранням, як, наприклад, цю цитату з уривку зі статті «Товар і «навар», або пригоди колишньої *спекулянтки*» з газети «Молодь України» від 22 червня 1977 р.: «Тут дробильниця Катерина Горайчук згарбузувала «міні-торг». Виконуючи роль посередниці, відкрила торгівлю моїми речами просто в цеху – на виду всього робочого люду, командирів виробництва середньої руки і... охоронників заводу. *Перекупок тут безцеремонно пропускають. Та як не оберегали мого агента, а такі погоріла, мов швед під Полтавою. Погоріла і я, Ганна Довгуша, як негативний персонаж на екрані*». Нагромадження стилістичних засобів допомагає створити іронічний образ жінки, яка намагається зорганізувати торгівлю.

Підкреслимо, що більшість лексем у словниках подаються без стилістичних ремарок, лише *торговка* та *перекупка* мають позначку «розмовне». Проте в мові публіцистики, що й демонструє вищенаведена цитата, вони функціонували подібно до номінатем на позначення чоловічої статі, від яких утворилися [9]. Тобто ці одиниці, незважаючи на відсутність ремарки, у радянському дискурсі мали статус ідеологем, тому в публіцистичних текстах вживалися винятково з негативним забарвленням. Також важливо зазначити, що ці номінатами були ситуативними, називали тимчасову діяльність, а не постійну.

У сучасній українській публіцистиці розглядувана лексика також функціонує, проте вона зазнала певних конотативних трансформацій, хоча словникові статті практично не змінилися [5, с. 521, 559, 915, 962, 1363, 1463].

Зі зміною політичної й економічної ситуації в країні відбулося переосмислення також ролі жінки. Жінки почали активно входити в ті сфери, які раніше були прерогативою чоловіків. Водночас в українській мові активно почали з'являтися і закріплюватися фемінітиви. Сфера бізнесу також почала активно розвиватися на пострадянському просторі. Оскільки утворення

назви жінки за родом діяльності з традиційним суфіксом *-к-* від слова *бізнесмен* чи *бізнесовець* тягне за собою появу конотації розмовності, у мову було запозичено номінативні одиниці, у яких компонент *-мен* замінено на *-леді*, *-вумен*: *бізнес-леді*, *бізнес-вумен* (остання трапляється в написанні з дефісом [3, с. 78] та без дефіса під впливом усталеного *бізнесмен* [13, с. 503]): «У *«Записках українського самашедшого»* Ліна Костенко написала, що ошелешена влада не зрозуміла законів жанру, за якими колишня *бізнес-леді* перетворюється на Жанну д'Арк» [21]; «Стартувала вона босоногим дівчам-«попрошайкою», для якого і шматок хліба був розкішшю, а на фініші – це *ділова жінка, так би мовити, «бізнес-вумен»*, яка поєднувала підприємницьку діяльність із професією технолога на ЧПК (Черкаський м'ясокомбінат)» [22]; «Хто з нас хоча б раз у своєму житті не ласував шоколадом? Діти і дорослі, прості домогосподарки і *бізнесвумен* – ніхто не встоїть від солодкої спокуси» [23]; «Енн 46 років, вона – американська *бізнес-вумен* і авторка книжки *«Посивіти: як прийняти своє справжнє Я витончено та зі стилем»*» [24].

Зазначимо, що ці одиниці вже є стабільно-статусними. Попри те, що в перших двох цитатах номінація ще ситуативна, простежується певна динаміка (*колишня; стартувала... а на фініші*), в останніх двох контекстах маємо постійну номінацію, що характеризує статусну роль жінки. У другій цитаті взяття в лапки номінативними *«бізнес-вумен»*, а також вставна конструкція *так би мовити* вказують на наявність конотації іншомовності, новизни в цьому слові, однак у наступних контекстах бачимо, що ця лексема з різними варіантами написання освоїлася в мові. Зазначимо, що *бізнес-вумен, бізнес-леді* – слова, що мають неповну відмінкову парадигму. Однак у публіцистиці натрапляємо на використання слова *бізнес-леді* в знахідному відмінку множини: «Галина Кувівчак, теж молода режисерка, зняла фільм *«Мій принц, за п'єсою Лади Лузіної. Яка «несподіванка»* – йдеться про успішну *бізнес-леді* і її роман з колишнім актором, а нині спеціалістом із надання секс-послуг... Нудить вже наперед: скільки ж можна про *бізнес-леді* і не зовсім благополучних трахальщиків?» [25]. Уживання цього слова в такій формі є оказіональним.

Говорячи про подібне варіювання граматичних форм, зокрема про категорії роду й числа, Т. Космеда та О. Халіман зазначають: «Свідоме порушення граматичних норм, «гра», «маніпуляція» родовими й числовими формами <...> для досягнення конкретних комунікативних цілей (вираження оцінних значень) спостерігається як послідовно відтворюване явище» [7, с. 20], – тому дослідники обґрунтовують актуальність теоретичного розроблення «граматики оцінки» української мови. Учені вказують: «Зреалізовуючи креативний потенціал граматичної одиниці, мовці висувають на перший план периферійні, а то й лише потенційні властивості системи, оперуючи граматичними одиницями, вдаючись до їх залучення для вербалізації «мовної гри» [7, с. 18]. Так само в наведеному вище фрагменті надання незмінюваній одиниці флексії знахідного відмінка слугує інтенсифікації висловлювання, робить текст більш експресивним, виразним, дає змогу автору висловити свою оцінку щодо описуваного сюжету й персонажів. Йдеться про типовість, «заїждженість» сюжетів, що пропонуються у фільмах.

Також у публіцистиці трапляються номінативами, утворені від слова *бізнесмен* за допомогою суфікса *-к-*: «Нечесна *бізнесменка* постачала дошкільнятам маргарин замість вершкового масла» [26]. До нормативних словників це сло-

во поки що не внесене. Рідше функціонує в публіцистичних текстах розмовна лексема із суфіксом *-ш-* – *бізнесмениша*: «Ще у 2011 році *«бізнесмениша»* обрала собі дорогу в злочинний бізнес, сподіваючись на значні прибутки та безкарність» [27]; «Дружина сина Азарова – дуже успішна австрійська *бізнесмениша»* [28]. У медіатекстах ці слова вживаються в негативних контекстах. Написання в лапках свідчить про неусталеність останнього з них у мові, а також про наявність у ньому іронічного конотативного забарвлення.

Можна говорити про те, що на сучасному етапі в українській мовній картині світу відбулося (і продовжує відбуватися) формування концепту ЖІНКА, ЯКА ЗАЙМАЄТЬСЯ БІЗНЕСОМ. Сьогодні, на відміну від радянського дискурсу, у структурі концепту виокремлюються два субконцепти, які умовно можна назвати БІЗНЕС-ЛЕДІ та РОЗДРІБНА ТОРГІВКА. Наприклад, автор колонки в інтернет-виданні «Українська правда» визначає 5 ролей жінок, серед яких *«роль «Стерви»* – це модель *бізнес-леді, в класичному розумінні цього слова. Вона прагне поваги через успіх у кар'єрі та готова на великі жертви заради досягнення мети. Вона оцінює людей за статусними атрибутами, заводить важливі знайомства та спілкується з «потрібними» людьми»* [29]. За допомогою метамовного коментаря автор вказує на первинне значення слова й типове сприйняття *бізнес-леді* в суспільстві.

При цьому субконцепт БІЗНЕС-ЛЕДІ пов'язаний із концептами УСПІХ, КАР'ЄРА. Такий образ широко представлений у сучасній українській публіцистиці. У контекстах у цьому разі номінативами на позначення жінки, яка займається бізнесом, сполучаються з такими прикметниками, як *успішна, вольова, хижа*: «Ми звикли бачити на екранах телевізорів, читати в пресі розповіді про *успішних бізнес-леді*, які, окрім бізнесу, ще й особисте життя встигають влаштувати» [30]; «Тепер нас запрошують прямувати за *вольовою бізнес-леді»* [31]; «Звичайна буржуазна респектабельна сім'я. Її глава – дідусь Жан-Луї Треніньян, що з кожним фільмом дедалі дужче нагадує великого філософа. Його дочка – Ізабель Юппер, яка незбагненним чином поєднує у своєму персонажі жінку-підлітка, чарівну пані й *хижу бізнес-леді»* [32]; «Тимошенко постає у книзі *хижою бізнес-вумен, яка думає лише про власну вигоду»* [33]. Вказані атрибутиви є носіями психологічної, телеологічної, етичної оцінки (за класифікацією часткових оцінок Н. Арутюнової [1, с. 75–76]). За їх допомогою утверджується образ *бізнес-леді* як сильної, розумної, проте водночас егоїстичної жінки.

Субконцепт РОЗДРІБНА ТОРГІВКА в українській картині світу втілюється насамперед в образі бабусі, яка торгує насінням. Цей образ став настільки класичним, що в місті Горішні Плавні навіть встановили скульптуру бабусі з насінням на місці колишнього стихійного ринку. Цей образ також вербалізовано в мас-медіа, наприклад, у статті «Смачний бізнес на насінні» на «Українському бізнес порталі»: «Багато хто пам'ятає ще ті часи, коли *смаженим насінням торгували бабусі. Готувалося насіння соняшнику на кухнях, на звичайних сковорідках, покупцям відпускалися в кульочках з газети, а мірилом служила стогрмова скляночка. Смажене насіння було досить ходовим товаром – без них не обходився похід в кіно або на стадіон, а прогулянка по парку без насіння соняшнику була просто нецікавою»* [34]. Це показовий уривок, у якому вербалізуються всі головні атрибути цього нехитрого бізнесу. Цікаво, що далі автор ніби протиставляє якість товару бабусь і підприємців, які

поставили продаж насіння на потік: «Смак новоявленого товару лише трохи нагадував **“бабусине” насіння**, а ось ціною вони відрізнялися сильно. З боку може здатися, що низька відпускна ціна пакетика насіння негідна уваги для **серйозного бізнесмена**, але чи так це насправді?» [34]. Незважаючи на кращий смак бабусиного товару, атрибутивом **серйозний** наділяється не вона, а вживання словосполучення **серйозний бізнесмен** ніби імпліцитно говорить про те, що бабусю назвати бізнесменом чи бізнес-леді недоречно. На незвичність, оказіональність такого номінування в іншій цитаті вказує метатекстовий коментар (*що не абсурдно це звучить*): «Адже, що не абсурдно це звучить, **бабусі, які торгують насінням – теж бізнесмени!**» [35]. Також номінатема на позначення самого явища або жінок, які торгують, беруться в лапки, що також вказує на оказіональне слововживання: «У Чернігові **насіннєвий стаканчиковий «бізнес» процвітає**» [36]; «Якщо й знайдеться якась вакансія [для ромок], то, швидше за все, привід взятися за мітлу. Рідше, але не без того, з них вдаються **«бізнес-леді, які торгують усілякою всячиною на базарах**» [37].

Частіше на позначення жінки, яка торгує вроздріб, у публіцистиці вживаються розмовні лексеми **бізнесмениша, торгашка, перекупка** тощо: «Я **бабушка-бізнесмениша**. Качан сирію кукурудзи купую за 50 копійок, варену продаю по 4 гривні, – каже киянка 73-річна Антоніна Бондарук із Тросьцини. Варену кукурудзу вона продає біля виходу з метро Хрещатик» [38]; «Тепер п'ятачок захопила **підприємлива жіночка** з нехитрим крамом. Почала окупацію з літа: ганяла підлітків, сичала на закоханих, давала чортів п'яницям. День за днем вона відвоює щоразу більшу територію, розкладаючи картату клейонку, потісняючи **сусідок-торгашок**» [39]. В останній цитаті воєнна лексика (*окупація, захопити, відвоювати*) у поєднанні з усно-розмовною (*ганяти, сичати, давати чортів*) створює такий собі гумористичний образ простої торговки, представниці малого бізнесу, спритної, енергійної, хитруватої тітоньки. Проте часто цей тип жінки наділяється негативними характеристиками, про що свідчить, зокрема, сполука іменника – назви жінки, яка торгує, з прикметником **базарна**, яку можна назвати сталою, – **базарна торгівка/перекупка/баба**: «Ця істерична пані перебувала опонента, поводилася, як **базарна торгівка**» [40]; «Ефективно керувати таким бізнесом, та ще й бути лідером, повірте, не всякому дано. А жінці, принаймні так мені подумалося, і поготів. Отож, коли йшов на зустріч із лідером підприємництва, мені уявлялася сварлива, як **базарна перекупка, розпорядниця**, яка й мислить не власним, а позиченим у комп'ютера розумом. І був приємно здивований, коли назустріч вийшла схожа на вчительку молоді жінка» [41]. Як бачимо, переважно таке словосполучення вживається як порівняння та виражає інтелектуальну оцінку.

Висновки. Отже, на сучасному етапі в українській мовній картині світу продовжує формуватись образ жінки, яка займається бізнесом. Сучасний етап розвитку концепту позначився виокремленням двох субконцептів – **РОЗДРІБНА ТОРГІВКА** та **БІЗНЕС-ЛЕДІ**. У радянському дискурсі існував лише перший, проте й він перебував на периферії мовної картини світу та наділявся негативними конотаціями. Рисою сучасного етапу є поява нових номінатем, об'єктиваторів субконцепту **БІЗНЕС-ЛЕДІ** (**бізнес-леді, бізнес-вумен**). Ці лексеми було запозичено з появою нового типу жінки – цілеспрямованої, успішної, розумної, сильної, яка може вести бізнес нарівні із чоловіком. На відміну він номінатем на позначення жінки, пов'язаної з бізнесом, що були

ситуативними, епізодичними, нові одиниці є стабільно-статусними, вказують на роль жінки в суспільстві. Конотація іншомовності поки що впливає на використання цих слів у мовленні, не дозволяючи називати так простих жінок, які займаються роздрібною торгівлею. Водночас нові лексеми швидко увійшли в мову та сьогодні активно вживаються поруч з іншими, а також стануть мотиваційною базою для творення нових слів.

Література:

1. Арутюнова Н. Типы языковых значений: оценка, событие, факт / Н. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Архангельська А. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність / А. Архангельська // Мовознавство. – 2013. – № 6. – С. 27–40.
3. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / [С. Бибик, Г. Сютя]; за ред. С. Єрмоленко. – Х.: Фоліо, 2006. – 623 с.
4. Брус М. Фемінитиви української мови в переплетенні давніх і сучасних тенденцій / М. Брус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=19196>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1728 с.
6. Иванова М. Экспериментальное исследование концепта «Предприниматель» / М. Иванова // Вопросы психолінгвистики. – 2008. – № 7. – С. 97–100.
7. Космеда Т. «Граматика оцінки» як актуальна проблема сучасного мовознавства / Т. Космеда, О. Халіман // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 22. – С. 17–23.
8. Лынова Т. Соціальний портрет белорусского предпринимательства / Т. Лынова // ЭКОБЕСТ. – 2002. – № 2. – С. 614–635.
9. Любавська Ю. Мовні засоби репрезентації концепту БІЗНЕСМЕН у радянській українській публіцистиці: когнітивний і прагматичний аспекти / Ю. Любавська // Rossica Olomucensia. – Olomouc, 2017. – Vol. LVI. – № 1. – С. 41–54.
10. Мінківська І. Несексистська мова як інструмент формування гендерночутливого освітнього простору / І. Мінківська, О. Малахова // Гендерна політика міст: історія і сучасність: матер. IV міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 6–7 жовтня 2015 р.). – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – С. 175–186.
11. Нелюба А. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі / А. Нелюба // Лінгвістика. – 2011. – № 2(23). – С. 49–59.
12. Сапрун І. Вербалізація концепта БІЗНЕСМЕН в руській мовній картині світу / І. Сапрун // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24(63). – № 1. – Ч. 2. – С. 122–129.
13. Словник української мови: в 20 т. / Укр. мовно-інформаційний фонд НАН України. – К.: Наукова думка, 2010–. – Т. 1: А – Б. – 2010. – 912 с.
14. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
15. Сніжко А. Концепт УСПІШНА ЛЮДИНА в українській і англійській мовах / А. Сніжко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: пам'яті академіка Л. Булаховського. – 2009. – Вип. 10. – С. 178–183.
16. Собецька Н. Вживання фемінитивів як прояв гендерної культури / Н. Собецька // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1(40): Філологічні науки. – С. 375–378.
17. Українсько-російський словник: у 6 т. / за ред. І. Кириченко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
18. Паранько Ю. Журналістка чи журналіст, або як варто використовувати фемінитиви / Ю. Паранько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/zhurnalistka-chy-zhurnalist-abo-yak-var-to-vykorystovuvaty-feminityvy/>.

19. Барило К. Фахівці закликають українців вживати у щоденному мовленні фемінітиви / К. Барило [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/digest/2017/05/02/240475-fahivci-zaklykayut-ukrainciv-vzhyvaty-shchodennomu-movlenni-feminityvy>.
20. Смоляр Л. Три причини, чому варто вживати фемінітиви / Л. Смоляр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/28/227141/>.
21. Романчук О. «Заткні їх всіх!» / О. Романчук // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/05/5/7024398/>.
22. Трубієнко Е. Чому не можна мати і те, і інше? / Е. Трубієнко // ХайВей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/328865/>.
23. Шоколад: смачний і поживний // ХайВей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/72462/>.
24. Сірій у моді: чому жінкам не треба зафарбовувати сивину // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/05/3/211806/>.
25. Конституція і проституція // Телекритика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/trymbach/print/8691>.
26. Нечесна бізнесменка постачала дошкільнятам маргарин замість вершкового масла // Відомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vidomosti-ua.com/news/63042>.
27. Херсонська «зернотрейдерша» не сховалася від податківців // ПостФактум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.postfactum.ks.ua/2014/04/03/fiktivne-pidpriemnicтво-2.html>.
28. Дружина сина Азарова – дуже успішна австрійська бізнесменша // Експрес UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2014/01/28/100946-druzhyuna-syna-azarova-duzhe-uspishna-avstriyska-biznesmensha>.
29. Лук'янова М. Хто вона – жінка майбутнього? / М. Лук'янова // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/2/224503/>.
30. Сороневич М. Матір і дружина, чи самотня стервозна кар'єристка? Обидві сторони медалі життя сучасної жінки / М. Сороневич // Українська газета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazetaukrainska.com/sv-t/sv-t/zhittia/mat-r-druzhinou-chi-samotnia-stervozna-kar-ristka-obidv-storoni-medal-zhittia-suchasno-zh-nki.html>.
31. Киричук О. Час білого кролика минув / О. Киричук // Тижень UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.tyzhden.ua/publication/4388>.
32. Барабаш К. На шведському «Квадраті» виросла «Пальма» / К. Барабаш // Тижень UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.tyzhden.ua/publication/193571>.
33. Ненаукова фантастика. Європою «гуляє» книжка про підступну Тимошенко та «оракула» Кузьміна // Тижень UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/83858>.
34. Виробництво смаженого насіння // Український бізнес портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.org.ua/virobnictvo-smazhenogo-nasinnya/>.
35. Власний бізнес // Жіночий Журнал «Жіноча Бритва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseznai.in.ua/vlasnij-biznes-nbsp-zhinochij-zhurnal-zhinocha-britva/>.
36. Кравченко Т. Ягоди в Березні продають не стаканами, а банками / Т. Кравченко, А. Сіренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/18499-jagodi-v-berezni-prodayut-ne-stakanami-a-bankami.html>.
37. Бути ромкою. Як живуть жінки, котрих практично неможливо соціалізувати // Тижень UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/93357>.
38. Усік А. Чим торгують у Києві біля станцій метро / А. Усік // Газета UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/people-newspaper/_cim-torguyut-u-kiyevi-bilya-stancij-metro/303863.
39. Гембік О. Чесний бізнес / О. Гембік // Газета UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/gembik/_cesnij-biznes/459936.
40. Андрющенко О. Хай Фаріон не переймається / О. Андрющенко // Газета «2000» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.2000.ua/specproekty_ru/narodnaja-tribuna/khaj-faron-ne-perejmatsja_arhiv_art.htm.
41. Ніколаєнко Л. Чоловіча робота / Л. Ніколаєнко // Тижневик ЕХО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exo.in.ua/?page=new&id=4711>.

Любавская Ю. С. Концепт ЖЕНЩИНА, ЗАНИМАЮЩАЯСЯ БИЗНЕСОМ, в украинской языковой картине мира

Аннотация. В статье внимание уделено языковым средствам для обозначения лиц женского пола, занимающихся бизнесом, в современной публицистике. Рассматриваются их семантические, стилистические, синтагматические и прагматические особенности. На основе этого делается вывод о формировании в концептосфере БИЗНЕС двух субконцептов – РОЗНИЧНАЯ ТОРГОВКА и БИЗНЕС-ЛЕДИ.

Ключевые слова: концептосфера, концепт, дискурс, оценка, коннотация.

Lyubavska Yu. The concept of A WOMAN ENGAGED IN BUSINESS in the Ukrainian linguistic picture of the world

Summary. The article focuses on the linguistic means of identifying female entrepreneurs in modern journalism. Their semantic, stylistic, syntagmatic and pragmatic peculiarities are considered. On this basis it is concluded that in the concept of BUSINESS two sub-concepts are formed – RETAIL TRADESWOMAN and BUSINESS-LADY.

Key words: conceptual sphere, concept, discourse, estimation, connotation.

Маланій Н. І.,
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри германських мов і зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПРОЕКЦІЇ ДИЗАБІЛИТИ В БІБЛІЇ

Анотація. У статті порушується проблема дизабілітати у біблійних текстах. Автором проаналізовано основні проєкції тілесного Іншого в книгах Старого і Нового Завітів. Особливу увагу автор звертає на причини виникнення ненормативної тілесності у Біблії. Актуалізується важливість подальшого використання міждисциплінарного підходу в дослідженнях студій дизабілітати.

Ключові слова: дизабілітати, ненормативна тілесність, тілесний Інший, Біблія, Старий Завіт, Новий Завіт.

Постановка проблеми. Гуманітарні науки сьогодення постійно розширюють предмет своїх зацікавлень шляхом заповнення з інших дисциплін. Студії дизабілітати не є винятком у цьому процесі. Будучи частиною досліджень ненормативної тілесності, вони отримали своє гідне поцінування в розвинених країнах західного світу в другій половині ХХ ст. Літературознавчі розвідки, присвячені людям з обмеженими можливостями, почали з'являтися в країнах Європи та Північної Америки на зламі тисячоліть, а особливо на початку ХХІ ст. Дослідники звертають особливу увагу на історію виникнення та особливості сприйняття цього явища в давніх літературних пам'ятках, включно з біблійними текстами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На превеликий жаль, студії дизабілітати не отримали значного поширення в українській науковій думці (Н. Маланій, Т. Свербілова, В. Суковата). Зазначені автори у своїх працях торкалися питань неповносправних Інших в античній літературі, синема-тексті чи філософії, оминаючи Святе Письмо.

Метою статті є цілісний аналіз літературної реалізації маркерів дизабілітати в Біблії.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що студії дизабілітати існують вже кілька десятиліть, саме наприкінці 90-х рр. – на початку 2000-х західні науковці почали цікавитися репрезентацією тіла в біблійних як канонічних, так і апокрифічних текстах (J.Z. Abrams [1], Н. Avalos [2], J. Schipper [3] та ін.), не оминаючи при цьому проблеми тілесного Іншого. Студії дизабілітати розглядають тексти Біблії крізь призму трьох основних моделей – медичної, соціальної та морально-релігійної.

Медична модель дизабілітати фокусується на конкретних фізичних та психічних патологіях, які описані в літературних творах. Її мета – дослідити те чи інше захворювання, прослідкувати тодішні методи його лікування та співвіднести із сучасними здобутками медицини. У Святому Письмі описані найпоширеніші в давньому світі як вроджені, так і набуті хвороби – сліпота, глухота, німота, проказа, параліч, сухорукість та кульгавість. У деяких випадках причини виникнення цих вад були цілком природними. Наприклад, втрата зору Ісааком («І. Як постарівся Ісаак та вже й зір його притупився, недобачав» Буття 27:1 [4, с. 28]), Яковом («10. Очі ж Ізраїля пригасали від старости; він не міг добре бачити» Буття 48:10 [4, с. 54]), Елі («очі його слабшали, й він не міг уже бачити виразно»

1 Сам. 3:2 [4, с. 276]) чи Яхією («не добачав, бо у нього потемніли очі від старощів» 1 Цар. 14:4 [4, с. 357]) пояснювалась їх поважним віком, а кульгавість Мерібаала – нещасним випадком, що трапився з ним у дитинстві: «Був же в Йонатана, сина Саула, син, що став кривий на ноги. Було йому п'ять років, як прийшла з Єзреелу вістка про Саула та Йонатана. Вхопила його тоді нянька та й утекла. Коли в поспіху втікала, впав він та й окривів» (2 Сам. 4:4) [4, с. 312]. Іншим прикладом у цьому контексті є третя книга Тори, що подає різні приписи, які були обов'язковими для виконання євреями. Особливо це стосується так званого закону чистоти або закону про проказу: «Це закон про всякі роди прокази, про парші, про заразу на одязі і на хатах, про нарости, прищі й про білі плями, щоб навчити, коли що чисте й коли нечисте. Це закон про проказу» (Левіт 14:54–57) [4, с. 117]. Значний акцент у них робився на поводженні зі шкірними недугами (чиряк, струп, гнояк, лишай, опік, білі плями, облісіння чи проказа). Ці тілесні недоліки було найлегше виявити, оскільки вони візуально помітні для інших. Залежно від захворювання і стану хворих священнослужитель розділяв людей на чистих і нечистих. Закон передбачав можливість ізоляції на обмежений термін недужого, встановлював правила поводження з його особистими речами та майном.

Прихильники ж соціальної моделі в основному концентруються на сприйнятті та ставленні до дизабілітати тодішніми суспільством, церковними та державними структурами. Так визнання нечистим означало повну маргіналізацію людини з дизабілітати від громади. Здебільшого це стосувалося людей, хворих на проказу: «Хворий на проказу носитиме подерту одязь, (ходитиме) з розпущеним волоссям, він покриє підборіддя й гукатиме: Нечистий! Нечистий! Доки його недуга, він буде вважатися нечистим, бо він справді нечистий; на самоті мусить жити; геть поза табором буде його оселя» (Левіт 13:45–46) [4, с. 114]. Тілесна довершеність, яка культивувалась багатьма народами античного світу, мала особливе значення у Старому Заповіті. Особливо це стосувалося представників культу, оскільки служіння у храмі безпосередньо залежало від стану їхнього здоров'я. Ніхто з будь-якою вадою не міг бути допущеним, щоб приносити жертви Богу: «сліпий, чи кульгавий, чи кирпатий, чи нечумазний; або такий, у кого переламана нога, чи переламана рука; чи горбатий, чи кволий, чи з більмом на очах, чи коростявий, чи лишаюватий, чи з ушкодженими ядрами. Ніхто з роду Арона священника, що матиме яку ваду, не може приступити, щоб приносити вогняні жертви Господеві; він має ваду – не приступатиме, щоб приносити хліб Бога свого. Їсти він може хліб Бога свого, себто з пресвятих і святих дарів. Але підходити до завісі й наближатись до жертовника він не сміє, бо має ваду на собі; тож нехай не осквернює святині моєї: я бо – Господь, що освячую їх» (Левіт 21:18–23) [4, с. 124]. Інституційної довершеності виключення людей із дизабілітати набуло під час завоювання Єрусалиму Давидом, адже з того часу пішло, що

«сліпий і кривий не ввійдуть до хати» (2 Сам. 5:8) [4, с. 124], де хата виступала алегорією дому Господнього.

Морально-релігійна модель дизабіліті, з іншої сторони, розглядає надприродні причини виникнення ненормативної тілесності. У Старому Заповіті здебільшого ними є:

- *Божжа кара за непослух чи пиху*: народу Ізраїля («Коли ж ви мене не послухасте і не виконуватимете всіх оцих заповідей моїх <...> то ось що я зроблю з вами: напушу на вас страх, сухоти й пропасницю, від них померкнуть очі й погасне життя») (Левіт 26:14, 16) [4, с. 130]; богатира Самсона («Схопили його філістимляни, і, виколотивши йому очі, привели його в Газу та й закували в мосяжні кайдани») (Суд. 16:21) [4, с. 261] чи царя Уззії («Звернувся до нього первосвященик Азарія й усі священики, аж ось проказа на чолі в нього, й вивели вони його з поспіхом звідти, та й сам він квапився вийти, бо Господь його вразив. Так і був Уззія прокаженим по день своєї смерті. Жив він, як прокажений, в окремому місці, відлучений від Господнього дому») (2 Хр. 26:20–21) [4, с. 453];

- *Божжа допомога*: «Як же армії пустились проти Єлисея, він молився до Господа, промовляючи: «Побий, благаю, цих людей сліпотото!» І ударив їх Господь сліпотото за словом Єлисея» (2 Цар. 6:18) [4, с. 376];

- *відступи лукавого*: «Вийшов Сатана геть з-перед Господа й ударив Іова лютою проказою від стіп до голови» (Іов 2:7) [4, с. 587].

Проте Бог устами Ісаї пророкує прихід Нового Часу, коли «глухі почують слова книги, очі сліпих прозріють із темряви та пільми. І бідні дедалі більше у Господі веселитимуться, і вбогі між людьми радітимуть Святим Ізраїля» [4, с. 836] (Іс. 29:18–19). Це пророцтво сповіщає, що домінування закону в Старому Заповіті трансформується через постать Христа в благодать любові в Новому Завіті. Такий світоглядний перелом революційно змінив ставлення до людей із дизабіліті.

Дискурс Божественного покарання ще присутній у текстах Нового Завіту, проте ці випадки поодинокі. Ангел Гавриїл робить Захарія глухонімим за його маловір'я: «Я Гавриїл, що стою перед Богом, і мене послано з тобою говорити та принести тобі цю благовість. І ось замовкнеш і не зможеш говорити аж до дня, коли це здійсниться, за те, що ти не повірив словам моїм, які здійсняться свого часу» (Лук. 1:19–20) [5, с. 72–72]. Інший приклад описаний у Діяннях святих апостолів. Павло забирає зір у чаклуна і лжепророка Вар-Ісуса. У такий спосіб Бог проявляє свою силу і сприяє наверненню у християнство проконсула: «Тоді Савло, він же й Павло, повний Святого Духа, глянув на нього пильно і мовив: «О повний всякого підступу і всякого лукавства, сину диявола, вороже всякої правди! Чи ж не перестанеш перекиривати прості дороги Господні? Оце тепер на тобі рука Господня: ти станеш сліпим і до часу не бачитимеш сонця». І зараз же впала на нього темрява й морок, і він, обертаючись на всі боки, шукав, хто б його повів за руку. Тоді проконсул, бачивши, що сталося, увірував, вельми здивований наукою Господньою» (Дії 13:9–12) [5, с. 164].

Новий Заповіт ставить перед людьми з дизабіліті питання відповідальності за власні вчинки. Парадигма зв'язку гріха і хвороби є також одним з аспектів вивчення морально-релігійної моделі. Ісус через своє божественне походження має владу відпускати гріхи. З цієї точки зору показовим є зцілення розслабленого, описаного в Євангеліях від Матвія 9:1–8 та Луки 5:17–26, а найдетальніше в Євангелії від Марка: «Сину, відпускаютьсь тобі твої гріхи» <...> Та щоб ви знали, що Син Чоловічий

має владу на землі гріхи відпускати, – мовить до розслабленого: Кажу тобі: Встань, візьми твоє ліжко і йди до свого дому» [5, с. 48] (Мр. 2:5, 10–11). Інший приклад подає апостол Іван. Поряд овечих воріт у Єрусалимі була купіль Витесда, біля якої було багато «недужих, сліпих, кривих, усохлих» [5, с. 119] (Ів. 5:3). Вони чекали на зрушення води ангелом, щоб вилікуватись. Однак Спаситель змилювався лише над чоловіком, котрий хворів тридцять вісім років, наказавши: «Оце ти видужав, – тож не гріши більше» [5, с. 119] (Ів. 5:14). Проте Христос, приносячи себе в жертву, відкупляє нас від гріха. У цьому сакральному жертвоприношенні ключовим є його безгріховна тілесність. В американському теологічному дискурсі [6] Його тіло розглядають як ненормативне. Це так звана концепція Бога дизабіліті (Disabled God), адже Спаситель сам зазнає знущань та каліцтв перед смертю.

Біблійний текст наголошує, що не так оздоровлення тілесне, як духовне, має бути метою кожного. У гонінні за досконалістю форми, яка була настільки важливою в Римській імперії часів Ісуса, людина забувала піклуватися за власну душу. Євангеліст Марко навіть припускає можливість навмисного каліцтва заради спасіння: «І коли твоя рука спокушає тебе, відігни її. Краще тобі ввійти в життя калікою, ніж з двома руками піти у пекло, у вогонь незгасний, де черв'як їхній не вмирає й вогонь не вгасає. І коли нога твоя спокушає тебе, відігни її: краще тобі ввійти в життя кривим, ніж з двома ногами бути кинутим у пекло, де черв'як їхній не вмирає й вогонь не вгасає. І коли око твоє спокушає тебе, вирви його: краще тобі ввійти у Царство Боже одноким, ніж з двома очима бути кинутим у пекло, де черв'як їхній не вмирає і вогонь не вгасає» [5, с. 59] (Мр. 9:43–48).

Домінуючим мотивом у Новому Заповіті є не настільки гріховність як причина ненормативної тілесності, а дискурс оздоровлення потребує Христом. Акти надприродних зцілень детально зображені у чотирьох Євангеліях та Діяннях святих апостолів, дарованих як індивідуально, так і великій кількості людей. Автори священних текстів описують різні види набутих та вроджених захворювань: *сліпота* (Мт. 9:27–31, Мт. 20:29–34, Мр. 8:22–26, Мр. 10:46–52, Лк. 18:35–43 та Ів. 9:1–41), *проказа* (Мт. 8:1–4 та Мр. 1:40–44 та Лк. 5:12–16), *параліч* (Мт. 8:5–13, Мт. 9:1–8, Мр. 2:1–12, Лк. 5:17–26 та Луки 7:1–10), *німота і глухонімота* (Лк. 1:62–64, Мт. 9:32–33, Мт. 12:22–32 та Мр. 7:31–37), *гарячка* (Мт. 8:14–17 та Лк. 4:38–41), *кровотеча* (Мт. 9:20–22 та Мр. 5:21–34), *сухорукість* (Мт. 12:9–13, Мр. 3:1–6 та Лк. 6:6–11) і найрізноманітніші *каліцтва* (Дії 3:1–10, Дії 8:5–8 та Дії 14:8–10). Ці великі звершення робилися Спасителем та його апостолами здебільшого через наявність великої віри у самих хворих або тих, хто прохав за них. Важливими були також милосердя та задум Божий.

На прикладі Біблії ми бачимо, як маргіналізуюча стигматизація тілесних Інших у Старому Заповіті поступилася всеохоплюючій інклюзивності в Новому. Нечистим прокаженим, сліпцям, кривим та іншим людям із дизабіліті часто не знаходилося місця в давньоєврейському соціумі. Вони були зайвими та нікому непотрібними, але Син Божий, який черпає свою силу у безсиллі, робить нужденних, хворих та зневажених центром свого віровчення. Підтвердженням цьому є відома притча: «Як справляєш бенкет, заклич убогих, калік, кривих, сліпих. І ти будеш щасливий, тому що вони не мають, чим тобі відплатити, – тобі бо віддасться в день воскресіння праведних» [5, с. 96] (Лк. 14:13–14). Негідні гості, які відмовилися з різних причин завітати, були замінені на нужденних, адже «багато бо покли-

каних, але вибраних мало» [5, с. 34] (Мт. 22:14). Люди з дизабілітаті, згідно з морально-релігійною моделлю, є метафоричним втіленням вибраних, а здорові тілесно – покликаних. У Новому Заповіті часто зустрічається така метафорична субституція. Христос часто називає здорових людей сліпцями, особливо це стосується фарисеїв та книжників: «сліпі проводирі» [5, с. 36] (Мт. 23:16) та «нерозумні і сліпі!» [5, с. 36] (Мт. 23:17). У такий образний спосіб Ісус, осуджуючи їх, закликає дбати не про формальне дотримання Закону, а про вдосконалення внутрішнього стану: «Сліпий фарисею! Очисти-но спершу середину чаші й миски, щоб і назвні були чисті» [5, с. 36] (Мт. 23:26).

Висновки. Отже, біблійний дискурс дизабілітаті є різноплановим і досліджується вченими в різних проєкціях – морально-релігійній, соціальній та медичній. Святе Письмо описує найбільш поширені захворювання давнього світу та дає настанови у ставленні до тілесних Інших. Ми можемо констатувати переважно негативне ставлення до людей із дизабілітаті в Старому Заповіті та позитивне – в Новому. Ненормативна тілесність у Біблії вживається як у прямому, так і в алегоричному та метафоричному значеннях. Вважаємо цінною співпрацю біблійних студій та досліджень дизабілітаті. Наголошуємо на важливості подальших міждисциплінарних розвідок у цій сфері в межах сучасного українського літературознавства.

Література:

1. Abrams J.Z. Judaism and Disability: Portrayals in Ancient Texts from the Tanach through the Bavli / J.Z. Abrams. – Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 1998. – 304 p.
2. Avalos H. Health Care and the Rise of Christianity/ H. Avalos. – Peabody, Mass.: Hendrick- son, 1999. – 176 p.
3. Schipper J. Disability Studies and the Hebrew Bible: Figuring Mephibosheth in the David Story / J. Schipper – New York: T&T Clark International, 2006. – 168 p.
4. Святе письмо Старого та Нового Завіту: Старий Завіт: повний пер., здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами / пер. І. Хоменко; мовна ред. І. Костецький [та інші]. – Рим: Видавництво ОО. Василян, 1963. – 1070 с.
5. Святе письмо Старого та Нового Завіту: Новий Завіт: повний пер., здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами / пер. І. Хоменко; мовна ред. І. Костецький [та інші]. – Рим: Видавництво ОО. Василян, 1963. – 352 с.
6. Eiesland, N.L. The Disabled God: Toward a Liberatory Theology of Disability / Nancy L. Eiesland. –Nashville: Abingdon Press, 1994. – 140 p.

Маланий Н. И. Проекция дизабилити в Библии

Аннотация. В статье рассматривается проблема дизабилити в библейских текстах. Автором проанализированы основные проекции телесного Другого в книгах Ветхого и Нового Заветов. Особое внимание автор обращает на причины возникновения ненормативной телесности в Библии. Актуализируется важность дальнейшего использования междисциплинарного подхода в исследованиях дизабилити.

Ключевые слова: дизабилити, ненормативная телесность, телесный Другой, Библия, Ветхий Завет, Новый Завет.

Malaniy N. Projections of disability in the Bible

Summary. The article raises the problem of disability in biblical texts. The author analyzes the main projections of the corporal Other in the books of the Old and New Testaments. The author pays special attention to the causes of the occurrence of non-normative corporeality in the Bible. The importance of further use of the interdisciplinary approach in the works of disability studies is actualized.

Key words: disability, non-normative corporeality, corporal Other, Bible, Old Testament, New Testament.

*Монастир'юва Л. В.,**доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України**Павлова О. О.,**доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕКОНАННЯ В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглянуто комунікативні стратегії переконання в юридичному дискурсі, визначено лінгвістичні особливості їх реалізації, способи впливу на вибір комунікативних стратегій та тактик. На підставі аналізу художніх фільмів США виділено загальну модель стратегії переконання зі змішаним набором тактик.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативна стратегія переконання, юридичний дискурс, промова-переконання.

Постановка проблеми. У сучасному світі існує велика кількість сфер суспільного життя, в яких володіння навичками ефективного спілкування й усвідомлене застосування прийомів комунікативного впливу є професійною нормою і значною мірою запорукою професійного успіху. Мова – міцна зброя впливу на учасників комунікації, ресурси якої дають змогу не просто описати певну ситуацію, але й передати необхідне комуніканту бачення світу, керувати його прийняттям ситуації і нав'язувати їй позитивну чи негативну оцінку.

Дослідження останніх років відрізняються певним інтересом до проблем функціонування мови в різних сферах професійної діяльності людини. Цей інтерес охоплює й сферу юрислінгвістики, до розгляду якої потрапляють комунікативні стратегії й тактики переконання. Протягом кількох десятиріч комунікативні стратегії переконання є об'єктом пильної уваги дослідників у таких сферах, як риторика, психологія, психолінгвістика, теорія комунікації тощо. Ця стаття присвячена дослідженню лінгвістичних особливостей реалізації комунікативних стратегій переконання в юридичному дискурсі, які реалізуються професійними учасниками судового засідання (а саме адвокатом та обвинувачем) під час судового процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення з теоретичними джерелами за темою дослідження засвідчило, що на тлі низки глибоко вивчених питань існують прогалини, які потребують осмислення й усебічного опису. Так, у працях Ю.М. Караулова, В.І. Карасика, С.А. Сухих [1; 2; 3] створено передумови для формування моделі аналізу комунікативної діяльності адвоката, а надбання в царині прагматичної лінгвістики, зокрема розроблення питання про комунікативні стратегії і тактики, подане в працях Н.Д. Артюнова, Т.А. ван Дейка, О.С. Іссерс [4; 5; 6], можуть бути використані у виборі напрямів дослідження стратегічного потенціалу комунікативної діяльності адвоката. Проте питання про комунікативну діяльність окремих професій вичерпно ще не з'ясоване, що свідчить про її актуальність.

Метою статті є виявлення лінгвістичних особливостей реалізації комунікативних стратегій переконання в юридичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці поняттєвий діапазон терміна «дискурс» досить широкий. У своїх лінгвістичних працях Т.А. ван Дейк [5, с. 185–190] подає дискурс як «розмиту» категорію. Інші вчені вказують на його полісемію, навіть вбачають омонімічні розходження окремих значень, оскільки ця категорія вживається в різних науках із різним значенням. Варто зазначити, що кожному виду дискурсу притаманні такі властивості, як наявність предмету обговорення; мова міркування залежить від сфери (філософська, наукова, юридична, політична, дипломатична тощо); наявність комунікативних стратегій переконання. Проблематика юридичного дискурсу неодноразово привертала до себе увагу дослідників із різних галузей знань. Зокрема, В.К. Бабаєв, Г.І. Манов, І.В. Хоменко детально описали типи логічних суджень властивих юридичному дискурсу, А.А. Волков, Д. Раз, О.Ю. Щербина звертаються до юридичного дискурсу у своїх дослідженнях, присвячених проблемам юридичної аргументації, а також отримав розвиток міждисциплінарний напрям – юрислінгвістика (Н.Д. Голєв, А.Н. Баранов, Є.І. Галяшина та ін.).

Розглянемо юридичний дискурс як комунікативну діяльність, спрямовану на регулювання соціальних відносин через стійку систему правових норм.

У провідних наукових течіях мовознавства поняття «юридичний дискурс» представляє інтелектуальну діяльність у сфері права з логічною структурою, яка може бути розгорнута таким чином: мета – метод – результат. Мета визначає чітку спрямованість розумово-мовленнєвої діяльності суб'єктів переконання, тобто те, заради чого вони ведуть юридичний дискурс – пошук істини, вирішення певних проблем, розв'язання спірних питань, досягнення консенсусу тощо. Методом є прийоми і способи, які використовують суб'єкти дискурсу для досягнення мети. Результатом юридичного дискурсу є, власне, досягнення мети або, навпаки, її недосягнення [2, с. 207].

Точне визначення мети переконання ще не означає її досягнення, оскільки для вирішення цього завдання треба використовувати ефективні комунікативні стратегії переконання.

Залежно від комунікативних цілей можна виділити такі види юридичного дискурсу: законодавчий, судовий, дискурс загального нагляду та контролю, слідчо-дознавальний, поліцейський, нотаріальний, правозахисний, тощо [2, с. 210].

У цій роботі прагнемо більш детально звернути увагу на судовий дискурс, який також є інституційним, і означає, що мов-

леннєва поведінка його учасників (адвоката, обвинувача, судді) зумовлена соціально прийнятими стереотипами, що склалися у процесі історичного розвитку конкретної країни [2, с. 207].

Поняття комунікативної стратегії й тактики в працях лінгвістів тлумачиться дещо по-різному [5; 6; 7], проте розбіжності не є принциповими і стосуються більше форми вираження думки, ніж її сутності. У цій статті поняття комунікативної стратегії інтерпретується як «комплекс мовленнєвих дій промовця, які спрямовані на досягнення комунікативних цілей» [3, с. 54]. Стратегія реалізується через комунікативні тактики, що являють собою одну чи кілька дій, які сприяють реалізації стратегії.

Комунікативна ситуація промови-переконавання є обов'язковою складовою частиною судового дискурсу й одним із різновидів судової комунікації взагалі. Комунікативна ситуація суду являє собою мовленнєву взаємодію учасників судово-процесуальної діяльності, спрямованої на рішення правового конфлікту, який виник між двома сторонами. За кожним учасником судової комунікації закріплена соціальна роль – адвоката, прокурора, свідка, судді чи присяжного, яка визначає вибір стратегій і тактики в судовому дискурсі [8].

Глобальною комунікативною метою сторін захисту та звинувачення під час судового процесу є переконання присяжних у власній правоті та в неправоті опонента. Переконавання як комунікативна стратегія є досить суттєвим компонентом мовленнєвого впливу. Його мета – «змінити, трансформувати, модифікувати «картину світу» комуніканта, яка являє собою лише частину об'єктивної картини ситуації, та являти собою знання, переконання, віру, емоційний та інтелектуальний стан комуніканта» [8]. Ефективність переконання, його успішність чи неуспішність відображаються у відповідній реакції опонента.

У результаті проведеного в цій роботі дослідження, матеріалом якого слугували художні кінофільми США, було виділено основні комунікативні стратегії переконання, які реалізуються в мовленні адвокатів із використанням низки комунікативних тактик.

Поширеною є тактика гумору, яка використовується, аби не «засушувати» свою промову, бесіда підтримується парадоксальними прикладами, веселими жартами, історіями, зокрема й з власного життя. Варто зазначити особливу ефективність цієї комунікативної тактики. Гарне почуття гумору, вміння до ладу навести жарт разом із невербальними елементами (пошмішкою, наприклад) дають змогу досягти успіху.

Judge: Ms. Lindsay, let's get started.

Ms. Lindsay: Well, Your Honor, I'd first like to acknowledge defense counsel Merle Deavers. Never seen him in court before.

Judge: It is like seeing a dog drive a tractor.

Advocate: Uh, uh, well, uh, thanks. Uh and you know, for what it's worth, I had a Labrador that could steer a motorcycle. Now, he had a terrible sense of direction, but, uh, the ride was always fun.

(The Bull)

Переклад:

Суддя: Міс Ліндсі, давайте розпочинати.

Міс Ліндсі: Що ж, Ваша честь, спочатку хотіла б привітати адвоката захисту, не бачила його раніше у залі суду.

Суддя: Це ніби побачити собаку на мопеді.

Адвокат: Що ж, дякую. Ви знаєте, в мене є лабрадор, що може керувати мопедом. Керує він, звісно, не дуже, але це завжди дуже смішно.

(«Булл»)

Не менш поширеною є тактика припущення, яка передбачає можливу пресупозицію розвитку каузованої дії. Ця тактика реалізується за допомогою розповідних, питальних умовних речень.

Dr. Greyridge, what's wrong? I-I don't understand. Are you saying that even in the hands of a skilled technician, Atticus could miss? He could cut the wrong thing?

(The Bull)

Переклад:

Доктор Грейрідж, що трапилося? Я не розумію... Ви хочете сказати, що навіть у руках досвідченого фахівця апарат Atticus міг принежитися помилки та відрізати щось не те?

(«Булл»)

Особливим попитом користується тактика перепитування, що передбачає уточнення й підтвердження каузованої дії та представлена загальним і розділовим типами питального речення, до складу яких входять лексичні одиниці із семою «правильність» типу “*Is it correct? Is it right?*” тощо:

Ms. Lindsay: Mr. Windemere, in the time since you were granted this patent, you've distributed only one version of a hemophilia drug, is that right?

Mr. Windemere: Research and development is a complicated and expensive process. When we make a choice, as a company, what matter is what does the most good for the most people.

(Law&Order)

Переклад:

Міс Ліндсі: Містер Віндемір, з моменту реєстрації патенту ви поширювали лише одну версію препарату? Це відповідає дійсності?

Містер Віндемер: Дослідження та розробка – це складний та коштовний процес. Коли ми робимо вибір як компанія, нам важливо, що буде кращим для більшості людей.

(«Закон та порядок»)

Тактики оцінки, що є основним засобом впливу на присяжних, полягає в наданні адресантом суб'єктивної оцінки розуміння змісту каузованої дії. Таку тактику реалізують вибором лексичних одиниць із семою «оцінка» типу *it is “good/bad, it seems to me that...”* тощо:

Advocate: For instance, when you say that Dr. Robeson rushed because he had another surgery waiting. Isn't it true that the waitlist for Dr. Robeson is months long, while yours is?

Dr. Talbertson: It's less.

Advocate: And why do you suppose that is? Could it be because the success rate for Dr. Robeson is near perfect, while yours is to borrow your own words less? More surgeries and a higher success rate. It seems to me that Dr. Robeson is more of an expert than you are.

(The Bull)

Переклад:

Адвокат: Наприклад, коли ви сказали, що лікар Робісон квапнися через те, що його чекала інша операція, бо в нього записи на місяці вперед, в той час як у вас...?

Доктор Талтберсон: Менше операцій.

Адвокат: Чому, як ви гадаєте? Може, тому що його показники близькі до ідеальних? У той час як ваші... Здається, лікар Робісон кращий лікар за вас...

(«Булл»)

Тактики сумніву передає невпевненість в істинності пропозиції висловлювань і спрямована на отримання істинної інформації та розвіювання сумнівів. Така тактика досягається

заперечними реченнями типу "I am not sure, I don't know whether..." тощо.

Тактику цитування застосовує адресант, щоб показати свою обізнаність про зміст каузованої дії й отримати коментарі адресата щодо вказаного раніше. Тактика реалізується за допомогою розповідних речень із прямою та непрямою мовою;

Murphy: It's time to come clean, Richard.

Richard: I didn't kill Layla.

Murphy: You dragged her dead body next to the garbage bin, you left her there like a piece of trash.

Richard: No, I didn't.

Advocate: Now, would you mind telling the court why you said that? Dragged like trash?

(The Bull)

Переклад:

М'юрфі: Саме час поговорити на чистоту, Річард

Річард: Я не вбивав Лейлу.

М'юрфі: Ти відтяг її тіло до сміттєвого баку та викинув немов сміття.

Річард: Це не правда.

Адвокат: Чи не могли б ви пояснити суду, чому сказали «відтягнув немов сміття»?

(«Булл»)

Однією з важливих є тактика «провокація». На короткий час комунікант 2 викликає реакцію незгоди з інформацією, яка викладається комунікантом 1, щоб використати цей час для підготовки до конструктивних висновків, уточнення та чіткішого визначення позиції комуніканта 1:

Advocate: I can't. I'm asking you. You cut up an innocent woman.

Dr. Robeson: I didn't cut her up. I performed an operation

Advocate: An operation she didn't ask for. Now she can't have kids.

Dr. Robeson: She couldn't have children before the surgery because of the fibroids.

Advocate: So that gives you permission to mangle a young woman's body?

Dr. Robeson: I didn't man. I saved her life.

(The Bull)

Переклад:

Адвокат: Я не можу. Я питаю у вас. Ви розрізали невинну жінку.

Робісон: Я її не розрізав. Я виконував операцію...

Адвокат: ...про яку вона не просила! Тепер вона не може мати дітей.

Робісон: Вона не могла мати дітей до операції через міому.

Адвокат: І це дає вам право різати тіло молодої жінки?

Робісон: Я не різав... Я врятував її життя.

(«Булл»)

Зміна теми – це тактика кооперативної чи конфліктної стратегії, що виникає на основі порушення максими (постулату) релевантності або відношення.

Advocate: That all sounds very technical.

Dr. Robeson: Well, there are a dozen more decisions to be made every second after that. Decisions that call on every ounce of my education, my expertise, my judgment. Decisions that threaten life, alter life, save life. Decisions that none of you are qualified to make, none of you want to make.

Advocate: You make a lot of friends at Harvard?

(The Bull)

Переклад:

Адвокат: Звучить досить технічно.

Робісон: Я приймав десятки рішень кожної секунди.

Це перевірка кожної краплі моєї освіти, навичок, уваги та суджень. Рішень, які загрожують життю, змінюють його, рятують його, рішень, які жоден із вас не захотів би приймати!

Адвокат: У Вас було багато друзів у Гарварді?

(«Булл»)

Висновки. Проаналізувавши тексти юридичного дискурсу, можна дійти висновку, що тактика провокації використовується частіше з метою особистісної дискредитації опонента й зрідка – з метою професійної дискредитації опонента.

Отже, можна зробити висновок, що комунікативні стратегії переконання є невід'ємною частиною юридичного дискурсу. Сторона захисту має обирати стратегії залежно від того, яку функцію переслідує. Важливо пам'ятати, що будувати лінію захисту неможливо, спираючись на одну стратегію, їх треба змінювати залежно від ситуації. Кожна стратегія має свої переваги та недоліки, про які варто пам'ятати.

Перспективою дослідження проблеми вважаємо вивчення специфіки перекладу комунікативних стратегій і тактик переконання в судовому дискурсі.

Література:

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик; Науч.-исслед. лаб. «Аксиол. лингвистика». – М.: ГНОЗИС, 2004. – 389 с.
3. Сухих С.А. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса / С.А. Сухих, В.В. Зеленская; М-во высш. и спец. образования Р.Ф. – Краснодар: Изд-во Куб. гос. ун-та, 1998. – 159 с.
4. Артюнова Н.Д. Язык и мир человека [монография] / Н.Д. Артюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
5. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Ван Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – С. 154–172.
6. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии тактики русской речи / О.С. Иссерс. – Омск, 1999. – 284 с.
7. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку. Теоретичні засади галузевої комунікації: Монографія / За редакцією докт. філолог. наук, проф. Л.М. Пелепейченко. – Х.: АБВ МВС України, 2009. – 272 с.
8. Монастирєва Л.В. Комунікативні стратегії переконання, як одна з характеристик мовної особистості адвоката (на матеріалі художніх фільмів США) / Л.В. Монастирєва // Філологія. Соціальні комунікації. – Сімферополь: ТНУ, 2013. – Том 26 (65). – № 4, ч. 2 – С. 305–310.

Монастирєва Л. В., Павлова О. А. Лингвистические особенности реализации коммуникативных стратегий убеждения в юридическом дискурсе.

Аннотация. В статье рассмотрены коммуникативные стратегии убеждения в юридическом дискурсе, определены лингвистические особенности их реализации, способы влияния на выбор коммуникативных стратегий и тактик. На основе анализа художественных фильмов США выделена общая модель стратегии убеждения со смешанным набором тактик.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, коммуникативная стратегия убеждения, юридический дискурс, речь-убеждение.

Monastyrova L., Pavlova O. Linguistic Specifics of Implementation of Communicative Strategies of Persuasion in Juristic Discourse

Summary. The communicative strategies of persuasion in juristic discourse are reviewed; the linguistic specifics of their implementation, the influence on the choice of communicative

strategies and tactics are defined. On the basis of the analysis of the US movies, the general model of strategy of persuasion with mixed set of tactics is assigned.

Key words: communicative strategy, communicative tactic, communicative strategy of persuasion, juristic discourse, persuasive speech.

*Мягка М. М.,
старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

КІБЕРПРОСТІР У ВИМІРІ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ

Анотація. Статтю присвячено виявленню особливостей комунікативного впливу в кіберпросторі. Розглядається сутність тексту як засобу впливу у віртуальному просторі, окреслено способи протидії негативному комунікативному впливу.

Ключові слова: кіберпростір, комунікативний вплив, текст, інформаційна війна, інформація.

Постановка проблеми. В умовах значного впливу інформаційних і комунікаційних технологій на всі сфери суспільного життя, актуальності набуває вивчення особливостей комунікації, яка здійснюється в кіберпросторі. Інтернет-мережа створює умови для впливу на громадськість, які можуть бути позитивними і негативними, відкритими і прихованими. Складність протидії негативному впливу, що здійснюється в кіберпросторі, пояснюється багатьма чинниками: анонімністю спілкування, яка знімає табу на етичні норми, норми політкоректності та міжкультурного спілкування; можливістю впливати на різні аудиторії, налаштовуючись на їхню картину світу, проблеми та комунікативний стиль. Ефективна протидія негативному впливу в кіберпросторі можлива за умови обізнаності з механізмами комунікативного впливу у названій сфері. Викладене свідчить про актуальність проблеми, яка розглядається в цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова віртуальних просторів стала об'єктом практичного дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних учених. Питанням мови масових комунікацій присвячені дослідження А. Белла, Т. Ван-Дейка, Т. Добросклонської, Д. Крістала, Л.Ф. Компанцевої, М. Мантгомері, Л.М. Пелепейченко, Г. Солганика, проте існує потреба ґрунтовної розвідки, присвяченої особливостям комунікативного впливу в кіберпросторі, особливо в сучасному соціальному контексті.

Метою статті є виявлення особливостей комунікації в кіберпросторі та основних способів комунікативного впливу, що в ньому здійснюється.

Виклад основного матеріалу. Передусім, звернемося до самого поняття кіберпростору. Закон України поняття кіберпростору визначає так: «Кіберпростір – середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних» [1].

Дійсно, кіберпростір – це штучно створений домініон, що складається з географії, обладнання, програмного забезпечення, додатків, діючих осіб (ID користувачів та інформації для входу в систему) та людей. На сьогодні близько 40% населення світу мають доступ до інтернету порівняно з 1% двадцять років тому. Інтернет більше не просто безпечна система для передачі електронних повідомлень. Це місце, де мільйони людей фактично живуть та працюють, купують та продають речі, організують

онлайн аукціони, створюють сім'ї, обговорюють різні теми за інтересами, розважаються та по-різному виражають себе.

Кіберпростір має певну специфіку:

- на відміну від реального світу, кіберпростір не має кордонів між країнами;
- кіберпростір не має обмежень, кожен має свободу висловлення власної думки;
- спілкування у віртуальному середовищі анонімне за своєю природою, тобто людина має змогу повідомити про себе будь-яку інформацію або зовсім нічого. При цьому здебільшого немає можливості перевірити достовірність цієї інформації. Варто зазначити, що кіберпростір стає середовищем безкарності до людей, які анонімно порушують соціальні норми, проявляють агресивні тенденції, закликають до расизму, тероризму тощо;

– кіберпростір постійно стає зоною конфліктів, міжетнічних, міжрегіональних, міжрелігійних, політичних; конфліктів, зумовлених музичними та спортивними вподобаннями осіб тощо.

Загалом можна зазначити, що викладені особливості кіберпростору створюють можливості для комунікативного впливу, який діє на величезну кількість людей, особливо через соціальні медіа-мережі.

Згідно зі статистикою на веб-сайті eBizMBA, топ 15 медіа-сайтів відвідують більше ніж 2,5 млрд гостей, це приголомшлива кількість активних користувачів. Facebook (1,1 млрд), Twitter (310 млн), інші основні платформи включають: LinkedIn (250 млн), Pinterest (250 млн), Google+ (120 млн), Tumblr (110 млн), Instagram (100 млн), VKontakte (80 млн), Flickr (65 млн). Інші рушійні сили соціальних медіа: Vine (42 млн), Meetup (40 млн), Tagged (38 млн), ASKfm (37 млн), MeetMe (15,5 млн), Classmates (15 млн) [2].

Діяльність на цих платформах варіюється від спілкування з родичами та друзями до просування новин та комерційних інтересів. Соціальні медіа стають новим театром воєнних дій у більш масштабній інформаційній війні, яка ведеться різними країнами та супротивниками.

Інтернет та інші соціальні медіа використовуються терористичними групами як оперативна платформа управління для своїх військ, щоб передати накази, відправити війська, синхронізувати військову активність та збирати розвідувальні дані. Терористи також можуть залучати прихильників, шукати підтримку онлайн користувачів – створювати компанії у соціальних медіа з метою вивчення найкращих методів створення бомб та вибухових пристроїв і навіть високотехнологічної зброї.

Основним засобом впливу у віртуальному просторі є текст. Як відомо, існують різні підходи до інтерпретації поняття тексту. У межах лінгвістичного підходу поняття текст визначається як «об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними ознаками яких є зв'язність та цільність» [3]. М.М. Бахтін [4] та Ю.М. Лотман [5] у своїх дослідженнях

розглядають поняття тексту як складного семіотичного цілого, що має унікальний характер та відкритість у межах обмеженого та великого контексту. Отже, в рамках семіотичного підходу поняття *текст* визначається широко – як будь-який зв'язний знаковий комплекс – витвір мистецтва (образотворче мистецтво, музикальний чи кінематографічний твір). Останнє визначення, поширене в наукових працях представників семіотичного підходу та культурологічного, приймаємо і в нашій роботі.

У межах нашого дослідження необхідним є визначення конкретних функцій тексту кіберпростору, якими ми вважаємо інформативну, комунікативну та функцію трансляції.

Інформація, що закладена в основу тексту, поширюється та зчитується у період часу «тут і зараз», є актуальною і реалізує інформативну функцію.

Комунікативна функція визначається самою сутністю тексту. Комунікативний акт включає в себе такі елементи, як автор (адресант), текст, адресат, контекст. Взаємодія з текстом можлива за умови занурення суб'єкта в продукт відповідного часу, тобто в текст. Комунікація як спосіб «спілкування» з текстом та сприйняття різняться, оскільки в основі активної взаємодії з текстом лежить принцип діалогу. Рівні та глибина відносин «учасників» діалогу залежать не тільки від якісних характеристик тексту, а й від інтелектуально-творчих здібностей суб'єктів-учасників діалогу. Сприйняття – це лише частина комунікативного акту, яка передає особливості рецептивного відображення реальності.

Функція трансляції текстів виконується за наявності особливих способів та каналів передачі інформації. До способів відносимо письмову та візуальну трансляцію. І, як зазначалося раніше, активно формуються технологічні канали трансляції текстів (теле-кіно-компанії, інтернет, мобільні екрани, рекламні біл-борди тощо).

У кіберпросторі вплив на свідомість здійснюється за допомогою використання як власне мовних, так і немовних засобів (мовні тексти; фотозображення; відео-сюжети, фільми, кліпи; документальні та художні кінофільми; малюнки, пісні, символи тощо). Будь-який немовний текст можна перетворити на мовний.

Комунікативний вплив у віртуальному просторі може бути як позитивним, так і негативним. До позитивних засобів комунікативного впливу належать такі: забезпечення достовірними інформаційними джерелами (фільмами, відеосюжетами, лекціями тощо); формування поваги до Конституції, законів України та дотримання національних, календарно-тематичних, релігійних і державних свят; виховання любові до сім'ї та Батьківщини; формування мовної культури; виховання розуміння громадянського обов'язку та поваги один до одного.

До негативних засобів комунікативного впливу належать: викривлене висвітлення подій, подавання недостовірної інформації; формування негативних суджень; поширення публічної пропаганди; поширення чуток та розпалювання агресії щодо певних людей, структур або ідей; спричинення виникнення або загострення конфліктів, оприлюднення інформації, яка становить загрозу для людей та країни загалом.

У зв'язку із соціальними умовами, що створилися нині в результаті гібридної війни, вважаємо за необхідне розглянути комунікативний вплив текстів ворожої пропаганди.

В інформаційній війні вплив на масову свідомість здійснюється з використанням і мовних, і немовних засобів, тому важливою ознакою для створення типології вважаємо знакове

оформлення інформації. **За способом знакового оформлення** виділяємо такі типи: мовні тексти, фотографії, відеосюжети, відеокліпи, документальні кінофільми, художні кінофільми, пісні, малюнки, флешмоби, символи, жести, ритуали [6].

Перелічені типи текстів активно використовуються в інформаційній війні. Зауважимо, що всі немовні тексти можна перевести на мовний код, тобто створити мовний текст за інформацією, поданою в немовному.

Ще одна ознака для виділення типів текстів – **характер інформації, представленій в них, яка може бути правдивою і неправдивою: викривленою, фальшивою (брехливою) і сфабрикованою**. Викривлена інформація ґрунтується на реальних фактах, проте подані факти інтерпретуються в інтересах суб'єктів інформаційного впливу: з перебільшеннями, применшеннями або підміною референтів. Брехлива інформація не відповідає дійсності. Сфабрикована інформація подає не реальну дійсність, а створену авторами тексту відповідно до їх мети. Іншими словами, це не просто брехлива інтерпретація фактів, а вигадані факти з відповідною інтерпретацією, або фейки.

Основними функціями текстів ворожої пропаганди є такі.

Дегуманізація громадян України, її влади та армії. Тексти ворожої пропаганди дегуманізують усіх українців, а не окрему цільову групу.

Так, описуючи події, що сталися після революції гідності, інформаційні агресори використали асоціативний ланцюжок, що збуджував у пам'яті адресатів негативні уявлення. За допомогою приклеювання ярликів, що багаторазово повторювались, ворожа пропаганда доводила, що в Україні була не революція, не антиурядові виступи, а *«виступи нацистів»*, владу взяла *«фашистська хунта»*, яка відправляє на схід *«каральні загони»*. Пересічний користувач інтернету не стане звертатися до тлумачних словників та енциклопедій, щоб уточнити значення відповідних слів. Проте в його пам'яті зберігається негативний ореол слів, тому формується викривлене уявлення про справжні події.

Ще одна функція – *демонізація* (подача неймовірних негативних фактів). Із використанням численної кількості фейків, розпускання чуток, створення міфів українські воїни подаються як жорстокі вбивці, які знущуються над людьми, чинять звірства, поводяться як дикуни. Досить пригадати фейкові фото- та відеоматеріали. Так, на одній зі світлин, поширених в інтернеті, був представлений кадр із кінофільму «Брестська фортеця» (маленька дівчинка плаче над тілом убитої матері), проте напис повідомляв, що так українські карателі розправляються з мирними населенням Донбасу. Прикладів, в яких на основі наявних текстів (фото- чи відеоматеріалів) створюється фальшивий текст, можна навести дуже багато – ними просто переповнена Інтернет-мережа.

Значно поширені і тексти, що виконують функцію дискваліфікації, приниження образу українського воїна чи загалом – українця. Досить пригадати введені ворогами неологізми – *«укри, укрити»*. Хто такі «укри»? Якісь безглузді люди – скачуть, співають нецензурні пісні про Путіна, при цьому нічого не вміють, їх економіка руйнується, рівень життя надзвичайно низький, вони й самі точно не знають, чого хочуть. Так принижується нація загалом.

У здійсненні комунікативного впливу через текст інтернету агресори інформаційної війни повною мірою використовують когнітивні механізми сприйняття інформації людиною та базові стратегії комунікативного впливу [6; 7].

Передусім, це стратегія перебільшення чи применшення. Стратегія перебільшення (інтенсифікації) передбачає заго-стрення уваги на чужих недоліках і своїх достоїнствах. Засоби інтенсифікації – це повтори, позитивні або негативні асоціації, викликані у будь-який спосіб. При цьому зміст тексту будь-якого типу може будуватися на реальних болісних проблемах. При цьому проблеми українців або перебільшуються, або на них фіксується увага багаторазово через різні типи текстів. Тим часом власні проблеми (яких аж ніяк не менше в Росії) замовчуються.

Стратегія применшення – це стратегія приховування своїх недоліків і чужих достоїнств. Про недоліки можна або взагалі нічого не говорити, або подати їх як дріб'язкові, несуттєві – саме так подаються недоліки своєї країни. Коли мова йде про недоліки власної країни, часто здійснюється підміна предмету розмови. Так, у повідомленнях про те, чи поїдуть спортсмени Росії на Олімпіаду, йшлося про необхідність показати велич Росії, силу її спортсменів, пригнічення російських спортсменів – при цьому справжні причини такого стану (вживання російськими спортсменами біостимуляторів) не обговорювались.

Когнітивні механізми впливу в інформаційній війні спираються на когнітивну теорію аргументації [6; 7]. Пояснимо її сутність.

Комунікація – це не тільки обмін інформацією, а ще й обмін своїм баченням світу, індивідуальним і національним досвідом, картиною світу. Отже, комунікація являє собою інтеграцію знань суб'єкта говоріння в картину світу співрозмовника.

Схарактеризований когнітивний механізм активно використовують в інформаційній війні: автор повідомлення спонукає адресата до самостійного осмислення, без тиску ззовні виконання інтелектуальної роботи, в результаті якої робиться той чи інший висновок. Цей механізм – введення нових знань імпліцитно широко використовується в силу декількох причин, а саме:

- імпліцитна інформація не відразу осмислюється адресатом, а отже, не відразу отримує критичну оцінку;
- процес вилучення інформації відбувається самостійно і адресат не сприймає його як тиск ззовні;
- автор повідомлення практично не несе відповідальності за імпліцитно передану інформацію, тому його важко звинуватити в брехні.

Великий обсяг інформації кіберпростору, з яким зіштовхується людство сьогодні, потребує від користувачів інтернету прояву таких якостей, як уміння критично мислити, швидко орієнтуватися у потоках інформації, аналізувати, знаходити необхідне, вичитувати підтекстову інформацію та виявляти фальшиву. Професор Д. Клустер пропонує характеристики, які розкривають сутність поняття «критичне мислення», необхідного суб'єктам комунікативного впливу у віртуальному просторі [8]:

1. Самостійність – формулювання особистих ідей, аргументації переконання та оцінок.
2. Навички узагальненого сприйняття інформації, які дають змогу оцінити, порівняти будь-що у певному контексті та аргументувати свої думки.
3. Уміння формулювати питання як першоджерело критичної діяльності, коли з великої кількості необхідно вибрати найбільш актуальні, щоб на їх підґрунті висловити сутність проблеми, яка потребує вирішення.
4. Аргументованість позиції, яку виражає людина по відношенню до будь-чого.

5. Соціальна спрямованість мислення.

Отже, в період стрімкого розширення кіберпростору особливою і необхідною якістю людини стає уміння адекватно «прочитати» текст і для цього людині необхідні певні навички, особливо вміння критично осмислювати текст.

Висновки. Результати дослідження засвідчили, що інформаційна епоха та новітні технології вперше надали суперникам інструмент для спілкування безпосередньо з цільовою аудиторією з метою досягнення стратегічних цілей. Кіберпростір став середовищем для маніпулювання свідомістю широкого загалу і формування картини світу пересічного громадянина. У кіберпросторі агресори інформаційної війни використовують великий арсенал способів комунікативного впливу на адресатів. Користувачам інтернету необхідно критично осмислювати тексти інтернету, перевіряти інформацію на предмет її істинності, робити власні висновки. Перспективою дослідження теми вважаємо вивчення залежності специфіки комунікативного впливу від типу тексту.

Література:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
2. Top 15 Most Popular Social Networking Sites 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ebizmba.com/articles/social-networking-websites>.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 507 с.
4. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках: опыт филос. анализа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infolio.asf.ru/Philol/Bahtin-probltext.html>.
5. Лотман Ю.М. Культура и взрыв [Текст] / Ю.М. Лотман. – М.: Гнозис: Прогресс, 1992. – 272 с.
6. Компанцева Л.Ф. Соціальні комунікації для фахівців сектору безпеки та оборони [підручник] / Л.Ф. Компанцева. – К.: НА СБУ, 2016. – 578 с.
7. Андрианова Н. С. Когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти спілкування в жанрі чата (на матеріалі англійської, французької, російської, української мов): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Н.С. Андрианова. – К., 2011. – 282 с.
8. Клустер Д. Что такое критическое мышление? // Д. Клустер. Критическое мышление и новые виды грамотности. – М., 2005. – С. 5–13.

Мягкая М. Н. Киберпространство как измерение коммуникативного влияния

Аннотация. Статья посвящена определению особенностей коммуникативного влияния в киберпространстве. Рассматривается сущность текста как способа влияния в виртуальном пространстве, очерчены способы противодействия негативному коммуникативному влиянию.

Ключевые слова: киберпространство, коммуникативное влияние, текст, информационная война, информация.

Miahka M. Cyberspace as Space for Communicative Influence

Summary. The article identifies the features of communicative influence in cyberspace. The essence of the concept text as the virtual impact tool is studied. Types of negative communicative influence counteraction are outlined.

Key words: cyberspace, communicative influence, text, information warfare, information.

*Павлова О. О.,
доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України
Монастирська Л. В.,
доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

КОМУНІКАТИВНА ОСОБИСТІТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено описові комунікативної особистості військовослужбовця України. Обґрунтовано сутність поняття комунікативної особистості військового правоохоронця. Наведено еталонну модель комунікативної особистості. Виявлено реально наявні різновиди комунікативної особистості військовослужбовця України.

Ключові слова: комунікативна особистість, військовослужбовець України, еталонна модель комунікативної особистості, типи комунікативної особистості.

Постановка проблеми. Питання про особливості комунікативної особистості представників окремих професій та субкультур є актуальним, оскільки воно спрямоване на пізнання взаємодії людини і її мови, комунікативної субкультури і макрокультури, національних стереотипів мовної поведінки і варіантів їх реалізації. Назване питання недостатньо досліджене в науці, тому нині ми не маємо повних уявлень про комунікативну особистість у професійному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури з проблем комунікативної особистості засвідчив, що її професійний аспект вивчений ще недостатньо, хоча всі передумови для такого вивчення створено. У працях Ю.М. Караулова обґрунтована модель дослідження мовної особистості, що базується на чинниках, продуктом яких вона є [1]. В.І. Карасик обґрунтував положення про роль когнітивного досвіду у формуванні мовної особистості та зумовленість її реалізації прагматичними факторами [2]. Праці інших мовознавців висвітлили соціальні та дидактичні аспекти мовної особистості [2–4]. У колективній монографії, науковим редактором якої є Л.М. Пелепейченко, визначено та схарактеризовано зміст комунікативної компетенції еталонного типу комунікативної особистості [4]. Проте в мовознавчих працях професійний аспект мовної і комунікативної особистості розкривався лише принагідно і безвідносно до дискурсивних практик галузі, в царині якої реалізується комунікативна особистість. Цей факт і зумовив вибір теми і постановку завдання цієї роботи.

Метою статті є виявлення реально наявних різновидів комунікативної особистості військовослужбовця України.

Виклад основного матеріалу. Передусім зауважимо, що в комунікативній культурі військовослужбовців України поєднуються інтернаціональні риси, притаманні всім представникам названої галузі незалежно від того, в якій країні вони служать, і специфічно національні. Відповідно, і реальні типи комунікативних особистостей військовослужбовців мають інтернаціональні і специфічно національні ознаки. Питання про інтернаціональні і специфічно національні аспекти комунікативної особистості суб'єктів військової та правоохоронної

діяльності потребує окремого аналізу, який виходить за межі нашого дослідження. Ми будемо торкатися цього питання принагідно, у процесі виявлення реальних стереотипів комунікативної поведінки військовослужбовців. При цьому еталонна модель комунікативної особистості суб'єктів діяльності аналізованих галузей є інтернаціональною [4]. Відтворення реальних типів комунікативних особистостей українських військових будемо здійснювати на матеріалі проведеного нами анкетування, а також власних спостережень.

У нашому дослідженні ми розмежуємо поняття мовної особистості і комунікативної особистості [4]. Мовна особистість – «узагальнений образ носія культурно-мовних та комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, установок та поведінкових реакцій» [2, с. 271]. Поняття комунікативної особистості є ширшим, ніж перше, оскільки воно охоплює і власне мовні характеристики (мовну здатність, використання мовних засобів), і власне комунікативні (ціннісні пріоритети, використання комунікативних стратегій і тактик, мовні реакції у різних типах дискурсу) [4].

В.І. Карасик виділяє п'ять аспектів у мовній організації людини: мовна здатність (здатність навчитися вести мовне спілкування), комунікативна потреба (спрямованість на учасників спілкування), комунікативна компетенція (уміння здійснити спілкування), мовна свідомість (власна картина світу людини), мовна поведінка (усвідомлена і неусвідомлена система вчинків, що розкриває характер і спосіб життя людини) [2, с. 8]. За власне мовними ознаками виділяємо основний тип комунікативної особистості і його варіанти. Основним є тип, до якого можна віднести всіх військовослужбовців України: це людина, для якої в її комунікативному середовищі природним є спілкування лише рідною мовою.

У межах основного типу виділяємо варіанти за ознакою володіння іноземними мовами: а) комунікативні особистості, що мають здатність вільно спілкуватися іноземною мовою (однією або двома) в будь-якому комунікативному середовищі; б) комунікативні особистості, що мають здатність у разі необхідності знайти порозуміння у спілкуванні з іномовними громадянами, проте вільно іноземною мовою не володіють. Реально значна частина військовослужбовців є полілінгвами.

У характеристиці вербально-семантичного рівня комунікативної особистості військовослужбовців України можна виділити типологічні різновиди за ознакою вживання нецензурної лексики. На жаль, варто зазначити, що аналізоване явище є досить поширеним у військовій комунікації, хоча воно зовсім не відповідає вимогам громадськості та еталонній моделі комунікативної особистості. За нашими спостереженнями, для одних нецензурна лексика – це засіб вираження агресії,

для других – засіб вираження негативних емоцій або самозахисту, для третіх – засіб «зв'язку слів у реченні» (нецензурне слово вживається в ту мить, коли розумовий процес відстає від вербального: говорити уже почав, а думку логічно ще не оформив. Пауза заповнюється або словом-паразитом, як-от *значить, так, і, е, короче, типу* тощо, або брудною лайкою), для четвертих – засіб приєднання до комунікативного соціуму, для п'ятих – засіб «пізнання світу і орієнтації в ньому». Оскільки аналізоване явище суперечить моральним нормам, еталонній моделі комунікативної особистості військовослужбовця, її приналежності до суспільної еліти і очікуванням громадськості, з ним варто боротися.

За ознакою вживання нецензурної лексики виділяємо ще й аспект, що характеризує загальну культуру суб'єктів говоріння, і виділяємо кілька типів. Дуже хотілося б виділити тип комунікативних особистостей, які ніколи не вживають нецензурної лексики, проте ми не можемо гарантувати коректність і правомірність його виокремлення із цілком зрозумілих причин. Отже, цю групу залишимо тільки в межах еталонної моделі комунікативної особистості, а першим типом будемо вважати комунікативну особистість, яка не вживає нецензурної лексики у громадських місцях, у присутності жінок і дітей. До другого типу належать особи, що не використовують нецензурну лексику не тільки у випадках, згаданих вище, а ще й у спілкуванні з колегами та підлеглими без наявності вагомих причин для вираження негативних оцінок. Третій тип об'єднує осіб, які вживають нецензурну лексику в будь-яких ситуаціях і не вважають це явище відхиленням від норм поведінки. Саме в цьому типі виокремлюються варіанти залежно від причин звернення до ненормативної лексики, описаних вище. Загалом вживання нецензурної лексики свідчить про рівень загальної культури мовця. Власне комунікативна культура виражається ще й у технічних характеристиках мовлення та через ознаки правильності і виразності мовлення. Розглянемо згадані питання.

Еталонна модель комунікативної особистості військового характеризується зразковою технікою мовлення, правильністю та виразністю [5]. У реальному житті названі характеристики офіцерів близькі до еталонних. Їх мовлення відзначається чіткістю дикції, силою голосу та темпом мовлення, що відповідають умовам спілкування, правильністю вимови. Проте ми виділили два реальних типи за вказаною ознакою. До першого з них належить більшість офіцерів – саме цей тип ми схарактеризували вище. До другого типу, який є, за нашими спостереженнями малочисельним, ми віднесли комунікативних особистостей, що мають відхилення від описаних характеристик. Частіше відхилення фіксуються у випадках непередбаченого мовлення.

Стосовно змістового аспекту комунікації маємо констатувати характеристики, близькі до еталонних. Мовлення офіцерів завжди чітке за змістом, лаконічне, логічно бездоганне.

Варто згадати, що основними рисами еталонної моделі комунікативної особистості військовослужбовця є:

- когнітивний складник мовної особистості – комунікативна компетенція, здатна забезпечити мовний вплив без звернення до силових дій відповідно до принципу верховенства Закону і Права;

- прагматичний складник – уміння осмислювати дискурс у сукупності його елементів і добирати оптимальну комунікативну стратегію і тактику, знаходити засоби подолання комунікативних бар'єрів та нейтралізації конфліктних ситуацій, контролювати емоції у будь-якій ситуації;

- лінгвістичний складник – мовна компетенція в її системному варіанті (як відображення картини світу) та ситуаційних – тих, що реалізуються в дискурсивних практиках [4, с. 153].

Сучасний суб'єкт правоохоронної діяльності має знати структуру мовної комунікації, чинники успішної комунікації та її бар'єри, комунікативні стратегії, адекватні соціальному контексту, мовні засоби усунення конфлікту, формули мовленнєвого етикету, засоби мовного впливу, релевантні комунікативній ситуації. Високими є і вимоги до його вмінь. Представник сил охорони правопорядку має вміти: осмислювати дискурс у сукупності його елементів і добирати оптимальну комунікативну стратегію і тактику, прогнозувати ступінь успішності комунікації, моделювати власну мовленнєву поведінку відповідно до комунікативної ситуації, знаходити засоби подолання комунікативних бар'єрів та нейтралізації конфліктних ситуацій. Важливим для офіцера Національної гвардії є контроль над емоціями у будь-якій ситуації. Викладені твердження розцінюємо як прагматичний складник комунікативної особистості правоохоронця.

Дискурсивні особливості поведінки військових визначаються їхніми ціннісними пріоритетами, основний з яких – вірність присязі, спрямованість на достойне виконання службово-бойових завдань. До основних духовних цінностей українських військовослужбовців належать поняття честі, чесності, патріотизму, відданості обов'язку і країні, почуття відповідальності за своїх товаришів. Аналіз промов українських військових лідерів, а також посібників для курсантів засвідчив, що комунікативні одиниці, які вербалізують згадані поняття, є ключовими концептами комунікативної особистості українського військового. Найчастіше у промовах військових лідерів використовується стратегія апеляції до спільних ціннісних пріоритетів – Батьківщини, соціальної безпеки, миру, спокою, родини, тощо. Як і представники військової сфери інших країн, українські військові вважають, що патріотизм вимагає чітких визначень та рішучих дій.

За результатами дослідження мовної поведінки в конфліктному дискурсі, всіх українських військовослужбовців можна віднести до конструктивного типу [6], в якому можна виділити підтипи за ознаками комунікативної активності та комунікативної компетентності. За першою з ознак виділяємо три стереотипи: активний домінантний, активний гармонійний і неактивний.

Активний домінантний тип надає перевагу комунікативним стратегіям домінування, проте він все ж уникає образ і виявляє порівнянню культуру комунікативної поведінки. Він часто звертається до комунікативних стратегій переконання, у переконанні не визнає заперечень, бо завжди впевнений у своїй абсолютній правоті. У конфліктних ситуаціях аналізований тип не визнає поразок, що в комунікативній поведінці відображається у використанні категоричного імперативу або комунікативних виразів, що означають негативне ставлення до думок інших. У здійсненні комунікативного впливу часто звертається до маніпулятивних технологій, проте маніпулювання не є деструктивним. Активний гармонійний стереотип комунікативної особистості у військовій галузі діяльності поширений менше, проте він існує. Комунікативна особистість цього типу активна, не залишається осторонь обговорення складних питань, завжди подає конструктивні рішення, проте ніколи не намагається домінувати в комунікації. У переконанні комунікативної особистості цього типу дотримуються етичних правил, віддають перевагу комунікативним стратегіям співробітництва, що

виражається у використанні комунікативних засобів: *Ми з вами знайдемо рішення, Ми разом спробуємо знайти відповідь* тощо. Активний гармонійний тип, як правило, не звертається до маніпулятивних стратегій комунікативного впливу, проте сам легко впізнає маніпуляції і ніколи їм не піддається.

У військовій комунікації компліменти в міжперсональному спілкуванні не є поширеними і не вітаються. Якщо вони й висловлюються, то частіше в гумористичній формі або з легкою іронією. Реакція на комплімент у міжперсональному спілкуванні – гумор у відповідь на гумор, що іноді перетворюється на своєрідну театралізовану комедію. В офіційному спілкуванні – відповідь за формулою Статуту: «Служу народу України!».

Висновки. Узагальнюючи викладену інформацію, відтворимо реально наявні різновиди комунікативної особистості військовослужбовця України. Отже, за власне мовними ознаками виділяємо основний тип (володіння лише рідною мовою) і його варіанти (вільне володіння іноземною мовою або володіння іноземною мовою зі словником). У характеристиці вербально-семантичного рівня комунікативної особистості військовослужбовців можна виділити типологічні різновиди за ознакою вживання нецензурної лексики. Комунікативна культура виражається й у технічних характеристиках мовлення та через ознаки правильності і виразності мовлення (перший тип комунікативної особистості, мовлення якої характеризується чіткістю дикції, силою голосу та темпом мовлення, що відповідають умовам спілкування, правильністю вимови, а також другий тип комунікативної особистості, що має відхилення від описаних характеристик). За результатами дослідження мовної поведінки в конфліктному дискурсі, всіх українських військовослужбовців можна віднести до конструктивного типу, підтипами якого є активний домінуючий, активний гармонійний і неактивний.

Всебічний аналіз питання про інтернаціональні і специфічно національні риси комунікативної особистості військовослужбовця України, які проявляються в різних типах дискурсу, можна розглядати як перспективу дослідження проблеми.

Література:

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.

2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

3. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Г.И. Богин. – Л., 1984. – 31 с.

4. Комунікативна особистість військовослужбовця Національної гвардії України в сучасному соціальному контексті [моногр.] / За ред. Л.М. Пеллепеченко. – Х.: Національна академія НГУ, 2014. – 221 с.

5. Павлова О.О. Специфіка мовної особистості військовослужбовця внутрішніх військ України / О.О. Павлова // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. – 2013. – Том 26 (65), № 4, ч. 2. – С. 149–154.

6. Кудрявцев В.Н. Юридическая конфликтология / В.Н. Кудрявцев. – М.: Институт государства и права РАН, 1995. – 315 с.

Павлова О. А., Монастирєва Л. В. Коммуникативная личность военнослужащего Украины

Аннотация. Статья посвящена описанию коммуникативной личности военнослужащего Украины. Обоснована сущность понятия коммуникативной личности военного правоохранителя. Представлена эталонная модель коммуникативной личности. Выявлены реально существующие типы коммуникативной личности военнослужащего Украины.

Ключевые слова: коммуникативная личность, военнослужащий Украины, эталонная модель коммуникативной личности, типы коммуникативной личности.

Pavlova O., Monastyrova L. Communicative Identity of Ukrainian Officer

Summary. The article has been devoted to the description of the communicative identity of Ukrainian officer. The essence of Ukrainian officer communicative identity is determined. The specificity of reference model of the modern officer communicative identity is defined. Existing types of Ukrainian officer communicative identity are revealed.

Key words: communicative identity, Ukrainian officer, reference model of communicative identity, communicative identity types.

Третяк Ю. Ю.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізького національного університету

СОЦІОДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ РЕСПОНДЕНТА В ЖАНРІ ФРАНЦУЗЬКОГО ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

Анотація. Статтю присвячено дослідженню соціодискурсивних параметрів визначення ідентичності респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю. Виявлено два основні напрямки об'єктивної ідентичності респондента – типізація (належність до групи) та індивідуалізація (персоналізоване представлення). Взаємодія вказаних векторів призводить до ускладнення образу респондента і також є важливим аспектом його портретування. Особливого значення у відтворенні портрету набуває позиціонування респондента щодо основних ціннісних концептів, розкриття системи цінностей і уявлень портретованої особи.

Ключові слова: респондент медійного інтерв'ю, портретування, типізація, індивідуалізація, ідентифікація в системі цінностей і уявлень.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна лінгвістика зосереджує свою увагу на різних аспектах репрезентації людини в мові. Науковці говорять про розвиток антропологічної парадигми в мовознавстві, яка породила гіпернауку чи гіпернапрямок – лінгвоантропологію, що охоплює всі дисципліни мовознавчого циклу з людиною як суб'єктом і об'єктом мови та мовлення в центрі [1; 2; 3]. Основним середовищем, у якому здійснюється більшість значущих для суспільства і, відповідно, для індивіда видів комунікації, на сучасному етапі є мас-медіа; медійні тексти стають однією з найпоширеніших форм побутування мови. Зважаючи на інтенсивність впливу сучасних засобів масової інформації на мислення індивіда, формування його мовної картини світу, загальної когнітивної бази та ціннісних орієнтирів, моделей поведінки, лінгвістичне дослідження портрету, портретування та легітимізації одного із суб'єктів такого впливу – респондента французького газетно-журнального інтерв'ю – уявляється корисним та відповідає загальному спрямуванню сучасних мовознавчих розвідок на вивчення особливостей функціонування медійного дискурсу.

Метою цієї статті є визначення соціодискурсивних параметрів портретування респондента в жанрі французького газетно-журнального інтерв'ю.

Портрет респондента становить необхідну семантичну і прагмакомунікативну складову частину жанру французького газетно-журнального інтерв'ю, що набуває різних функціональних ознак та форм вираження, залежно від жанрового різновиду інтерв'ю та його основної комунікативної мети.

У презентації респондента медійного інтерв'ю, яка здійснюється у передтекстовій інформації чи ліді, й у процесі безпосередньої мовленнєвої взаємодії журналіста і респондента визначаються як особистісні, індивідуальні, так і соціальні па-

раметри ідентичності останнього, котрі є релевантними в ситуації обговорення певної теми або проблеми.

Типізоване представлення респондента. Основним напрямком портретування респондента в жанрі газетно-журнального інтерв'ю виступає його **належність до певної соціо-професійної групи**, його презентація чи самопрезентація у відповідній ролі, зазначення суспільного статусу. Досить часто позначення соціо-професійної категорії сполучається з іншими текстовими фрагментами і слугує для них аргументом у причинно-наслідковій площині: *Fabrice Lhomme, journaliste au "Monde", décrypte la stratégie de défense de l'Elysée* (Le Nouvel Observateur du 22.09.2011); *Le procureur de Nanterre, Philippe Courroye, conteste la validité de la plainte le visant* (Le Figaro du 30.09.2011). Інколи зустрічаємо позначення належності респондента до різних соціо-професійних категорій, що виділяється завдяки прийомам зіставлення чи протиставлення, наприклад, *D'un côté, De l'autre* в уривку: *D'un côté, l'auteur de romans à succès comme Le nom de la rose, qui fit de ses seize millions de lecteurs à travers le monde des médiévistes en herbe. De l'autre, un rigoureux sémiologue, spécialiste de l'interprétation, qui enseigna à Bologne et décrypta les arcanes de la langue et de la critique textuelle dans des essais tels que L'oeuvre ouverte ou Kant et l'ornithorynque* (Le Point du 12.09.2011).

Актуалізація **ідеологічної належності** є також важливим параметром портретування респондента і становить обов'язковий компонент портретування політичного чи релігійного діяча, активіста громадського руху, наприклад: *Cette ancienne journaliste s'est engagée dans la voie religieuse après une maîtrise en littérature hébraïque. Formée au Hebrew Union College de New York, elle est devenue en 2008 la troisième femme rabbin en France. Elle fait aujourd'hui, à 36 ans, partie des figures de proue du Mouvement libéral juif de France (MJLF), une tendance progressiste du judaïsme contemporain* (Madame Figaro du 16.04.2011).

Зазначення **біологічних характеристик** респондента є проблемою етичного плану. Вони зазначаються переважно ним самим, і лише тоді, коли вони є важливою складовою частиною проблеми, якій присвячено інтерв'ю, як-от, гомосексуалізм, чи, наприклад, молодий вік респондента, який вже досяг певного суспільного визнання, або молодий вигляд (зокрема, жінки-респондента), журналіст може посилатися на них сам. У наведеному прикладі журналіст опосередковано натякає на сексуальну орієнтацію респондента, який, у свою чергу, відкрито її декларує, аргументуючи своє ставлення до відомого репера Емінема: – *Votre activisme pour la cause homosexuelle n'est plus à prouver. Pourquoi alors, au cours de la dernière cérémonie des Grammy Awards, en mars dernier, avez-vous défendu le rappeur Eminem, accusé d'homophobie par les associations*

gays? – <...> Pour moi, et je le dis en tant que gay et peut-être à cause de mon sens de l'humour britannique et cynique, je soutiens qu'Eminem n'est pas un sac de haine (L'Express du 18.10.2011).

Особливої значущості набувають **соціогеографічні параметри** портретування респондента через актуальність у сучасному світі таких аспектів у життєдіяльності людини і соціуму, як мобільність, багатокультурність тощо. Етнонаціональна належність та/чи громадянство можуть виступати у площині різних модальностей чи оцінки, як у цьому уривку: Compte tenu du côté amorphe des sociétés occidentales, et sans me faire d'illusions sur le sort des révolutions, il m'est arrivé, effectivement, de penser que j'aurais aimé être égyptien (L'Express du 25.09.2011).

Часто використовуються **змішані форми** портретування респондента, де в одному текстовому фрагменті наводяться дані щодо належності респондента до різних соціо професійних категорій і груп.

До критеріїв ідентифікації чи самоідентифікації респондента відносимо також **оцінку відповідності чи невідповідності** його своїй суспільній ролі, суспільному статусу, деонтології професійної діяльності, тощо, як це відбувається у поданих фрагментах інтерв'ю: Oui, c'était mon premier jour dans une crèche et on m'a viré tout desuite. Donc je n'ai jamais été en crèche. Mes parents étaient désespérés! Il s'en est suivi un parcours compliqué. Très! A l'école il y avait un épidiroscope. J'étais fasciné, pas tellement par les illustrations de livre que ça permettait de projeter, mais par le mécanisme de la projection. J'étais toujours le problème de la classe, parce que je mettais la main devant l'objectif pour faire des ombres chinoises, c'était la mécanique de la projection qui me fascinait (Le Monde du 02.10.2011).

Персоналізоване представлення респондента у французькому газетно-журнальному інтерв'ю передбачає виокремлення тих індивідуальних ознак, які виділяють його з певної соціо професійної категорії, групи. Інколи сам журналіст протиставляє професійну діяльність і особистісні виміри респондента, тим самим аргументуючи спрямування інтерв'ю: A la croisée d'une histoire mise en scène et d'une histoire savante, d'une histoire traditionnelle et d'une nouvelle histoire qui problématise, Marc Ferro incarne une étonnante synthèse. Mais l'homme reste largement méconnu (Le Point du 01.07.2011).

До індивідуальних ознак респондента належать:

1) **характер** респондента, його **психоемоційні** характеристики. Індивідуальні характерологічні ознаки респондента може виокремлювати сам журналіст, спираючись на власне враження від спілкування з героєм інтерв'ю, наприклад: Conversation avec un esprit libre, vif et boulimique (Le Point du 01.07.2011). Водночас нерідко відбувається самохарактеристика респондента: Cela dit, je suis réservée, mais je le suis peut-être moins qu'avant. Sans doute le côté dame vient-il d'ailleurs de cette réserve naturelle (L'Express du 23.08.2011). Характерологічне представлення респондента може бути й результатом взаємодії суб'єктів інтерв'ю, навіть із залученням думки третіх осіб: – Etes-vous une femme forte? – En tout cas indépendante, libre, volontaire. On parle souvent de mélancolie à mon sujet, ce n'est pas faux non plus: la mélancolie est dans mon caractère... (L'Express du 18.12.2011);

2) **авторитетність, суспільне визнання, талант, харизма**. Іншим виміром індивідуалізації є свого роду ступінь порівняння (експліцитного чи імпліцитного) якостей респондента із середнім чи очікуваним, що виражається в поняттях авторитетності, визнання, харизми, таланту, тощо. Експліцитне позначення

авторитетності зазвичай виражається в оцінній лексиці, яка супроводжує типові ознаки респондента, наприклад: Le grand historien vient de recevoir le prix Saint-Simon pour "Mes histoires parallèles"; De tous nos historiens il est la figure de proue (Le Point du 01.07.2011), чи лексиці на позначення унікальності респондента: En tant que leader unique d'Europcar, je réalisais une bonne saison (Le Monde du 25.09.2011). З такою ж метою використовують ступені порівняння прикметників: Depuis plus de vingt ans, David Grossman est l'un des romanciers les plus fins et les plus talentueux d'Israël (L'Express du 12.08.2011). Популярність респондента може прямо зазначатися журналістом: Avez-vous été touché par cette popularité confirmée auprès des Français? (Le Monde du 25.09.2011) або навіть виражатися засобами авторської неології: Comment conserver sa concentration en pleine "voecklermania"? (Le Monde du 25.09.2011);

3) **віхи особистої долі** респондента, **визначні події** в його житті тощо. Їх представлення виокремлює респондента як особистість із власним неповторним життєвим шляхом. Журналіст може посилатися в узагальненому вигляді на незвичайну долю респондента: Il raconte une vie marquée par une suite d'événements dramatiques (Le Monde du 02.10.2011) або сам респондент представляє основні визначальні віхи свого життя, що слугує імпліцитним засобом його портретування: Au début, il y a la curiosité d'un gamin. Quand j'ai obtenu mon certificat de natation, à 9 ans, j'ai demandé à ma mère l'atlas de Vidal de La Blache. A 12 ans, j'ai commencé à écrire une histoire de France à partir de la guerre de Cent Ans. J'aimais l'histoire comme un collectionneur. Jeune professeur, je mettais en scène les diverses versions des événements (Le Point du 01.07.2011);

4) **індивідуальні враження** респондента від певних подій у формі оповіді чи динамічного опису, що дозволяє «бачити» їх очима респондента, співпереживати. Нерідко такі події і враження від них є причиною зміни професії чи долі респондента, як у наведеному уривку, де йдеться про те, як і чому відомий саксофоніст Арчі Шеп почав співати: Il y a une quinzaine d'années, une femme sublime est venue me voir en coulisses à l'entracte d'un concert. Elle m'a dit qu'en m'écoutant jouer elle avait entendu des centaines de mots jaillir de mon sax et m'a demandé si je pouvais les chanter. Elle avait tout compris. <...> Ce fameux soir, j'ai chanté par défi. Depuis, je n'ai jamais arrêté. Cette sensation de frustration est devenue le moteur de mon inspiration et de mes aspirations (L'Express du 31.08.2011);

5) **уподобання** респондента, як у галузі професійної діяльності, так і в інших сферах: Je veux faire des choses qui me passionnent, et mon activité de chef de parquet me passionne. J'aime l'esprit d'équipe du parquet, la prise d'une décision nourrie de regards croisés, faire travailler les gens ensemble (Le Figaro du 30.09.2011), а також **ставлення** до певних явищ, подій тощо: Dans la vie, la grossièreté est mon ennemi principal (L'Express du 13/05/2011);

6) **мовленнєвий портрет** респондента, певні особливості якого можуть бути експліцитно представлені інтерв'юером. Імпліцитна мовленнєва характеристика респондента впливає з особливостей його спілкування. Так, в інтерв'ю з відомою французькою кінозіркою Катрін Денев сама респондентка звертає увагу на свій словниковий вибір: Dame, grande ou petite, est un terme que je n'emploie jamais (L'Express du 23.08.2011). У такій же метамовній площині вона уточнює значення виразу mon travail: Enfin, mon "travail" <...> ce n'est pas un travail, c'est une activité... Крім того, повтор К. Денев виразу je déteste

у цьому ж інтерв'ю також характеризує її як людину, яка має власні переконання і твердо їх дотримується: *1. Alors que, pour moi, ce qui est incongru, c'est de courir. Je déteste. 2. Mais j'ai horreur des rapports de force, vraiment, je déteste ça* (L'Express du 23.08.2011). У запропонованому фрагменті респондент використовує редулікаційну форму для посилення ефекту, підкреслення свого ставлення до питання, що обговорюється: – *Ce rapport au traitement est donc un phénomène très français? – Cette structure de motivation est effectivement très franco-française* (Le Monde du 13.09.2011). Міркування, пояснення респондента та використання ним «спеціальної» лексики характеризує його як «експерта у питанні». Отже, власний дискурс респондента є засобом його імпліцитної характеристики. До комунікативних аспектів портретування слід віднести паралінгвальні вияви спілкування, які описово представлені інтерв'юером: *Je pense que nous sommes à l'époque de l'absolutisme éclairé (sourire)* (L'Express du 13.05.2011). У такий спосіб респондент виражає своє ставлення до сказаного, часто – певне дистанціювання чи іронію.

Отже, персоналізоване представлення респондента сприяє формуванню уявлення про нього як про особистість із певною історією, характером, системою цінностей і знань, є невід'ємною складовою частиною всіх портретних інтерв'ю, що відповідає на очікування читачської аудиторії, та зустрічається в інших жанрових різновидах інтерв'ю, виконуючи специфічні функції привертання уваги або зацікавлення читачів, пояснення вибору респондента, його легітимізації.

Важливим аспектом портретування є **взаємодія векторів типізації та індивідуалізації**, що призводить до ускладнення образу респондента. Проявами такої взаємодії ми вважаємо динаміку змін, перегляд належності респондента до певної групи, суміщення різних категоріальних ознак. **Контрастне представлення злетів і падінь у житті респондента зустрічаємо в інтерв'ю з Романом Поланскі:** *Le Prix d'honneur du Festival de Zurich, Carnage, ovationné à la Mostra de Venise, cette tournée de shonneurs, après le déshonneur de la prison, c'est ironique? (Le Monde du 02.10.2011)*. Цікавим прикладом цілковитої зміни особистості є письменницький досвід, про який говорить респондент: *Parl'écriture, je peux devenir une femme, un conteur palestinien, le commandant d'un camp de concentration... Dans l'un de mes livres, je me suis mis à la place d'un nazi* (L'Express du 12.08.2011).

Сучасні соціологи та психологи вивчають різні аспекти сприйняття людиною своєї належності до групи, що може виражатися у зростанні привабливості групи для її члена, що виявляється в його позитивних почуттях від перебування в групі, у деперсоналізації, тобто усвідомленні себе більше в термінах невід'ємного члена групи («Ми») і менше в термінах унікального індивіда («Я»), у сприйнятті залежності себе від групи або, навпаки, – в індивідуалізації, порівнянні себе з іншими, запереченні чи накладанні обмежень на належність до групи. Обігравши не без допомоги журналіста питання спільних для всіх людей рис, Роман Поланскі встановлює свою схожість і несхожість з іншими: – *On est tous comme ça? – Je pense qu'on est tous comme ça, peut-être avec quelques exceptions... Moi! (Rires.) – Oui, vous êtes pire! – Non je ne pense pas, je pense que j'ai moins de vernis...* (Le Monde du 02.10.2011).

Серед засобів індивідуалізації можна виділити й заперечення респондентом своєї належності до певної групи чи типу характеру: *Il est inexact de dire que je suis un grand solitaire, ce*

n'est pas vrai. J'ai envie de continuer, dans ce parquet ou dans un autre (Le Figaro du 30.09.2011).

Іноколи респондент сам намагається узгодити різні іпостасі своєї особистості: *Malgré mes diplômes, je me vois davantage comme un conteur que comme un anthropologue* (Le Point du 21.07.2011). Нерідко суміщення різних категоріальних ознак респондента є досить очікуваним: *Boris Akounine, figure de l'intelligentsia et blogueur* (L'Express du 13.05.2011). Водночас зустрічаємо суміщення належності до різних категорій, які досить рідко поєднуються в сучасному світі, як, наприклад у характеристиці Умберто Еко – науковця і письменника: *Umberto Eco manie l'érudition avec un bonheur contagieux, et sous un double visage. D'un côté, l'auteur de romans à succès. <...> De l'autre, un rigoureux sémiologue, spécialiste de l'interprétation* (Le Point du 12.09.2011).

Ідентифікація респондента в системі цінностей і уявлень. Одним із важливих аспектів портретування є ціннісний вимір, а саме – ставлення респондента до системи уявлень і суспільних цінностей [4]. Так, портретування респондента включає його позиціонування щодо таких референтних ціннісних концептів, як ДОБРО і ЗЛО, ЖИТТЯ і СМЕРТЬ, Я та ІНШИЙ, ДЕМОКРАТІЯ, СВОБОДА, РІВНІСТЬ, ВІРА, ІСТИНА, МИР і ВІЙНА, МОЛОДІСТЬ і СТАРІСТЬ, СІМ'Я, КОХАННЯ, ДРУЖБА, ТВОРЧИСТЬ, КРАСА, ЗДОРОВ'Я. До цих цінностей звертаються усі респонденти проаналізованих нами інтерв'ю.

Споконвічні уявлення про добро і зло слугують у наведеному фрагменті основним ціннісним тлом для роздумів, які характеризують респондента як науковця і як людину, про основні ціннісні опозиції сучасного суспільства (віршоповідання, я та інший, істина, брехня, ілюзія, моральність, війна): *D'ailleurs, le mensonge de l'un est souvent la vérité de l'autre. Supposons que vous soyez musulman: alors vous considérez que tout ce que disent les catholiques, les bouddhistes, les Peaux-Rouges... est faux. De même si vous êtes catholique. Donc, de toute façon, 90% de l'humanité est dans l'erreur! À ce compte-là, nous vivons depuis des millénaires sous l'empire du faux, et l'histoire a été le théâtre d'une illusion... Les grandes religions sont des faux qui ont fait avancer l'histoire, vers le bien (la morale), ou le mal (les guerres de religion)* (Le Point du 12.09.2011).

Давід Гроссман протиставляє виклики сьогодення, такі як війна і тероризм, основним людським цінностям: *Je voulais raconter la vie des Israéliens, sans pour autant évoquer la guerre ou le terrorisme. Ce sont des questions terribles, certes, mais elles sont conjoncturelles. Les défis les plus importants de la vie sont ailleurs: être un parent, un frère, un amant, un homme, une femme...* (L'Express du 12.08.2011).

Ставлення респондента до смерті є часто одним із головних аспектів його портретування: – *Sharon Tate (la femme de R. Polanski – Ю. Т.) a été tuée lorsqu'elle était enceinte. Votre mère avait été tuée à Auschwitz, elle aussi enceinte. Et vous vous êtes refait, toujours. Comment avez-vous fait? – Vous savez, je me pose la question. Je suis peut-être fait d'un matériau plus dur. On pourrait faire des clous avec moi. – Vous avez vu si souvent la mort, la mort de ceux que vous aimez, la mort à laquelle vous avez échappé! Cela change le point de vue? – Certainement, j'ai vu la mort très jeune, dans le ghetto. La première fois, j'ai vu une femme tuée, quand j'avais 7 ans, à quatre mètres de moi. C'est comme le chirurgien, il s'habitue au ventre ouvert. Je suis habitué à la mort, oui* (Le Monde du 02.10.2011).

Нерідко зустрічаємо портретно орієнтовані міркування щодо проблеми «я та інший»: *Moi aussi, je suis parfois irrité par*

les autres, je pense que les Coréens mangent trop d'ail par exemple, mais j'essaie de le surmonter! (Madame Figaro du 16.04.2011).

Ставлення до **сім'ї** є також однією з основних цінностей, що характеризують особу, і до яких звертаються журналісти та їх респонденти: *Ce qui compte pour moi, c'est d'être près de ma famille et de ne pas être séparé comme pendant cette année* (Le Monde du 02.10.2011).

Проблеми **віри, віросповідання** та ставлення до них респондента нерідко слугують ефективним засобом портретування: *Je m'occupe de religion comme si je m'intéressais aux lézards – avec cette différence que je n'ai jamais été lézard, alors que j'ai été profondément catholique!* (Madame Figaro du 16.04.2011)

Сумнів, недовіра як засіб пошуку **істини** стають в інтерв'ю з Умберто Еко засобом характеристики цього видатного ученого: – *Le fil conducteur de votre oeuvre, n'est-ce pas justement d'exercer votre lecteur à la méfiance? – Bien sûr, puisque tout sémiologue exerce par vocation un soupçon continu!* *Mon métier, c'est de flairer ce qui est caché derrière les discours. Il ne s'agit pas d'exercer un soupçon paranoïaque, mais plutôt de savoir comment les gens instrumentalisent les discours pour persuader, convaincre, dissimuler des choses ou même dire la vérité ! C'est un soupçon sain, celui de l'homme de science qui se promène dans un bois, et parce qu'il voit des formations étranges près des arbres, invente la pénicilline* (Le Point du 12.09.2011).

Одним із важливих засобів портретування респондента є його (само)представлення як **руйнівника усталених стереотипів, забобонів, упередженостей**: *Comprenez-vous ceux qui jugent dangereuse votre façon de jouer avec les préjugés antisémites, comme vous le faites dans Le cimetière de Prague?* (Le Point du 12.09.2011).

Таким чином, система цінностей і уявлень респондента презентує його як особистість, становить суттєвий критерій його характеристики, особистісної оцінки.

Висновки. Встановлено, що параметри визначення ідентичності респондента розрізняються за двома основними напрямками актуалізації ідентифікаційних ознак – типізацією (належністю до групи) та індивідуалізацією (персоналізованим представленням респондента). Параметрами типізованого представлення респондента є його соціо професійна, ідеологічна, біологічна, географічна, етнонаціональна належність, оцінка відповідності/невідповідності суспільній ролі. До індивідуальних ознак респондента відносимо його характер та психоемоційні характеристики, авторитетність, суспільне визнання, віхи особистої долі, індивідуальний портрет. Актуалізація кожного із цих параметрів завжди є релевантною до теми/проблеми, що обговорюється, і має відповідне функціональне навантаження. Взаємодія векторів типізації та індивідуалізації проявляє себе в перегляді належності до певної групи, суміщенні різних категоріальних ознак і сприяє утворенню багатоспектного та інколи навіть суперечливого образу респондента, що, на наш погляд, цілком відповідає природі людини. Особливого значення у відтворенні портрету респондента набуває позиціонування респондента щодо основних ціннісних концептів, розкриття системи цінностей і уявлень портретованої

особи. Висловлюючи власне ставлення, оцінюючи, респондент газетно-журнального інтерв'ю моделює уявлення про самого себе та водночас, завдяки ЗМІ, які формують певні стереотипи суспільної ідентичності, стає референтною особою для читачької аудиторії. Подальші **перспективи наукового пошуку** вбачаємо в залученні до дослідження інших жанрів медійного дискурсу, поглибленому вивченні дискурсивного портретування та легітиматії суб'єктів цих жанрів, лінгвопрагматичних засобів реалізації легітиматійних стратегій.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37–67.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Карасик В.И. Дискурсивная персонология / В.И. Карасик // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж: ВГУ, 2007. – Вып. 7. – С. 78–86.
4. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М.: Междунар. пед. акад., 1994. – 680 с.

Третьяк Ю. Ю. Социодискурсивные параметры определения идентичности респондента в жанре французского газетно-журнального интервью

Аннотация. Статья посвящена исследованию социодискурсивных параметров объективации идентичности респондента в жанре французского газетно-журнального интервью. Выявлены два вектора объективации идентичности респондента – типизация (принадлежность к группе) и индивидуализация (персонализированное представление). Взаимодействие указанных векторов приводит к усложнению образа респондента и также является важным аспектом его портретирования. Особое значение в создании портрета приобретает позиционирование респондента относительно основных ценностных концептов, раскрытие системы ценностей и представлений портретируемого лица.

Ключевые слова: респондент медийного интервью, портретирование, типизация, индивидуализация, идентификация в системе ценностей и представлений.

Tretyak Y. Social-discursive parameters of defining the respondent's identity in the genre of newspaper-magazine interview

Summary. The article focuses on social-discursive parameters of defining the respondent's identity in the genre of newspaper-magazine interview. It outlines two main trends in respondent's identity objectivation, i.e. typification (belonging to a certain group) and individualization (personal representation). Interaction of these two vectors leads to respondent's image sophistication and turns out to be the important aspect of the individual's portrayal. Positioning the respondent plays the key role in creating the portrait, through the perspective of value concepts together with highlighting the system of values and beliefs of the portrayed individual.

Key words: respondent, portrayal, typification, individualization.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Zabotnova M. V.,

Senior Lecturer of the Department of Philology,
Translation and Lingual Communication,
National academy of the National guard

THE ROLE OF MEMES IN THE WORLD OF DEVELOPING INTERNET COMMUNICATION

Summary. The article is devoted to the specificity of memes using in the world of developing Internet communication due to the fast and uncontrolled spreading of that phenomenon. The author highlights the key aspects of the memes usage and the influence they have on the developing communication in general. Moreover, the article provides its own definition of a concept “meme” and proposed the classification based on the linguistic and pragmatic characteristics of units, which implement memes in the process of Internet communication.

Key words: meme(s), Internet communication, interaction, linguistics, pragmatics.

Nowadays, in the world of developing Internet communication it is quiet important to pay attention to every single unit of interaction. People all over the world create numerous ways of communication using various means. Every type of communication is to be observed and studied in accordance with the norms and key features of modern linguistics. In 1986 the English ethologist, evolutionary biologist and author Richard Dawkins [1] said: “What lies at the heart of every living thing is not a fire, not warm breath, not a ‘spark of life.’ It is information, words, instructions” – and the best way of information exchanging is communication – live, informative and unbelievably powerful. Modern types of communication are quiet broader than it is usually persuaded. Communication does not stop developing and those changes depend on the numerous aspects which include lexicology, semantics, pragmatics, grammar, etc. Modern technologies do the process of interaction easier and faster with the help of Internet and its numerous web sites, social networks and various blogs including Twitter.

More and more works are devoted to the wide **range of problems** of the Internet communication which nowadays enlists various aspects of interaction. Abbreviations, acronyms, shortened words and trendy – *memes* have become popular in the wide field of Internet communication. At the moment it is possible to name the following authors whose papers are addressed to the studying of such phenomenon as *meme*, they are: S. Blackmore [2], A. Daze [3], R. Dawkins [4, p. 7], P.L. Marion [5], D. Rushkoff [1], Tim Tyler [6] and many others. It is necessary to determine that the biggest quantity of latest **publications and researches** are turned to the analyses of memes not from the side of linguistics but from the evolutionary point of view; in the frames of our work memes will be studied as a mean of Internet communication and language unit.

The goal of our work is determined by the fact of the low level of memes studying from the side of linguistics and the strong need in the analyses of all the aspects of the Internet communication which includes widespread usage of memes. These papers will provide with the definition of a concept “meme”, present the main principle of its usage, propose its own classification based on linguistic and pragmatic aspects of a passage and enlist the key features of memes’ appearance.

According to Dr. Richard Dawkins’ words during the open Q&A session at the Oxford Union on 18th February 2014, meme is “a unit of cultural inheritance, it is everything that behaves like a gene in human culture” [4] the same idea he has prolonged and developed in his work “The Selfish Gene” in 1976 where this concept has been firstly coined out as an independent term “We need a name for the new replicator, a noun that conveys the idea of a unit of cultural transmission, or a unit of *imitation*. ‘Mimeme’ comes from a suitable Greek root, but I want a monosyllable that sounds a bit like ‘gene’” [7, p. 192]. Dr. Richard Dawkins compared the way of coping information with the way gene works and called them “replicators”. If memes are like genes, they, as well, want to be replicated to continue their existence and so called “evolution” even taking up several or numerous improvements. Moreover, memes are not magical entities or free-floating Platonic ideals but information lodged in specific human memories, actions and artifacts. Nor are all mental contents memes, because not all of them were copied from someone else. If all your memes were removed, you would still have many perceptions, emotions, imaginings and learned skills [2, p. 52-64]. So, summing up the whole amount of information it is possible to set out the definition, which is based on the concept belonging to a kind of communicative language means, accordingly, *meme* is a cultural, linguistic phenomenon which depends on emotional, educational and imaginary possibilities of its author and further Internet users and which serves as language unit in the process of modern electronic communication. But what aspects of such electronic communication can be named memes and which characteristics do they own? Nowadays many scientists and simple Internet users try to classify memes in accordance with different features of their using. A. Deza and D. Parikh in their work “Understanding Image Virality” [3] proposed to divide memes according to their context, thus they distinguish *intrinsic context*: “visual content related to the pixels of the image”, *vicinity context*: “visual content of images surrounding the image”, *temporal context*: “visual content of images seen before the image” and *textual context*: “non-visual context referring to title or caption of an image”. Tim Tyler in 2011 in his book “Memetics. Memes and the Science of Cultural Evolution” [6, p. 229] proposed his own classification based on substrate, thus he highlighted *neuromemes*, *artimemes* and *actimemes*.

Memes, as a communicative unit, influence the language due to its understandability, easiness of using and actuality in the endless area of Internet. It is a living gene which takes much from the culture and general mood of the author and user as well. But, we should keep in mind that the language itself plays a significant role in memes’ coining due to linguistic and pragmatic specificity of speaking, mental, pronouncing and other varieties.

Nevertheless, it is necessary to determine the main principles of memes’ formation. The outcome of a work depends on several factors – who is an author (professional or amateur), what are

the key circumstances (by accident, for fun or on purpose), who is the main character (politician, actor, sportsman, movie-cartoon-video game hero, piece of art, etc.), how much time is required (short-termed or long-termed), what is the main intention of the author (negative, positive or neutral) and there is one more – what is a pragmatic aspect of a work (emotional state, atmosphere of a process, place of working, etc.). All those features may influence the meme in the process of its creation. Nowadays there are plenty of fixed memes which are set in numerous social networks all over the Internet (such as the Awaiter, Star Track and others).

Having analyzed the main classifications of meme it is possible to point out that they only partially cover memes as language units in the world of developing Internet communication. So, after our working out the most popular social networks such as Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest and Instagram we can distinguish the following classification of Internet memes which is based on four main principles – belonging to a group, intention of the author or the Internet user, emotional intensity and means which are used to implement the idea of the author. This classification will determine the role of meme as a separate informative unit, will serve to name the key features and will help to distinguish its linguistic specificity in the process of interaction on the Internet.

So, *belonging to a group* (according to our work we can distinguish six groups of units, they are – emoticons/emoji, stickers, motivational/inspirational posters, demotivational posters, GIFs, photos and some video fragments) which sets out the possible appearance and form of a meme. The *intention of the author or the Internet user* highlights the main purpose of a meme and its pragmatic side taking into the consideration the national, geographical, lexical and personal characteristics of the individual who develops memes. Intention is a key aspect of a result the author has at the end and the success this work has in Internet communication. *Emotional intensity* describes the reflection of one or another emotional state. Whether it is positive, negative or neutral – it has an essential supply of meaning which helps the individuals to share their emotions without a word being said. So, every time you chat on the Internet you try to make your conversation quick, meaningful and, at the same time, informative due to the high speed of the modern life, thus memes serve not only as a sign of laziness or unwillingness to communicate but also as a speech saving effort which may make interaction easier and emotionally bright. And, finally, *means which are used to implement the idea of the author* – this point is acceptable for every meme which includes written or video support and describes the passage in accordance with its linguistic and pragmatic specificity. Indeed, there is no use to forget and omit the background of memes, because not only words but pictures themselves implement the meaning and transfer the intention of the author.

To make this form clear and acceptable in the wide range of linguistic researches it is important to examine this classification through the meme of a group “*motivational poster*” (pic. 1).

Now, let's study picture number 1. In accordance with the proposed classification. The first step is to determine a belonging group, as it has been already mentioned – it is a motivational and inspirational poster, that can be understood through the positive and inspiring written script. The second step is to find out a key intention of the author – due to the inspirational script “There is always light behind the darkness” it is possible to figure out that the intention of the creator is to show the partner or interlocutor the positive side of life and to promote the idea of good moments which can substitute everything negative in someone's life. The third and one of the most

necessary issue is the emotional intensity. This meme highlights positive and partially neutral emotions. The picture provokes the desire to drop ourselves into the waves of dreams from the one side and into the depth of reality from the other one. The last fourth step is turned to the means of language which help to implement the intention of the author. This poster includes antonymous controversy both in a written passage and on the background picture (words – “light” and “darkness”, and the black-and-white picture itself). The posture in the background represents every individual whom this poster is addressed to. So, every meme is a link of the whole chain. It can not be understood without estimating every separate unit. Thus, the classification based on linguistic and pragmatic aspects will fulfill the whole picture of a meme appearance and meaning as well.

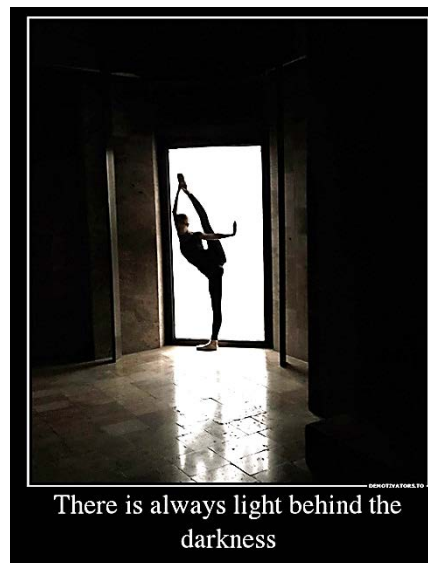

Fig. 1 “Motivational Poster”

To sum up it is important to stress out that the modern world of developing Internet communication spreads out using new techniques, thus it is necessary for our research to highlight trendy means of interaction such as *meme*. Being cultural inheritance it serves to promote different intentions or simply to substitute words which are turned to show emotional state of an interlocutor to make the process of communication easier and to make the process of sharing emotions more picturesque.

The proposed definition and classification of memes which are based on their linguistic and pragmatic aspects will allow the further studies to examine the memes as a separate language unit as a part of linguistics and pragmatics as well as a key mean of developing Internet communication. Moreover, each step of the proposed classification is essential for determining meme as an independent mean of communication, which is empowered to share information as well as emotions in the process of interaction.

Literature:

1. Rushkoff Douglas. Present Shock: When Everything Happens Now / Douglas Rushkoff. – USA: Published by the Persian Group, 2014. – 305 p. URL: http://www.corner-college.com/udb/cpro/F0AzEyPresent_Shock.pdf
2. Blackmore Susan. The Power of Memes / Susan Blackmore. – Scientific American, Vol. 283, No. 4, 2000. – P. 52-61
3. Deza A., Parikh D. Understanding Image Virality / A. Deza, D. Parich. – 2015. URL: <https://arxiv.org/pdf/1503.02318.pdf>
4. Dawkins Richard. Memes / Richard Dawkins. – 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4BVpEo Q4T2>

5. Marion Provencher Langlois. Making Sense of Memes: Where They Came From and Why We Keep Clicking Them / Langlois Provencher Marion. – Inquiries, Vol. 6, No. 03, 2014. URL: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/879/2/making-sense-of-memes-where-they-came-from-and-why-we-keep-clicking-them>
6. Tim Tyler. Memetics. Memes and the Science of Cultural Evolution / Tyler Tim. – USA.: Meresenne Publishing, 2011. – P. 229
7. Dawkins Richard. The Selfish Gene. 30th Anniversary Addition / Richard Dawkins. – GB.: Oxford University Press, 2006. – P. 192

Заботнова М. В. Роль мемів у світі, де розвивається мережева комунікація

Анотація. Стаття присвячена особливостям вживання мемів у світі мережевого спілкування, яке розвивається завдяки швидкому та неконтрольованому поширенню цього феномену. Автор виділяє основні аспекти використання мемів та вплив, який вони здійснюють щодо розвитку комунікації у цілому. Також стаття впроваджує власне визначення концепту «мем» та пропонує його класифікацію, яка ґрунтується на лінгвістичних та праг-

матичних особливостях одиниць, які вербалізують меми у процесі мережевого спілкування.

Ключові слова: мем, мережеве спілкування, інтернет, комунікація, лінгвістика, прагматика.

Заботнова М. В. Роль мемов в мире развивающийся сетевой коммуникации.

Анотация. Статья посвящается особенностям употребления мемов в мире развивающегося сетевого общения в связи с быстрым и неконтролируемым распространением этого феномена. Автор выделяет основные аспекты использования мемов и влияние, которое они имеют на развивающуюся коммуникацию в целом. Также статья дает собственное определение концепту «мем» и предоставляет его классификацию, которая основывается на лингвистических и прагматических особенностях единиц, которые вербализируют меми в процессе сетевого общения.

Ключевые слова: мем, сетевое общение, интернет, коммуникация, лингвистика, прагматика.

Кауза І. Б.,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЯК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП АНАЛІЗУ ЕНДОФАЗНИХ ФОРМ МОВОМИСЛЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню вагомості антропоцентричного принципу в аналізі ендофазних форм мовомислення в англomовному художньому прозовому тексті. Цей принцип втілюється в антропоцентричній триєдності «автор – персонаж – читач», яка є також обов'язковою ланкою в процесі вивчення й аналізу внутрішніх форм мовомислення.

Ключові слова: антропоцентризм, ендофазні форми мовомислення, мисленнєво-мовленнєва діяльність персонажа, форми ендофазного (внутрішнього) невластне-прямого мовлення.

Постановка проблеми. У сучасних розмаїтих напрямках вивчення художнього прозового тексту найбільш перспективним є виокремлення розвідок, зосереджених на методологічних основах антропоцентризму художнього прозового тексту (таких авторів, як М.М. Бахтін, В.В. Виноградов, Е.А. Гончарова, Ю.М. Караулов, В. Лі, Е.А. Попова, Р.М. Фрумкіна, Г. Хойер, І.П. Шишкіна та інші). Суть антропоцентризму полягає в тому, що будь-який художній твір пов'язаний із людиною та є фактором культури. Пізнання й відображення реальної дійсності в художньому тексті спрямовані насамперед на пізнання та зображення самої людини і її внутрішнього світу. Текст створюється людиною, суб'єктом тексту є людина, він створюється переважно для людини – усі ці чинники зумовлюють його абсолютний антропоцентризм [1, с. 48–49].

Художній текст антропоцентричний і за змістом, і за формою вираження: за будь-яким текстом стоїть його творець, деміург, мовне втілення якого в наратології прийнято називати наратором. Це означає, що автор-письменник, зображуючи той чи інший відтинок життя, делегує свої повноваження нараторові (своєму текстовому втіленню), транслюючи в такий спосіб стилістику власних думок і почуттів [2].

Реалізація антропоцентричного принципу в дослідженні структури художнього прозового тексту також передбачає увагу до особливостей дієвості слова, проте в просторі, обмеженому рамками замкнутої системи, якою є художній прозовий текст.

В англomовній художній прозі широко використовують лінгвостилістичну багатогранність, як-от невластне-пряме мовлення для драматизації жанру, його психологізації й ліризації, зображення зовнішнього буття людини через його поліфонічне відображення в репродукованому внутрішньому мовленні персонажів. Процеси внутрішнього мовлення в основному репродукують індивідуально-суб'єктне мовлення, де слова є концентрованими згустками смислу [3, с. 150–153]. Мисленнєво-мовленнєва діяльність персонажа художнього прозового тексту утверджує принцип суб'єктно-експресивної поліфонії тексту, відображаючи дійсність у різноманітних суб'єктних зображеннях, а не

лише з позиції автора-наратора та його сприйняття описуваних подій. Переміщення сфер свідомості веде до драматизації оповіді, її зближення з персонажним дискурсом. Цей фактор у свою чергу провокує акселерацію залученості читача до тексту, інтенсифікує процес розуміння тексту читачем, що є безпосереднім завданням кожного автора-письменника.

Метою статті є розгляд методологічного втілення антропоцентричного принципу в студіях форм ендофазного (внутрішнього) невластне-прямого мовлення в теоретичному та дієвому аспектах.

Виклад основного матеріалу. Ендофазні форми мовомислення з урахуванням структурно-семантичних особливостей лінгвального й психологічного плану водночас із принципом наявності суб'єктної партитури та засобів їх вираження формують основу для такої типологізації: внутрішні рефлексії, потік свідомості, внутрішній монолог, внутрішній діалог.

Внутрішні рефлексії можна кваліфікувати як типове, традиційне невластне-пряме мовлення, тобто невластне-пряме мовлення, яке складається з окремого слова, словосполучення, речення, декількох речень чи абзаців, які передають думку, внутрішню рефлексію персонажа в структурі дискурсної партитури наратора [4, с. 3–4]. Наприклад:

(1) *She thought in exclamation points. A boy! Marilla and Mathew Cuthbert of all people adopting a boy!* [5, с. 31].

(2) *Mrs. Rachel, before she had fairly closed the door, had taken a mental note of everything that was on the table. There were three plates laid, so that Marilla must be expecting someone to tea; but the dishes were everyday dishes and there was only crab-apple preserves and one kind of cake, so that the expected company could not be any particular company* [5, с. 89].

Основними ознаками цієї форми внутрішнього мовлення в поданих прикладах є вживання автором форм минулого часу (хоча англomовна постмодерністська література активно залучає вербальні часові форми й теперішнього часу) та переважне вживання третьої особи однини в поєднанні з конкретними іменами. Використання цього лінгвістичного прийому дає змогу авторові-письменникові чітко описати особистість мовця, особливості його внутрішнього світу та його ставлення до інших героїв у тексті. Автор також інтенсифікує перцепцію читача, надаючи внутрішньому мовленню персонажа особливого стилістичного забарвлення в поєднанні з лексичними персонажними реєстрами (модальні слова, вислови, стверджувальні, заперечні, розмовні, емоційно-експресивні висловлювання (приклади 1, 2)), а також синтаксичними ознаками (питальні й заперечні речення, повтори (приклад 1)).

Обсяг внутрішніх рефлексій у фактурі постмодерністських художніх прозових текстів досить широкий: від одного питального чи окличного речення до виходу за межі цілого абзацу,

охоплюючи питальні та окличні речення й різні редуковані конструкції. Отже, відповідно до обсягу репрезентуючого мовленнєвого суб'єктного плану І.А. Бехта умовно виділив вкраплені внутрішні рефлексії (приклад 3), внутрішні рефлексії діапазоном менше одного абзацу (приклад 4), внутрішні рефлексії в межах абзацу (приклад 5), внутрішні рефлексії більше абзацу, що свідчать про їх варіативність [4, с. 4–5]. Наприклад:

(3) *“The time has come for us to part! Nothing can be done!”* [5, с. 245].

(4) *“What should she do? And how was she to punish her? Oh, some method of punishment should be found to bring Anne to proper realization of the enormity of her offense”* [5, с. 125].

(5) *“What a starved, unloved life she had had – a life of drudgery and poverty and neglect; no wonder she had been so delighted at the prospect of a real home! It's a pity she had to be sent back! What if she, Marilla, should indulge Matthew's unaccountable whim and let her stay?”* [5, с. 211].

Загалом у наведених фрагментах існує очевидна перевага живання внутрішніх рефлексій у прозі постмодернізму на рівні абзацу, адже таким чином автор може більш розлого описати мислення персонажа про себе, його думки й переживання. Проте внутрішні рефлексії можуть передавати дискурс персонажів також у діапазоні двох і навіть більше абзаців. Якщо ж через внутрішні рефлексії репродукується мовлення впродовж декількох сторінок, є підстави говорити про потік свідомості [4, с. 5] – екстремальну форму внутрішнього монологу, яка імітує безпосередню передачу хаотичного процесу внутрішнього мовомислення людини.

Потік свідомості – це художній засіб зображення внутрішнього світу людини, що полягає в безпосередньому відтворенні «зсередини» плину її роздумів, переживань, настроїв як складного психологічного свідомо-підсвідомого процесу; своєрідний спосіб фіксації й вираження найприхованіших складників цього процесу; один із провідних прийомів літератури постмодернізму [6, с. 310–311].

Потік свідомості інколи називають розширеним внутрішнім монологом. Для нього характерні посилені увага до духовного життя особистості, спонтанність виникнення думок та образів, відсутність чіткої послідовності, поєднання свідомого й несвідомого, раціонального та чуттєвого, підвищена емоційність, зменшення ролі автора на користь «я» персонажа, безперервність процесу внутрішньої діяльності особистості, глибинний психологізм. Стилістично потік свідомості виявляється в синтаксичній непорядкованості мовлення, використанні невластивих прямої мови, оповідної манери, ліричних відступів, асоціацій тощо. Художній час у цьому потоці є часом «життя душі» літературного персонажа, що може вмщувати в собі не тільки минуле, теперішнє та майбутнє, а й бажане, уявне, омріяне тощо [7, с. 114–117].

Близьким до поняття «потік свідомості» є термін «внутрішній монолог». **Внутрішній монолог** – це різновид монологу, у якому передаються внутрішні переживання персонажа замість опису зовнішніх реальних подій, ситуацій, що викликають ці переживання [8, с. 239].

Внутрішній монолог слугує для опису процесів мислення, передачі руху думок і почуттів, показу створення та розвитку потоку внутрішнього досвіду. Наприклад:

(6) *“Well of all things that ever were or will be!” ejaculated Mrs. Rachel when she was safely out in the lane. “It does really seem as if I must be dreaming”* [5, с. 55].

(7) *“I'll just step over to Green Gables after tea and find out where he's gone and why,” the worthy woman finally concluded. “He doesn't generally go to town this time of year and he never visits; if he'd run out of turnip seed he wouldn't dress up and take the buggy to go for more; he wasn't driving fast enough to be going for a doctor. Yet something must have happened since last night to start him off. I'm clean puzzled, that's what, and I won't know a minute's peace of mind or conscience until I know what has taken Matthew Cuthbert out of Avonlea today”* [5, с. 236–237].

Отже, визначаючи сутнісну ознаку внутрішнього монологу, говоримо про взаємопроникнення (контамінацію) мисленнєво-мовленнєвих планів персонажа та наратора. Мовлення персонажа, переймаючи морфолого-синтаксичні форми мовлення наратора, звучить в унісон із ним, отримуючи додатковий заряд ліричності, суб'єктивності, експресивності. Завдяки цим ознакам читач може чітко зрозуміти потенційні наміри автора в створенні особистості персонажа. Наратор-персонаж може розповідати і про себе, і про когось, виступаючи таким чином як спостерігач та очевидець, що може втручатись у життя тих, про кого оповідає на рівні не лише оповіді, а й дії. Його оповідь надзвичайно суб'єктивна, що виявляється не лише в яскраво вираженій оцінювальній позиції, а й на мовностилістичному рівні організації тексту [9, с. 176–179].

Мислення зазвичай відбувається у формі внутрішнього мовлення в двох текстових виявах: або монологу, або діалогу. **Внутрішній діалог** – це безперервне внутрішнє спілкування людини із собою, один з основних способів міркування, роздумів, рефлексії [10, с. 220–223]. Внутрішні монологи висвітлюють те, як персонажі реагують на ті чи інші явища життя, як переосмислюють їх, з'ясовуючи для себе різноманітні життєві питання, як пізнають себе, свій внутрішній світ, як виражають своє ставлення до оточуючих та оточення, як відшукують моральні норми, щоб керуватись ними у власній поведінці [11, с. 132–136]. Наприклад:

(8) *And what worried Matthew was that the difference impressed him as being something that should not exist. “Yes, she had a brighter face, and bigger, starrier eyes, and more delicate features than the other!” Even shy, unobservant Matthew had learned to take a note of these things, but the difference that disturbed him did not consist in any of these respects. “Then in what did it consist, and what can he, Matthew, do about that?”* [5, с. 41–42].

Очевидно, що персонаж у цьому прикладі аналізує свої почуття, з'ясовує для себе причини свого занепокоєння, частково розкриває читачеві розвиток подальших подій у тексті. І це допомагає читачеві розпізнати особливості його особистості та душевного стану.

Аналізуючи англomовну літературу модернізму й постмодернізму, І.А. Бехта виокремив ще одну форму репродукції мовомислення персонажа – думку в думці [7, с. 207–211]. **Думка в думці** – це думка одного персонажа, яка включена в думку іншого персонажа. Вона входить у систему різновидів репродуктивно переданої думки персонажів. Під час репродукції цієї ендofазної форми мовомислення сповна розкриваються процеси розумової діяльності персонажа в структурі текстової комунікації. Наприклад:

(9) *“Marilla thought that if she had said that Matthew had gone to Bright River to meet a kangaroo from Australia Mrs. Rachel could not have been more astonished. It was un-supposable that Marilla was making fun of her; but Mrs. Rachel was almost forced to suppose it”* [5, с. 68].

За допомогою прийому думки в думці автор-наратор вільно маневрує індивідуальною мовленнєвою та мисленнєвою діяльністю персонажа. Він наголошує тільки на найвагоміших аспектах, потрібних для того, щоб визначити належність думки або почуття персонажа. Автор водночас довіряє оцінку ситуації персонажу та характеризує його як особистість.

Висновки. Таким чином, основні принципи антропоцентризму відкривають нові перспективи у вивченні внутрішніх форм мовомислення крізь призму безпосереднього аналізу мисленнєвої діяльності персонажа та способів її вербалізації в тексті.

Література:

- Хойер Г. Антропологическая лингвистика / Г. Хойер; пер. с англ. В.П. Мурат // Зарубежная лингвистика. – М.: Прогресс, 1999. – С. 44–66.
- Lee V. About the subject of anthropocentric paradigm in modern linguistics / V. Lee [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/83000>.
- Выготский Л.С. Психология развития человека. История развития высших психических функций / Л.С. Выготский. – М.: Смысл, 1931. – 216 с.
- Бехта І.А. Функціональний аспект ендофазних форм невластне-прямого мовлення в англomовному художньому тексті / І.А. Бехта // Записки з романо-германської філології. – О., 2003. – Вип. 14. – С. 3–14.
- Монтгомери Л.М. Книга для читання англійською мовою для студентів факультетів іноземних мов і філологічних факультетів / Л.М. Монтгомери, Анна з Грін Гейбл; філологічна обробка тексту В.В. Євченко. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 400 с.
- Fludernik M. The Fictions of language and the languages of fiction: the linguistic representation of speech and consciousness / M. Fludernik. – London: Routledge, 1993. – 400 p.
- Бехта І.А. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття / І.А. Бехта. – Львів: ПАІС, 2013. – 268 с.
- Banfield A. Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction / A. Banfield. – London: Routledge, 1982. – 331 p.
- Zunshine L. Theory of Mind and Experimental Representations of Fictional Consciousness / L. Zunshine // Narrative. – 2003. – Vol. 11. – № 3. – P. 270–291.
- Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн; сост. А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская. – СПб.: Питер, 2000. 712 с.
- McHale B. Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Account / B. McHale // A Journal of Descriptive Poetics and Theory of Literature. – 1978. – № 3. – P. 259.
- Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
- Ковтунова И.И. Проблема несобственно-прямой речи в трудах В.В. Виноградова // Вопросы языкознания. – 2002. – № 1. – С. 65–71.
- Кусько К.Я. Проблемы языка современной художественной прозы НПП в литературе ГДР / К.Я. Кусько. – Львов: Вища школа, 1980. – 207 с.
- Кулибина Н.В. Художественный текст в лингводидактическом осмыслении: дисс. ... докт. пед. наук / Н.В. Кулибина. – М., 2001. – 136 с.
- Чумаков Г.М. Синтаксис конструкций с чужой речью / Г.М. Чумаков. – К.: Вища школа, 1975. – 220 с.
- Sokolov A.N. The Problem of Inner Speech in Psychology. Inner Speech and Thought / A.N. Sokolov; D.B. Lindsley (eds). – Boston: Springer, 1972. – 132 p.

Кауза И. Б. Антропоцентризм как базовый принцип анализа эндофазных форм языкового мышления англоязычного художественного прозаического текста

Аннотация. Статья посвящена исследованию значимости антропоцентричного принципа в анализе эндофазных форм языкового мышления в англоязычном художественном прозаическом тексте. Данный принцип воплощается в антропоцентрическом триединстве «автор – персонаж – читатель», которое также является обязательным звеном в процессе изучения и анализа внутренних форм языкового мышления.

Ключевые слова: антропоцентризм, эндофазные формы языкового мышления, мыслительно-речевая деятельность персонажа, формы эндофазной (внутренней) несобственно-прямой речи.

Kauza I. Anthropocentrism as the basic principle of endophase forms of the English artistic text analysis

Summary. The article is devoted to the study of the importance of anthropocentric principle in the analysis of endophase forms of thinking in the English-language artistic prose text. This principle is embodied in anthropocentric triune “author – character – reader”, which is also an obligatory link in the process of studying and analyzing internal forms of thinking.

Key words: anthropocentrism, endophase forms of thinking, thought-speech activity of the character, forms of endophase (internal) represented speech.

Нипадимка А. С.,

доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки»,
старший викладач кафедри іноземної філології

Київського національного університету культури і мистецтв

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено розробленню нових та апробації наявних концепцій і методів викладання іноземної мови, що передбачають оволодіння учнями міжкультурним іншомовним спілкуванням. Викладання та вивчення іноземної мови розглядається, таким чином, як процес розвитку особистості у контексті «полілогу культур» і цивілізацій у сучасному світі.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, міжкультурна компетенція, полілог культур, глобалізація, інтеграція, міжкультурний конфлікт.

Постановка проблеми. У разі постановки проблеми викладання іноземних мов стає очевидним, що розвиток сучасного суспільства не можна уявити без процесів глобалізації, інтеграції, упровадження інновацій і перманентно зростаючої міжкультурної взаємодії. Це, звісно, стосується всіх сфер життя людини – побутової, культурної, наукової, політичної, економічної тощо. Протягом усього свого життя ми спілкуємось із представниками різних культур. Серед них можуть опинитися сусіди, колеги і просто знайомі. Але спілкування з ними може бути ускладнено у зв'язку з різницею світогляду, сприйняття культурних особливостей, мовленнєвого бар'єру. Така ситуація потребує розвитку толерантності та емпатії, вміння швидко адаптуватися і володіти гнучкістю мислення для успішного моделювання комунікації та ефективної взаємодії. Все це можна об'єднати загальним терміном «міжкультурна компетенція». У контексті сучасної ситуації лінгвістична підготовка у системі вищої професійної освіти має на основі комунікативно орієнтованого викладання дати студентам практичні знання граматики та лексики мови, що вивчається, а також забезпечити розвиток здібностей, які дають використовувати іноземну мову як інструмент спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу; забезпечити майбутнього фахівця певним обсягом мовленнєвих, культурологічних, країнознавчих і соціокультурних знань та компетенцій, що дають йому змогу адекватно та ефективно діяти в умовах міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу зробити висновки, що різні аспекти міжкультурної компетенції студентів були досліджені та висвітлені у роботах вітчизняних науковців (Л.В. Биркун, Л.М. Горелова, А.В. Люта, С.В. Стойко, Е.С. Полат тощо) [1–6]. Концепції закордонних дослідників, які виявляли специфіку процесу формування міжкультурної компетенції, знаходимо також у M. Bennet, G. Chen, D.K. Deardorff, K. Knapp, G.M. Knight, T.V. Rodgers, A. Schmid, G. Hofstede та інших роботах [7–13].

Тож, досліджуючи специфіку та методи формування міжкультурної (крос-культурної) компетенції, маємо визначитися з терміном. Це поняття можемо трактувати таким чином:

– фундаментальне сприйняття людей, які відрізняються від інших поза своєю особистою культурою;

– здатність взаємодіяти з ними у конструктивній манері, що вільна від негативного ставлення;

– здатність синтезувати різноманітні погляди і підходи.

Міжкультурну компетенцію можна також визначити як здатність успішно спілкуватись із представниками інших культур та розглядати її як структуру, до якої входять:

– загально-культурологічні і культурно-специфічні знання;

– вміння практичного спілкування;

– міжкультурне психологічне сприйняття.

Викладаючи предмет, педагог має усвідомлювати сам, та донести до свідомості студентів, що під час міжкультурного спілкування існує велика ймовірність непорозуміння між представниками різних мов і культур. Це може бути іноді інтерпретовано як небажання зрозуміти співбесідником нашу систему цінностей і мораль. Такі ж самі конфлікти виникають у міжкультурному спілкуванні людини не тільки з іншими людьми, а й з іншими агентами культурної системи (транспорт, громадські заклади, торгівля, бізнес). Конфлікт під час міжкультурного спілкування неминучий. Тож ми виділяємо деякі проблеми, які заважають ефективній міжкультурній комунікації:

1) *допущення схожості* – співбесідники не завжди розуміють, що завдяки формуванню специфічних культур і суспільства, вони не тільки не схожі, а і кардинально різні;

2) *мовленнєві відмінності* – не володіючи досконало мовою, студенти намагаються спілкуватись, не усвідомлюючи, що слово, фраза чи речення, які вони озвучують на мові співбесідника, не завжди відповідають тому ж самому значенню, що на їх рідній мові;

3) *помилкові невербальні інтерпретації* – в будь-якій культурі невербальна поведінка становить значну частину комунікативних повідомлень. Тож нелегко повністю зрозуміти невербальну мову культури, яка не є власною культурою, що може привести до конфліктів та конфронтації;

4) *упередження та стереотипи* – упередження та стереотипи у відносинах людей – природні психологічні процеси, які впливають на стосунки людей. Надлишкова опора на стереотипи заважає об'єктивно сприймати інших людей та їх повідомлення та сприяє негативному впливу на комунікацію;

5) *прагнення до оцінювання* – різні моральні та етичні цінності можуть викликати негативні оцінки інших людей та оточуючого нас світу і заважати ефективній комунікації;

6) *підвищена тривожність або занепокоєння* – не виключено, що процеси міжкультурної комунікації часто пов'язані з більш підвищеною тривожністю і стресами, ніж знайомі ситуації міжкультурного спілкування.

Метою статті є дослідження та використання на практиці ключових освітніх принципів методики комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови з метою подолання проблем крос-культурної комунікації та формуванню у студентів стійких навичок і умінь міжкультурного спілкування, що включає такі основні пункти:

- заохочення у студентів когнітивних процесів;
- залучення до активної участі у процесі навчання;
- створення або імітація реальних ситуацій;
- стимуляція студентів до висловлювання своїх думок і використання особистого досвіду;
- заохочення до сумісної праці;
- заохочення брати на себе відповідальність за власне навчання і розвиток вміння вчитися.

Виклад основного матеріалу. Сучасні реалії оточуючого світу в умовах науково-технічного прогресу і прогресуючої глобалізації вимагають не тільки фахової підготовки майбутнього кваліфікованого спеціаліста, а й диктують необхідність оволодіння комунікативними компетенціями у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формі, навичками практичного володіння іноземною мовою на різних рівнях. Таким чином, велике значення у таких умовах набуває міжкультурний компонент іншомовного спілкування як елемент контенту навчання іноземної мови на базовому курсі англійської мови. Він містить усі компоненти змісту навчання, що мають міжкультурний складовий елемент. До нього належать значущі елементи компетенцій, що входять до складу іншомовної комунікативної компетенції, яка і є ціллю навчання іншомовному спілкуванню.

Міжкультурний компонент містить також знання усього, що належить до поняття «культура», а саме: умови і культура спілкування, правила етикету, невербальні засоби висловлювання (міміка, жестикуляція, окулістика), фізичні умови проживання, природно-кліматичні умови, побут, система цінностей, менталітет, риси національного характеру, стосунки між людьми.

На відміну від культуро- чи країнознавчого компонентів навчання, міжкультурний компонент базується на зіставленні двох і більше культур. Це і є основою міжкультурного підходу, що втілюється у навчанні іншомовному спілкуванню студентів, адже його невід'ємною складовою частиною також стає різниця культур міжнаціонального, гендерного, соціального, демографічного та мовленнєвого характеру. Елементи міжкультурного компоненту можуть виконувати функції засобів формування міжкультурної компетенції (компетенція як володіння граматику; компетенція як відповідність контекстів; компетенція як прийнятне використання; компетенція як виконання). Саме тому серед підходів до навчання необхідно виділити комунікативний підхід до вивчення мови. Для ефективного навчання необхідним є мотивація, тому що діяльності без мотиву не існує, а це і є один із найважливіших факторів у процесі комунікації.

Комунікативний метод навчання іноземних мов базується на таких принципах:

- принцип мовно-розумової діяльності;
- принцип індивідуалізації ролі особистого аспекту;
- принцип функціональності;
- принцип опанування незнайомою ситуацією;
- принцип здатності користуватись мовою у новій ситуації.

Є два комунікативних підходи до вивчення іноземної мови:

1. досконала організація навчальної програми (що саме вивчати за комунікативним принципом);

2. методологія (за допомогою яких методів зробити навчання мови більш доступним).

Подаючи навчально-методичні матеріали за ситуативно-тематичним чи функціональним принципом, педагог має зацікавлювати студентів процесом навчання відповідно до їхніх інтересів, здібностей та потреб, водночас враховуючи, що головним на заняттях є не викладач, а студент. Основні види роботи студентів – це парна робота (діалог) та групова (полілог). Складовою частиною описуваної методики є навчання на реальних, оригінальних чи близьких до них матеріалах. Безумовно, викладач може використовувати англомовні книжки чи періодичні видання. Але найбільшій ступені експлікації елементів міжкультурного компонента іншомовного спілкування набуває використання аутентичних відеоматеріалів, які привносять на заняття певний об'єм міжкультурного контенту, що дає змогу підвищувати ефективність формування міжкультурної компетенції. Комбінація зорового та слухового каналів сприйняття, жанрова різноманітність, аутентичність відеоматеріалів максимально достеменно відтворюють ситуації іншомовного спілкування, аутентичне культурне і мовленнєве середовище. Для навчання у близьких до реальних умовах незамінним є також всевітня мережа Інтернет, яка надає доступ до різноманітних матеріалів (посібники, довідники, online програми, тести). Інтернет дає змогу відшукати необхідну інформацію, самостійно вивчити студентам лексичні і граматичні явища та удосконалити знання, уміння та навички. Використання відеоматеріалів та Інтернет-мережі дає змогу підвищувати мотивацію до вивчення іноземної мови і культури, індивідуалізувати та інтенсифікувати процес навчання шляхом приведення форми, організації, темпу та впливу на студентів згідно з реальними можливостями людського ментального сприйняття, що прискорює більш ефективне опрацювання і засвоєння навчальної програми.

На заняттях викладач має створювати модель формування міжкультурної компетенції на базі аутентичних матеріалів, яка складається із чотирьох етапів, а саме: 1) орієнтовний; 2) порівнювальний; 3) пошук і розроблення правил та стратегій мовленнєвої та не мовленнєвої ситуативної поведінки міжкультурного спілкування; 4) апробація ситуативних правил та стратегій у міжкультурному спілкуванні.

Досліджено, що необхідною умовою реалізації такої методики є організація навчання у невеликих групах. При цьому необхідно враховувати змістовний, якісний, структурний і координативний аспекти групової роботи. Змістовний аспект відіграє ключову роль, тому що він спрямований на реалізацію цілі, у той час як якісний, структурний і координативний є допоміжними, хоча безпосередньо дають змогу досягти поставлених цілей.

Сформована міжкультурна компетенція студента може стати результатом лише його інтенсивної пізнавальної діяльності, активної інтелектуальної креативності. Досягнення цієї мети можливе лише у разі використання різноманітних форм взаємодії суб'єктів навчання.

Висновки. Особисті спостереження, бесіди із суб'єктами навчання, дослідження матеріалів теми дають змогу зробити висновки, що найбільші ускладнення викликає у студентів не інформаційний, а персонально-психологічний аспект комунікації, іншими словами, встановлювання продуктивної взаємодії не тільки зі співвітчизниками, а й з представниками іншої культурної системи. Цей факт зумовлює необхідність

розвитку у студентів уміння налагоджувати внутрішньо особисті стосунки у процесі сумісної діяльності для досягнення найбільшої результативності, де рівень розвитку цієї компетенції буде визначатися готовністю до неупередженого сприйняття партнера у спілкуванні, усвідомленням і знанням ситуацій, стратегій, тактик, мовленнєвого середовища, знанням лексики, мовленнєвого середовища, здатністю адекватно інтерпретувати та реагувати на комунікативні наміри, працювати у команді – всі ці компетенції і визначають фаховий рівень та сприяють побудові кар'єри майбутнього спеціаліста. Щодо перспектив подальшого дослідження проблеми, вважаємо важливим проаналізувати потенціал використання інших засобів формування міжкультурної компетенції та більш ретельно дослідити питання щодо контролю рівня формування міжкультурної компетенції студентів із точки зору фахово-орієнтованого курсу мовленнєвої підготовки.

Література:

1. Горелова Л.М. Використання інтернет-ресурсів у навчанні іноземної мови для підвищення соціокультурної компетенції студентів / Л.М. Горелова // Наукові праці: наук.-метод. журнал. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2003. – Вип. 12: Сер. Педагогічні науки. – С. 134–148.
2. Свдокімова-Лисогор Л.А. Модель «Перевернутого класу (Flipped classroom)» у процесі формування МКК студентів економічних спеціальностей / Л.А. Свдокімова-Лисогор // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 141. – С. 69–72.
3. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови (Communicative methods and materials). / Перекладено і адаптовано Л.В. Биркун. – Oxford University Press, 1998. – С. 49–50.
4. Люта А.В. Сучасні методи вивчення іноземних мов / А.В. Люта // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки: наук.-вироб. журн. – 2012. – № 2. – С. 98–46.
5. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е.С. Полат. – М.: Центр «Академия», 2001. – 274 с.
6. Стойко С.В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов / С.В. Стойко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – Вип. 85. – С. 220–223.
7. Chen G., Dai X. Intercultural Communication Competence / Chen G., Dai X. – Cambridge Scholars Publishing, 2014. – 30 p.
8. Chen G. The Impact of New Media on Intercultural Communication in Global Context. – Communication Studies Faculty Publications. 2012. – 11 p.
9. Berardo, K. and Deardorff, D.K., Building Cultural Competence: Innovative Intercultural Training Activities and Models (Stylus), 2012. – 12 p.
10. Deardorff, D.K. & Araratsnam-Smith, L., Intercultural Competence in International Higher Education: International Approaches, Assessment, Application. 2017. – 312 c.
11. Knapp K. Cultural, Organisational or Linguistic Causes of Intercultural Conflicts? A Case Study. In: J. Beneke (ed.): Thriving on Diversity. Bonn: Dümmler. – P. 117–134.
12. Rogers T.B. Development of a scale to measure cross-cultural sensitivity in the Canadian context / Rogers T.B. // Canadian Journal of Behavioural Science, 25. – P. 615–621.
13. Hofstede G. Cultures and Organisations. Software of the mind / Hofstede G. // Cultures and Organisations. Software of the mind. – McGraw-Hill Education; 3 edition. – 2010.

Выпадымка А. С. Роль педагогического общения в формировании межкультурной коммуникации на занятиях английского языка

Аннотация. Статья посвящена разработке новых и апробации уже существующих концепций и методов преподавания иностранного языка, которые предусматривают овладение межкультурным общением при изучении английского языка. Преподавание и изучение иностранного языка рассматривается как процесс развития личности в контексте «полилог культур» и цивилизаций в современном мире.

Ключевые слова: межкультурное общение, межкультурная компетенция, полилог культур, глобализация, интеграция, межкультурный конфликт.

Nypadymka A. The role of the pedagogical process of intercultural communication and English language teaching

Summary. The article is devoted to the development of new and approbation the existing concepts and methods of teaching foreign language involve the acquisition by students intercultural communication. The study of a foreign language is viewed as a process of personality development in the content of the polylogue of cultures and civilizations.

Key words: intercultural communication, intercultural competencies, polylogue of cultures, globalization, integration, intercultural conflict.

*Радванський А. І.,
кандидат педагогічних наук, начальник мовного відділу
Національної академії національної гвардії України
Радванська Т. І.,
старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії національної гвардії України*

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов формування лінгвосціокультурної компетенції, реалізація якої сприятиме результативному формуванню міжкультурної комунікації. Її зміст полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування, а й реалізується у засвоєнні спеціальних теоретичних знань.

Ключові слова: лінгвосціокультурна компетенція, міжкультурна комунікація, компетентність, фонові знання.

Постановка проблеми. Засновником лінгвокультурології як науки прийнято вважати великого німецького вченого Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835), який неодноразово підкреслював, що мова виражає і формує специфіку нації, народу, відображає характерне національне бачення світу, що основи мислення різних народів слід шукати в їх мовах. Він писав, що мова – це об'єднана духовна енергія народу, таємничим чином записана у вигляді звуків, у такому вигляді через взаємодію звуків зрозуміла усім, хто володіє цією мовою і збуджує в них приблизно однакову енергію, а різні мови – різне бачення одного і того самого предмета. Вивчення мов світу – це також всесвітня історія людських думок та почуттів. Різні мови за своєю суттю, впливом на пізнання та відчуття є в дійсності різним баченням світу.

Метою статті є аналіз формування лінгвосціокультурної компетенції як важливої складової частини міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування комунікативної компетентності передбачає розвиток умінь користуватися мовним матеріалом, що вивчається, у конкретних ситуаціях спілкування, які вимагають від суб'єктів навчання знань прийнятих норм мовленнєвої поведінки й особливостей усного спілкування.

На сьогодні спостерігається неоднозначний підхід до визначення суті поняття «компетентність». У науковій літературі поняття «компетентний» тлумачиться здебільшого як «відповідальний, здатний» (від лат. *competentis*), тобто той, хто: а) знає, добре обізнаний, авторитетний, поінформований у певній галузі; б) той, хто володіє компетенцією.

Поняття «компетентність» є синонімом таких понять, як «обізнаність» (наявність знань, широкий кругозір, грамотність, поінформованість), «підготовленість» (виучка, освіченість, підкованість, підготовка), «готовність». У науковій літературі і словниках зустрічається також тлумачення поняття «компетентність» як «поглиблені знання», «спроможність

адекватно виконувати завдання», «готовність до актуального виконання діяльності», «ефективність дій». Хоча вони є близькими за змістом, усі перераховані поняття не можуть взаємодіяти в науковому контексті. На сьогодні в Україні у галузі освітнього законодавства прийнято низку нормативно-правових актів, які стали підґрунтям для розробки і впровадження сучасного змісту вищої освіти.

Близьким за значенням до поняття «компетентність» є термін «компетенція». Він тлумачиться як «обізнаність стосовно певного кола питань, володіння знаннями і досвідом, а також коло повноважень, прав певного органу чи посадової особи»

Термін «компетенція» (від лат. *competere* – бути здатним до чого) був введений Н. Хомським. Від самого початку він означав здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовної діяльності у рідній мові.

Визначення сутності комунікативної компетенції дає нам змогу розглянути її співвідношення з метою навчання міжкультурній комунікації. Головною метою комунікативно орієнтованого навчання є формування компетенції у тих видах мовленнєвої діяльності, які необхідні для спілкування у реальних ситуаціях і сферах. Таким чином, формування мовленнєвої здібності – комунікативної компетенції – є глобальним завданням навчання міжкультурної комунікації.

Сучасні вимоги до навчання, що впливають із соціального замовлення, передбачають не тільки розвиток мінімального рівня лінгвістичної компетенції, а також і врахування у процесі навчання таких екстралінгвістичних факторів, як рівні діяльності майбутніх спеціалістів, їх соціальні функції у процесі спілкування, а також розуміння національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки співрозмовника.

Під лінгвокраїнознавчими знаннями та вміннями розуміємо знання мовних і мовленнєвих одиниць із національно-культурною семантикою, зумовленою культурно-історичним розвитком того чи іншого етносу, вміння добувати з них культурно-історичну та національно-специфічну інформацію і використовувати цей матеріал в іншомовному спілкуванні.

Мовні та мовленнєві одиниці з національно-культурною семантикою називаються країнознавчою лексикою. Відомо, що мовні та мовленнєві одиниці самі по собі нейтральні щодо національної культури, але їх використання у тексті (частота, розподіл, вибірковість, функції) надає їм значення прихованого національного феномена. А яскраво виражений соціокультурний потенціал, який дає змогу сформувати лінгвосціокультурну компетентність, втілює лексико-семантичний рівень слова:

слова, стали словосполучення, приказки тощо. Важливість цього компонента очевидна, бо саме слово є «сховищем» та джерелом країнознавчої соціокультурної інформації, оскільки «вміщує у собі знання про дійсність, притаманні як масовій, так і індивідуальній свідомості».

Фонові знання виділяються із загальної маси знань як необхідна передумова комунікації. Вони є чинником, що визначає і вибір мовленнєвих засобів, і використання у мовленні реалій.

Розглянемо спочатку поняття «культура». Найбільш поширеними є такі його значення: 1. Окрема сфера життя суспільства, яка існує у вигляді системи установ і організацій, що опікуються створенням і поширенням духовних цінностей. 2. Сукупність цінностей і норм, притаманних великій соціальній групі людей, народу загалом або нації. 3. Високий рівень досягнень у певній галузі. 4. Сукупність матеріальних предметів, об'єктів, ідей, образів, створених певною спільнотою протягом її історії. Іншими словами, культура – це сума всіх досягнень людства. Ми будемо вживати аналізоване слово у другому його значенні.

Культура відіграє значну роль в особливостях світосприйняття, оцінки подій та вчинків людей, які притаманні відповідному етносу. Специфіка культури позначається на концептуальній картині світу нації, яка, у свою чергу, відбивається у мовній картині світу. Це означає, що, з одного боку, мова може бути джерелом пізнання культури народу, з іншого, культура народу – джерелом пізнання мови. Жодна культура не існує ізольовано. Люди різних культур спілкуються між собою, тобто відбувається міжкультурна комунікація.

Поняття «міжкультурна комунікація» вперше було сформульовано в 1954 р. в роботі Г. Трейгера та Е. Холла «Культура і комунікація. Модель аналізу». Автори інтерпретували це поняття як процес ефективної адаптації людини до навколишнього світу. Вони підкресливали, що міжкультурна комунікація відбувається тоді, коли учасники спілкування належать до різних культур і усвідомлюють цей факт.

Чому це питання було поставлене до розгляду? Справа в тому, що у представників різних культур по-різному здійснюється розшифровка отриманої інформації. Наприклад, у представників латиноамериканської культури нормальним вважається під час спілкування підходити до співрозмовника дуже близько. Представники західних культур звикли до деякої відстані між співрозмовниками. Спроба зменшити цю відстань може стати причиною напруженості і дискомфорту одного зі співрозмовників. Уявіть собі картину, коли один зі співрозмовників підходить до іншого близько, а той відступає далі. Перший із них може навіть образитися, розшифровуючи факт збільшення відстані як неповагу до співрозмовника. Другий може обуритися, розшифровуючи факт зменшення відстані як невихованість, нахабство або агресію. І тільки за умови розуміння міжкультурних відмінностей комуніканти зможуть забезпечити успішність комунікативного акту. До міжкультурних чинників, які можуть спричинити ускладнення комунікації, належать і власне мовні. Це і усталені мовні одиниці, і формули мовленнєвого етикету, і вживання певних синтаксичних конструкцій тощо. Наприклад, формула привітання, поширена в українській мові, може викликати подив у людини іншої культури, якщо вона не знайома з відповідними кліше: *Здоровенькі були!* (уявіть реакцію на заяву: *You were healthy!*).

Таким чином, міжкультурна комунікація – це сукупність різних форм (вербальних і невербальних) спілкування між особами, які належать до різних культур.

У науковій літературі з теорії міжкультурної комунікації виділяються макрокультури і мікрокультури. До **макрокультур** прийнято відносити культури, які виділяються за континентальною ознакою або за національною. Наприклад, говорять про американську культуру, латиноамериканську, африканську, європейську, азіатську тощо. У роботах інших авторів йдеться про американську, іспанську, японську, українську, російську й інші культури. У будь-якому разі макрокультура – це культура значної частини людства (континенту або нації). **Мікрокультура** – це культура груп людей у межах макрокультури. Як відомо, люди входять до складу тих чи інших соціальних груп у межах етносу, які характеризуються своїми особливостями спілкування. Ці особливості зумовлюються багатьма факторами: професією, освітою, віком, віруваннями, сферою інтересів, гендерними чинниками, місцем проживання тощо. Кожна окрема людина поєднує в собі особливості макрокультури і різних мікрокультур (вік, професія, освіта, стать тощо), утворюючи таким чином субкультуру. Хоча підкреслимо, що в науковій літературі поняття субкультури і мікрокультури часто інтерпретуються як тотожні. Так, наприклад, Т.Г. Грушевицька, В.Д. Попков та О.Л. Садохін пишуть: «Субкультурами називаються культури різних соціальних груп та прошарків у межах одного суспільства».

Кожна культура має свою мовну систему, за допомогою якої її носії мають можливість спілкуватися один з одним. У науці різні форми мовного спілкування одержали назву «*вербальні засоби комунікації*».

Значення мови в культурі будь-якого народу важко переоцінити. У літературі з проблем культурології значення мови найчастіше зводиться до таких тверджень:

– дзеркало культури, в якому відбивається не тільки реальний навколишній світ, але й менталітет народу, його національний характер, традиції, звичаї, мораль, система норм і цінностей, картина світу;

– скарбничка культури, тому що всі знання, вміння, матеріальні і духовні цінності, накопичені тим чи іншим народом, зберігаються в мовній системі: у фольклорі, книгах, в усній і письмовій мові;

– носій культури, тому що саме за допомогою мови культура передається з покоління в покоління;

– інструмент культури, що формує особистість людини, бо саме через мову сприймається менталітет, традиції і звичаї свого народу, а також специфічний культурний образ світу.

Ініціаторами у вивченні взаємозв'язку мови і культури були американський культурний антрополог Ф. Боас і британський соціальний антрополог Б. Маліновський. Ф. Боас ще в 1911 р. вказав на цей зв'язок, проілюструвавши його порівнянням двох культур через їхній словниковий склад. Так, для більшості північних американців сніг – це просто погодні явище, і в їхньому лексиконі для позначення цього поняття є тільки два слова. А в мові ескімосів існує більш двадцяти слів, що описують сніг у різних станах. Така розмаїтість словникових засобів ясно показує, що для ескімосів сніг – це не просто складова частина погоди, а найважливіша частина природи, на якій базується більшість елементів їхнього життя та культури.

Не менш важливу роль у спілкуванні відіграють невербальні елементи комунікації, до яких належать жести, міміка, погляд, рухи, простір, час тощо.

Встановлено, що у соціолінгвістичних, методичних, психолого-педагогічних та культурологічних дослідженнях до-

водиться, що оволодіння лінгвосоціокультурною компетенцією як засобом міжкультурного спілкування неможливе без вивчення та засвоєння культури країни, мова якої вивчається. Мова має сприйматися як частина культури, а включення культури у зміст навчання дає змогу засвоювати лексику із соціокультурним потенціалом, набувати культурних фонових знань і специфіки мовленнєвої та немовленнєвої поведінки.

Лінгвокраїнознавство як частина країнознавства вивчає факти та явища культури не самі по собі, а в їх відображенні та у фактах самої мови. В основі лінгвокраїнознавства лежать кумулятивна функція мови, мовленнєвий узус, фразеологізми та прислів'я, національні реалії та фонові знання.

Висновки. Визначаючи необхідність залучення до культури країни, виділяючи культурний компонент у змісті навчання мови, тим самим забезпечуємо безпосередній доступ до культури іншого народу у процесі навчання діалогу культур (ставлення однієї культури до іншої як до рівноцінної з притаманними їй відмінностями та цікавої, бажаної саме в своїй унікальності, несхожості). Діалог культур необхідний для розвитку у суспільстві соціокультурного розуміння належності до національної та світової спільноти і соціокультурної готовності до міжнаціонального спілкування суверенних об'єктів, кожен з яких вважає іншого рівноправним та унікальним і тим самим сприяє вихованню, освіті та всебічному розвитку.

Література:

1. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. – 305 с.
2. Гальперин П.Я. К психології формування речі на іноземному мові / П.Я. Гальперин – М., 1972. – 60 с.
3. Глубоковських Г.В. Соціально-психологічні передумови формування лінгвосоціокультурної компетенції / Г.В. Глубоковських // Зб. наук. пр. / Нац. акад. прикордон. військ України. - Хмельницький, 1999. – № 9, ч. II. – 160 с.
4. Калінін В.А. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійно-пе-

дагогічної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/814/1/39.pdf>.

5. Кононенко І.В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект на матеріалі української та російської мови / І.В. Кононенко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 39–46.
6. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої комунікації [Монографія] / За ред. докт. філол. н., проф. Л.М. Пеллепеченко. – Харків: АВВ МВС України, 2009. – 272 с.
7. Першукова О.О. З історії розвитку соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов у Європі / О.О. Першукова // Іноземні мови. – 1999. - № 4. – С. 187.

Радванський А. І., Радванська Т. І. Формирование лингвосоциокультурной компетенции как важной составляющей межкультурной коммуникации

Аннотация. Статья посвящена теоретическому обоснованию педагогических условий формирования лингвосоциокультурной компетенции, реализация которой будет способствовать результативному формированию межкультурной коммуникации. Ее смысл заключается не только в овладении иностранным языком как средством общения, но и реализуется в усвоении специальных теоретических знаний.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, компетентность, фоновые знания.

Radvankyi A., Radvanskaya T. Formation of linguistic and cultural competence as an important component of intercultural communication

Summary. The article is devoted to the theoretical substantiation of pedagogical conditions for the formation of linguistic and cultural competence, the implementation of which will contribute to the effective formation of intercultural communication. Its meaning is not only in mastering a foreign language as a means of communication, but also realized in the mastering of special theoretical knowledge.

Key words: linguistic and cultural competence, intercultural communication, competence, background knowledge.

Ткачук І. В.,
асистент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
Войнаровська Н. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У запропонованій статті переклад розглядається як засіб міжмовної комунікації. Співвідношення мови і культури – тема актуальна, багатогранна і невичерпна, оскільки зачіпає корінні проблеми інтелектуального і соціального буття людини, а кожен ракурс її дослідження є об'єктом для окремої розвідки та аналізу. У статті зроблена спроба виявити актуальні проблеми сьогодення, що мають місце в сучасному перекладознавстві, визначити масштаб впливу «глобалізації» на цю науку.

Ключові слова: переклад, перекладознавство, міжкультурна і міжмовна комунікація, глобалізація, *lingua franca*.

На сучасному етапі стрімкого розвитку людського суспільства та новітніх інформаційних технологій зростає роль міжкультурного перекладу. Стрімка глобалізація усіх процесів життєдіяльності суспільства та зближення мовних культур різних народів значно поживили інтерес багатьох дослідників та мовознавців до вивчення проблем міжкультурної комунікації. Відповідно, у сучасних лінгвістичних та перекладознавчих дослідженнях у сфері міжкультурної взаємодії мова почала розглядатися не лише як засіб комунікації, але і як засіб категоризації досвіду певного етносу, його соціальної та культурної взаємодії [10].

Вагомим фактором у досягненні успішної міжнародної взаємодії є переклад, адже він постає в ролі своєрідного провідника між мовними кодами різних етносів, що допомагає нам переносити реалії вихідного тексту (за допомогою лексичного складу мови перекладу) з одного мовленнєвого та культурного середовища до іншого. А, оскільки дослідження та пошуки шляхів досягнення успішної взаємодії між представниками різних лінгвокультурних середовищ є одним із найактуальніших питань сьогодення, будь-яка наукова активність в цій галузі має перспективи [3, с. 216].

Дослідженням даної теми з давніх часів займалися такі науковці, як Аристотель, Вольтер, І. Кант, В. фон Гумбольдт, Ф. Боас, Л.С. Бархударов, І.Г. Гердер, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, І.В. Корунець, Я.І. Рецкер, Л. Шпитцер, А.Д. Швейцер, О.В. Федоров та багато інших вітчизняних та зарубіжних дослідників [7, с. 161].

Постановка питання про міжкультурний характер перекладу стала пріоритетною для інтерпретативної теорії, яка розглядає переклад як комунікативний процес, у якому беруть участь три основні учасники, а саме: відправник (адресант) вихідного тексту, перекладач та одержувач (адресат) кінцевого тексту,

причому останній може бути як індивідуальним, так і колективним. Від типу відносин між усіма учасниками перекладацької комунікації залежатиме сприйняття перекладеного тексту та його засвоєння у контексті іншої культури [9, с. 173]. Проблема збереження мовної та культурної ідентичності хвилює не тільки лінгвістів, культурологів, а й перекладачів, бо саме переклад як невід'ємний засіб діалогу культур слугує важливим інструментом захисту власної мови і культури від надмірних іншомовних впливів та розчинення у світовому мовнокультурному просторі: «Нація, яка перекладає і з мови якої перекладають, ніколи не залишиться на узбіччі цивілізаційного процесу» [9, с. 6]. Необхідно лише забезпечити їй право на мовну і культурну відмінність, що становить запоруку примноження духовного багатства європейської і світової цивілізації.

Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації, яка в сучасному світі є багатоаспектною і багатофункціональною системою взаємодії представників різних культур – індивідів, груп, які реалізують свої інтереси, потреби, мотивації у різних сферах життєдіяльності. Отже, міжкультурна комунікація має справу з розумінням та порозумінням, що означає: розуміти чуже і, водночас, бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою.

Основним завданням перекладу у контексті міжнародної комунікативної діяльності є здійснення повної і адекватної передачі змісту тексту оригіналу, що формується шляхом злиття реалій мовного, соціального і культурного просторів усіх учасників комунікації [2, с. 385].

Проблема перекладу лінгвокультурних реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності. Переклад виступає своєрідним засобом захисту національних мов і культур, що є рушійною силою для їхнього саморозвитку та, водночас, зберігає їх від надмірного впливу іншомовної культури. Він є видом діяльності, що стосується не лише певних мовних систем, а і культурних просторів, у яких взаємодіють ці системи. Результатом діяльності перекладача стає своєрідне злиття культур оригіналу та перекладу, що сприяє взаємозбагаченню обох мов, адже докорінні відмінності між культурами та мовами світу стають чудовим підґрунтям для збагачення одне одного шляхом самоусвідомлення та пізнання. Тому кожен

перекладач, що виступає медіатором у процесі міжмовної комунікації, повинен добре володіти не лише рідною, а й мовою, з якої ведеться переклад [10].

Серед різноманіття мов у сучасному глобальному світі англійська відіграє надважливу роль. По-перше, вона на даний час є основною мовою міжнародного спілкування, мовою, яка широко використовується в системі управління, господарстві, політиці, сфері освіти, науки, спорті, культурі глобального суспільства, в багатьох установах і товариствах, особливо міжнародних. На сьогоднішній день процес глобального зближення та взаємодії важко уявити без наявності комунікативних засобів, які сприятимуть такій взаємодії, зокрема без *lingua franca* – мови посередника, яка слугує засобом спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних відносин. Сучасна англійська мова засвідчена у цілому ряді національних та регіональних варіантів, які інколи паралельно функціонують із мовами місцевого населення. При цьому, норми носіїв англійської мови поступово втрачають свою роль стандарту для користувачів за межами англослов'янських країн, що є важливим у наш час.

Фундаментальні дослідження щодо з'ясування ролі англійської мови в умовах глобалізації здійснювали як іноземні, так і вітчизняні вчені: С. Голик, О.С. Колушева, А. Хоменко та ін.

Глобальна англійська – це культурна і політична реальність XXI століття. За визначенням ряду дослідників, для досягнення статусу глобальної, мова повинна відповідати таким критеріям: широка географія застосування; значна кількість носіїв, для яких вона є рідною; статус державної, офіційної чи регіональної; використання як засобу спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта; домінуюча роль в іншомовній підготовці великої кількості країн [1, с. 127].

Ми погоджуємося з думкою Т. Козак, що у світі назріла об'єктивна та закономірна необхідність запровадження мови інтернаціонального спілкування. У середовищі політиків та лінгвістів триває полеміка стосовно питання, яка ж мова може виконувати цю функцію, але більшість схиляється до того, що найбільші перспективи у цьому питанні належать саме англійській [4, с. 146]. У наші дні мова продовжує поширюватися світом, фрагментуючись у місцеві діалекти, які отримали назву *Englishes* – англійські мови.

Традиційно англійську мову диференціюють у такий спосіб:

– англійська як рідна (*English as a native / the first language*), якою спілкуються її носії (*Native / first language speakers*) у Великій Британії, Північній Америці, Австралії та Новій Зеландії;

– англійська як офіційна мова (*English as the second language*) або креольська англійська (*Creole English*), якою спілкуються всі ті, для кого англійська мова є не рідною, а другою (*Second language speakers*), і яка використовується як офіційний засіб внутрішньодержавного та міжособистісного спілкування. Це офіційні мови Індії, країн Східної та Західної Африки (Гана, Ямайка, Ліберія) та Азії (Сінгапур, Філіппіни) тощо;

– англійська як іноземна (*English as a foreign language*), яка використовується як засіб спілкування для всіх, хто вивчає англійську мову як іноземну [8, с. 208].

Lingua franca відрізняється від власне англійської мови, оскільки проходить власний шлях розвитку, відмінний від британського чи американського варіантів англійської. Користувачі *lingua franca* є найбільшою мовною групою в світі і значно переважають за кількістю тих, хто використовує англійську як другу мову (іммігранти). Англійська є рідною лише для кож-

ного четвертого мовця, а тому комунікація відбувається переважно між неносіями [1, с. 129]. Таким чином, англійська мова на хвилі глобалізації підкорила сучасний світ і стала основним засобом міжкультурної комунікації.

Англійська мова здобула статус глобальної через такі чинники, як: активна колонізація територій, які згодом стали незалежними, але обрали її як державну мову (США, Канада, Австралія); традиційне вивчення цієї мови місцевими елітами для розширення можливостей у колишніх колоніях Великої Британії на різних континентах (Індія, Гонконг, Філіппіни); використання цієї мови офіційними міжнародними організаціями.

Несумірність категорій різних культур, що зокрема виливается у розбіжності значень, може призводити до неможливості перекладу. Непорозуміння виникає, коли один і той же об'єкт-стимул часто категоризується по-різному, залежно від культурної належності, в якій відбувається категоризація. Розуміння «чужого» тексту вимагає виходу за його межі й передбачає включення доступного інокультурному адресату фонду фонових знань іншої культури, до якої належить текст. Розуміння у міжкультурному контакті регулюється певними умовами, що накладають певні обмеження на протікання комунікативного процесу. Інокультурне походження індивіда проявляється у порушенні ним різних категорій комунікативних правил, що входять до складу «автоматизмів» культурного виховання. Дезорієнтуючими в цьому ракурсі можуть бути крос-культурні розбіжності у використанні звертань, формул ввічливості, у послідовності структури розмови, правилах побудови мовленнєвого акту, що спричиняє комунікативні ускладнення під час контакту між представниками різних культур. Тому в сучасному світі, коли народи намагаються визначити власне обличчя, глибше пізнати національний дух, менталітет, культуру, мову, широкі перспективи отримує порівняно нова галузь науки про мову етнопсихолінгвістика – маргінальна лінгвістична дисципліна на межі психолінгвістики, етнології та етнології. Об'єктом етнопсихолінгвістики стає етнічна свідомість та її відображення у мові та мовленнєвій діяльності.

Отже, переклад є дуже важливим і необхідним засобом міжкультурної комунікації та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв'язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів. Перекладач також відіграє неocenенну роль у щоденному підтриманні різних контактів зі світом. До перекладача ставляться високі вимоги як до особистості з високою культурою та мораллю. Він має бути ознайомлений із основними культурологічними особливостями країни мови-перекладу, тобто мати певні фонові знання. Основне завдання перекладача під час процесу міжкультурної комунікації – встановити культурний зв'язок між мовцями і подолати мовний бар'єр, при цьому передавши зміст перекладу якомога точніше.

Література:

1. Голик С. Англійська мова як *lingua franca* у сучасному світі: глобалізаційні виклики / С. Голик // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2015. – Вип. 14. – С. 125–131.
2. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Харьков: Штрих, 2013. – 386 с.
3. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англослов'янських перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 2015. – 216 с.

4. Коліушева О.С. Роль англійської мови в діяльності вченого-адміністративіста / О.С. Коліушева // Право і суспільство. – 2016. – № 4 (2). – С. 144–149.
5. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства [підручник] / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова Книга, 2015. – 512 с.
6. Різун В. Теорія масової комунікації / В. Різун. – К.: ВЦ «Просвіта», 2014. – 260 с.
7. Селіванова О.І. Вимоги до професійного володіння мовами та проблеми мовленнєвої підготовки перекладача // Вісник Сумського Державного Університету. Серія «Філологічні науки». – 2014. – № (4) 63. – С. 161–162.
8. Хоменко А. Роль англійської мови в умовах глобалізації / А. Хоменко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2013. – Випуск LXI. – С. 203–217. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/paper_khomenko3.pdf.
9. Чердніченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чердніченко – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
10. Штепуляк О.С. Міжкультурні аспекти перекладу / О.С. Штепуляк // «Young Scientist» № 4.1 – (31.1). – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/194.pdf>.

Ткачук І. В., Войнановская Н. В. Актуальні проблеми перекладу в процесі міжкультурної комунікації

Анотація. В пропонуваній статті переклад розглядається як засіб міжмовної комунікації. Відношення мови і культури – тема актуальна, багатогранна і невичерпувана, оскільки торкається корен-

ні проблеми інтелектуального і соціального життя людини, а кожен ракурс її дослідження представляє собою об'єкт для окремого вивчення і аналізу. В статті здійснено спробу виявити актуальні на сьогоднішній день проблеми сучасного перекладознавства, визначити масштаб впливу на науку перекладознавства такого процесу в сучасній культурі, як «глобалізація».

Ключові слова: переклад, перекладознавство, міжкультурна і міжмовна комунікація, глобалізація, lingua franca.

Tkachuk I., Voynarovska N. Topical issues of translation in cross-cultural communication

Summary. The article deals with the translation as a means of cross-language communication. The ratio of the language and culture is an actual, multi-faceted and sophisticated as it touches upon the fundamental problems of intellectual and social life of the person, thus, every perspective of the research can be the object of an independent study and analysis. The article focuses on such important topical issues of modern translation studies as “globalization” and machine translation. The world tendency toward greater specialization in the teaching of English has had an enormous impact on Translation Studies. Candidates for translation jobs are expected to have received training in one or more specialist areas. The objective of this paper is to identify some of the common problems faced by translators of English modern texts into other languages.

Key words: translation, Translation Studies, intercultural and cross-language communication, globalization, lingua franca.

*Школяр Л. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії,
практики та перекладу французької мови**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ І РОЗВИТОК ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОГО НАПРЯМУ В ОСВІТНЬОМУ, НАУКОВОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРАХ ФРАНЦІЇ

Анотація. У статті розглядається проблема взаємодії представників різних країн і культур в освітньому, науковому та соціальному просторах Франції. Проаналізовано етапи становлення та розвитку міжкультурної комунікації, її основні напрями та принципи існування. Висвітлено основні ідеї мультикультурного підходу у системі французької освіти. Конкретизовано роль лінгвокраїнознавчого напрямку міжкультурної комунікації в освітньому та соціологічному аспектах.

Ключові слова: взаємодія культур, міжкультурна комунікація, мультикультурний підхід, мультикультурна освіта, етапи становлення та розвитку мультикультурної освіти Франції.

Постановка проблеми. Розвиток та гуманізація вітчизняної науки тісно пов'язані із досвідом, втіленим та апробованим передовими країнами світу, що завдає вектор подальшого руху всього наукового суспільства. Цей рух є неможливим без врахування сучасних запитів на поширення міжкультурної взаємодії, вирішення питань міжкультурної комунікації.

3-поміж європейських країн найбільший інтерес привертає Франція – країна з передовими поглядами на вирішення політичних, економічних та соціальних проблем, держава, що гідно відповідає викликам сьогодення, республіка із більш, ніж двохсотрічною історією існування розвиненого полікультурного суспільства.

Теорія і практика вибудовування міжкультурних відносин пов'язана з розвитком французького суспільства і асимільована в освітні, наукові та соціальні програми, спрямовані на консолідацію населення. Франція вважається першою європейською країною, яка ввела мультикультурну освіту, що базується на принципах демократії та рівноправності громадян в усіх загальноосвітніх та дозвільних закладах. Саме цей досвід може стати корисним для переосмислення ролі та потенціалу міжкультурної комунікації в Україні. Окрім цього, потреба вивчення досвіду Франції зумовлена тим, що ця країна передусім у розробленні питань, пов'язаних зі вдосконаленням європейського суспільства при максимальному збереженні та примноженні власне французьких надбань, що є головною рушійною силою у педагогічному і соціальному векторах розвитку країни та подальшому становленні всього французького та франкомовного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження французької наукової еліти даної проблематики представлені широким сегментом доробок: Ж. Вансоно, Ж. Верма, Ж.М. Дюфура, Ж. Керзіля, О. Мьон'є, П. Тусена тощо. Ряд українських дослідників (Ф. Бацевич, М. Кульбацька, О. Кучмій, Т. Скубішевська, Б. Слощинський тощо) присвятили свої праці вивченню європейського досвіду міжкультурної комуні-

кації, але концептуальні ідеї, основні напрями розвитку теорії і практики такої комунікації у Франції та історичний ракурс питання недостатньо висвітлені в українському науково-педагогічному дискурсі.

Мета статті – розкрити засадничі принципи розвитку міжкультурної комунікації у Франції, дослідити динаміку поширення лінгвокраїнознавчого напрямку в контексті взаємодії субкультур. Для розв'язання завдань дослідження використовувався ряд методів, зокрема, вивчення і систематизація інформації для з'ясування стану дослідженості проблеми, історико-педагогічний аналіз етапів становлення французької моделі міжкультурної комунікації, методи узагальнення та системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Позиціонуючи себе країною з активною політикою надання притулку, Франція провадить послідовну освітньо-виховну програму розвитку і соціального включення представників інших культур до сформованого французького суспільства.

Витоки міжкультурної комунікації сягають середини XIX ст. – першого міграційного періоду. За статистичними даними, станом на 1872 р. кількість мігрантів у Франції не перевищувала 2%. За рахунок масового переміщення італійців наприкінці сторіччя чисельний показник збільшився до 3% і становив близько 1 млн людей [6]. Основними переміщеними особами були представники різних країн Європи, які хотіли долучитися до сталого французького соціуму з його свободою, рівністю та братерством. Метальна близькість мігрантів дозволила їм відносно швидко асимілюватися в соціум та не призвела до стрімкого розвитку ідеї міжкультурної комунікації, але заклала підвалини для подальшого наукового пошуку.

Другий міграційний період – т. зв. «робітничка міграція» – припадає на перші десятиріччя XX ст. і пов'язується не лише з європейськими, а й із арабськими країнами. Це стає своєрідним поштовхом до усвідомлення соціально-педагогічної потреби у створенні мультикультурно-орієнтованих програм і освітніх технологій, перегляду мовної політики, пошуку свіжих ідей для реалізації освіти та виховання особистості у багатонаціональному соціумі.

Друга половина XX ст. асоціюється з третім періодом міграції. До 1976 р. у Франції нараховується вже близько 4 млн мігрантів, що відповідає 7% населення [9].

Розуміючи, що полікультурне суспільство Франції того часу вимагає міжкультурного підходу у вирішенні соціальних та педагогічних проблем, країна спрямовує зусилля на пошук нових підходів у педагогіці навчання та виховання, налагодження міжкультурних соціальних відносин, організацію взаємодії субкультур, на асиміляцію мігруючого населення,

питання співіснування представників інших культур з певною сформованою групою, територією, етносом, нацією, державою.

Різде збільшення чисельності представників інших культур і, як наслідок, зростання міжкультурних непорозумінь стає предметом дискусій фахівців галузей соціології, лінгвістики, філософії, культурології, психології тощо [2].

Навчально-виховні заклади Франції поповнились людьми, які не володіли французькою мовою, не знали історії, традицій та були далекі від культурної спадщини країни-притулку. Отже, постало питання створення системи виховання і освіти, здатної виконувати культуроохоронну, миротворчу та компенсальну функції на принципах культурного плюралізму, діалогу культур і соціальної справедливості [8]. Мова йде про поступове зародження мультикультурного підходу, демократичне трансформування системи виховання та освіти.

На зміну виключно адміністративній або юридичній допомозі мігрантам приходять педагогічна керуваність асимілятивним процесом, розробка моделей співіснування ціннісних орієнтацій різних типів культурних систем, пошук спільних рис, вибудовування єдиного простору задля розвитку свідомості та незалежної особистості в умовах міжкультурної взаємодії. Завданнями фахівців стає повна соціокультурна інтеграція особистості, пошук способів залучення мігрантів до активного життя країни, вирішення їх соціальних та педагогічних проблем через вивчення та поглиблення знань із мови, історії та культури Франції. Увага фахівців переключається на пошук механізмів сприйняття та прийняття французьких звичаїв, традицій, водночас помітне намагання виховати мігранта справжнім патріотом Франції, м'яка франконізація соціуму і концентрація зусиль на вибудовуванні полікультурного громадянського суспільства на засадах збереження національних інтересів країни [1; 3].

Основними принципами міжкультурної комунікації стають принципи гуманізму, демократизму, відкритості, толерантності, міжвідомчої та міжсекторної взаємодії, які визначають загальнодержавний вектор розвитку всього французького суспільства.

Так, принцип *гуманізму* полягає у визнанні цінності людини як особистості, розуміння її прав на гармонійний розвиток та виявлення своїх здібностей, тоді як сутність крос-культурної освіти та виховання зводиться до цілеспрямованого переходу соціального досвіду в особистий за умови визнання будь-якої людини найвищою цінністю.

Принцип *демократизму* фокусується на наданні гарантій правової, соціальної, культурно-етнічної рівності всім громадянам, забезпеченні демократичного характеру стосунків у суспільстві та розв'язанні питань, пов'язаних із такими негативними явищами суспільства, як сегрегація, расизм, шовінізм, ізоляціонізм.

З огляду на потребу забезпечення принципу демократизації та з метою її реалізації, у Франції кінця ХХ ст. було розроблено та запропоновано спеціальну державну програму сприяння культурному та освітньому розвитку несприятливих у соціокультурному відношенні т. зв. ЗЕП зон – територій пріоритетної освіти (*Zones d'éducation prioritaires, ZEP*).

Принцип *відкритості* міжкультурної комунікації розглядається як відкритість до загалу населення, до новітніх течій і напрямів науки; як підтримка послідовності та наступності педагогічних процесів. Відкритість, за тлумаченням української дослідниці Н. Лавриченко, полягає в наданні вихідцям із різних культур прав і можливостей залишатися автентичними

рідній культурі у тому, що стосується шанування національних цінностей, традицій, вибору віросповідання, етичних та естетичних уподобань, способу життя тощо [7, 204].

Дотримання принципу *толерантності* соціально-педагогічної роботи є пріоритетним у Франції в силу історичних процесів. Саме прийняття й розуміння багатств світових культур, різних форм самовираження й способів прояву людської індивідуальності стало для пересічного французького громадянина не тільки моральним обов'язком, а й політичною і правовою потребою. Толерантність сприймається французьким суспільством як «повага до свободи іншої людини, спрямування її думок, поведінки, політичних і релігійних поглядів» [5, с. 304].

Звернення до принципу *міжвідомчої взаємодії* обумовлюється необхідністю створення спеціальних служб-посередників, які забезпечують співіснування всіх виховних інституцій країни та сприяють розвитку окремих осіб у суспільстві, а також їхній адаптації до соціального середовища.

Принцип *міжсекторної взаємодії* полягає у поєднанні зусиль державного сектору (політична складова), комерційного сектору (економічна складова) та некомерційного сектору (громадянське суспільство та некомерційні організації) французького суспільства, чіткому розподілі соціальних функцій та їх контролю.

Відповідно до засадничих принципів мультикультурної освіти, разом із вивченням французької мови, літератури та культури виховується європейська особистість, здатна поєднати в собі цінності східної та західної культур. Уособлюючи систематичні заходи, спрямовані на поліпшення пристосування кожної особистості до активного суспільного життя країни, до її мови, історії, традицій та звичаїв, така освіта проводиться задля надання фахових педагогічних (просвітницьких та розвиваючих), психологічних (діагностичних та корекційних), соціально-медичних, оздоровчих, юридичних, інформаційно-довідкових послуг, тісно пов'язується із задоволенням та вирішенням життєвих проблем і здійснюється за низкою напрямів (лінгвокраїнознавчий, соціально-правова підтримка і захист, освітня соціально-педагогічна і психологічна допомога, організація соціально значущої діяльності у відкритому середовищі тощо).

Освітня політика Франції кінця ХХ ст. характеризується поширенням ідеї престижності французької освіти, провідної ролі французької мови як мови міжнародного та міжнаціонального спілкування [4].

Саме тому лінгвокраїнознавчий напрям сприймається як основний вектор та спрямовується на формування практичних умінь і навичок, вивчення або поглиблення знань із мовних та історико-культурних питань. Мовно-культурне виховання лінгвокраїнознавчого напрямку відбувається на рівні закладів соціально-педагогічної інфраструктури (закладів освіти, організацій соціально-педагогічного спрямування), на рівні органів місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади. Така робота фокусується на поглибленні знань з мови, історії, культури Франції, її економічного та політичного устроїв, формуванні соціокультурної компетентності особистості, вихованні поваги до національних норм, звичаїв, традицій країни та здійснюється шляхом проведення бесід, обговорень, круглих столів, акцій, фестивалів, екскурсій, зустрічей із видатними діячами країни, демонстрації художніх та документальних фільмів, вистав про велич Франції, її місце в світовому соціумі, конкурсів на знання французької мови, літератури, культури, історії країни.

Французькі фахівці-розробники засадничих принципів державної освіти та мовної політики сьогодення наполягають на значущій ролі педагогічного супроводу у процесі становлення мультикультурної самосвідомості кожного члена суспільства і на їх першочерговому значенні на шляху досягнення мети укріплення та збереження єдиного мультикультурного світу.

Висновки. Освітня, соціальна і молодіжна політика сучасної Франції ґрунтуються виключно на плюралістичних моделях поведінки та ідеях міжкультурної комунікації і мультикультурного підходу, що підтверджує ефективність програм всієї мультикультурної освіти.

Вивчення досвіду міжкультурної комунікації у Франції дає можливість скористатися наробками європейських фахівців задля модернізації теорії та практики освітньо-виховних програм України. Теоретичні пошуки основ становлення та розвитку міжкультурного діалогу сприятимуть переосмисленню вітчизняних традиційних ідей міжкультурної комунікації. Мультикультурний підхід, розбудований на багаторічно апробованих освітніх та соціальних програмах передових світових держав, за умови максимального збереження національної та культурно-історичної унікальності нашої країни, може стати у нагоді в осмисленні шляхів подальшого розвитку сучасної системи освіти і виховання в Україні.

Перспективними вважаємо подальше вивчення французьких освітніх та виховних програм, планів заходів тощо, метою яких є розвиток міжкультурної комунікації.

Література:

- Dufour J.-M. Enfants migrants, la pédagogie a dimension interculturelle. Savoirs et connaissances / J.-M. Dufour // Actes du 5-ème Forum de la pédagogie. – 1991.
- Gueguen V. Ouverture à l'interculturalité dans une classe relativement homogène socialement et culturellement / V. Gueguen, S. Guillot. – Education, 2013. – 57 p.
- Kerzil J. L'éducation interculturelle en France: un ensemble de pratiques évolutives au service d'enjeux complexes / J. Kerzil // Carrefours de l'éducation. – 2002/2. – № 14. – P. 120–159.
- Булгаков Р.В. Специфічні особливості реалізації мультикультурного підходу в освіті Франції. Порівняльно-педагогічні студії. – № 2 (24). – 2015.
- Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: [монографія]. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 393 с.
- Історія французької міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.preavis.org/formation-mr/Luttins/brochure_immigration_1-0.a5.pdf.
- Лавриченко Н.М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи: дис... док. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.М. Лавриченко. – Київ, 2006.
- Лоншакова В.В. Развитие мультикультурного образования Франции (вторая половина XX века) / В.В. Лоншакова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.org/464151>.
- Максимовский В.П. Зарубежная Европа как регион трудовых миграций населения: [учеб. пособ.] / В.П. Максимовский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geo.1september.ru/article.php?ID=200301211#1>.

Школяр Л. В. Межкультурная коммуникация и развитие лингвострановедческого направления в образовательном, научном и социальном пространстве Франции

Аннотация. В статье рассматривается проблема взаимодействия представителей разных стран и культур в образовательном, научном и социальном пространствах Франции. Проанализированы этапы становления и развития межкультурной коммуникации, ее основные направления и принципы существования. Освещены основные идеи мультикультурного подхода в системе французского образования. Конкретизированы роль лингвострановедческого направления межкультурной коммуникации в образовательном и социологическом аспектах.

Ключевые слова: взаимодействие культур, межкультурная коммуникация, мультикультурный подход, мультикультурное образование, этапы становления и развития мультикультурного образования Франции.

Shkolyar L. Intercultural communication and development of the linguistic-ethnographic trend in the educational, scientific and social spaces of France

Summary. The article has been devoted to the description of the problem of interaction between representatives of different countries and cultures in the educational, scientific and social spaces of France. The stages of formation and development of intercultural communication, its main directions and principles of existence are analyzed. The main ideas of the multicultural approach in the French education system are highlighted. The role of the linguistic and ethnographic direction of intercultural communication in educational and sociological aspects is specified.

Key words: interaction of cultures, intercultural communication, multicultural approach, multicultural education, stages of formation and development of multicultural education in France.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА СХІДНІ MOBI

<i>Бабаева Рахшан Рамиз гызы</i> ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕРМИНОВ НА СЛОВАРНЫЙ СОСТАВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	4
<i>Буренко Т. М.</i> КОМУНІКАТИВНА ДЕТЕРМІНОВАНИСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСПОНСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ ЯК РЕАКЦІЇ НА МОВЛЕННЄСВИЙ АКТ ДОКОРУ.....	9
<i>Гасилова Лалендер Хафиз кызы</i> ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В АРАБСКИХ ИСТОЧНИКАХ.....	12
<i>Данилович О. Д.</i> ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ.....	15
<i>Калашиникова М. Ю.</i> СТРУКТУРА МЕГАКОНЦЕПТОСФЕРИ «КУЛЬТУРА» У РАМКАХ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ.....	18
<i>Косович О. В.</i> КОНВЕРСИЯ ЯК РІЗНОВИД ТРАНСПОЗИЦІЇ СЛОВОТВІРНОГО ХАРАКТЕРУ.....	21
<i>Крикніцька І. О.</i> КУЛІНАРНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ MOBI).....	24
<i>Лисецька Ю. В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ ІЗ ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ.....	27
<i>Овсянко О. Л., Мельник І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАГОЛОВКАХ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТ.....	30
<i>П'єржх О. І.</i> КОНЦЕПТ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ У СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	34
<i>Пуленко І. А., Сазикіна Т. П.</i> РОЗРІЗНЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СТАТЕЙ).....	38
<i>Семенова О. В.</i> ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	41
<i>Сердюк І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ МЕЛОДІЙНОГО КОНТУРУ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОМОВИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	44
<i>Скобнікова О. В.</i> ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «FAMILY».....	49
<i>Смеречинська О. В.,</i> СТАЛІ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ІЗ СЕМАТИКОЮ ЗАВЕРШЕНОСТІ ДІЇ В НІМЕЦЬКІЙ MOBI.....	52
<i>Ущяповська І. В.</i> СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ MOBI КАВОВИХ БРЕНДІВ.....	55
<i>Хрущ І. І.</i> НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ТУРЕЦЬКОЇ MOBI НА БОЛГАРСЬКУ (МОРФОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ).....	58
<i>Цанів А. О.</i> НАРАТИВНА МОДЕЛЬ «КАРУСЕЛЬ» (MARRY-GO-ROUNG) У КАЗЦІ НОРМАНА ЛІНДСІ «THE MAGIC PUDDING».....	62

<i>Шафиева Айнур Фамиль кызы</i> О ПРОИСХОЖДЕНИИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С ФИТОНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ	65
<i>Шерстюк О. І.</i> СЕМАНТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПАРАМЕТР ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	68
<i>Шуневич Б. І.</i> СТРУКТУРА ІНІЦІАЛЬНИХ АБРЕВІАТУР АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОФІЦІЙНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ НАТО	71
<i>Юмрукуз А. А.</i> ДИНАМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОСОДІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗГОДИ ТА НЕЗГОДИ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ	75

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Бондар Л. В., Полюк І. С., Школяр Л. В.</i> ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНКОМОВНИХ ТЕКСТІВ ХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	80
<i>Гордієнко Н. М., Михайленко А. В.</i> ТИПОЛОГІЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	83
<i>Кузенко Г. М.</i> СЮЖЕТНО-РОЗПОВІДНІ КОМПОЗИЦІЇ ХУДОЖНИХ ТЕКСТІВ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА	86
<i>Мухкауленко В. В.</i> ON POLIFUNCTIONAL NATURE OF HEDGES IN DISCOURSE	90
<i>Набережна Т. Є.</i> ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ БАНКІВСЬКОЇ ГАЛУЗІ: ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД	95
<i>Спічка А. Г.</i> ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕРМІНІВ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНОЇ НАУКОВОЇ ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	98
<i>Тарасова А. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101
<i>Ткачук Т. І.</i> REALIA TYPES AND STRATEGIES OF THEIR TRANSLATION IN FRAMES OF CULTURAL TRANSLATION	105
<i>Фоменко Е. Г.</i> САМОПОДОБИЕ В ПЕРЕВОДЕ «ПОМИНОК ПО ФИННЕГАНУ» ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА	108
<i>Tschepurna S. W.</i> ANTONYMISCHER AUSDRUCK IN DEN DEUTSCHEN RÄTSELN	113

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Агаева Нигяр Икрам кызы</i> ОСВЕЩЕНИЕ ВОПРОСОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И КУЛЬТУРНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ «АЗЕРБАЙДЖАН»	118
<i>Карпенко Н. А., Коваль А. В., Риб'як В. В.</i> НЕВИПРАВДАНЕ ОЧІКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У ПРОМОВАХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	124

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 30 том 2, 2017

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 28.12.2017 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 22,83, ум.-друк. арк. 20,23.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 2812-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua